

**БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА
РЕПУБЛИКА СРПСКА**

**УПОЗОРАВАЊЕ НА МИНЕ И ДРУГА УБОЈИТА СРЕДСТВА
ПРИРУЧНИК ЗА НАСТАВНИКЕ ОСНОВНЕ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ**

Handicap International
Босна и Херцеговина, 2006. године

УПОЗОРАВАЊЕ НА МИНЕ И ДРУГА УБОЈИТА СРЕДСТВА
ПРИРУЧНИК ЗА НАСТАВНИКЕ ОСНОВНЕ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

Аутори:

**Стака Николић,
Дијана Шобот,
Весна Пилиповић.**

Илустрације направили:

Ученици који су учествовали у тестној провјери радионица у школама.

Лектор за српски језик:

Босиљка Спремо

Уредник:

Данијел Хопић

Рецензенти:

Проф. Др. Миле Илић

Мр Петар Ђаковић

Прво издање

Штампа:

Тираж: 2000

© Handicap International 2006

ИСБН xxxx-xxxx-x-x

ЦИП – Каталогизација у публикацији

СЉЕДЕЋЕ ОСОБЕ ЗАСЛУЖИЛЕ СУ ЗАХВАЛНОСТ ЗА ПОСЕБАН ДОПРИНОС

Биљана Трифуновска, Министарство просвјете и културе Републике Српске,

Ђурађ Пухалић, Министарство просвјете и културе Републике Српске,

Милош Милинчић, Републички педагошки завод РС, Бања Лука,

Добринка Максимовић, Републички педагошки завод РС, Бања Лука,

Новак Паравац, Републички педагошки завод РС – Подручна јединица Добој,

Драго Радовановић, Републички педагошки завод РС – Подручна јединица Бијељина,

Ранка Станковић, Републички педагошки завод РС – Подручна јединица Фоча-Србиње,

Мирко Мутић, Републички педагошки завод РС – Подручна јединица Приједор,

Натали Прево (Nathalie Prevost), УНИЦЕФ, Сарајево,

Сузана Срнић Вуковић, УНИЦЕФ, Сарајево,

Ања Харт Дајк (Anya Hart Dyke), УНДП (UNDP SEESAC), Београд,

Мариен Вајсмен (Marianne Wiseman), УНДП (UNDP SEESAC), Београд,

Дарвин Лисица, Центар за уклањање мина у Босни и Херцеговини (у даљем тексту користи се латинична скраћеница „ВНМАС“), Сарајево,

Тарик Шерак, ВНМАС, Сарајево,

Биљана Ждралић, ВНМАС, Сарајево,

Саша Обрадовић, ВНМАС, Сарајево,

Мајк Волш (Mike Walsh), ЕУФОР, Бања Лука,

Драган Вулин, ЕУФОР, Бања Лука,

Душко Чубриловић, ЕУФОР, Бања Лука,

Адис Шuviћ, ЕУФОР, Бихаћ,

Олга Палинкасев, Центар за сигурносне студије, Сарајево,

Армин Кржалић, Центар за сигурносне студије, Сарајево,

Дарко Калаш, Федерална управа цивилне заштите, Сарајево,

Сејмен Кјазим, Федерална управа цивилне заштите, Сарајево,

Мирко Кусмук, Црвени крст Републике Српске,

Вилдана Махмутовић, Дрина Сребреница,

Дијана Пејић, Генесис Пројект, Бања Лука

Азра Талић, Генесис, Бања Лука

Ведран Фајковић, продукцијска кућа Virtual Images Productions, Сарајево,
Емануел Соваж (Emmanuel Sauvage), продукцијска кућа „Virtual Images Productions“, Сарајево.

Наставници који су учествовали у тестирању радионица у школама:
Сања Соро, Основна школа „Георги Стојков Раковски“, Бања Лука,
Слободанка Пуцар, Основна школа „Петар Кочић“, Бања Лука,
Татјана Поповић, Основна школа „Доситеј Обрадовић“, Бања Лука,
Љубинка Кеца, Основна школа „Доситеј Обрадовић“, Бања Лука,
Мира Протић, Основна школа „Доситеј Обрадовић“, Бања Лука,
Гордана Кецман, Основна школа „Доситеј Обрадовић“, Бања Лука,
Брана Петровић, Основна школа „Јован Цвијић“, Бања Лука,
Милка Ђурић, Основна школа „Доситеј Обрадовић“, Бања Лука,
Биљана Вукићевић, Основна школа „Доситеј Обрадовић“, Бања Лука,
Нада Митрић, Средњошколски центар „Петар Кочић“, Шипово,
Радосав Шулић, Средњошколски центар „Петар Кочић“, Шипово,
Анђелко Малиновић, Средњошколски центар „Петар Кочић“, Шипово,
Славица Јовић, Средњошколски центар „Петар Кочић“, Шипово.

Учесници снимања филма „Школски излет“:

Ученици Основне школе „Муса Ђазим Ђатић“, Сарајево:
Дениал Кечо, **Деа Абацић**, **Алдијана Барлов**, **Борис Иванковић**, **Аиша Бехлиловић**, **Дамир Бузук**, **Наида Чатић**, **Мирза Делихасановић**, **Емина Делјанин**, **Амер Добрача**, **Хамза Дугоњић**, **Берин Џабија**, **Али Гавранкапетановић**, **Аида Хајрадиновић**, **Амра Хациараповић**, **Адна Кобилјак**, **Аријана Колар**, **Су Куштрић**, **Јан Кутијаро**, **Арнела Кутинчић**, **Александар Лазаревски**, **Амина Мачкић**, **Нивес Малкић**, **Аиса Плочо**, **Алена Селмановић**, **Умихана Спиљак**, **Аднан Зенуни**, **Сенад Крупнић**.

Наставнице Основне школе „Муса Ђазим Ђатић“, Сарајево:
Сабиха Дедић, **Зумра Топуз**.

Ученици Основне школе „Буна“, Мостар:
Ана Иванковић, **Ивана Барач**, **Миа Гагро**, **Невена Комлен**, **Фрањо Зломислић**.

Ученици Основне школе „Доситеј Обрадовић“, Бања Лука:
Коста Миљковић, **Небојша Вртић**.

Особљу Handicap International-а, БиХ:
Алмедина Комић, **Нина Таинцић**, **Ада Градашћевић**, **Амира Јусуфовић**,
Мелиса Сабатије (Melissa Sabatier), **Месуд Мујезиновић**, **Микаел Каријер**
(Michael Carrier), **Флоран Меол** (Florent Mehaule), **Мајкл Паркер** (Micheal

Parker), **Бергин Куленовић**, **Алма Табаковић**, **Пол МекКолог** (Paul McCollough).

Захваљујући посвећености Министарства просвјете и културе Републике Српске очувању живота дјецe и њиховом развоју, овај приручник је постао огледало прикупљеног искуства у просвјетном раду с дјецом у Републици Српској.

Приручник су спонзорисали Министарство иностраних послова Владе Луксембурга, Handicap International Луксембург и Handicap International Лион – Француска, а пројекат је извела канцеларија огранка Handicap International-а у Босни и Херцеговини.

Handicap International
Хакије Куленовића 22
71 000 Сарајево
Босна и Херцеговина
Телефон: + 387 33 266 880
Факс: + 387 33 266 881

Посебно захваљујемо организацијама које су својим свакодневним доприносом омогућиле одабирање адекватних програмских садржаја на основу искустава и проведених истраживања.

Центар за уклањање мина
Босне и Херцеговине
Творничка 3
71 000 Сарајево
Босна и Херцеговина
Телефон: + 387 33 253 800
Факс: + 387 33 253 871
Website: www.bhmac.org

UNICEF
Колодворска 6
71 000 Сарајево
Босна и Херцеговина
Телефон: + 387 33 660 117
Факс: + 387 33 642 970
Website: www.unicef.org/bih

UNDP SEESAC
Интернационалних бригада 56
11 000 Београд
Србија
Телефон: + 381 11 344 63 53
Факс: + 381 11 344 63 56
Website: www.seesac.org

Центар за сигурносне студије
Мула Мустафе Башескије 10
71 000 Сарајево
Босна и Херцеговина
Телефон: + 387 33 223 250
Факс: + 387 33 253 326
Website: www.css.ba

ПРЕДГОВОР - ВНМАС	11
ПРЕДГОВОР - УНИЦЕФ	12
ПРЕДГОВОР – УНДП 'SEESAC'	14
УВОД	15
МЕТОДОЛОГИЈА УПОЗОРАВАЊА	16
ПРОГРАМ УПОЗОРАВАЊА НА МИНЕ И НУС-А	21
ПРОГРАМСКИ САДРЖАЈИ СА ПОЗИТИВНИМ ЕФЕКТОМ	21
Како препознати мине и НУС-а?	21
Последице мина и НУС-а	22
Минирана подручја	23
Наговјештаји који могу указати на постојање мина и НУС-а	23
Ознаке и обиљежавање сумњивих подручја	24
Шта радити прије одласка у непознато подручје	25
Шта радити уколико наиђете на мину или неки други сумњиви предмет	25
Шта радити у случају несреће	25
Споразум о забрани кориштења мина	27
ПРОГРАМСКИ САДРЖАЈИ СА НЕГАТИВНИМ ЕФЕКТОМ	27
Техничке карактеристике мина (састав, име, тежина, висина и сл.)	27
Модел мина	27
Понашање приликом уочавања потенцијалног експлозивног предмета	28
Додатне информације о опасности од мина и НУС-А потражите код:	28
ПРОГРАМ УПОЗОРАВАЊА НА ВАТРЕНО ОРУЖЈЕ	29
Ненамјерне несреће	30
Намјерна убиства или покушали убиства	30
Несреће изазване ватреним оружјем због стања смањене свијести (алкохол, дроге и сл.) и насиља у породици	31
Ватрено оружје: сигурност или ризик	31
Ватрено оружје током прослава	31
Предаја илегалног ватреног оружја, муниције и других експлозивних средстава	32
Сигурно складиштење легалног оружја	32
Додатне информације о опасности од ватреног оружја потражите код:	32
ОПШТЕ НАПОМЕНЕ ЗА ПРИРУЧНИК ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.	
ДИДАКТИЧКО – МЕТОДИЧКИ АСПЕКТИ РАДА ПРВЕ ТРИЈАДЕ	33
САДРЖАЈ НАСТАВНИХ ЧАСОВА ЗА ПРВИ РАЗРЕД	35
1.1 ОЗНАКЕ ЗА МИНЕ	36
1.2 ПОНАШАЊЕ У НЕПОЗНАТИМ ПОДРУЧЈИМА	40
САДРЖАЈ НАСТАВНИХ ЧАСОВА ЗА ДРУГИ РАЗРЕД	43
2.1 ОПАСНИ ПРЕДМЕТИ У НАШОЈ ОКОЛИНИ	44
2.2 ОПАСНОСТ ОД МИНА	47
2.3 ТУЖНО ДРВО	49

2.4 РИЗИЧНА ПОДРУЧЈА	52
2.5 ОПАСНИ ПРЕДМЕТИ	54
2.6 ОБИЉЕЖАВАЊЕ МИНИРАНИХ ПОДРУЧЈА	58
САДРЖАЈ НАСТАВНИХ ЧАСОВА ЗА ТРЕЋИ РАЗРЕД.....	61
3.1 СИГУРНИ ОБЛИЦИ ПОНАШАЊА	62
3.2 ОПАСНОСТ ОД ВАТРЕНОГ ОРУЖЈА	65
3.3 НЕПОЗНАТА ПОДРУЧЈА И МИНЕ/НУС.....	67
3.4 ОД КУЋЕ ДО ШКОЛЕ.....	70
3.5 ОПАСНИ ПРЕДМЕТИ + ОПАСНО ПОНАШАЊЕ = НЕСРЕЋА	72
3.6 У СЛУЧАЈУ НАИЛАСКА НА УБОЈИТО СРЕДСТВО	76
ДИДАКТИЧКО – МЕТОДИЧКИ АСПЕКТИ РАДА ДРУГЕ ТРИЈАДЕ.....	79
САДРЖАЈ НАСТАВНИХ ЧАСОВА ЗА ЧЕТВРТИ РАЗРЕД.....	81
4.1 МИНИРАНА ПОДРУЧЈА	82
4.2 ПРАВИЛА ПОНАШАЊА	85
4.3 ВАТРЕНО ОРУЖЈЕ	87
4.4 УТИЦАЈ МИНА И НУС-А	89
4.5 СИГУРНИ ПУТЕВИ	93
4.6 „МИНА НИКАД НИЈЕ САМА“	96
САДРЖАЈ НАСТАВНИХ ЧАСОВА ЗА ПЕТИ РАЗРЕД.....	101
5.1 „МИНА НИКАД НИЈЕ САМА“	102
5.2 ОПАСНОСТ ОД ВАТРЕНОГ ОРУЖЈА У ДОМОВИМА.....	104
5.3 УТИЦАЈ МИНА И НУС-А	107
5.4 МИНСКЕ ОЗНАКЕ	110
5.5 У СЛУЧАЈУ НАИЛАСКА НА ОПАСНЕ ПРЕДМЕТЕ	113
5.6 НЕСИГУРНИ ОБЛИЦИ ПОНАШАЊА	116
САДРЖАЈ НАСТАВНИХ ЧАСОВА ЗА ШЕСТИ РАЗРЕД	119
6.1 ОПАСНИ ПРЕДМЕТИ У НАШОЈ ОКОЛИНИ	120
6.2 НОВИНСКИ ЧЛАНЦИ.....	123
6.3 БЛИЗИНА ЛИНИЈА РАТНИХ РАЗДВАЈАЊА	129
6.4 СИГУРНИ ПУТЕВИ И СИГУРНА МЈЕСТА ЗА ИГРУ	131
6.5 ЗАШТИТА ОД МИНА И НУС-А.....	134
6.6 ПРЕПОЗНАВАЊЕ НЕОБИЉЕЖЕНИХ РИЗИЧНИХ ПОДРУЧЈА	137
ДИДАКТИЧКО – МЕТОДИЧКИ АСПЕКТИ РАДА ТРЕЋЕ ТРИЈАДЕ.....	139
САДРЖАЈ НАСТАВНИХ ЧАСОВА ЗА СЕДМИ РАЗРЕД.....	141
7.1 МИНИРАНА ПОДРУЧЈА	142
7.2 ИЗГЛЕД МИНА И НУС-А У ПРИРОДИ.....	145
7.3 ИНДИКАТОРИ ОПАСНИХ ПОДРУЧЈА	147
7.4 ЉУДСКИ ЖИВОТ	149
7.5 ОДЛАЗАК У НЕПОЗНАТО ПОДРУЧЈЕ.....	151
7.6 ОПАСНОСТ ОД ВАТРЕНОГ ОРУЖЈА	153

САДРЖАЈ НАСТАВНИХ ЧАСОВА ЗА ОСМИ РАЗРЕД	155
8.1 МИНЕ И НУС-А У БиХ.....	156
8.2 МИНЕ И НУС-А У ПРИРОДИ	158
8.3 ИНДИРЕКТНИ ПОКАЗАТЕЉИ МИНИРАНИХ ПОДРУЧЈА	160
8.4 НЕОБИЉЕЖЕНА МИНИРАНА ПОДРУЧЈА.....	163
8.5 СИГУРНИ ОБЛИЦИ ПОНАШАЊА	165
8.6 ОПАСНОСТ ОД ВАТРЕНОГ ОРУЖЈА	167
САДРЖАЈ НАСТАВНИХ ЧАСОВА ЗА ДЕВЕТИ РАЗРЕД.....	169
9.1 МИНЕ У БиХ И СВИЈЕТУ	170
9.2 УПОЗОРАВАЊЕ НА МИНЕ И НУС-А	172
9.3 МИНЕ ЈОШ УВИЈЕК УБИЈАЈУ	175
9.4 НАИЛАЗАК НА МИНУ ИЛИ НУС-А.....	177
9.5 ОПАСНОСТ ОД ВАТРЕНОГ НАОРУЖАЊА.....	179
9.6 ЗАГОВАРАЊЕ	182
ДИДАКТИЧКО – МЕТОДИЧКИ АСПЕКТИ РАДА ЧЕТВРТЕ ТРИЈАДЕ	187
САДРЖАЈ НАСТАВНИХ ЧАСОВА ЗА ПРВИ РАЗРЕД СРЕДЊЕ ШКОЛЕ.....	189
1.1 СИГУРНО И ЗДРАВО ПОНАШАЊЕ	190
1.2 ИЗГЛЕД МИНА И НУС-А-А	193
1.3 КОНТАКТ СА ВАТРЕНИМ ОРУЖЈЕМ	196
1.4 БОРБА ПРОТИВ МИНА - ДЕМИНИРАЊЕ	200
1.5 ЖИВОТ ПОРЕД УБОЈИТИХ СРЕДСТАВА.....	205
1.6 ОБИЉЕЖАВАЊЕ МИНИРАНИХ ПОДРУЧЈА	207
САДРЖАЈ НАСТАВНИХ ЧАСОВА ЗА ДРУГИ РАЗРЕД СРЕДЊЕ ШКОЛЕ ..	209
2.1 ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ И СЛОБОДНО КРЕТАЊЕ ОСОБА	210
2.2 НАУЧИМО ЈЕДНИ ОД ДРУГИХ	213
2.3 „ИГРА“ СА ВАТРЕНИМ ОРУЖЈЕМ.....	215
2.4 АНТИМИНСКА КАМПАЊА	218
2.5 ЈА У БОРБИ ПРОТИВ УБОЈИТИХ СРЕДСТАВА	222
2.6 МИ У БОРБИ ПРОТИВ МИНА.....	224
САДРЖАЈ НАСТАВНИХ ЧАСОВА ЗА ТРЕЋИ РАЗРЕД СРЕДЊЕ ШКОЛЕ..	227
3.1 ПРВА ПОМОЋ У СЛУЧАЈУ НЕСРЕЋЕ ОД ВАТРЕНОГ ОРУЖЈА.....	228
3.2 ЖИВОТ СА МИНАМА.....	231
3.3 СТЕПЕНАСТО РЈЕШАВАЊЕ КОНФЛИКТА	233
3.4 ПРАВИЛА ПОНАШАЊА У РИЗИЧНИМ СИТУАЦИЈАМА	236
3.5 ПОГРЕШНЕ ОДЛУКЕ КАО УЗРОК НЕСРЕЋЕ	238
3.6 МИНЕ – СКРИВЕНЕ УБИЦЕ	242
САДРЖАЈ НАСТАВНИХ ЧАСОВА ЗА ЧЕТВРТИ РАЗРЕД СРЕДЊЕ ШКОЛЕ	245
.....	
4.1 ПРВА ПОМОЋ У СЛУЧАЈУ НЕСРЕЋЕ ОД МИНА ИЛИ НУС-А-А.....	246
4.2 УПОЗОРАВАЊЕ НА МИНЕ И ДРУГА УБОЈИТА СРЕДСТВА.....	249
4.3 ВАТРЕНО ОРУЖЈЕ И НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ	254
4.4 ПОЛИТИЧКИ ЕФЕКТИ МИНА И НУС-А	257
4.5 СИГУРНЕ ПОРУКЕ.....	259
4.6 СВИЈЕТ БЕЗ МИНА.....	264

**СПИСАК НАСЕЉЕНИХ МЈЕСТА ЗА КОЈА СЕ ЗНА ДА СУ ПОД УТИЦАЈЕМ
МИНА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ 269**

ФЕДЕРАЦИЈА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ	269
УНСКО-САНСКИ КАНТОН	269
ПОСАВСКИ КАНТОН	271
КАНТОН ТУЗЛА	272
ЗЕНИЧКО-ДОБОЈСКИ КАНТОН	276
БОСАНСКО-ПОДРИЊСКИ КАНТОН	279
СРЕДЊОБОСАНСКИ КАНТОН	280
ХЕРЦЕГОВАЧКО-НЕРЕТВАНСКИ КАНТОН	285
ЗАПАДНОХЕРЦЕГОВАЧКИ КАНТОН	287
САРАЈЕВСКИ КАНТОН	287
ХЕРЦЕГБОСАНСКИ КАНТОН	289
РЕПУБЛИКА СРПСКА	291
ДИСТРИКТ БРЧКО	300

„Из мог искуства у очувању мира, лично сам видио разорно дејство мина и неексплодираних убојитих средстава на људе и на заједнице. Не само да милиони ових застрашујућих оружја тихо леже закопани под земљом чекајући да убију или озлиједе невине жене и дјецу, него и само њихово присуство или страх од присуства чак и једне мине може спријечити обрађивање цијелог поља, оставити цијело село без неопходних намирница, или представљати додатну препреку на путу ка рекултацији и развоју држава.“

Кофи Анан, Генерални Секретар УН-а, април 1999. године

Босна и Херцеговина (БиХ) је још увијек земља са највише минираних подручја у Еуроци због широке употребе мина, посебно протупјешадијских, током рата који је трајао од 1992. до 1995. године. Десет година након конфликта, упркос значајним резултатима владе, напорима грађанског друштва и међународне заједнице да ријеше проблем, мине још увијек убијају дјецу и родитеље, и пријете цијелокупном становништву, посебно милиону људи који живе у заједницама директно изложеним утицају мина.

Само присуство мина у значајној мјери нарушава најосновнија људска права. УНИЦЕФ сматра мине, експлозивне заостатке из рата, мало оружје и лако наоружање највећом пријетњом за људска права на живот, слободу кретања и сигурност људи која су загарантована Универзалном декларацијом о људским правима УН-а и Конвенцији о правима дјетета УН-а. Такође, УНИЦЕФ види противминске активности као саставни дио обећања УН-а, уобличеног 2002. године у документу „Свијет прилагођен дјецци“ да ће дјецци обезбиједити образовање, здравље, слободног приступа информацијама и заштити их од страха од оружаних сукоба.

Стратегија противминских акција БиХ јасно дефинише циљ: „Ми предвиђамо земљу која није угрожена минама и неексплодираним убојитим средствима, у којој ће појединци и заједнице живјети сигурно, која води развоју, мирном и нормалном животу, и у којој ће се преживјели од мина потпуно интегрисати у друштво.“

Од 2002. године УНИЦЕФ ради са министарствима БиХ, владиним институцијама и невладиним партнерима на развоју оквирне политике којом ће се уредити и ојаћати капацитети свих друштвених нивоа у БиХ како би могли управљати ризиком од мина и малог оружја.

У 2004. години УНИЦЕФ је урадио анализу ситуације и процјену потребе за упозоравањем на мине у сектору образовања у БиХ. Налази испитивања спроведеног од стране Хендикеп Интернешнала у сарадњи са министарствима просвјете одредили су дугорочну стратегију ефикасног упозоравања на мине у школском систему. Резултати истраживања потврдили су да различите активности упозоравања на опасност од мина одржане у школама имају позитиван утицај. Такође, они су указали и да је потребно продубити и систематизовати активности упозоравања на мине.

Добијене су и детаљне препоруке за стварање бољих наставних планова и програма за упозоравање на мине и друга убојита средства.

Министарстава образовања, педагошки заводи, школе, и осталих владини и невладини актера у БиХ дали су значајан допринос за provedбу Стратегије упозоравања на мине у школском систему. Креирање наставног плана и програма за упозоравање на мине и друга убојита средства, као и приручника за наставнике за све школе у БиХ представља значајно постигнуће у јачању капацитета образовног сектора у БиХ са циљем заштите дјецe од пријетњи које су наслијеђе рата. Овај план и програм ће омогућити дјеци и наставницима да доносе одлуке на основу неопходних информација и развити ће њихове вјештине. На тај начин, они ће, кроз активно учешће у активностима својих заједница, допринијети смањењу ризика од мина, неексплодираних убојитих средстава и малог оружја.

Хелена Еверсол
Представник УНИЦЕФ-а
Босна и Херцеговина

Овај приручник за наставнике намијењен је образовању и сензитивизацији дјеце основношколског и средњешколског узраста о опасности и утицају малог и лаког наоружања, мина и неексплодираних убојитих средстава (НУС). Министарства образовања у Босни и Херцеговини покренула су овакву идеју која се развијала захваљујући важном и драгоцјеном доприносу великог броја других заинтересираних страна. Надати се је да ће ова иницијатива мотивисати остале земље на подручју југоисточне Европе да истраже природу и потребу за упозоравањем на мало и лако наоружање, мине и НУС-а у својим наставним плановима и програмима.

На подручју југоисточне Европе дјеца су изложена опасностима од мина и НУС-а у различитим нивоима, и опасности доласка у контакт са малим и лаким наоружањем због великог броја грађана који посједују незаконито наоружање. Као резултат тога васпитање дјеце о понашању у ситуацијама гдје могу доћи у контакт са оружјем, минама и НУС-ом постаје кључна.

Центар за контролу лаког наоружања у југоисточној и источној Европи (SEESAC - South Eastern and Eastern Europe Clearinghouse for the Control of Small Arms and Light Weapons) је основан 2002. године, и као такав дјелује у области „Свјесност и комуникација о малом и лако наоружању“ (SALW Awareness and Communication), једном од функционалних области који чини саставни дио свих интервенција за контролу малог и лаког наоружања. Ово укључује кориштење стручних, основних порука и стратегија ширења података ради преношења знања, обликовања опажања и промјене понашања цивилних заједница према малом и лако наоружању. SEESAC се тренутно, уз подршку Европске Комисије, усмјерава на природу и потребу за упозоравањем на мало и лако наоружање дјеце земаља западног Балкана.

SEESAC вјерује да интеграција упозоравања на мало и лако наоружање у државни наставни план и програм има предност због приступа младим људима на подручју цијеле државе. Упозоравање на мало и лако наоружање доприноси спречавању несрећа које укључују дјецу и оружје, али исто тако дјелује и на смањење будућег насилничког и криминалног понашања које се постиже васпитањем дјеце о негативном социо-економским утицајима оружја на њихове заједнице кроз наставни програм. Уколико образовне власти усвоје такав план и програм, они у исто вријеме доприносе и имплементацији обавеза прописаних Регионалним имплементацијским планом за мало и лако наоружање Пакта Стабилности (ревидираног 2006. године). Такав наставни план и програм би такођер био драгоцјена компонента било које државне стратегије за контролу малог и лаког наоружања која би се имплементирала у складу са регионалним планом и програмом активности за мало и лако наоружање Уједињених народа.

Adrian Wilkinson,
Шеф SEESAC-а

Овај приручник је плод заједничког рада аутора, министарстава образовања, педагошких завода и владиних и невладиних институција које се баве упозоравањем на мине и друга убојита средства. Он је медиј на коме су утиснуте године искустава на подручју едукације дјеце у Босни и Херцеговини.

Садржај Приручника у потпуности прати дефинисане циљеве у Наставном плану и програму за упозоравање на мине и друга убојита средства, којег су креирали координатори за упозоравање на мине из надлежних министарстава образовања у Босни и Херцеговини.

Приручник је направљен да задовољи потребе наставника за извођење часова за упозоравање на мине и друга убојита средства у основним и средњим школама у Босни и Херцеговини. Истраживање које је Handicap Internacional заједно са министарствима образовања провео у школама 2004. године упућује на чињеницу да наставници у довољној мјери не проводе часове упозоравања на мине и друга убојита средства кроз час одјељењске заједнице јер немају довољно искуства у датој проблематици, као и због значајног времена које требају одвојити за припрему таквог часа. Нудећи детаљно разређен план часа, креативни приступ настави, интерактивно укључење дјеце у наставни процес, овај приручник тежи ка мотивирању наставника за борбу против ових опасности у школској заједници.

Приручник је збирка од 78 четрдесетпет-минутних радионица. За сваки школски узраст понуђено је шест радионица. Двије од шест радионица су обавезни дио за сваки школски узраст, остале четири радионице се препоручују за школе које се налазе у зонама које су угрожене минама. На крају Приручника приложен је списак насељених мјеста у Босни и Херцеговини за која се сматра да су у непосредној близини минираних подручја и ниво угрожености минама.

У намјери да Приручник прати тренутне реформе образовања у Босни и Херцеговини, понуђене радионице прате принцип основног деветогодишњег образовања и четворогодишњег средњег образовања.

Свакодневни чланци у новинама о несрећама узрокованим минама, ватреним оружјем и другим експлозивним направама у којима су жртве дјеца тражи од сваког од нас посвећеност рјешавању овог проблема.

Овај приручник није збирка лекција о минама, њиховим техничким карактеристикама и начинима њиховог уништавања. Он није замишљен као класични школски час, гдје они који познају материју сједе на једној страни учионице, а они који треба да је науче на другој страни. Овај приручник је збирка упутстава о томе како дјецу и младе људе максимално укључити у систем обраде информација и извођења закључака о опасности од мина и ватреног оружја.

Проблем мина у БиХ постоји и то нико не може оспорити. Постоји и један други проблем, чијем рјешавању се посвећује овај приручник. То је проблем доношења лоших одлука везаних за то гдје ћемо се забавити и чиме ћемо се забавити. Развој критичког размишљања везаног за ова два проблема јест основни циљ овог приручника. Дјеца не треба да знају како мине изгледају, на којој даљини убијају, колико имају експлозива и сл., они само морају донијети праву одлуку у право вријеме, у вези за мјестом провођења забаве и предметом те забаве.

Рјешавање проблема подстицањем критичког размишљања ставља ученика у активну улогу, чини од њега истраживача проблема, који пролази кроз све или већину фаза научног истраживања. Ученик престаје бити пасивни проматрач, којему је свијет понуђен на длану, него доприноси рјешавању проблема, што учвршћује његове ставове везане за проблем.

Изградња позитивних ставова о различитим одлукама везаним за ситуације када може доћи до несрећа са минама, ватреним оружјем или неком другом експлозивном направом је од екстремне важности, јер крајњи циљ упозоравања на мине и друга убојита средства јесте усвајање и примјењивање сигурних облика понашања. Многбројне студије су указале на то да програми за смањивање ризика од сиде, мина, оружја и сл. пуким информисањем ризичних група нису били ефикасни. Један од важних елемената промјене понашања, као што је процјена реакција околине на поруке, није укључена у систем информирања те се и вјероватноћа промјена властитог понашања смањује. Како бисмо повећали вјероватноћу промјене понашања у систем преношења информација, неопходно је унијети дискурс унутар ближе друштвене средине.

До сада су се упозоравања на мине и друга убојита средства односила на креирање лако памтљивих и поучних порука угроженим групама. И заиста, након неког времена већина чланова популације зна напамет поруке: МИСЛИ, МИНЕ, ПАЗИ, МИНЕ, и сл., али стварни учинак на промјену понашања је упитан. Дати једну поруку без појашњења проблема, јасних

описа како се треба понашати, омогућава члановима угрожених група да сами створе контекст поруке, који може бити истинит али и лажан. Због тога је спровођење упозоравања на мине у школама од велике важности јер омогућава да ученици анализирају проблем као и да активно учествују у његовом рјешавању.

Овај приручник није збирка порука које дјеца требају знати напамет. Он је збирка интерактивних радионица са јасно дефинисаним циљевима које дјеца требају анализирати на креативне начине.

Основни мото овог приручника је: **ПОСТАВЉАЊЕ ПИТАЊА ЈЕ ЕФЕКТИВНИЈЕ ОД ДАВАЊА ОДГОВОРА!**

Наставници нису стручњаци за упозоравање на мине и друга убојита средства. Они не посједују одговоре на разна питања која дјеца имају, али они могу бити изврсни модератори процеса размјене информација међу ученицима.

Свака радионица унутар овог приручника има два елемента. Први дио даје контекст проблему који се анализира (унутар радионице дат у облику приче, новинског чланка, изјаве и сл.), а у другом дијелу помоћу вођених питања долази се до одговорâ, који се онда процјењују.

Питања се могу поставити на неколико начина:

1. Затворена питања. Питања на која очекујемо одговор са ДА или НЕ, или неки други већ понуђени одговор.

Да ли су мине опасне? Смије ли се играти ватреним оружјем? Ко је угроженији од мина: ловци или дрвосјече?

Одговор на оваква питања скоро сва дјеца знају и треба их избјежавати јер не подстичу критичко размишљање, уколико након њих не слиједе додатна питања: зашто, како, итд. Ова питања су добра за утврђивање чињеница.

2. Ријеч питања. Питања на која очекујемо одговоре у облику једне ријечи.

Које године је потписан Отавски споразум?

2. Отворена питања. Питања на која се може дати више одговора. Захтијевају дискусију и дијелење искустава.

Зашто су подручја гдје се налазе ровови опасна? Која подручја треба избјежавати због опасности од мина? На који начин можемо дјеловати на старије како би начинили наш дом сигурнијим?

3. Повратна питања. Уколико неко из групе постави питање, то исто питање поновите и питате онога који вас је питао или цијелу групу. Побољшава интеракцију у групи и подстиче активно учење. Веома добра метода уколико водитељ радионице не зна одговор!

То је одлично питање, шта ти мислиш о томе или шта ви мислите о томе?

4. Наводећа питања. Наводе ученике у правом смјеру.

Подручја са срушеним објектима су опасна јер ...?

5. Рефлектирајућа питања. Након нечијег одговора, сумирамо речено и поставимо друго питање везано за контекст одговора, или цијелој групи или ономе који је понудио одговор.

Значи да ватрено оружје у кући чини дом сигурнијим, јер се можемо одбранити од провалника. Шта други мисле о томе?

6. Хипотетичка питања. Одлична су питања за анализу могућих ситуација.

Да си ти представник државе, шта би урадио поводом проблема мина?

7. Реторичка питања. Питања која не захтијевају одговоре. Одлична питања за скретање пажње.

Због чега је битно данас причати о опасности од мина? Зато што ...

8. Вишеструка питања. Ова питања садржавају неколико цјелина, од којих свака захтијева одговор.

Шта ви мислите о држању ватреног оружја у кућама и, ако сте против, због чега?

Треба бити опрезан код вишеструких питања да не збуните ученике, као и да избјегавате наводећа питања као дио питања, као што је случај у претходном питању. Осим ако вам је циљ да наведете ученике у том смјеру.

Током кориштења питања као средства учења:

Бирајте ријечи пажљиво. Питајте:

- Шта мислите о ...?

- Какво је ваше искуство о ...?

А не:

Ко зна одговор на ...?

- Прво питајте цијелу групу, а тек онда усмјерите питање на појединца!
- Дајте ученицима времена да смисле одговор!
- Немојте се задовољити првим одговором. Питајте шта други мисле!
- Користите питања да провјерите јасност одговора и питања. *Да ли вам је ово јасно?*
- Увијек пронађите нешто позитивно у нечијем одговору! Чак и ако је одговор погрешан, јер вама треба активни учесник.

- Избјегавајте говорити да је одговор погрешан. Наводите ученике до правог одговора!
- Створите атмосферу која развија активно учествовање ученика!
- Питању сваког ученика придајте подједнаку важност. Немојте дискриминисати важност питања на основу њихових дотадашњих успјеха.

Избјегавајте постављати само питања која се односе на знање. Постављајте питања која ће вам омогућити увид у њихову способност:

- схватања проблема (интерпретација, упоређивање и објашњавање),
- примјене наученог,
- анализе узрочно-последичних веза,
- давања нових креативних рјешења која у себи носе спознаје из других сазнања,
- да сами процијене вјероватност успјеха датог рјешења, аргуменују за и против, те дају властито мишљење.

Иако је овај приручник направљен као приручник за упозоравање на мине и друга убојита средства, иста методологија се може искористити и за реализацију радионица у едукацији о опасности од сиде, дроге, психо-сексуалном развоју ученика, насиљу у породици, итд.

Овај приручник је производ тимског рада великог броја наставника, UNICEF-а, Црвеног крста и невладиних организација које се баве овом проблематиком. Настао је на иницијативу и под покровитељством Handicap International, који је у сарадњи са Министарством просвјете и културе и UNICEF-ом претходно извршио истраживање „Процјена неопходности упозоравања на опасност од мина у школама“.

Након представљених резултата истраживања, Министарство је урадило Наставни план и програм, на основу кога је и настао овај приручник. У приручнику су дата дидактичко-методичка упутства по тријадама а садржаји (радионице) су структурисани по разредима.

Све радионице из овог приручника су тестиране на одговарајућем узорку дјече. Свака радионица је састављена из три дијела: уводни, главни и завршни. Ови дијелови су понуђени као могући начин постизања унапријед постављених циљева, који су написани у заглављу сваке радионице.

Уколико сматрате да постоји ефективнији начин постизања истог циља, и ако се осјећате сигурним у своје способности неопходне за provedбу радионице на тај модификован начин, будите слободни да га примјените.

Упозоравање на мине и друга убојита средства у току часова одјељењске заједнице не сматрајте коначним начином борбе против ових опасности у школи. Посматрајте га као креативни извор борбе против других опасности, такође. Упозоравајте на свакодневне опасности особе у својој околини, ученике, њихове родитеље и ваше пријатеље.

Дужина трајања радионица је 45 минута. С тим да се током тестирања радионица у школама знало десити да понека од њих траје 5-10 минута дуже. Уколико радионица захтијева нешто више од 45 минута за потпуно провођење можете одређене дијелове радионице скратити, или задржати дјецу 5-10 минута дуже, јер су дјеца до сада показала велики интерес за предложеним интерактивним начином рада.

Главној теми сваке радионице претходи број (нпр. 3.4), гдје први број одређује за који разред је та радионица (трећи разред), а други број одређује редно мјесто радионице унутар радионица предвиђених за тај разред (четврта радионица од шест).

За сваки разред (осим првог) дато је 6 радионица. Двије радионице су обавезни дио програма одјељењске заједнице, а остале четири се препоручују оним школама које се налазе у високоризичним подручјима. За први разред дате су двије цјелодневне активности.

Током протеклих десет година упозоравања на мине и НУС-а различите информације су усмјераване на особе изложене ризику од мина. Неке од тих информација су се показале позитивним, неке неутралним, а неке чак и контрапродуктивним.

ПРОГРАМСКИ САДРЖАЈИ СА ПОЗИТИВНИМ ЕФЕКТОМ

Упозоравање на мине треба вршити кроз анализу сљедећих наставних области:

- Како препознати мине и НУС-а,
- Посљедице мина и НУС-а,
- Минирана подручја,
- Наговјештаји који могу указати на постојање мина,
- Ознаке и обиљежавање сумњивих подручја,
- Шта радити прије одласка у непознато подручје,
- Шта радити уколико наиђете на мину или неки други сумњиви предмет,
- Шта радити у случају несреће,
- Споразум о забрани кориштења мина.

Како препознати мине и НУС-а

Циљ ове врсте програмских садржаја је да објасни ученицима шта су мине и како их препознати.

Мине могу бити различитих облика, величина и боја. Мијењају облик под утицајем времена, временских прилика и вегетације. Могу бити направљене од пластике, метала или дрвета. Експлодирају на притисак или потез, али због времена проведеног у земљи могу постати нестабилне до те мјере да експлодирају на најмању промјену у околини. Мине имају скоро неограничен животно вијек.

Неексплодирана убојита средства (НУС) су експлозивне направе које су испалене али нису експлодирале приликом удара (гранате, ракете, муниција, детонатори, „звончићи“). Могу бити разних облика, боја и величина.

Проблем настаје када ученици науче како мине изгледају, јер у природи врло ријетко могу примијетити мину или НУС-а. Оне се налазе закопане у земљу, или су прекривене вегетацијом, снијегом, водом и сл., те их није могуће видјети. Највећи број жртава од мина постане свјестан да је ушао у минирано подручје тек након активирања мине.

Додатни проблем чини познавање подјеле типова мина (противпјешадијске, противтенковске), јер неки помисле да противтенковске мине нису опасне по човјека јер се не могу активирати људском тежином.

Често се у вијестима чује реченица да је неко настрадао од најопасније мине, па онда људи мисле *ако је та мина најопаснија, друге нису толико опасне, можда су већ изгубиле убојно дејство*. Ови начини размишљања су опасни, иако су понекада технички исправни. Са становишта упозоравања на мине они само повећавају вјероватноћу да неко уђе у минирано подручје.

Ипак, дјецу треба упознати са основним изгледом мина, али и напоменути да у природи тај изглед није идентичан. Због тога је важније ученике обавијестити о њиховој камуфлираности, те потреби да се избјегавају подручја гдје би мине могле бити.

Додатна опасност лежи у чињеници да дјецу интересују многе карактеристике мина и предавач, у намјери да покаже своје знање како би стекао њихово повјерење, објасни и техничке карактеристике мина. Због тога овај приручник неће објашњавати ни врсте ни називе ни техничке карактеристике мина.

Доношење пластичних модела мина у школску учионицу је забрањено због контрадикторности порука које изговарамо и оног што радимо. Ако држите модел мине у руци и говорите да се не смију приближавати мини, правите конфузију у дјечијем уму. Чак и ако сте моделе мина ставили далеко од ваших руку и руку дјеце, и даље су поруке да се не смију приближавати минама контрадикторне.

Посљедице мина и НУС-а

Циљ ове врсте програмских садржаја јесте да дјеца схвате утицаје мина и НУС-а и на индивидуу и на друштво. На индивидуу - физички, психолошки, друштвено, те на његову породицу. На друштво - у социјалном и економском аспекту.

Физичке посљедице од мина и НУС-а су застрашујуће. Особе могу погинути на лицу мјеста, искрварити чекајући помоћ, а у случају да преживе, најчешће долази до губитка дијелова тијела.

Повреде дјелују на способност особе да се креће, стоји, храни, спава, ради, игра ...

Преживјеле жртве мина се морају борити за нормалну интеграцију у друштво, могу изгубити подршку најближих и наћи се у потпуној изолованости. Минска несрећа може створити трауму, депресију, поремећаје у понашању, фобије и сл.

Ако настрада хранилац у кући, породица пати, између осталог и због смањеног прихода.

Минирана подручја могу блокирати прилаз битним економским локацијама (мјеста за садњу, воћњаци, бунари, туристичка мјеста, фабрике) онемогућавајући даљи економски развој подручја.

Уколико стока залута у минирано подручје, породица може остати без важног ресурса, те неко може настрадати приликом извлачења стоке из тог подручја.

Минирана подручја

Циљ ове врсте програмских садржаја је да покажу да су нека подручја вјероватније минирана од неких других.

Сљедећа подручја треба избјегавати:

- мјеста гдје је већ било несрећа од мина,
- путеве прекривене вегетацијом,
- војна подручја,
- мостове,
- пруге,
- напуштена подручја,
- срушене објекте,
- подручја борби,
- бивше линије разграничења,
- ровове,
- изворе
- и обале ријека.

Паљење подручја не чини поље сигурним од мина, оно може активирати неку мину, али не све.

Сваки пут када ученицима кажемо гдје не треба да иду, добро је да споменемо сигурна подручја као алтернативе забрани. Сигурна подручја су асфалтирани и макадамски (кориштени) путеви и подручја која су намијењена за забаву или промет возила и пјешака.

Наговјештаји који могу указати на постојање мина и НУС-а

Циљ ове врсте програмских садржаја је да омогуће ученицима да препознају опасна подручја на основу карактеристика терена или предмета који се налазе на њима.

Уколико запазите сљедеће ствари на неком подручју, останите на сигурном путу, то подручје је вјероватно минирано:

- дјелимично или потпуно видљиве мине или “НУС”,
- минске ознаке,
- необични, свјетлуцави, метални или пластични предмети и њихови дијелови,
- мртве животиње или њихови костури,
- жица изнад земље, бодљикава жица,
- олупине возила,
- кутије од стрелјива,
- необичне промјене у вегетацији, рупе у земљи,
- нема трага да су недавно пролазили пјешаци и возила,
- густа вегетација, висока трава, много жбуња ...,
- зрело воће остављено на дрвећу у доба скупљања.

Уколико на неком подручју нема ни једног од ових наговјештаја, то не значи да је подручје сигурно.

Ознаке и обиљежавање сумњивих подручја

Циљ ове врсте програмских садржаја је да упозна ученике са начинима обиљежавања минираних подручја.

Званични начин обиљежавања минираних подручја у БиХ је помоћу црвеног квадрата на којем се налази бијела лобања са натписом ПАЗИ, МИНЕ. Осим квадрата користиле су се сљедеће ознаке:

- Црвени трокут са бијелом лобањом и натписом ПАЗИ, МИНЕ,
- Жута трака са натписом ПАЗИ, МИНЕ,
- Црвено-бијели колчић.

Уколико угледате мину на подручју које није обиљежено, о томе обавијестите најближу полицијску станицу или управу Цивилне заштите. Ако сумњате да ћете знати тачно објаснити мјесто гдје сте видјели сумњиви објекат, онда то мјесто можете обиљежити како би олакшали његово препознавање. Неку од сљедећих ознака можете ставити на сигуран пут у близини мјеста гдје сте видјели сумњиви предмет:

- гомила камења,
- укрштене гране,
- конзерва постављена на видно мјесто,
- или неки други начин, који можете лако објаснити полицији или особама у Цивилној заштити и који је лако уочљив.

Велики број минираних подручја у БиХ није обиљежен, те зато иако неко подручје није обиљежено, не значи да је сигурно. Неке особе уклањају минске ознаке, а не мисле о томе да тиме угрожавају животе других.

Шта радити прије одласка у непознато подручје

Циљ ове врсте програмских садржаја је упутити ученике у поступке које требају предузети прије одласка у непознато подручје.

У БиХ одлазак у непознато подручје носи са собом ризик одласка у минирано подручје. Уколико нам је план да се не задржавамо у насељеном подручју, него желимо да истражујемо природу, неопходно је прије одласка у такво подручје испитати да ли у том региону има минираних подручја. Ову информацију можемо добити од становника тог подручја, Цивилне заштите или канцеларије ВНМАС-а.

Уколико из претходно наведених саопштења дознамо да мина у том региону има, али их нема на подручју гдје ви желите ићи, будите веома опрезни. Нису сва минирана подручја откривена, нити су сва обиљежена. Када год нисте сигурни у то да ли је одређено подручје минирано или није, не одлазите тамо.

Шта радити уколико наиђете на мину или неки други сумњиви предмет

Циљ ове врсте програмских садржаја је да објасне поступке о најсигурнијим облицима понашања у случају када наиђемо на сумњиви предмет.

Када видите мину, то је сигурни доказ да је подручје минирано. Ни у ком случају им не прилазите. Без обзира на њен изглед, још увијек је убојита.

Постоје двије основне ситуације када можемо наићи на сумњиви предмет.

1. Уколико наиђете на сумњиви предмет, а налазите се на сигурној површини (асфалтираном или макадамском путу), СТАНИТЕ, упозорите друге у близини, запамтите подручје, обиљежите га ако имате средстава, јавите полицији или Цивилној заштити.
2. Уколико наиђете на сумњиви предмет, а налазите се на ризичној површини, СТАНИТЕ, упозорите остале у близини, реците им да се не покрећу, зовите помоћ, чекајте помоћ и када дођу, слушајте њихова упутства.

Ни у ком случају не покушавајте да се вратите истим стопама назад. Гдје има једна мина, највјероватније их има и више. Сачекајте помоћ! Боље је пет сати провести на једном мјесту него активирати мину.

Шта радити у случају несреће

Циљ ове врсте програмских садржаја је спречавање будућих несрећа и оспособљавање људи за адекватно реаговање у случају несреће.

Прво правило у случају несреће изазване мином јесте – НЕ ПРИЛАЗИТЕ ЖРТВИ АКО СЕ ЖРТВА НАЛАЗИ НА РИЗИЧНОМ ПОДРУЧЈУ.

Иако порука изгледа нехумано, веома је важна да не би дошло до нових несрећа које ће додатно отежати посао тимовима за хитно извлачење унесрећених, смањујући вјероватноћу преживљавања за све.

Уколико сте свједок несреће изазване минама, упозорите остале на опасност приближавања жртви. Останите смирени и назовите хитну помоћ објашњавајући ситуацију. Иако ће вам се чинити да особа за телефоном превише испитује, знајте да је то нормално, те да су кола хитне помоћи већ послана на мјесто несреће. Што прецизније информације ви пружите особи са друге стране телефона, они ће боље процијенити информације и позвати адекватне тимове (Цивилна заштита, ватрогасци, кола хитне помоћи, полиција).

НАГЛАШАВАМО – НЕ ПОКУШАВАЈТЕ ПРИЋИ УНЕСРЕЂЕНОМ АКО СЕ НАЛАЗИ НА РИЗИЧНОМ ПОДРУЧЈУ

У случају да се жртва налази на сигурном подручју:

1. Провјерите да ли је жртва жива,
2. Провјерите да ли дише и да ли жртви куца срце.

Ако жртва дише, пређите на следећи корак, ако не, нагните главу унесрећеног уназад да бисте спријечили угушење, око прстију омотајте тканину и одстраните било какав садржај из уста који може блокирати дисање, провјерите дисање!

Ако жртва и даље не дише, приступити поступку реанимације (масажа срца и вјештачко дисање – уста на уста, уста на нос).

Ако је жртва у несвјесном стању и дише, ставити је у бочни положај.

3. Провјерите крварење.

У случају несрећа с минама најчешће долази до губитака удова или дијелова удова. При томе долази до великих крварења. Неопходно је што прије зауставити крварење користећи Есмархову повеску. Узмите комад платна, обмотајте озлијеђени уд одмах изнад ране и стегните толико да крварење престане. Стезање повеске можете извршити помоћу штапића који ћете вртити укруг стежући оштећени уд.

Повријеђени уд подигните изнад висине срца.

4. Покријте жртву, да би остала топла, и причајте са њом да бисте је утјешили.
5. Чекајте помоћ.

У основи коначни циљ прве помоћи унутар упозоравања на mine није обучити ученике како да пруже прву помоћ у случају несреће од mine, јер су несреће таквог разорног карактера да нестручно лице може да развије трауме на тај догађај. Основни циљ је да ученици схвате разорне посљедице и избјегавају потенцијална минирана подручја.

Споразум о забрани кориштења мина

Циљ ове врсте програмских садржаја је спречавање несрећа изазваних минама на дужи временски период.

Нажалост, живимо у свијету у којем је рат међународним законом дозвољено средство постизања циљева. У циљу спречавања страдања цивила (жена, дјеце итд.) неопходно се борити за придржавање правила ратовања којима се налаже да се не наносе непотребне патње становништву.

Нека од ових правила су да је забрањено мучити заробљенике, убијати жене и дјецу, користити неконвенционалну муницију.

Од 1997. године, потписивањем Отавског споразума па до данас, преко 150 земаља се обавезало да убудуће неће користити противпјешадијске мине као средство ратовања. Не само да их неће користити него неће их ни производити, продавати, куповати, превозити или складиштити. Овај међународни покрет је настао под паролом да мина не разликује ногу војника од ноге дјетета.

ПРОГРАМСКИ САДРЖАЈИ СА НЕГАТИВНИМ ЕФЕКТОМ

Техничке карактеристике мина (састав, име, тежина, висина и сл.)

У прошлости дјеца су често била едукована о техничким карактеристикама мина. Овакво сазнање не доводи до примјене сигурних облика понашања у ризичним ситуацијама, него повећава ризик појављивања несигурног облика понашања у облику приближавања опасном предмету, покушају да се предмет додирне без изазивања експлозије и сл.

Иако су дјечи интересантне информације о томе од чега се састоје мине, које све врсте мина постоје, да ли су неке опасније од других и сл., битно им је нагласити да већина жртава није видјела мину прије несреће. Дјецу треба усмјерити према информацијама о томе која подручја треба избјегавати како би се избјегла опасност од мина.

Модел мина

Велики број школа је као дио процеса упозоравања на мине добило аудио-визуелна помагала у виду модела мина. Употреба ових помагала у едукацијском процесу је контраверзна, због тога што се поруке које упућујемо дјечи разликују од визуелних порука које дјеца примају. Нпр. дјечи говоримо да не дирају експлозивна средства, а ми у руци држимо једно.

Неки едукатори говоре да је употреба школских мина ефективна, али да школске мине морају цијело вријеме бити далеко од руку и дјецe и наставника. Овакав приступ ипак има још увијек једну контраверзу, а то је да шаљемо нежељену поруку дјеци да близина мина није опасна.

Веома је опасно приближавати се подручју гдје се можда налазе експлозивна средства. Свака друга порука само може довести дјецу у опасност.

Предност кориштења модела мина у школама је могућност визуелног памћења изгледа мина, што се може постићи и сликама. Пошто је ситуација наилазка на мину коју видимо у животу веома ријетка, а кориштење модела мина носи са собом већ наведене контраверзне ефекте, препорука је да се такви модели више не користе у едукацији дјецe, те да се постојећи модели мина предају БХМАЦ-у или управи Цивилне заштите.

Понашање приликом учачавања потенцијалног експлозивног предмета

Веома честа порука коју чујете током разговора са неким, о томе како се понашати уколико угледате потенцијалну експлозивну направу, јесте да се вратите назад истим стопама. Важно је знати да је ова порука настала у оним земаља гдје је лако видјети стопе доласка, те је повратак истим путем назад могућ.

У БиХ постоји неколико опасности везаних за овај подухват. Прва је да најчешће нема видљивих ознака стопа у земљи, те се немогуће вратити апсолутно истим путем. И најмање скретање са претходног мјеста спушања стопе може активирати мину. Други разлог је тај што су мине у минским пољима све нестабилније, те чак и када би се могли вратити апсолутно истим стопама то не значи да се нека од мина неће активирати због потресања тла, повлачења конопца и сл.

У таквим случајевима, без обзира на то да ли је направа испред вас мина или није, назовите полицију и тражите да пошаљу специјални тим за извлачење из минског поља (ако имате мобилни телефон, ако не, зовите помоћ).

Додатне информације о опасности од мина и НУС-а потражите код:

ВНМАС, Цивилна заштита, Црвени крст, УНИЦЕФ, УНДП, Дрина Сребреница, Handicap International.

Опасност од ватреног оружја се не налази у планинама, ријекама, пољима, него у нашим домовима. Наши домови би требали бити мјеста гдје се сви осјећамо сигурним, јер савремено доба носи са собом нове стресоре, а породична атмосфера треба да ублажи дјеловање тих стресора. Ватрено оружје представља додатни стресор у животу одраслих и дјеце.

У Босни и Херцеговини постоји 355.365 комада легалног ватреног оружја¹. Резултати јавних анкета о илегалном посједовању ватреног оружја указују на број од око 140.000 до 350.000 комада илегалног ватреног оружја у БиХ.² Ови подаци указују на изложеност великом ризику од ватреног оружја породица у БиХ.

Против ове опасности треба се борити на више нивоа, а један од нивоа је школа.

Најважније поруке које треба слати дјечи су:

- да не прилазе ватреном оружју,
- да га не дирају,
- да изађу из просторије у којој неко рукује њим,
- да траже од околине да оружје оставља на сигурном мјесту у кући, далеко од дохвата дјеце и
- да оружје предају надлежним органима како би сигурност дома била већа.

Током радионица из овог приручника ученици анализирају неколико различитих информација које упућују на опасност од ватреног оружја:

- ненамјерне несреће,
- намјерна убиства или покушаји убистава,
- несреће изазване ватреним оружјем због стања смањене свијести (алкохол, дроге и сл.) и насиља у породици,
- ватрено оружје: сигурност или ризик,
- ватрено оружје током прослава,
- предаја илегалног ватреног оружја, муниције и других експлозивних средстава,
- сигурно складиштење легалног оружја.

¹ [SALW Survey Bosnia and Herzegovina](#), Студија о малом оружју и лако наоружању (SALW-а) Босна и Херцеговина у име Развојног програма Уједињених нација (UNDP), јули 2004. године, ВИСС Пројектни тим Wolf-Christian Paes Hans Risser Tobias Pietz <http://seesac.org/reports/ar063.htm>, P.19

² Ибид, страна 24

Ненамјерне несреће

Циљ програмских садржаја о ненамјерним несрећама је освјешћивање дјецe о смртоносној опасности доласка у контакт са ватреним оружјем.

Ненамјерне несреће изазване ватреним оружјем се често дешавају и код дјецe и код одраслих и то због неколико разлога:

Велики број ватреног наоружања по домовима. Дјеци указујемо на ову чињеницу и тражимо од њих да не прилазе кућном наоружању, ни када су сами у кући ни када оружјем рукује старија особа. Оно је опасно и у рукама дјецe и у рукама одраслих.

Оружје се не чува на сигурним мјестима, далеко од дохвата руку дјецe. Од дјецe тражити да буду модератори складиштења кућног наоружања на сигурна мјеста.

Дјецa су знатижељна и њихову знатижељу треба усмјерити у друштвено корисне активности, нагласити им да оружје не открива ништа него само доноси смрт, бол и патњу.

Филмови, компјутерске игрице, као и социјалне игрице са имитацијама ватреног оружја имају застрашујући ефекат, а то је да када неко узме оружје у руке, несвјесно га окреће према некоме. Због тога велики број особа настрада приликом случајног испаливања хитаца из ватреног оружја.

ЗАПАМТИТЕ - Пиштољ никада није празан! - Ово је претпоставка од које треба поћи сваки пут када видимо оружје у нечијим рукама.

Намјерна убиства или покушаји убистава

Циљ програмских садржаја о намјерним убиствима или покушајима убистава ватреним оружјем јесте указивање на смртоносну улогу ватреног оружја у друштву.

Наш избор креира нашу судбину. Дјецу треба освијестити да управљају својим животима, те да своје изборе врше на основу процијењених добитака и губитака који су последица њихових одлука.

Наши животи су континуирано испреплетени са животима других људи. Понекад су та испреплитања позитивног карактера, а некада негативног. Уколико се у односе нас и других укључи и ватрено оружје, веза по правилу добија негативан карактер. Морамо да научимо рјешавати конфликте на конструктивне начине и ефективно комуницирати са другима.

Несреће изазване ватреним оружјем због стања смањене свијести (алкохол, дроге и сл.) и насиља у породици

Циљ програмских садржаја о несрећама под утицајем алкохола јесте да се сагледа комплексност ризика који постоје у данашњем свијету.

Више од 70% жртава злочина су мушкарци, али с друге стране, невладине организације које се баве подршком жена указују да се ватрено оружје користи у скоро 50% случајева насиља у породици у облику пријетњи, или стварног психолошког и физичког злостављања.

Додатни разлог за уклањање ватреног оружја у кућама постоји када се неко од укућана опија, дрогира или има неки од психичких поремећаја. У оваквим породицама често долази до навале бијеса, који у интеракцији са постојањем оружја у кући може значајно угрозити сигурност укућана.³

Ватрено оружје: сигурност или ризик

Циљ програмских садржаја о перцепцији оружја као сигурности или ризика јесте развијање критичког размишљања везаног за улогу ватреног оружја у кућама.

Најчешћу фразу коју ћете чути од особа које заговарају посједовање оружја јесте да је потребно ради одбране од провалника или од напада других особа. У реалним ситуацијама околности су скоро увијек на штету жртве уколико посједује ватрено оружје.

У великом броју случајева жртва страда од властитог оружја.

Често смо свједоци чланака у новинама који свједоче о томе како је неки наш суграђанин пуцао на лопова и због тога отишао у затвор. Ватрено оружје је средство коначних одлука. Оно мијења живот и жртви и починитељу насиља.

Ватрено оружје током прослава

Циљ ове врсте програмских садржаја јесте повећање свијести дјецe о опасности кориштења ватреног оружја током празника.

Током празничних весела, на мјестима гдје је присутно много људи, често се догоди несрећа изазвана употребом ватреног оружја. И најмања грешка некога може стајати живота.

³ Ибид, страна 35

Ове поруке морају укључити и опасност од петарди, бомби и других експлозивних направа које се могу активирати током празника.

На крају 2005. године покренута је кампања за престанак злоупотребе ватреног оружја током празника. Резултати су били позитивни јер се број повријеђених током празника смањио са 15 (2004/05) на 2 (2005/06).⁴

Предаја илегалног ватреног оружја, муниције и других експлозивних средстава

Циљ расправа о предаји илегалног оружја јесте мобилизација јавности да учини један од корака ка сигурнијем дому предавањем илегалног ватреног оружја.

Додатни разлог за предају илегалног ватреног оружја јесте кривична одговорност у случају несреће.

Идеална ситуација би била да особе предају и легално ватрено оружје, али није реално очекивати од људи да ће то урадити.

Укључивање дјецe у активности заговарања предаје ватреног оружја може постићи одличне резултате из више разлога, на примјер:

- чланови њихових породица заиста предају оружје или да га похране на сигурно мјесто или
- развијањем негативних ставова код дјецe према држању оружја у кућама, што доприноси дугорочној борби против ове опасности.

Сигурно складиштење легалног оружја

Циљ ове врсте програмских садржаја јесте креирање домова сигурних од ватреног оружја.

Пошто је посједовање ватреног оружја законом дозвољено (када се за оружје има дозвола), не може се стално инсистирати на предаји оружја. Како бисмо домове наше дјецe направили сигурнијима, у дјеци можемо пронаћи агенте који лобирају своје родитеље да оружје чувају на сигурном, далеко од дохвата дјецe.

Ове активности имају не само за циљ да дјецa лобирају родитеље него и да развијају негативне ставове према држању ватреног оружја у кућама.

Додатне информације о опасности од ватреног оружја потражите код:
Центар за сигурносне студије, Црвени крст, Полиција, UNDP.

⁴ SEESAC Activity Report: <http://seesac.org/reports/ar063.htm>

ДИДАКТИЧКО – МЕТОДИЧКИ АСПЕКТИ РАДА ПРВЕ ТРИЈАДЕ (I-III разред основне школе)

Дидактичко – методички аспекти рада на програму „Упозоравање на мине и друга убојита средства“ подразумевају сва она стручна знања и компетенције наставника неопходна за боље разумевање овог проблема и едукацију ученика с крајњим циљем развијања опреза као стила понашања.

С обзиром на то да је на овом узрасту игра најприроднији облик учења, часови су структурисани тако да кроз ликовне, музичке и покретне активности ученици долазе до порука битних за њихов правилан облик понашања. Наравно да учитељ са ученицима треба анализирати сваку поруку, не остављајући простора нејасноћи.

Социјалне и емоционалне карактеристике дјете најмлађег школског узраста (прве тријаде) условљавају однос према околини који подразумева поштивање ауторитета (родитеља и наставника), и зато је важно ову чињеницу стално имати на уму и „слати“ јасне и недвосмислене поруке понашања.

Такође се имао на уму ментални склоп најмлађих ученика који је радознао - усмјерен ка истраживању и испитивању, што их непосредно води ка жељи да **дотичу непознате предмете, залазе у непозната подручја и неконтролисано се крећу подручјима која их окружују.**

Оно о чему посебно треба водити рачуна је страх. Страх је присутан код свих, посебно код дјете најмлађег школског узраста, зато га је неопходно усмјерити на пожељно и конструктивно понашање. Он никада на смије прећи „пожељну дозу“, јер тад изазива нежељене посљедице. Изазивање **„пожељне дозе страха“** увијек мора изазвати нешто јачу емоцију од страха од струје која може убити али и освијетлити, или аутомобила, који може погазити али и возити. Страх од мина, ватреног оружја и других убојитих средстава увијек треба стављати у функцију заштите живота ученика.

Ученици најнижих разреда основне школе не могу разумјети појам смрти на начин како то могу старији ученици. Због тога је неопходно код дјете овог узраста развијати сазнање о животним препрекама на примјерима особа које су преживјеле рањавање од мина.

Ученици на треба да знају називе мина, НУС-а, нити њихове техничке карактеристике, али требају и морају знати да су то предмети који угрожавају њихов живот и здравље. Ученицима је потребно показати слике мина и НУС-а, али и увијек наглашавати да мине и НУС-а најчешће нису видљиви, јер су закопани, налазе се у зараслом подручју, промијениле су боју и облик услед временских прилика итд. Требају знати да су то опасни предмети и да се

активирају на додир. Кориштење слика на којима се рука или нога налази у близини мине није препоручљиво јер долази до асоцијације на подсвјесном нивоу, што може редуковати страх од приближавања овим средствима. Такође, врло је осјетљиво питање кориштења модела школских мина јер их ни наставници, ни ученици не смију узимати, управо због редуковања страха.

Важно је да ученици представљене предмете доживе и генерализују као скуп смртоносних предмета које не смију дотицати, и да се код ученика постигне могућност расуђивања које је мјесто за игру а које није. Посебно је важно да ученици овог узраста усвоје појам страдања од ствари као што су мина, метак, бомба, граната и сл., јер они по својој вањској форми, изгледају безопасни.

Код дјецe је неопходно развијати осјећај да им ознаке за мине помажу у очувању њиховог живота, те да ознаке треба чувати. У том смислу, никад не треба дјеци показивати слике на којима се људи или животиње налазе иза ознака за мине, зато што их учимо да никада не смију да иду иза ознака за мине а показујемо слике које шаљу другачију поруку.

Ученике увијек треба савјетовати да не иду у непозната подручја. Потребно је да се крећу подручјима којима се креће и остали дио становништва. Непозната подручја носе многе опасности, а највећа је опасност од страдања од мина. У току наставе није довољно само добити тачан одговор ученика на постављено питање, него њихово понашање треба стално моделовати и усмјеравати ка сигурним облицима понашања. Дјеци у високоризичним подручјима треба стално наглашавати да се играју на мјестима која су за ту сврху предвиђена. Они морају знати која су мјеста за игру а која нису и са чиме се смију играти.

САДРЖАЈ НАСТАВНИХ ЧАСОВА ЗА ПРВИ РАЗРЕД

За први разред дате су **двје цјелодневне активности**. Активности које су понуђене су укомпоноване у Наставни план и програм и обухватају сва три подручја рада. Садржај је структурисан по центрима активности и обезбјеђује „кретање“ дјецe кроз све понуђене центре.

ТЕМА
1.1 ОЗНАКЕ ЗА МИНЕ
1.2 ПОНАШАЊЕ У НЕПОЗНАТИМ ПОДРУЧЈИМ

1.1 ОЗНАКЕ ЗА МИНЕ

ЦИЉЕВИ

- ▲ Препознавање ознака за мине,
- ▲ Освјешћивање несигурних подручја кретања,
- ▲ Развијање љубави према животињама,
- ▲ Богаћење рјечника,
- ▲ Уживање у игри.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Сlike ознака за мине,
- ▲ Пузле мина и ознака за минирано подручје (или слике исјечене на комадиће),
- ▲ Жетони или картончићи у боји,
- ▲ Маске од картона (главе медвједа, вука и лисице),
- ▲ Правоугаони картони или папирни тањирчићи за колаче премазани жуманцетом и темпером,
- ▲ Листови из блока за цртање бр.5 или 3.
- ▲ Пластелин или тијесто у боји.

УВОДНА АКТИВНОСТ - 20 МИН

Центар за окупљање – драмски кутак

Представа „Медвјед, лисица и вук“

Дјеца сједе у центру за окупљање. Учитељ их пита да ли су некада видјели ознаке за мине, показује их и води разговор о њиховом значају, због чега се стављају; о минама и минираном подручју, користећи њихова искуства.

Наглашава да се оне никада не смију дирати и уклањати јер означавају минирано подручје.

Наглашава и да многа подручја нису обиљежена и да се због тога никада не смије ићи у непозната подручја. Ако се већ иде, онда се само смије користити већ направљени пут - стаза коју користе остали људи.

Морају бити опрезни.

Сада ће видјети како пролазе они који су неопрезни.

Глумац је водитељ - учитељ који глуми све три животиње. Има маску главе животиње, направљену од папира са дрвеним носачем - штапићем.

Иза завјесе се појављује медвјед Брунда.

МЕДВЈЕД: - Здраво другари. Ја сам Брунда. Живим у шуми и имам много пријатеља. Моји најбољи пријатељи су лисица и вук.

Иза завјесе се појављује лисица

ЛИСИЦА: - Здраво Брундо!

МЕДВЈЕД: - Здраво лијо! Има ли гдје меда?

ЛИСИЦА: - Има у селу. Тамо има и кокоши. Хајде да одемо заједно тражити храну.

Иза завјесе се појављује вук

ВУК: - Чекајте и мене, и ја сам гладан. У селу има много оваца за мене.

МЕДВЈЕД: - Шта ће бити ако наиђемо на мину. Пут до села није сигуран.

ВУК: - Ништа не брини. Лукава лија је са нама. Она зна све сигурне путеве и неће нас увести у невољу.

Наивни медвјед није знао шта га чека. Кренуо је за вуком и лисицом у село...

(Животиње одлазе, а водитељ наставља да прича причу.)

- Када су кренули у село медова велика шапа је стала на један жбун и одједном. Бум!!! Зајаукао је: У помоћ!!! У помоћ!!! Остао је тражећи помоћ, а лисица и вук су се окренули и утабаном стазом побјегли...

Водитељ разговара са дјецом и пита их: Од чега је медо настрадао? Због чега? Смије ли се ићи у непозната подручја?

Са дјецом се даље разговора подстичући их да они износе своје виђење проблема. (Нагласити да је медо имао срећу да преживи, само је рањен, да се не би јавиле јаке негативне емоције). При томе увијек јасно и недвосмислено слати поруке да се нипошто не смије ићи у непозната подручја.

АКТИВНОСТИ ПО ЦЕНТРИМА

Из торбе дјеча извлаче жетоне различитих боја. Боја одређује у који ће центар дијете ићи. (Плава - ликовни центар, жута - научни центар, црвена - драмски и зелени - библиотека).

АКТИВНОСТ број 1 - 90 мин.

Библиотека

Дјеца праве сликовницу од низа слика - гравира на картону. Свако дијете треба да нацрта једну слику из приче.

Дјеца прво премазују картоне мјешавином жуманцета и темпера (може и само темпера али треба више времена да се цртеж осуши).

Цртају - урезају (празним хемијским оловкама) шта се десило у причи.
Касније од слика које су направили праве причу – лијепе их на велике папире из блока бр.5 или 3.

Водитељ записује изјаве дјеце и испод сваке слике пише по једну реченицу коју је дијете рекло за своју слику.

Тако су дјеца направила причу по низу слика, а водитељ је водио рачуна да је свака реченица јасна и недвосмислена порука о сигурном понашању.

АКТИВНОСТ број 2 – 90 мин.

Ликовни центар

У ликовном центру дјеца од пластелина или тијеста у боји вајају ликове из приче - животиње, шуму, село, пут, ознаке за мине.

АКТИВНОСТ број 3 – 90 мин.

Научни центар

У научном центру дјеца добију слике мина и ознака за минирано подручје. (Неке се слике могу исјећи на комадиће као слагалица или пузле мина и ознака за мине).

Драмски кутак

Дјеца користе лутке (маске) које је водитељ користио у представи. Сами смишљају текст поруке како би рекли некој животињи или неком дјетету да не иде у несигурна подручја.

Дјеца могу да се крећу из центра у центар уколико им је активност у том центру досадила и желе неку другу. Пожељно је да сви промијене центре.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ – 10 мин.

ПОКРЕТНА ИГРА „Меда Брунда“

Дјеца стоје у кругу. Бројалицом се изабере једно дијете које ће бити медвјед. Он стоји у кругу и има повез на очима.

Дјеца пјевају: «Меда Брунда топла ти је бунда,
Трала, лала, лала, ла,
Гледајте сви медвједа.» 2 X

Када дјеца отпјевају задњи стих, меда тражи „жртву“. Ухвати једно дијете и погађа кога је ухватио. Ако погоди, то дијете испада из игре, а ако не погоди, игра се наставља.

Водитељ разговара са дјецом о минама, гдје све могу бити, какве су, како мјењају боју и облик услед временских прилика, о непознатим подручјима итд., дајући увијек јасне и недвосмислене поруке.

Кључне идеје

- **Дјеца требају знати ознаке за мине и правилно се односити према њима.**
- **Ознаке за мине се не смију дирати.**
- **Не смије се залазити у непозната подручја.**

1.2 ПОНАШАЊЕ У НЕПОЗНАТИМ ПОДРУЧЈИМА

ЦИЉЕВИ

- ▲ Упознавање правила понашања на непознатом подручју,
- ▲ Схватање значаја опреза код дјеце,
- ▲ Развијање љубави према животињама.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Постер: Живот није игра,
- ▲ Игручке домаћих животиња (кшава, овца, коза),
- ▲ Жетони или картончићи у боји,
- ▲ Пластелин,
- ▲ Бојице, оловке, љепила и отпадни или природни материјал (трава, маховина, дрвеће, каменчићи итд.).

УВОДНА АКТИВНОСТ – 15 мин.

Покретна игра „Животиње на пашњаку“

Центар за окупљање: Дјеца сједе у центру за окупљање. Водитељ започиње игру. Имитира неку домаћу животињу која се храни травом и иде на пашњак. Дјеца погађају која је то животиња. Дијете које погоди слjedeће треба да имитира (представи) неку животињу осталој дјечи. Животињу представља мимиком и покретом.

Након ове активности водитељ започиње разговор о домаћим животињама. Које су то животиње? Ко их чува? Да ли је њима на пашњаку сигурно? Пријети ли им нека опасност? Знају ли животиње која су то сигурна мјеста? Како се зове њихова кућа? Воле ли они те животиње? (Подстакнути дјецу да сама причају, скрећући им пажњу на опасности које им пријете од високих стијена, вука, медвједа, змије а посебно на опасности од мина и НУС-а. Указати на потребу чувања животиња само на сигурним мјестима.)

АКТИВНОСТИ ПО ЦЕНТРИМА

Дјеца извлаче жетоне различитих боја који представљају припадност неком центру (жути – драмски центар: зелени – ликовни и плави – научни центар).

АКТИВНОСТ број 1 – 90 мин.

Ликовни центар

Дјеца која су извукла црвени жетон иду у ликовни центар. Њихов задатак је да од пластелина извајају животиње које иду на испашу, Након што група заврши вајање животиња, водитељ радионице доноси постер „Живот није игра“ и разговара са дјецом на која подручја те животиње смију ићи а на која не. Стављају слике животиња на сигурна мјеста. Ове животиње ће касније искористити за прављење макете пашњака.

АКТИВНОСТ број 2 – 90 мин.

Научни центар

Плави жетони иду у научни центар. Свако дијете црта једну домаћу животињу на малом папирићу. Након што група заврши цртање, водитељ радионице доноси постер „Живот није игра“ и разговара са дјецом на која подручја те животиње смију ићи а на која не. Стављају слике животиња на сигурна мјеста. Ове животиње ће касније искористити за прављење макете пашњака.

АКТИВНОСТ број 3 – 90 мин.

Драмски кутак

Дјеца добијају по једну играчку у облику домаће животиње. Те животиње узимају за улоге у представи коју сами треба да ураде. Тема представе је разговор између животиња: „Шта је то што би они једне другима требало да кажу – куда смију пасти траву а куда не. Зашто на смију да пасу траву на непознатим подручјима?“.

АКТИВНОСТ број 4 – 90 мин.

Центар за окупљање

Сва дјеца се позову у центар за окупљање. Ту се налазе разни материјали за прављење макете пашњака. Направили су животиње а сад праве (ниску траву, високу, дрвеће, цвијеће, тор, кућице за пастира итд.) Сами бирају припремљени материјал (папир, бојице, оловке, каменчиће. љепило, разни отпадни материјал, маховину итд.)

Док дјеца раде макету, водитељ их подстиче да животиње смјесте на сигурна мјеста, на ниску и прегледну траву, пастира који пази да не би отишле у несигурна подручја итд. Стављају ознаке за mine испред зараслих и несигурних подручја.

Водитељ истиче да животиње само смију бити испред ознака за mine итд.

Ова активност се може наставити и сљедећи дан. Пожељно је да макета стално стоји и да се повремено њој враћају и довршавају је уз увијек јасне поруке водитеља о безбједном кретању животиња и пастира по сигурним мјестима.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ – 15 мин.

Покретна игра „Како ходају животиње“

У овој активности дјеца изводе разне облике кретања (трчање, скакутање, прескакање, „свађање“ животиња, како се међусобно туку итд.) Дјеца изводе разне варијанте кретања - „Ходајмо као овца“, „Трчимо као коза“, итд.

Кључне идеје

- **Велика трава и зарасле површине су несигурне и могу бити опасне.**
- **Никада се не смије залазити у несигурна подручја.**
- **Мине и НУС-а не изгледају у природи као на слици јер су усљед временских прилика промијениле облик и боју.**
- **Непознати предмети се не смију дирати.**

САДРЖАЈ НАСТАВНИХ ЧАСОВА ЗА ДРУГИ РАЗРЕД

(Уколико је тема одштампана црним словима, та тема је обавезна за тај разред, а уколико је црвеним словима, онда се препоручује провођење ових тема у подручјима под утицајем од мина.)

ТЕМА
2.1 ОПАСНИ ПРЕДМЕТИ У НАШОЈ ОКОЛИНИ
2.2 ОПАСНОСТ ОД МИНА
2.3 ТУЖНО ДРВО
2.4 РИЗИЧНА ПОДРУЧЈА
2.5 ОПАСНИ ПРЕДМЕТИ
2.6 ОБИЉЕЖАВАЊЕ МИНИРАНИХ ПОДРУЧЈА

2.1 ОПАСНИ ПРЕДМЕТИ У НАШОЈ ОКОЛИНИ

ЦИЉЕВИ

- ▲ Разумјети појам опасност,
- ▲ Идентификовати ситуације у којима можемо доћи у опасност, као и опасне предмете.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Бојице,
- ▲ Картице са опасностима за бојење,
- ▲ Прибор за писање.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ – 10 мин.

Ученицима испричати сљедећу причу:

Давно, давно, на почетку свијета живио један старац, на обали ријеке. На истој су обали живјеле двије мале птице. Живјеле су стално заједно и сви су их вољели. Сви су били мирни и сигурни док се једног дана на обалу ријеке није дошуњао непознати ловац. Птице су га спазиле, али нису показале страх, јер нису знале шта је то опасност, и да им та опасност управо пријети. Када је ловац спазио птице, затегао је свој лук и тек што није одапео стријелу однекуд је наишао старац. Одмах је схватио да су птице у опасности и да нешто мора учинити. Али што? Отворио је уста и почео испуштати неке гласове а да и сам није знао шта је то. То што је он говорио била је пјесма која је спасила птице јер је на тренутак одвукла ловчеву пажњу.

Са ученицима разговарати о причи постављајући сљедећа питања:

Да ли су птице знале што је то опасност?

Да ли је неко требао то да им каже?

Да ли ви знате шта је то опасност?

Шта би се десило да пустињак није наишао у тренутку када је ловац затегао свој лук?

Охрабрити ученике да слободно износе своја размишљања и на табли биљежити њихове дефиниције опасности.

Ученике подијелити у парове и дати им задатак да разговарају у пару о томе што им родитељи бране да раде и који опасни предмети су повезани са том забраном.

Кад ученици заврше разговор у пару, охрабрити их да своју причу о опасности подијеле са остатком разреда. Опасне ситуације које ученици наведу као и опасности/посљедице забиљежити на табли.

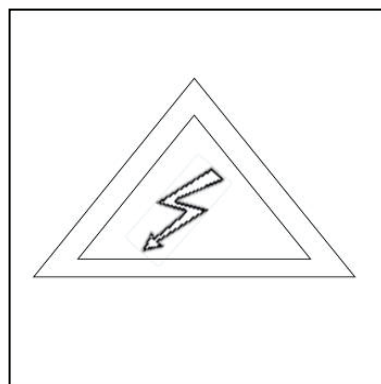
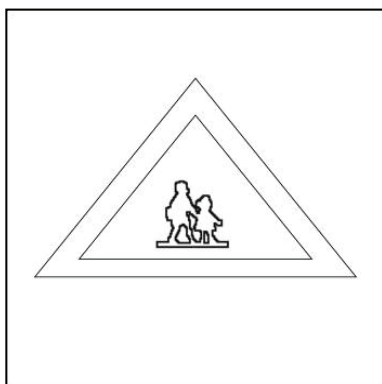
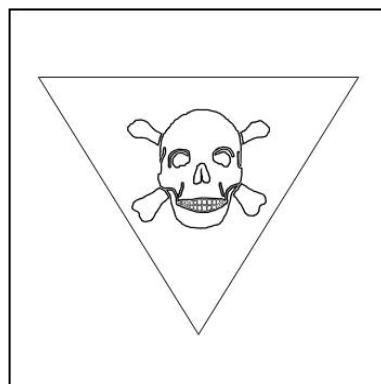
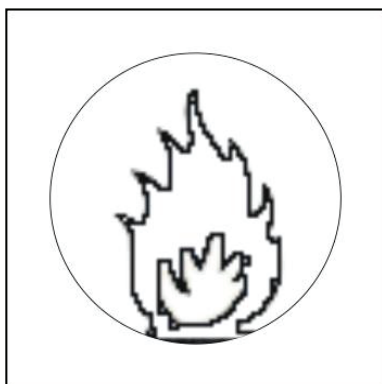
Могући одговори:

Забране/опасно понашање	Посљедице
Дирање утичница	Бол, смрт, болница ...
Прилаз плинским босама	Опекотине, смрт, болница ...
Игра са ватром	Опекотине, смрт, болница
Прелазак улице	Ломови, смрт, инвалидност, ...
...	...

Подијелити ученике у групе од по четири и дати сваком ученику по једну припремљену картицу. Објаснити ученицима да свака картица упозорава на опасност.

Задатак сваког ученика је да обоји своју картицу онако како жели и да упозна чланове своје групе са опасношћу на коју његова картица упозорава.

По завршетку овог задатка сачувати картице са опасностима јер ће нам требати за наставак започете активности о опасностима.

Питати ученике да понове шта је то опасност, и који са предмети могу појавити као опасни?

Шта су још данас научили?

Шта им је било најзанимљивије.

Кључне идеје

- **Многи предмети без којих не би могли да угодно живимо могу бити опасни уколико са њима опрезно не поступамо.**
- **Свакодневно можемо доћи у опасност уколико нисмо опрезни.**

2.2 ОПАСНОСТ ОД МИНА

ЦИЉЕВИ

- ▲ Разумјети појам опасност,
- ▲ Идентификовати ситуације у којима можемо доћи у опасност, као и опасне предмете,
- ▲ Схватити опасност од мина,
- ▲ Научити како изгледа ознака за обиљежавање минираних подручја.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Бојице,
- ▲ Картице са опасностима за бојење,
- ▲ Прибор за писање.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ – 10 мин.

Подијелити ученике у четири групе. Свака група добије картицу са различитом опасношћу (слике из претходне радионице).

Свака група треба да се представи тако што ће узвикнути име своје групе. нпр. ВАТРА, опасни смо а налазимо се у упаљачу, шпорету, итд. Наставник ће практично демонстрирати дјечи што требају урадити.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ – 30 мин.

Ученицима дати задатак да одговоре на два питања унутар сваке групе:

Да ли нам ово средство помаже у свакодневном животу?

Да ли може бити опасно? Како?

По завршетку задатка представник једне групе (случајно одабрана група) презентује одговор групе на прво и друго питање. Чланови осталих група га пажљиво слушају, а чланови његове групе га могу допунити. И остале групе дају одговор на прво питање.

Ученичке одговоре на прво и друго питање забиљежити на табли по шаблону:

Средство	Помаже нам ...	Опасно је када ...
Ватра	да се гријемо, да кувамо, ...	се играмо са њом, неправилно рукујемо, ...
...

Уколико има “погрешних” одговора, нпр. дијете смије користити ватру, прокоментарисати са осталим ученицима и навести их на прави одговор.

Група која је добила картицу МИНЕ/ОРУЖЈЕ презентује своје мишљење на крају. Учитељ сумира одговоре по шаблону:

Мине	Никоме не помажу	Опасне су ...
Оружје	Никоме није олакшало живот	Опасно је

Дјеца треба да „излистају“ све њима познате ситуације гдје мине/оружје може бити и кад су опасне.

Навести дјецу да увиде разлике између наведених опасних предмета.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ – 15 мин.

На крају часа наставник сумира одговоре, и закључује да су мине и друга убојита средства увијек опасна, и то опасна по живот.

Кључне идеје

- Мине су увијек опасне и никада им се не смије приближавати.
- Нажалост, мине су се користиле у рату и управо због тога што од њих страдају недужни, од 1997. године забрањена је њихова употреба и у рату (Отавском конвенцијом).

2.3 ТУЖНО ДРВО

ЦИЉЕВИ

- ▲ Дјеца не одлазе у непозната подручја,
- ▲ Не одлазе у подручја са густом вегетацијом,
- ▲ Развијају опрез као стил понашања.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Бојице,
- ▲ Прибор за писање.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ – 15 мин.

Ученицима прочитати причу!

Тужно дрво

На прелијепој пољани стоји једно дрво. Гране су му објешене, а његово лишће је тужно. Жути и вене. Преко пољане лети лептир. Видјевши тужно дрво, застане и пита:

Шта те мучи дрвце? Зашто тугујеш?

Дрво: О како сам несрећно! Тако сам усамљено! Стојим сам на сред прелијепе пољане, а око мене нема никога.

Лептир: А зашто?

Дрво: Како зашто?! Па по овој прелијепој пољани нити један живи створ не смије прошетати!

Лептир: А зашто??!!

Дрво: Лептирићу, знаш ли ти да су се овдје људи посвађали? А када се људи посвађају они праве свакакве глупости, па умјесто да трче прелијепом пољаном и беру цвијеће они остављају ствари које убијају друге људе!

Лептир: А како?

Дрво: Ех, лептирићу! Ако човјек стане на ову ливаду, он може нестати! Е зато мени не долази нико. Чак кад неко и крене, ја раширим све своје гране, и загаламим из коријена Нееее.....

ГЛАВНЕ АКТИВНОСТИ – 40 мин.

Разговарати с ученицима о причи. Могућа питања су: Каква је то пољана? Које су то ствари које могу повриједити људе? Да ли је неко од њих некада видио сличну пољану, и сл. Како су се понашали, или како би се требали понашати да су били у тој ситуацији. Да ли је Дрво у праву када не дозвољава да му се приђе, мада је усамљено? Да ли је Дрво добро? Да ли је паметно?

Водити разговор подстичући ученике да се они што више укључе. На крају тражити да одговоре на сљедећа питања:

Има ли у нашој околини пољана као из приче?

Гдје има?

Да ли су опасне?

Закључити дискусију уз записивање ситуација које су они навели као евентуално опасне, а онда појаснити које су то евентуално опасне пољане.

Питати дјецу да ли постоји начин да развеселимо тужно дрво. Предложити им да дрвету пружимо руку. Свако од ученика ће нацртати своју руку (ставити длан на папир и нацртати линије око размакнутих прстију).

На палцу нацртати себе.

На кажипрсту нацртати свој разред.

На средњем прсту нацртати учитељицу-учитеља.

На домалом прсту нацртати најбољег друга.

На малом прсту нацртати дрво.

На длану нацртати како дрво опомиње да му се не прилази.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ – 15 мин.

Готове руке изрезати и залијепити на један заједнички пано. Сваки ученик треба да каже шта је њему поручило дрво. Најбоље поруке учитељица записује на паноу између залијепљених руку.

Прочитати поруке са паноа, и прокоментарисати да ли се сви слажу са записаним порукама.

Кључне идеје

- Никад се не смије одлазити у зарасла подручја.
- Играти се смије само на сигурним мјестима.
- Другима треба рећи да не иду у несигурна подручја.

2.4 РИЗИЧНА ПОДРУЧЈА

ЦИЉЕВИ

- ▲ Дјеца не одлазе у непозната подручја,
- ▲ Не одлазе у подручја са густом вегетацијом и тамо гдје се налазе разрушени објекти,
- ▲ Развијају опрез као стил понашања,
- ▲ Упозоравају друге на опасност од мина и НУС-а,
- ▲ Слушају одрасле.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Видео и ТВ,
- ▲ Видео касета са анимираним филмом „Од куће до школе“
- ▲ Прибор за писање,
- ▲ Бојице.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ – 15 мин.

Рећи ученицима да ће гледати један цртић о минама. Скренути пажњу да пажљиво гледају цртић, јер ће након тога разговарати о филму.

Пустити им анимирани филм „Од куће до школе“!

ГЛАВНЕ АКТИВНОСТИ – 25 мин.

Разговарати с ученицима о филму. Могућа питања су: О чему се говори у овом филму? На које су опасности наишла дјеца на путу од куће до школе? Због чега је ту полицајац? Да ли су дјеца знала да се у напуштеној кући налазе мине? Куда се смију сигурно кретати? Шта смо сад научили? Како ћемо научити друге?

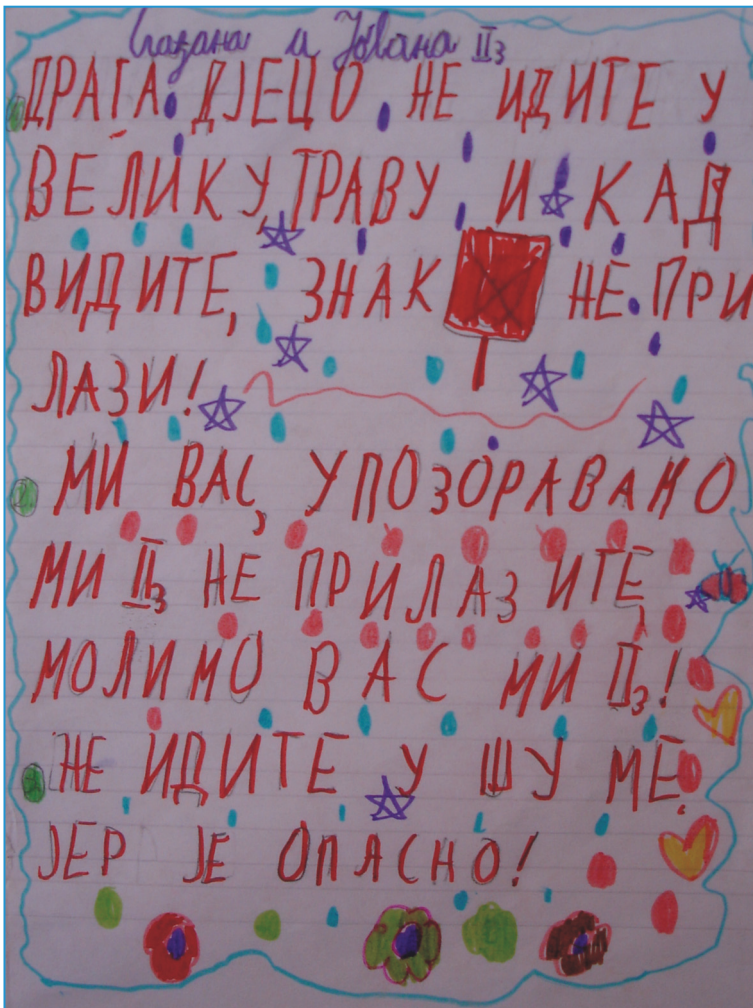
Слање порука осталој дјечи.

Учитељ пита дјецу које би поруке послали осталој дјечи и одраслима. Куда се смију кретати? Поруке биљежи на табли водећи рачуна о прецизности поруке, „извлачи“ кључне и преписује на папире које ће подијелити групама ученика да их украсе.

Украсене поруке спаковати у коверте и послати другој дјечи или залијепити на пано у учионици.

Кључне идеје

- Не прилазите разрушеним објектима.
- Не одлазите у непозната подручја и у подручја са густом вегетацијом.
- Играјте се на подручјима која су предвиђена за игру дјецe.

2.5 ОПАСНИ ПРЕДМЕТИ

ЦИЉЕВИ

Дјеца разумију

- основне појмове као што су: нож, ватра, вода, олуја итд.,
- појам опасности и због чега је нешто опасно,
- да су одређена понашања у вези са одређеним предметима/појавама опасна,
- дјеца су у стању повезати одређене радње са опасношћу као што су: играње са ватром, водом и сл.
- да не треба дирају непознате ствари.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- Папирићи у бојама,
- Ископиране слике са сигурним и несигурним предметима (на крају радионице),
- Фломастери,
- Хамер папир,
- Љепило и/или селотејп.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Игра „Огледало“ (ради исто што и ја), нпр. опонашање боли после прста на врелој рингли, порезати се ножем, плакати, смијати се, бити тужан, весео...

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 35 мин.

- Кажите једну ријеч која за вас представља опасност. Записати све идеје и разговарати о њима, на табли записати, нпр. грмљавина, аутомобил, непознати људи, непознати предмети, пушка...

- Изаберите једну од асоцијација ријечи која за вас представља опасност. Сви ученици треба да кажу ријеч која за њих представља опасност.

- Нацртајте ту опасност на разнобојним папирићима и од њих ћемо направити прекривач. То је „прекривач са порукама“.

Ово је узраст када дјеца не знају писати. Уколико су дјеца описмењена, могу писати о тим опасностима.

Те картице се затим тематски лијепе на један велики плакат да би се могао изложити у учионици гдје је већ формиран информативни центар који се стално допуњује.

Прекривач се изложи пред цијелим разредом и ученици размјењују искуства о догађајима који су изазвали такве слике.

И даље се ради у великој групи:

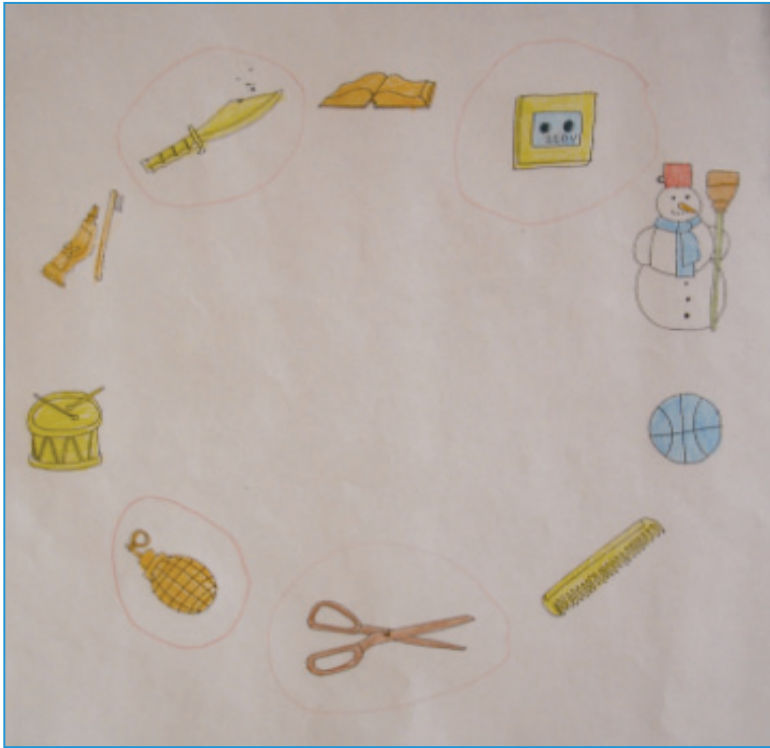
- Кажи шта радиш након што будеш у опасности.

Сваки одговор анализирати (ако су описмењени, записати) да би се категоризовали стилови учења и суочавања са опасношћу и њеним посљедицима.

На листићу су нацртани различити предмети (за свако дијете): лопта, мина, аутић, ватра, нож...

Задатак за дјецу:

1. Именуј предмете на слици и кажи њихову намјену,
2. Обоји предмете,
3. Црвеном бојом заокружи предмете који су опасни (не смије се долазити у контакт са њима).

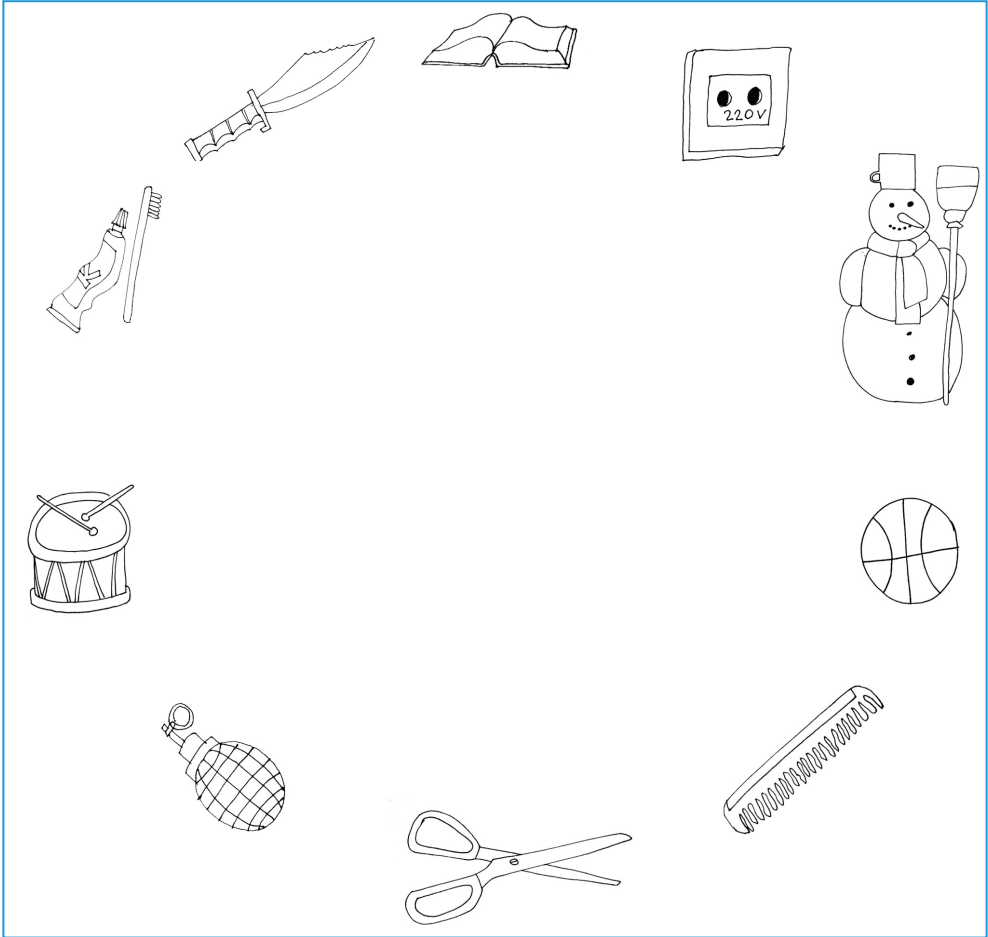
Анализа: Велики хамер на табли са истим предметима и заједничка исправка.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Нагласите улогу ученика у проведеној радионици и њихове закључке.

Кључне идеје

- **Опасни предмети се налазе око нас и не смијемо им прилазити.**
- **Уколико им прилази неко други, треба га упозорити на опасност.**
- **Постоје и предмети које свакодневно користимо, као што су маказе, који у одређеним тренуцима могу да нас озлиједе. Пазите шта радите!**

2.6 ОБИЉЕЖАВАЊЕ МИНИРАНИХ ПОДРУЧЈА

ЦИЉЕВИ

- ▲ Дјеца разумију значење ознака минираних подручја,
- ▲ Схватају да многа минска поља нису обиљежена,
- ▲ Знају како да се понашају у близини минске ознаке,
- ▲ Разумију значај минских ознака у БиХ,

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Постер „Минске ознаке“.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 10 мин.

На видно мјесто у учионици поставити постер „Минске ознаке“!

Повести разговор о минираном подручју. Ученике питати: Шта је то минирано подручје? Јесу ли га некада видјели и гдје? Зашто се стављају одређени знаци? Итд.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 30 мин.

Наставник чита причу или је изражајно препричава.

Моја прича

И не сјећам се више дана, датума, али знам годину. Била је то 1999. год. Прољеће пожурело да потисне зиму. Сунце грије, а зеленило се полако рађа, остављајући за собом предивне боје. Прекрасан пејзаж. Ја шетам и размишљам. Размишљам о много чему. О школи, породици, пријатељима, пејзажу који ме окружује. Како је лијепо мислити о лијепим стварима. И одједном.....

Испред мене кућица. Лијепа, стара, чини се и напуштена. Ограда још стоји. Погледам око себе. Сјекира ударена у пањ чека чврсту руку. Нигдје никога осим једне птице. Тишину прекину лаган жамор вјетра у крошњама. Продужих још неколико корака. Мала кућа обрасла лозом коју осваја зеленило. Прозори затворени. Кроз напуклину у стаклу погледах унутра. Унутра мрачно, али зраке сунца обасјаше унутрашњост. У углу озидана пећ помало обрушена, али још увијек упадљива. Изнад ње неколико плаво

окречених цвјетова на старом зиду. С лијеве стране стари кревет, напуштен и празан. Десно су врата која воде у другу просторију. На средини те просторије сто, дрвени са неколико столица, али без наслоњача. Посматрајући тако изгубих смисао за вријеме. У соби не примијетих ништа више. Погледала сам око себе и схватила да сам залутала. Журним корацима вратила сам се стазом којом сам и дошла. Кућа је остала. Убрзо се чу бука аутомобила. На цести сам. Поново стварност и живот пун буке око мене. Напуштајући шуму и мјесто гдје је била необична кућа размишљала сам. Ко су били људи који су ту живјели? Гдје су сада и зашто је мала кућа напуштена и сама?
Размишљала сам...⁵

Наставник скреће пажњу ученицима да је прича дјевојчице, лијепа и интересантна, али их пита да ли је дјевојчица била опрезна?

Да ли је мудро шетати по непознатој шуми, ако не знамо ништа о њој? Зашто?

О чему је дјевојчица размишљала враћајући се из шуме?

Да ли је у шуми могло бити мина? На основу чега то закључујемо?

Да ли је дјевојчица видјела минске ознаке? *(Није.)*

Да ли то значи да у шуми нема мина? Због чега? *(Нису сва минирана подручја у БиХ обиљежена.)*

Шта може бити разлог да мине нису обиљежене? *(Не знамо гдје се налазе, па их нисмо обиљежили; временске непогоде су скинуле ознаке; зли људи су скинули ознаке; ознаке су скинули они који нису знали колико је то штетно.)*

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Нагласити закључке ученика током радионице.

Кључне идеје

- Минске ознаке носе поруку да се иза њих налази минирано подручје.
- Многа минирана подручја нису обиљежена,
- Једно од основних правила је: не залази у непозната подручја и не дотичи непознате предмете.

⁵ Прича преузета из: *Модел радионица за интерактивно учење у основној школи*, Слободан Роквић и сарадници, Српско Сарајево 2003.

САДРЖАЈ НАСТАВНИХ ЧАСОВА ЗА ТРЕЋИ РАЗРЕД

(Уколико је тема штампана црним словима, обавезна је за тај разред, а уколико је штампана црвеним словима, онда се препоручује провођење ових тема у подручјима под утицајем од мина.)

ТЕМА
3.1 СИГУРНИ ОБЛИЦИ ПОНАШАЊА
3.2 ОПАСНОСТ ОД ВАТРЕНОГ ОРУЖЈА
3.3 НЕПОЗНАТА ПОДРУЧЈА И МИНЕ/НУС-А
3.4 ОД КУЋЕ ДО ШКОЛЕ
3.5 ОПАСНИ ПРЕДЕМТИ + ОПАСНО ПОНАШАЊЕ = НЕСРЕЋА
3.6 У СЛУЧАЈУ НАИЛАСКА НА УБОЈИТО СРЕДСТВО

3.1 СИГУРНИ ОБЛИЦИ ПОНАШАЊА

ЦИЉЕВИ

- Дјеца знају разликовати добре од лоших савјета,
- Уче на искуству других,
- Поштују правила сигурних облика понашања.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- Прибор за писање и цртање.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 10 мин.

На видно мјесто у учионици поставити постер Живот није игра.

Разговарати са ученицима о понашању. Тражити од њих да наведу примјере доброг и лошег понашања. Питати их да објасне учтиво/добро обраћање некоме. Да ли је за нас боље да се обраћамо добро или лоше? Која је добит доброг говора за нас, а која за друге? Објаснити им да се стално сусрећемо и са добрим и са лошим савјетима.

Затим се сваки ученик представи именом на два начина: љутито а потом весело.

Како су се осјећали док су се представљали љутито, а како кад су се представљали весело?

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 30 мин.

Тражити да ученици наведу примјере доброг, а затим и лошег савјета. Нагласите им да је веома битно да слушамо добре савјете, јер нам помажу у животу да не проживимо незгоде које су други проживјели.

- Нпр. ако је неко имао несрећу са ватреним оружјем зато што се понашао на одређени начин, за нас је битно да знамо како не треба да се понашамо да не бисмо проживјели сличну незгоду. Боље је учити на искуствима других него доживјети несрећу са минама, оружјем, аутомобилом и сл.

- Сада ћемо заједно направити један уговор за наш разред кога ћемо се придржавати ми и сви они који се са нама друже како бисмо избјегли опасност од мина и ватреног оружја.

Подијелити ученике у групе по три ученика. Свака група узима лист папира и дијели га на пола. На једној половини пише + (плус) и ту пишу облике понашања која ће поштивати:

Ми ћемо:

1.
2.
3.

На другој половини пише – (минус) и ту пишу облике понашања које неће радити:

Ми нећемо:

1.
2.
3.

Свака група презентује свој примјер уговора, а наставник све то биљежи на табли. Од најбољих идеја на плакату правимо заједнички Уговор нашег разреда.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Када је Уговор готов, сви ученици и наставник стављају свој потпис на полеђину Уговора. Уговор се качи на зид као трајни продукт заједничког рада коме ће се често током године враћати.

Нагласите да је неопходно избјегавати подручја која су вјероватно минирана како би избјегли несрећу са минама. На постеру Живот није игра на црним пољима се налазе слике подручја која су највјероватније минирана, а на бијелим пољима подручја која су сигурна за игру.

- Останите на подручјима која су намијењена за игру, она су сигурна од мина.

Кључне идеје

- **Мина има свуда око нас, али их се не треба плашити јер не прилазимо подручјима гдје се налазе.**
- **Поштујмо правила написана у нашем Уговору.**
- **Са садржајем Уговора ћемо упознати и друге ученике.**

УГОВОР НАШЕГ РАЗРЕДА

МИ БЕМО:

- СЕ ИГРАТИ САМО НА ПОЗНАТИМ МЈЕСТИМА
- КАДА ИХ ВИДИМО ПОЗВАТИ ДЕМИНЕРЕ
- ИБИ НА МЈЕСТА КОЈА СУ СИГУРНА
- УПОЗОРАВАТИ ДРУГЕ ДА НЕ УНИШТАВАЈУ ОЗНАКЕ ЗА МИНЕ
- УПОЗОРАВАТИ ДРУГЕ ДА НЕ ДИРАЈУ НЕПОЗНАТЕ ПРЕДМЕТЕ

МИ НЕБЕМО:

- ИБИ НА НЕПОЗНАТА МЈЕСТА
- ДИРАТИ МИНЕ, ЈЕР ЈЕ ТО ОПАСНО
- ДИРАТИ НЕПОЗНАТЕ ПРЕДМЕТЕ
- СКИДАТИ ОЗНАКЕ МИНСКИХ ПОЉА
- ПРИЛАЗИТИ ОЗНАКАМА КОЈЕ УПОЗОРАВАЈУ НА МИНСКА ПОЉА
- ИГРАТИ СЕ БЛИЗУ ОЗНАКА КОЈЕ УПОЗОРАВАЈУ НА МИНСКА ПОЉА

ЕМА

И

Ђорђе

Уор Ј.

Љања В.

Олија Ђабук

НАТАША М.

МИЛИЦА

ЦВИЈИ*

Мелана
Журна
Шлока

Евђенка

Лео С.

М. Јанко

Ђорђе
Дарија

Звјет

3.2 ОПАСНОСТ ОД ВАТРЕНОГ ОРУЖЈА

ЦИЉЕВИ

- ▲ Дјеца знају да је ватрено оружје веома опасно,
- ▲ Критички размишљају о сврси ватреног оружја,
- ▲ Избјегавају контакт са ватреним оружјем, чак и у присуству одрасле особе.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Видео касета са анимираним филмом „Живот није филм“,
- ▲ ТВ и видео.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 10 мин.

Рат је приказиван у филмовима и књигама као узбудљив. Рат је у збиљи другачији, насилан и разарајући. Мир се схвата као одсутност рата, али крије разне опасности, мине, НУС-а, сигурна и несигурна мјеста.

Мир је важан за сваког од нас. Поздравимо мир.

Одиграћемо ћемо игру:

„Поздрав миру у мислима“

Сви у кругу стоје држећи се за руке, тако да је једна рука та која прима поруку окренута дланом према горе, а друга рука која предаје поруку окренута дланом према доле.

Затворите очи да бисте лакше и што даље послали своју поруку мира у мислима. Најприје је пошаљите најближој особи, затим свима у кругу, а онда свима у школи, у граду.

Ту топлину и свјетлост пошаљите цијелом свијету, нека та топлина доспије до свих лица на Земљи. На крају стисните једни другима руке и отворите очи.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 30 мин.

Пројекција анимираног филма „Живот није филм“

Разговор након филма:

Поставити дјеци следећа питања:

- Колико пута су главни ликови ове приче били у опасности? Које су то ситуације биле?

- Ко се понашао сигурно, а ко несигурно? Како су се то понашали?
- Због чега је комшија на крају предао полицији бомбе и наоружање?
- Који су то још опасни предмети којих се требамо чувати осим пиштоља, бомби и муниције?

Пустити дјецу да одговоре на питања. Врло је битно да разумију због чега је одређено понашање ризично, а због чега су одређени предмети опасни.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Нагласите одговоре ученика током радионице и њихове закључке.

Кључне идеје

- **Ватрено оружје у кућама је страховито опасно.**
- **Треба га избјегавати и у присутности одраслих.**
- **Одрасли због властитог самоповјерења могу начинити кобну грешку и активирати оружје у присутности својих најдражих.**
- **У тим ситуацијама најбоље је бити на другом мјесту.**

3.3 НЕПОЗНАТА ПОДРУЧЈА И МИНЕ/НУС

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици разумију разлоге због чега су непозната подручја посебно ризична од мина или НУС-а,
- ▲ разликују добро од лошег и неутралног,
- ▲ играју се на за то предвиђеним мјестима,
- ▲ не одлазе у непозната подручја без пратње одрасле особе,
- ▲ усвајају став да ми сами одабиремо свој пут, да је свако одговоран за своју „судбину“,
- ▲ избегавају одлазак у непозната подручја, чак и када их неко наговара.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Постер „Живот није игра“,
- ▲ Листићи за недовршене реченице,
- ▲ Оловке.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ 5 мин.

Игра “Граница”.

Учитељ кредом означи по средини разреда границу и објасни да ће он стојећи на столицама на средини разреда говорити различите ријечи, нпр.:

црно – бијело,
дан – ноћ,
јабука – трешња,
замка – игра.

Притом ће показивати на којој је страни који појам, а свако од ученика ће стати на ону страну којој је више наклоњен, шта више воли. Уколико се не може одлучити, стаје у средину.

Разговор:

Сјетите се ситуације или догађаја када сте сами морали одлучити шта треба да урадите, шта је најбоље за вас. На основу чега сте одлучивали?

Ученицима треба рећи да свака одлука има своје посљедице. Некада су те посљедице позитивне, а некада негативне. Ми треба да тежимо да нашим одлукама повећамо број позитивних посљедица, а смањимо број негативних посљедица. Посљедице неких лоших одлука се могу поправити, а неких тешко.

- Која одлука има негативну посљедицу али се она може лако исправити? – питати дјецу.

Могући одговори: направимо неред у кући, не урадимо домаћу задаћу, добијемо лошу оцјену итд.

Поставити друго питање - Која одлука има негативну посљедицу која се не може лако исправити?

Могући одговори: одлазак у минирано подручје, контакт са ватреним оружјем, приликом преласка цесте нисмо погледали да ли има аутомобила итд.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ 25 мин.

Постављамо на таблу постер „Живот није игра“ који показује сигурна и несигурна подручја. Дјеци не саопштавамо да су сигурна подручја на бијелим пољима, а несигурна на црним.

Анализирати сваки дио слике:

Задатак је да дјеца пронађу сигурна и несигурна подручја на постеру.

Када неко дијете покаже на слику и каже: „Ово је несигурно подручје“, питати га да објасни због чега тако мисли?

Када дјеца идентификују сва сигурна и несигурна подручја, издвојити најчешћа минирана подручја (подручја бивших линија ратних раздвајања, напуштени и срушени објекти, необрађене ливаде, итд.).

Посебно усвојити став да дјеца не одлазе у сумњива подручја, чак и кад их неко наговара.

Напишите сљедеће непотпуне реченице на табли. Дјеца треба да их препишу на папирић и допуне.

1. Опасно је играти се на _____
2. Треба знати гдје су биле борбене линије јер ту има _____
3. Сумњива подручја су _____
4. Поља обрасла травом крију много _____

Кључне идеје

- У БиХ има много минираних подручја, од којих су нека обиљежена а нека нису.
- Када нисмо сигурни да ли је неко подручје сигурно или није, боље је тамо не одлазити, јер лоша одлука може довести до тешке посљедице.
- Права одлука је да останете на сигурном, асфалтираном путу или на просторима који су предвиђени за игру.

3.4 ОД КУЋЕ ДО ШКОЛЕ

ЦИЉЕВИ

- ▲ Упознати разлоге због чега су непозната подручја посебно ризична од мина или НУС-а,
- ▲ Разликовати добро од лошег и неутралног,
- ▲ Играју се на за то предвиђеним мјестима,
- ▲ Не одлазити у непозната подручја без пратње одрасле особе,
- ▲ Ученици усвајају став да сами одабиремо свој пут, да је свако одговоран за своју „судбину“,
- ▲ Избјегавају одлазак у непозната подручја, чак и када их неко наговара.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Постер „Живот није игра“,
- ▲ Листићи за недовршене реченице,
- ▲ Оловке.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 15 мин.

Рећи ученицима да ће гледати један цртић о минској ситуацији. Скренути пажњу да пажљиво одгледају цртић, јер ће након гледања разговарати о филму.

Пустити ученицима анимирани филм „Од куће до школе“!

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 25 мин.

Разговарати с ученицима о филму. Могућа питања су: О чему се говори у овом филму? Шта су дјеца видјела на путу од куће до школе? Да ли су дјеца знала да се у напуштеној кући налазе мине? Да ли су и раније туда пролазила а нису знали да се ту мине налазе? Шта смо сад научили? Како ћемо научити друге? Гдје још може бити мина?

Учитељ разговара са ученицима о подручјима сличним онима у филму и која би могла бити минирана, те их наводи на изношење идеја.

Даје им задатак: - На листу папира ћете нацртати два подручја, на једној половини нацртајте подручје које је по вашем мишљењу сигурно од мина, а на другом дијелу папира нацртајте подручје за које сумњате да је минирано. Између два подручја ставите ознаке које упозоравају на постојање мина. Подручје које је сигурно обојите, а оно које није сигурно оставите да буде црно-бијело.

Сваки ученик презентује свој рад објашњавајући због чега сматра да је један дио сигуран а други није.

Уколико има негативних порука, наставник их исправља тако што ће питати остале шта они мисле о томе.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

На видно мјесто у учионици поставити постер „Живот није игра“.

Упоредити сигурна и несигурна подручја са постера са подручјима која су дјеца нацртала на својим цртежима.

Кључне идеје

- **Још увијек има много минираних подручја у БиХ.**
- **Многа таква подручја нису обиљежена као минирана.**
- **Не смије се одлазити у подручја гдје други не одлазе, те гдје се налази густа вегетација.**

3.5 ОПАСНИ ПРЕДЕМТИ + ОПАСНО ПОНАШАЊЕ = НЕСРЕЋА

ЦИЉЕВИ

- ▲ Схватају да су одређена понашања која су у вези са одређеним предметима или појавама опасна,
- ▲ Повезати одређене радње са опасношћу као што су: играње ватром, водом и сл.,
- ▲ Препознати властита искуства која су била опасна,
- ▲ Раздвојити облике понашања који могу довести њихове животе у опасност,
- ▲ Усвојити став да се и они могу наћи у опасној ситуацији, те да се морају чувати опасних ситуација, понашања и предмета,
- ▲ Развијати став о властитој одговорности и усвојити представу о сигурним облицима понашања.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Пет папирѝа са написаним емоцијама,
- ▲ Прилог „Шта је то у мојој глави“,
- ▲ Фломастери,
- ▲ Папири за цртање.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

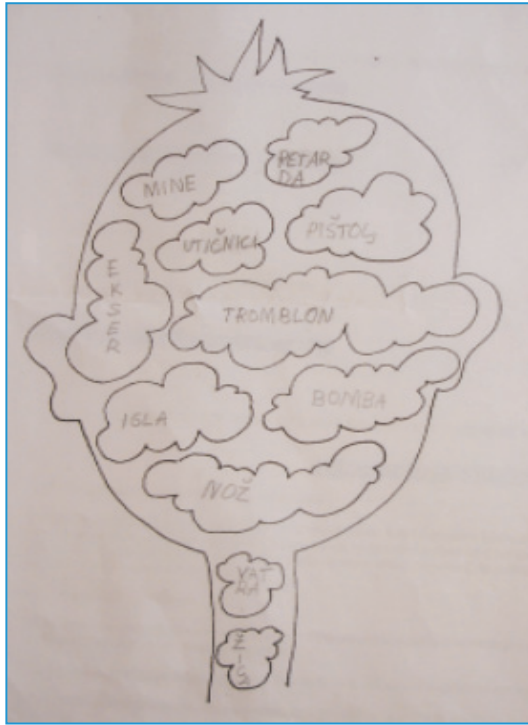
УВОДНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

На пет папирѝа написати сљедећа емоционална стања: понос, увреда, разочарење, бијес и срећа.

Дјецу подијелити у пет група. Свака група добије један папирѝ и има задатак да гримасом (изразом лица) представи ту емоцију. Остале групе погађају о којој емоцији је ријеч. Група која демонстрира емоцију климањем главе потврђује или негира исправност одговора.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 25 мин.

Дјеца добијају радне листове с цртежом главе и испуне празна поља о томе које су све опасне ствари у њиховој околини.

Након тога дјеца читају одговоре и заједно правимо листу свих опасности у њиховој околини (мине, оружје, нож, тромблон, електрични каблови...).

Након тога тражимо да дјеца одговоре на питање: - Шта не смијемо радити када се нађемо у близини тих предмета?

Могући одговори: одлазак у сумњива подручја, напуштене куће, њиве које се дуго нису обрађивале..., дирати оружје, палити ватру...).

Настојати да што више дјеце одговори на ова питања.

Рећи дјеци да има једна експлозивна справа коју дјеца често користе а која је такође опасна. - Шта ви мислите, која је то справа?

Дјеца могу давати различите одговоре, а тачан одговор је да су то петарде. Дјеца треба рећи да су и оне опасне, те да је неколико дјеце озлијеђено док су се „играла“ њима.

Направимо листу понашања којих ћемо се придржавати и сачувати наше животе и животе других:

- Никада се не играј оружјем!
- Не играј се са непознатим предметима!

-

Дјеца сама састављају листу коју треба ставити у разред, објавити у школском листу и упознати друга одјељења.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 15 мин.

Ликовна активност. Ученике подијелити у двије групе.

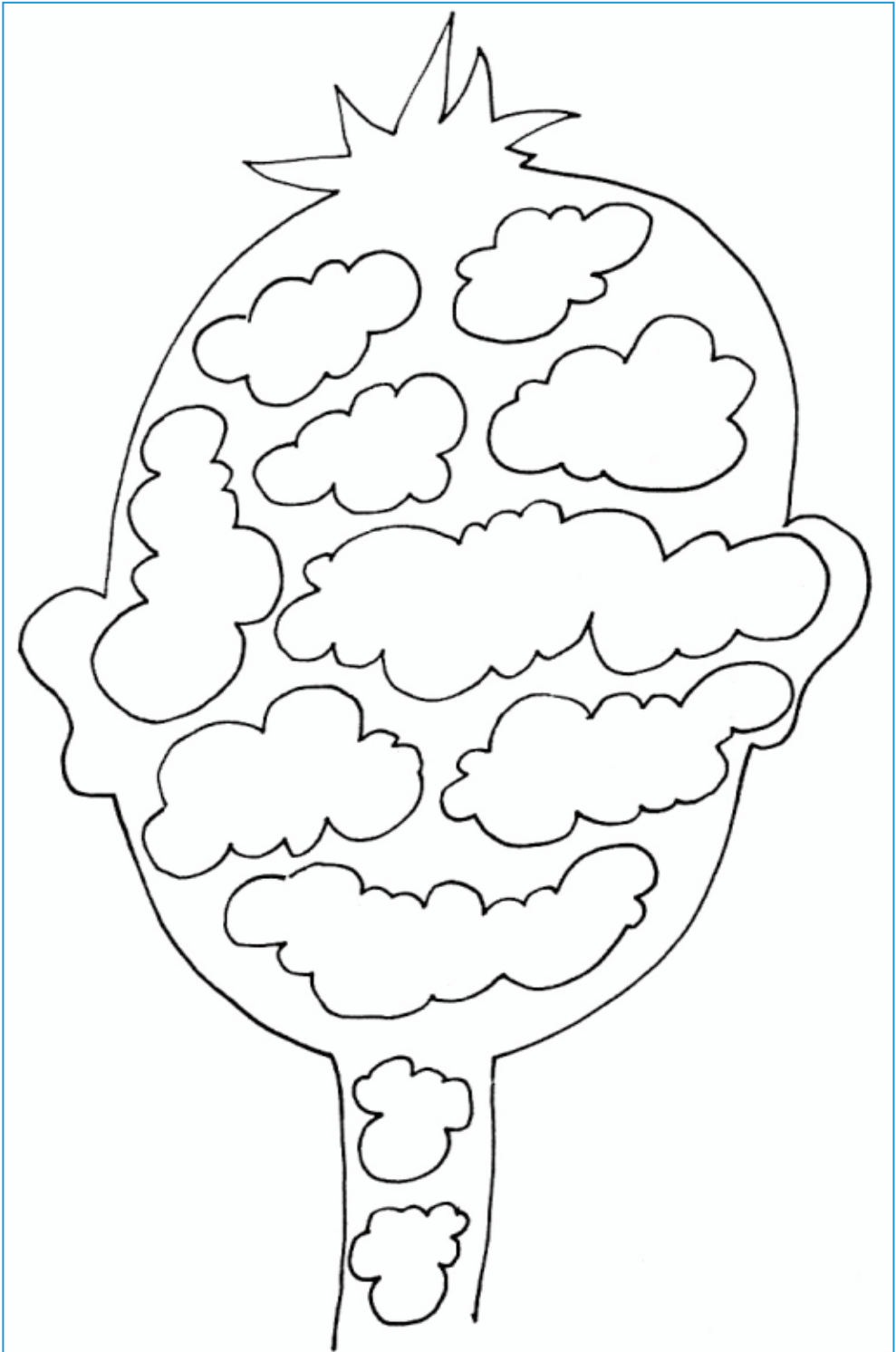
Задатак за прву групу: Нацртај опасне предмете у својој кући!

Задатак за другу групу: Нацртај опасне предмете у околини школе!

Заједничка анализа: Битно је саслушати дијете и његово виђење опасних предмета.

Кључне идеје

- **Уколико видиш оружје не прилази му.**
- **Чак и ако одрасли држи оружје у руци, удаљи се, изађи из те просторије.**
- **И петарде су опасне.**
- **Сачувајмо властите животе, не одлазимо у непозната подручја и не долазимо у додир са ватреним оружјем.**

3.6 У СЛУЧАЈУ НАИЛАСКА НА УБОЈИТО СРЕДСТВО

ЦИЉЕВИ

- ▲ Знати шта да раде уколико наиђу на мину или НУС-а, а налазе се на сигурном путу,
- ▲ Знати шта да раде уколико наиђу на мину или НУС-а, а налазе се у несигурном подручју,
- ▲ Знати коме треба да пријаве мине или НУС-а,
- ▲ Знати како да се супротставе негативном притиску вршњака.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Прибор за писање,
- ▲ Папирићи са питањима.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Игра „Диригент“

Дјеца стану у круг. Одабере се један добровољац (Слушалац) који ће изаћи из разреда на кратко. Када Слушалац изађе из разреда, одабере се диригент групе. Задатак Диригента је да прави покрете које год он хоће, а остали да га слиједе. Диригент мора да мијења покрете сваких 10 до 15 секунда. Када се одабере диригент, Слушалац улази у разред, стаје у средину круга и посматра покрете које прави оркестар (остатак разреда) и треба да погоди ко је Диригент. Погађа све док не погоди. Када слушалац погоди ко је Диригент, он постаје Слушалац и иде изван разреда. Бира се нови диригент и игра се наставља, све док дјеци не досади.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Када се игра заврши учитељ поставља питање: Како је слушалац могао примијетити ко је Диригент?

Највјероватније да ће бити одговор да неки нису пратили шта група ради. Нагласити дјеци да уколико желимо постати дио тима морамо дјеловати као група, али и да група некада може од нас тражити нешто што не желимо или што је опасно и да се морамо знати супротставити.

Тражити од ученика да наведу ситуације када су се морали супротставити неком појединцу или групи, када су имали негативан притисак групе.

Шта се могло десити да су пристали?

Као примјер лошег наговора испричати следећу истиниту причу.

Петоро дјеце су се играли у једном дијелу града, гдје је било доста простора за пењање, јер је велики број оближњих кућа напуштен, што због старости, што од посљедица рата. Играјући се примијетили су неки објекат који је личио на већу врећу муниције. Троје дјеце је отишло и узело објекат у руке посматрајући га са свих страна. Остало двоје дјеце, сјетивши се да су родитељи и учитељ говорили да не узимају непознате ствари у руке, савјетовало им је да то не дирају, да то оставе и да се брзо удаље. Троје дјеце им се смијало и говорило да су кукавице и да им се придруже...

Учитељ пита дјецу: Шта мислите како је прича завршила?

Ученици дају одговоре, а учитељ води дискусију.

На крају рећи да је ово истинит догађај и да је нажалост за троје дјеце ситуација била трагична. Двоје дјеце је побјегла са тог опасног мјеста, позвали су помоћ и тако спасили живот једном од тројице дјечака.

Ученике подијелити у три групе. Свака група добије лист папира са по једним питањем.

1. Марко је угледао мину. Он стоји на путу и мисли шта да уради?
2. Марко је угледао мину. Он стоји на ливади и мисли шта да уради?
3. Марко је у кући пронашао неколико метака. Шта да уради?

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Групе презентују своје одговоре по реду, а остале групе треба да кажу да ли се слажу са тим и да допишу евентуалне приједлоге. Тако раде све три групе. Учитељ сумира дискусију наглашавајући значај супростављања притиску групе.

Кључне идеје

- У случају наилазак на убојити предмет (мину, НУС-а, ватрено оружје, муницију и сл.), одмах се зауставите.
- Уколико се налазите на земљаној површини, а видите нешто што би могло бити мина или НУС-о, након заустављања се не помјерајте.
- Обавијестите о вашем сусрету одрасле и савјетујте им да им не прилазе.

Дидактичко – методички аспекти рада на програму „Упозоравање на мине и друга убојита средства“ засновани су на циљевима програма овог узраста, а то је каналисање радозналости у циљу избјегавања страдања од мина. Управо овај узраст дјеце, нажалост, чини значајан проценат од укупног броја страдалих од мина. Вјероватно да разлоге можемо тражити у:

- недовољној обавијештености или необавијештености о могућој погибији,
- природној радозналости,
- јакој жељи дјеце да испитују непознате предмете и истражују околину,
- великој атрактивности оружја, начину на који је представљено оружје у филму, стрипу и у причама о јунацима рата.

На овом узрасту дјеца су изузетно емотивна, почињу се опирати ауторитету наставника и родитеља и ауторитет траже у «вођама» из реда својих вршњака. Ову чињеницу потребно је имати на уму и у њихова правила понашања, на ненаметљив начин, «увлачити» правила понашања о заштити од мина, ватреног оружја и других убојних средстава. При томе, истицати позитивне примјере који их подстичу на позитивне акције.

Социјалне и емоционалне карактеристике дјеце овог школског узраста условљавају њихов однос према околини – они су радознали и желе задовољити своју радозналост, импресионирати околину и скренути пажњу на себе. Такав однос их може довести до жеље да **дотичу опасне или непознате предмете и да са њима експериментишу, како би задовољили своју потребу за откривањем непознатог и доказали се пред другима.**

Ову чињеницу треба имати на уму и развијати код дјеце „пожељну дозу страха“ од опасних предмета. При томе, никада им не треба упућивати поруку „не дотичи мине и НУС-а“ без даљег објашњења, како дјеца не би стекла утисак да је сигурно кретати се неким подручјем само ако не дирају непознате ствари. Један од узрока несрећа у послеријатној БиХ управо је кретање кроз ризично подручје.

Ученици треба да знају како изгледају мине и НУС-а, и то како прије постављања а како након година проведених у земљи, из простог разлога да би их могли у природи препознати. Мине и НУС-а се никада не смију држати у руци нити показивати слике на којима се види да неко држи мине или НУС-а у својој руци, како се не би упутила порука и изазвала жеља да и дјеца то чине. Дјеца, такође, не требају знати техничке карактеристике мина или НУС-а, али требају знати боју, облик и величину. Приликом едукације, није дозвољено говорити о дијеловима мина или НУС-а који су смртоносни а који нису јер то може потакнути њихову жељу за дотицањем, што може бити јако

опасно. Увијек треба нагласити да су то смртоносна средства, да могу доћицањем изгубити живот или постати особе са инвалидитетом.

И код дјече овог узраста, неопходно је развијати осјећај да им ознаке за мине помажу у очувању сопственог живота, те да их треба чувати. У том смислу, никада не треба показивати слике на којима се људи или животиње налазе иза ознака за мине, јер је та порука двосмислена зато што се ученицима говори да никада не смију да иду иза ознака за мине.

Ученике увијек треба савјетовати да не иду у непозната подручја. Потребно је да се крећу подручјима куда се креће и остали дио становништва. Непозната подручја носе многе опасности, а највећа је опасност од страдања од мина. Током наставе није довољно само добити тачан одговор од ученика, њихово понашање треба стално моделовати и усмјеравати ка сигурним облицима понашања. Истовремено, потребно им је развијати одговорност да обавијесте старије када опазе мину, НУС-а или други сумњив предмет.

САДРЖАЈ НАСТАВНИХ ЧАСОВА ЗА ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

(Уколико је тема штампана црним словима, она је обавезна за тај разред, а уколико је штампана црвеним словима, онда се препоручује провођење ових тема у подручјима под утицајем од мина.)

ТЕМА
4.1 МИНИРАНА ПОДРУЧЈА
4.2 ПРАВИЛА ПОНАШАЊА
4.3 ВАТРЕНО ОРУЖЈЕ
4.4 УТИЦАЈ МИНА И НУС-А
4.5 СИГУРНИ ПУТЕВИ
4.6 „МИНА НИКАД НИЈЕ САМА“

4.1 МИНИРАНА ПОДРУЧЈА

ЦИЉЕВИ

- Дјеца знају шта су минскоексплозивна средства,
- Познају ознаке за мине,
- Знају која су подручја најчешће минирана,
- Знају индикаторе минираних подручја.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- Постер „Мине и НУС-а“,
- Постер „Живот није игра“,
- Папирићи са исписаним ријечима,
- Бојице,
- Картице са опасностима за бојење,
- Прибор за писање,
- Љепило,
- Два папира А4.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ – 10 мин.

Изложити постере „Мине и НУС-а“ и „Живот није игра“ на видно мјесто. Разговарати са ученицима о сликама са паноа. Могућа питања: Шта се налази на постерима? Да ли су то опасне ствари? Гдје се најчешће налазе ови предмети? Итд.

ГЛАВНЕ АКТИВНОСТИ – 25 мин.

Ученике подијелити у двије групе.

Једној групи дати траке (исјечене по ријечима) на којима се налазе исписана мјеста гдје се све могу наћи мине, а другој траке (исјечене по ријечима) на којима су написани индикатори (показатељи) који говоре да је у близини минирано подручје.

Задатак обје групе је да од датих ријечи саставе реченице.

Када заврше, читају своје реченице. Наставник и остали прате извјештавање, контролишу исправност исказа и уколико је потребно врше исправке.

...

За наставнике: Припремите листиће са исписаним сљедећим реченицама, па реченице након тога исијеците на ријечи.

Подручја гдје се мине најчешће налазе:

- мјеста гдје је већ било несрећа од мина,
- путеви прекривени вегетацијом,
- војна подручја,
- мостови и пруге,
- напуштена подручја,
- срушени објекти,
- подручја борби, бивше линије разграничења и ровови,
- извори и обале ријека.

Показатељи који указују на могуће присуство мина на подручју:

- дјелимично или потпуно видљиве мине или “НУС-а”,
- минске ознаке,
- необични, свјетлуцави, метални или пластични предмети и њихови дијелови,
- мртве животиње или њихови костури,
- жица изнад земље, бодљикава жица,
- олупине возила,
- кутије од стрељива,
- необичне промјене у вегетацији, рупе у земљи,
- нема трага недавним пролазима пјешака и возила,
- густа вегетација, висока трава, много жбуња ...,
- зрело воће остављено на дрвећу у доба скупљања.

...

Дати групама папир А4 да залијепе своје реченице. Група која је имала задатак да састави реченице које говоре о мјестима налажења мина добију папир на чијем наслову пише: **Подручја гдје се мине најчешће налазе су:**

Друга група папир са насловом: **Показатељи који указују на могуће присуство мина на подручју су:**

Групама треба рећи да воде рачуна о естетском изгледу и да лијепе реченице једну испод друге у одговарајућем размаку.

Нека „украше“ своје папире тако што ће испред сваке реченице нацртати ознаку за мине.

Изложити папире, прокоментарисати и оставити као трајни продукт њиховог рада.

Кључне идеје

- **Играјте се на подручјима која су предвиђена за игру.**
- **Ако не знате да ли је неко подручје минирано или не, не идите тамо.**

4.2 ПРАВИЛА ПОНАШАЊА

ЦИЉЕВИ

- ▲ Дјеца знају која су понашања ризична а која сигурна,
- ▲ Уграју се на сигурним мјестима и са сигурним предметима,

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Папирићи са исписаним ријечима,
- ▲ Прибор за писање.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ – 10 мин.

Написати питање на табли: **Шта за тебе значи правило?**

(Порука се може написати прије почетка часа да ученици у току одмора напишу своје одговоре) Нека ученици изнесу своје одговоре. Инсистирати да сви или већина кажу одговоре.

Сумитрати одговоре истичући важност правила. Ко их доноси? Зашто се доносе? Нагласити да **се доносе да бисмо их се придржавали и тако помогли себи и другима.**

Навести примјере правила понашања у саобраћају и посљедице НЕПРИДРЖАВАЊА тих правила. Каква је ситуација са минама и НУС-а. Колико су нам ту важна правила? Колико је важно да их знамо и да их поштујемо?

ГЛАВНА АКТИВНОСТ – 20 мин.

Подијелити ученике у три групе и свакој групи дати по једну ријеч. Та ријеч представља прву ријеч неког правила понашања које нам може помоћи да избјегнемо опасност од мина и НУС-а. Задатак сваке групе је да унутар групе један по један додају ријечи које сачињавају реченицу са првобитном ријечи, правећи правило понашања. Нпр. група је добила ријеч НИКАДА, прво

дијете у групи каже понови НИКАДА, а онда дода ријеч НЕ, треће дијете понови НИКАДА НЕ, а дода своју ријеч ИДИ итд.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ – 15 мин.

Наставник ће свакој групи дати једну ријеч, тј. прву ријеч из свих доле наведених реченица (девет реченица, девет ријечи).

Када групе заврше писање правила, свака група ће прочитати своје правило на задату ријеч, а наставник ће на крају прочитати доле наведено правило. Извршити поређење написаних правила, те анализирати њихову исправност.

Правила понашања:

- 1. Никада не идите сами у непозната подручја.**
- 2. Останите на сигурној површини.**
- 3. Никад не подижите нешто што није ваше.**
- 4. Не дозволите пријатељима да се играју са опасним предметима – упозорите их да је то опасно.**
- 5. Ако неко дира опасан предмет у вашем присуству, трчите назад док их не изгубите из вида.**
- 6. Запамтите важну ознаку која ће вам помоћи да опишете мјесто.**
- 7. Обавијестите полицију или неког одраслог.**
- 8. Нека они предузму све неопходне мјере да би спасили вашег пријатеља и обезбиједили подручје.**
- 9. Ознаке не треба дирати - њихово уклањање /уништавање је кривично дјело.**

4.3 ВАТРЕНО ОРУЖЈЕ

ЦИЉЕВИ

- ▲ Дјеца разумију опасност од ватреног оружја,
- ▲ У случају да се нађу у близини ватреног оружја, напуштају просторију.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Постер „Мине и НУС-а“,
- ▲ Прибор за писање и цртање,
- ▲ Хамер папир.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ – 25 мин.

На хамер папиру је нацртано велико дрво. Ученици имају задатак да нацртају ствари које воле и да их залијепе на крошњу дрвета. Такође цртају и ствари које могу да угрозе њихове драге и лијепе их у дно дрвета. У дну дрвета могу бити и змије и вукови и мине и оружје итд.

Наставник поставља питање. Како ћемо заштитити оне које волимо од ових опасности? Одговори ученика могу бити нпр. тако што нећемо ићи у непозната поручја, уколико идемо са старијима, нећемо скретати са главног пута и сл.

На видно мјесто у учионици поставити постер Мине и НУС-а.

Наставник пита ученике: - Да ли су мине и минска поља једина опасност која су остала из рата? Одговор је НЕ, и повести разговор о НУС-а и лаком наоружању. Показати постер Мине и НУС-а и рећи да осим опасност од мина и НУС-а који најчешће нису видљиви, у нашим кућама имамо једну другу опасност заосталу из рата.

- Која би то опасност могла бити? (*Оружје.*)

Ученици посједају у круг. Наставник поставља питање за размишљање: Шта се може десити уколико нам је на дохват руке оружје (пиштољ, ловачка пушка, нож...) и сл.

Ученици одговарају један по један. Наставник сумира одговоре извлачећи кључну идеју.

Наставник поставља сљедеће питање за размишљање: Због чега неки људи имају потребу да имају оружје? Да ли им оно повећава самопоуздање?

Ученици одговарају а наставник изводи кључну идеју.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ – 5 мин.

Сумирати дискусије и одговоре дјецe и још једном нагласити опасност од оружја, бомби и муниције које се налази по кућама.

Кључне идеје

- **Оружје које се налази по кућама је веома опасно.**
- **Оружје се никада не смије дирати.**
- **Уколико неко у нашој близини има оружје, тражити да га не показује пред вама.**
- **Тражити да се оружје чува далеко од дохвата дјецe и других знатижељника.**

4.4 УТИЦАЈ МИНА И НУС-А

ЦИЉЕВИ

- ▲ Упознати физичке и психосоцијалне последице доласка у контакт са минама или НУС-а,
- ▲ Замислити властити живот након несреће од мина или НУС-а,
- ▲ Развијају позитивне ставове према очувању властитог здравља.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Хамер папир,
- ▲ Фломастери,
- ▲ Листићи за грб.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 15 мин.

Вјежба "Да сам чаробњак"

Затражити од ученика да се замисле у улози чаробњака. Ученици имају задатак да допуне слједеће започете реченице, имајући у виду да су чаробњаци:

- Ја БиХ свој живот ...
- Ја БиХ упозорила/о на ...
- Ја БиХ унесрећеним лицима ...
- Ја БиХ у нашој околини ...
- Ја БиХ особама са инвалидитетом ...
- Ја не БиХ дозволила/о

Када сви ученици заврше, читају своје одговоре, наглашавају и разговарају о остварљивости жеља и потреба које су исказали и колико оне зависе од нас самих, односно нашег залагања. Наставник води разговор, а кад ученик одговори, излази и на табли (хамер папиру) пише свој одговор као наставак започетих реченица. Ученици пишу различитим бојама, кредом или фломастером.

У наставку наставник сумира неколико ученичких одговора, односно допуна реченице: Ја БиХ особама са инвалидитетом ... Тако је створена ситуација да се поразговара о ситуацијама које се могу спријечити. Поћи од примјера, нпр. када су се порезали или уганули ногу, повриједили се на други начин. Да ли су размишљали о томе шта су требали урадити или не урадити па да до

незгоде не дође. Поразговарати и о ситуацијама како се осјећамо када смо тренутно неспособни (рука или нога у гипсу или завоју), а посматрамо друге у свакодневним активностима, као када гледамо другове на часовима физичког васпитања. Поразговарати и о томе како се осјећамо када смо ми активни и покретни, а неко у нашој близини тренутно је неспособан и присиљен на мировање.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 25 мин.

Наставник чита новински чланак:

Игра са „звончићем“ била кобна за дјечака

ИАКО ЈЕ ИЗГУБИО ОБЈЕ РУКЕ И ОКО, ДЈЕЧАК А.И. ЈЕ ДОБАР УЧЕНИК

А.И., десетогодишњем дјечаку, заувјек ће, како каже, остати урезана 2000. година. А.И. је доживио што мало ко од његових школских другова. А и преживио је више. Док је у њиви са стриним убирао засијане плодове, угледао је нешто необично.

-У трави сам видио да нешто вири. Било ми је занимљиво. Подигао сам и видио да је то „звончић“. У тренутку је експлодирало – прича нам. Дјечија знатижеља довела је до тога да је дјечак остао без обје руке и једног ока. Данас се бори са судбином која га је задесила. Добар је ученик. Његов труд, труд његових родитеља и наставника, уродио је плодом. Уз помоћ протеза, "прати" своје пријатеље. Пише. Ради код куће. Оно што може. Труди се да постигне више и да се, каже стидљивим гласом, не разликује од других. Иако су од несреће протекле двије године, и данас су му неопходне редовне лијечничке терапије. Но, тешка ситуација у породици не дозвољава да постигну оно што би требали.

(Из дневних новина)

...

Ученици разговарају о посљедицама минске несреће. Наставник их пита прво о физичким посљедицама. Затим о посљедицама за породицу унесрећеног (родитеље, браћу, сестре, родбину). О будућности те особе. Разговарати о осјећањима и мислима те особе.

Ученике подијелити у пет група. Свака група има задатак да одговори на следећих шест питања, те да одговоре напишу на квадратиће који ће послуже моћи спојити у грб као на приложеној слици.

Питање 1. Како помоћи жртвама несреће од мине или НУС-а?

Питање 2. Како спријечити будуће несреће, како се борити против мина?

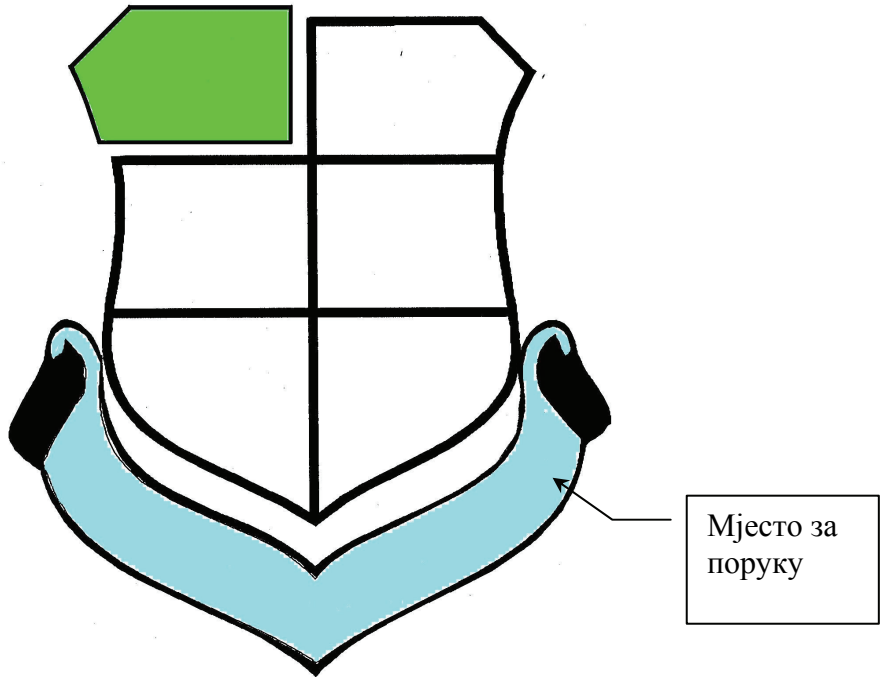
Питање 3. Ко све треба да се бори против опасности од мина?

Питање 4. У која подручја не смијемо ићи како бисмо избјегли опасност од мина и НУС-а?

Питање 5. Од којих још предмета пријети опасност по живот?

Питање 6. На којим подручјима се сигурно смијемо играти?

Испод грба свака група треба да напише поруку осталим ученицима, како би се њима смањила опасност од мина.

Када чланови група заврше рад, прилазе припремљеним моделима грба, лијепе своје дијелове и пишу реченицу/поруку у за то предвиђен простор на грбу.

Послије тога свака група извјештава о свом раду.

Нагласите улогу ученика у проведеној радионици и њихове закључке.

Кључне идеје

- **Несрећа изазвана минама доводи до тешких физичких посљедица. Особе могу погинути или остати без појединих дијелова тијела.**
- **Несрећа изазива трауму код оних који је преживе.**
- **Преживјеле жртве мина, као и друге особе са неком врстом инвалидитета, често се не могу вратити својим пријашњим хобијима, те су врло често препуштене саме себи.**
- **Особама са инвалидитетима треба пружити руку и примити их у наше свакодневне активности као себи равне. При томе малу помоћ коју ће требати од нас не треба посматрати као отежавајући фактор, него као властити допринос уљепшавању нечијег живота.**
- **Од особа са разним врстама инвалидитета можете много научити о томе шта је битно у животу, УЧИТЕ ОД ЊИХ.**

4.5 СИГУРНИ ПУТЕВИ

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици знају да су неки путеви у БиХ сигурни од мина, а неки нису,
- ▲ Знају препознати путеве, стазе, који нису сигурни од мина и НУС-а,
- ▲ Ученици користе само оне путеве које и други људи користи за пролаз.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Хамер папир,
- ▲ Постер „Живот није игра“,
- ▲ Копирани ребус за сваку групу.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Поразговарати о изреци: Учимо за живот, а не за школу!

Урадити вођену медитацију опуштања: заузимамо угодни положај, руке спуштамо на ноге, затварамо очи, дубоко удишемо на нос, а издишемо на уста 5 до 6 пута, замишљамо мјесто гдје смо најчешће када нам драга особа прича причу. Задржите се на том мјесту.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 25 мин.

Послушајте једну краћу причу:

Наш зоолошки врт је добио нове животиње: носорога, камилу, лава, магарца и змију. Како животиње нису навикле на нашу климу нити да буду иза решетака, дан за даном постајале су све тужније. У заједничкој тузи почеле су да се међусобно разумију. Договориле су се да ће чим се укаже прилика побјећи из зоолошког врта, од тих бешћутних људи који их држе иза решетака из властите забаве.

Једну ноћ чувар није добро закључао кавез у коме се налазила камила, која је након што се увјерила да их нико не види, ослободила и носорога и магарца и лава и змију. Змија и лав су већ прије обећали да ће се лијепо понашати, јер је битно да заједничким снагама успију побјећи из зоолошког врта. Када су се

нашли на слободи, далеко од зоолошког врта, чула се узбуна. Морали су се чим прије негдје сакрити. Нису хтјели да буду ухваћени и враћени у тај затвор, који људи зову зоолошки врт. Дошли су до једне раскрснице од које су водила два пута. Први пута је био веома широк, чист, асфалтиран, поред њега у даљини су се видјеле сасвим нове кућице. Други пута био је мањи и водио је шуму. Шума је била мрачна, идеално мјесто за скривање. Чак и сам пута је зарастао у траву, као да дуго времена нико њиме није крочио. Мало даље у шуми, поред пута, на мјесечини се могло назријети неколико кућа, из којих није долазила свјетлост. Изгледа да су одавно већ напуштене и да нико не живи у њима. Изгледале су као идеално склониште за животиње.

Помозите животињама да одаберу исправан пут!

Питајте дјецу због чега би животиње требале да одаберу асфалтирани пут, а због чега не, и који су разлози због којих би требали да одаберу зарасли пута, а због чега не.

Направите на хамер папиру четири колоне. У првој колони унесите одговоре због чега животиње требају ићи асфалтираним пута, у другој због чега не, у трећој због чега требају ићи зараслим пута, а у четвртој због чега не.

Када су све идеје ученика уписане на хамер папир, дјеца треба да одаберу једну опцију - или асфалтирани пут или зарасли пута. За животиње оба пута значе неке опасности, али нека опасност је већа.

Задатак водитеља радионице је да поставља питања о присутним опасностима на једном односно на другом путу. Зарасли путеви у себи крију опасности од мина и НУС-а које нису поштеђене ни велике животиње као што су носорози и камиле, а ни мање као што је змија. Нагласити дјецу да у свијету има много слонова жртава од мина. Чак и веома ситније животиње као што су змије могу активирати оне мине којима не треба велики притисак.

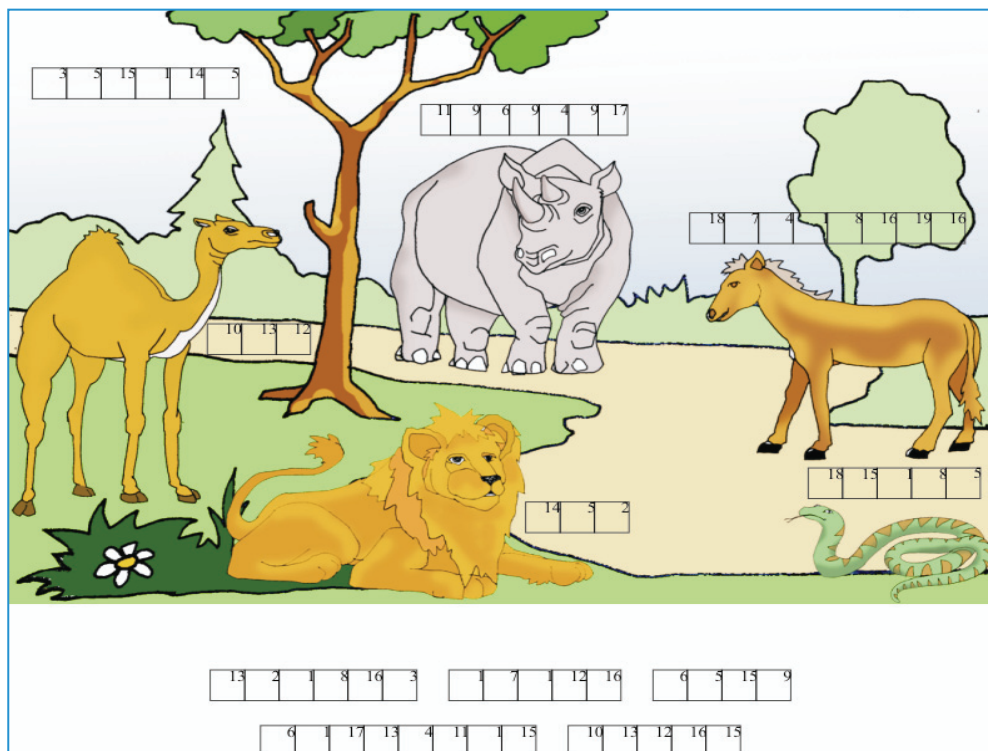
Најбитније је да ученици увиде да одлазак у подручје за које се сумња да је минирано носи са собом смртну опасност. То што су још увијек мали и лаки не значи ништа за мине јер се оне активирају веома малом тежином.

Након што дјеца одаберу пут за животиње, испред њих треба ставити постер „Живот није игра“ и показати сва подручја за која се сумња да су минирана (на постеру се налазе на црној позадини).

Игра САСТАВИТЕ СЛОВА У РЕЧЕНИЦУ!

Предвиђен је рад у групама. Копирана илустрација се даје групама. Објаснити ученицима да је побједник група која прије заврши рад. Наставник записује вријеме када која група преда рад. Када сви заврше, прочитати одговор.

Препознајте животиње на слици и нацртани појам куда се оне крећу. Упишите те називе на слици, а затим по принципу исти број - исто слово попуните доњу табелу и ... прочитајте једну лијепу поруку.

Рјешење: Увијек идите само сигурним путем!

4.6 „МИНА НИКАД НИЈЕ САМА“

ЦИЉЕВИ

- ▲ Да су мине најчешће постављене једна поред друге,
- ▲ Да гдје има једна мина, има најчешће и других, које нису видљиве,
- ▲ Адекватно реаговати у случају наиласка на мине или НУС-а,
- ▲ У случају наиласка на мину или НУС-а, а налазе се на ризичном терену, ученици се не помјерају и зову помоћ.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Карте,
- ▲ Листићи за писање приче,
- ▲ Тракице са исписаним правилима понашања у случају наиласка на сумњиви предмет.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Поразговарати о народној пословици: Лијепа ријеч и гвоздена врата отвара.

Затим прочитати и неколико лијепих, добрих, позитивних, корисних, златних ријечи које чине наш живот:

љубав ☺ пријатељ ☺ слобода ☺ радовање ☺ машта ☺ смијех ☺ поштовање ☺ загрљај ☺ будућност ☺ повјерење ☺ доброта ☺ разумијевање ☺ срећа ☺ искреност ☺ разум ☺ поштење ☺ пажљивост ☺ опраштање ☺ захвалност ☺ мудрост ☺ знање ☺ љепота ☺

Затражити од ученика да они додају неку врлину, односно златну ријеч. Питати их шта може прекинути тај златни низ ријечи, односно наш живот. Ученици праве низ супротан претходном. Издвојити ријеч “смрт”. Поразговарати о ситуацијама када смо и сами узрок угрожавања наших живота.

Организовати одјељење у мале групе. Задатак група је да на основу неколико појмова саставе причу (почетак, заплет и крај - свака група посебно). Када групе презентују своје радове, прочитати новински чланак из којег су узети појмови.

Појмови су: ВИСОКЕ ТЕМПЕРАТУРЕ
 НЕМАР ГРАЂАНА
 ПОЖАР
 МИНЕ
 ВАТРОГАСЦИ

...

Четири пожара у околини Градачца
 Ватра активирала мине

Дуг сушни период, високе температуре и немар грађана проузроковали су низ пожара на просторима градачачке опћине, због чега су у петак ватрогасци имали четири интервенције. Прво је у близини оклопног воза на подручју Леденица горјело сухо растиње и чуо се низ експлозија из неприступачног минираног терена. Горјело је растиње у Козићима на подручју села Аврамовине. Према ријечима командира ватрогасне јединице у Градачцу С.Б., пожар је, иако се стишао, још увијек активан и пријети опасност ширења у правцу села Хргови. Због минираног подручја гашење пожара бит ће изузетно отежано.

(Из дневне штампе)

...

Разговарати о садржају текста. Чуо се низ експлозија. Шта можемо закључити? Извести закључак: Гдје има једна мина, најчешће има и других мина које нису видљиве.

Питати дјецу да ли је подручје сигурно уколико је запаљено. Ватра може активирати неке мине, али највећи број њих неће бити активиран.

Подијелити свакој групи сет карата. У свакој групи изабрати једног ученика који ће редом узимати карте, ником их не показујући, описивати шта види на слици. Међу картама су сигурна и несигурна подручја и предмети. Остали у групи морају погодити да ли се ради о сигурном или несигурном подручју, односно предмету. И тако редом.

На листићима разних боја измијешани су кораци у случају наиласка на мину или НУС-а. Задатак ученика да, још увијек радећи у групама, правилно сложе

редослијед поступака у случају наиласка на мину или НУС-а у случају када се они налазе на несигурном терену .

У случају наиласка на опасне предмете на несигурном подручју:

- одмах се престаните кретати,
- не паничити, смирити се, остати присебан,
- савладати природан инстинкт који нас тјера да одмах истрчимо из опасног подручја,
- ако је неко још присутан, упозорити га на опасност,
- звати помоћ,
- чекати да помоћ стигне, јер боље је чекати три дана у минском пољу него изазвати несрећу,
- не излагати се никаквом ризику и не предузимати никакве акције самоспасавања,
- ако вам неко притекне у помоћ, упозорите га на опасност.

Апсолутно је неисправан поступак и упутство - вратити се истим стопама. Ова порука је у БиХ увезена из пустињских земаља гдје се јасно види отисак стопала. Битно је да дјеца знају да гдје има једна мина има и других, а немогуће се вратити назад истим стопама. Не треба дозволити да разлика од два до три центиметра чини разлику између живота и смрти.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Прочитати дјечи пјесму „Право лице ствари“.

ПРАВО ЛИЦЕ СТВАРИ

У рату погађају пушке, авиони, пиштољи, гелери
Секундама се дужина људског живота мјери

У миру се такође гине
вребају скривене мине
срећу у миру оне руше
опасне и без душе

Срце те заболи кад изгубиш неког кога волиш

Упознај право лице ствари
да бол ти душу не ожари.

...

Поразговарати о симболичном наслову пјесме: „ПРАВО ЛИЦЕ СТВАРИ“,
Право лице "мине", право лице "брзоплетости" и сл.

Кључне идеје

- **Најбоље је да никад не видите невидљиве убице –
мине.**
- **У случају да наиђете на њих, што је и мало
вјероватно због тога што су углавном закопане у
земљу, требате се одмах зауставити и звати помоћ.**
- **Ни у ком случају се не кретати, осим ако се
налазите на асфалтираној површини.**

САДРЖАЈ НАСТАВНИХ ЧАСОВА ЗА ПЕТИ РАЗРЕД

(Уколико је тема штампана црним словима, та тема је обавезна за тај разред, а уколико је штампана црвеним словима, онда се препоручује провођење ових тема у подручјима под утицајем од мина.)

ТЕМА
5.1 „МИНА НИКАД НИЈЕ САМА“
5.2 ОПАСНОСТ ОД ВАТРЕНОГ ОРУЖЈА У ДОМОВИМА
5.3 УТИЦАЈ МИНА И НУС-А
5.4 МИНСКЕ ОЗНАКЕ
5.5 У СЛУЧАЈУ НАИЛАСКА НА ОПАСНЕ ПРЕДМЕТЕ
5.6 НЕСИГУРНИ ОБЛИЦИ ПОНАШАЊА

5.1 „МИНА НИКАД НИЈЕ САМА“

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици знају да у БиХ има још много мина,
- ▲ Свјесни су присуства мина у својој ближој околини,
- ▲ Знају препознати потенцијална минирана подручја.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Постер „Минска ситуација“,
- ▲ Листићи са нацртаном широм околином,
- ▲ Прибој са писање и бојење.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 10 мин.

Написати поруку на табли: **У свијету се сваких 30 минута деси несрећа проузрокована мином!**⁶

Нека прокоментаршу ову поруку. Како је доживљавају? Плаше ли се ове истините чињенице? Јесмо ли и ми дио тог свијета? Како се сачувати?

Шта они знају о минама? Зашто се за мине каже да су „невидљиве убице“. Шта је то сумњиво подручје? Које су последице минске несреће? Знају ли неког ко је преживио и какав је сад његов живот?...итд. Закључити разговор поруком: Најбољи начин чувања од мина је избјегавање одласка у несигурна подручја.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 25 мин.

Изложити постер Минска ситуација. Објаснити шта значе црвени кружићи, тј. несигурна подручја и пустити их нека изнесу своје коментаре на нашу минску ситуацију...

Поново истаћи кључну мисао о заштити од мина - препознавање несигурних подручја и избјегавање одласка у та подручја.

⁶ www.icbl.org; 20.06.2006.

Нека попричају о својој средини. Гдје би у њиховом мјесту могло бити мина; која су то потенцијално несигурна мјеста. Нека изнесу своја искуства (чули, прочитали у новинама, неко већ страдао или су по њиховом мишљењу несигурна мјеста).

Подијелити их у пет група и дати им папире са контурним границама њихове локалне заједнице. Задатак за све групе:

Црвеном бојом обојити несигурна подручја. Жутим звјездицама нагласити мјеста гдје су се десиле минске несреће у њиховој близини (уколико их је било и они знају за то) а плавом бојом означити подручја која су сигурна од мина.

Презентација група. Свака група презентује свој рад уз објашњење зашто за неко подручје сматрају да је сигурно, а за неко да је несигурно? На основу којих информација?

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 10 мин.

Нека сваки ученик смисли поруку (у виду ријечи, реченице, цртежа) коју би поставио поред несигурних мјеста.

Кључне идеје

- **Многа минска поља у БиХ су необиљежена.**
- **Не одлазите у подручја гдје други не иду.**
- **Уколико не знате да ли је неко подручје минирано или није, не одлазите тамо!**

5.2 ОПАСНОСТ ОД ВАТРЕНОГ ОРУЖЈА У ДОМОВИМА

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици разумију опасност од ватреног оружја у нашим домовима,
- ▲ Препознају различите врсте убојитих средстава у нашим домовима,
- ▲ Не долазе у контакт са ватреним оружјем,
- ▲ Избјегавају друге особе које су у контакту са ватреним оружјем,
- ▲ Препознавају ватрено оружје у домовима као веома опасно.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Папирићи за писање одговора.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 20 мин.

Поразговарати о изреци: „Нека не прође ниједан дан а да нешто не научимо“!

За ову активност водитељ/ица ће исписати на табли сљедеће ријечи:

Кључна ријеч: **ВАТРЕНО ОРУЖЈЕ**

Групе ријечи:

именице: кућа, пут, тата, играчка, живот, рат, људи, мир, школа, непажња, тежина;

придјевци: црна, смртоносна, кукавички, дјечији, црвена, жута, зли, паметан;

глаголи: ходати, стати, дирати, доћи, разумјети, смјети, вољети, хтјети,

поставити, изгубити, живјети, завлада, научити;

прилози: близу, одавно, намјерно, жалосно, доста, зато, споро;

узвици: ах, јао, ух;

замјенице: овакав, свој, ја, толик, свеколика, ко, шта, који, какав, неко, нечија,

ничији, ништа, свако;

бројеви: једна, двије;

бројне именице: двојица, десетак;

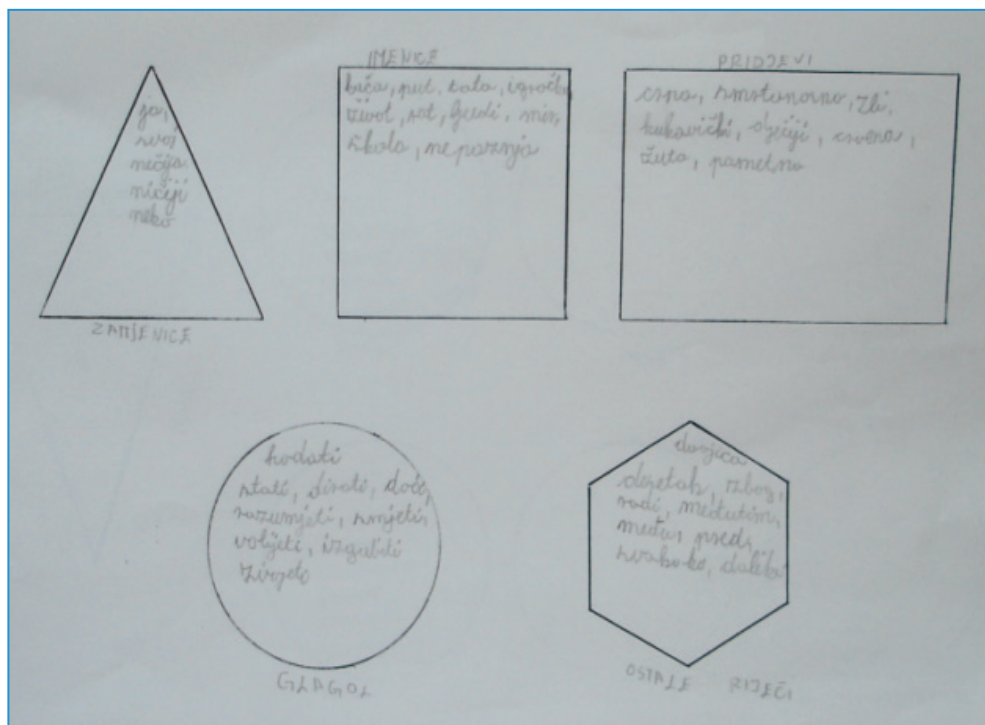
везници: и, а, чим, док, него, већ, тако да, гдје;

ријечце/партикуле/честице: међутим, пак, веле, ли, зар, дабоме, дакако,

свакако;

приједлози: због, ради, испод, изнад, на, у, међу, пред.

У различите облике уписати врсте ријечи које ученици уче у оквиру српског језика, нпр.: именице у круг; глаголе у трокут итд.

Замолити ученике да напишу што више реченица о ватреном оружју. Свака предложена ријеч са панорама коју ученици уврсте у своје реченице бодује се једним бодом. Побјеђује група која има више бодова.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 20 мин.

Изложене одговоре сумирати разговором о ватреном оружју. Зашто се каже "ватрено оружје"? Затражити њихово мишљење о томе да ли деца требају знати гдје се ватрено оружје налази у њиховој кући? Како се понашати у случају када је оружје у близини? Поразговарати о акцији „Жетва“.

Објаснити да је акцију „Жетва“ започео ЕУФОР, а да је цјелокупну активност преузела наша полиција. Објаснити да се може предати оружје у било којој полицијској станици, а да вас нико не пита ни за име, ни одакле сте, ни откуд вам оружје, значи потпуно без посљедица. Ова акција је постала стална, значи 365 дана и 24 сата на дан.

Затражити од ученика да се подијеле у три групе. Групе ће разговарати о томе да ли ватрено оружје треба чувати у кућама или не. Прва група ће бити за, друга група против, а трећа група ће бити жири који ће на крају одлучити о томе која је група понудила боље аргументе.

Наставник ће бити модератор.

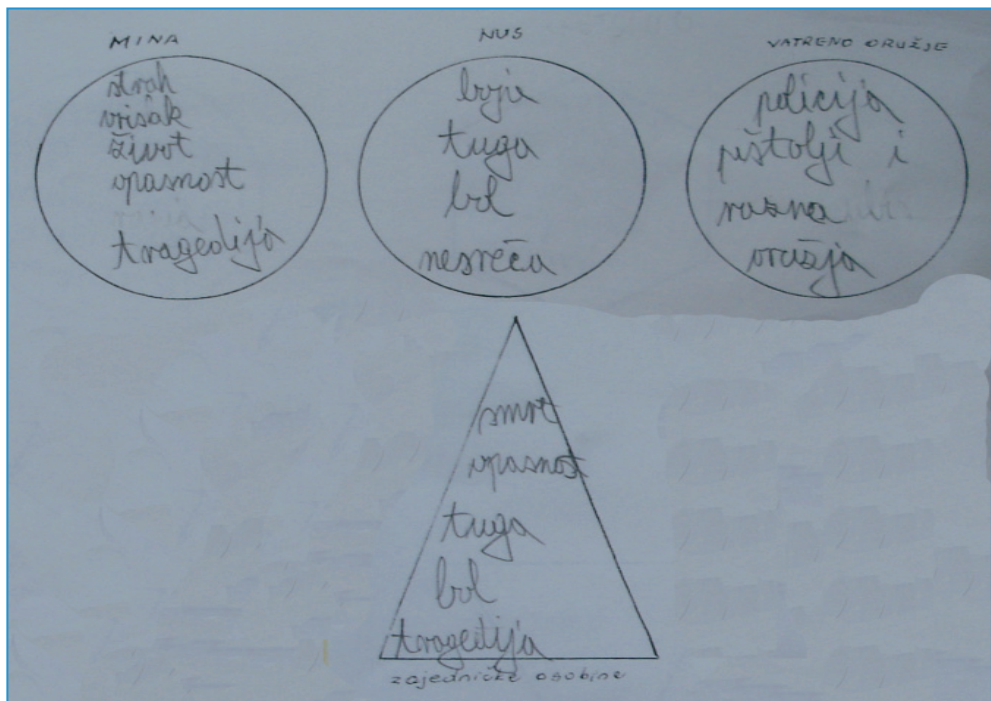
Свака страна има право међусобног договарања у групи. Могу сви говорити, ако желе, само је потребно говор најавити подизањем руке. Наставник биљежи најаву и даје ријеч сљедећем говорнику, такође биљежи кад ко говори, редослијед и вријеме. Свако има право говорити до једне минуте и, како вријеме истиче, наставник дискретно прстима одбројава посљедњих десет секунди кад говорник мора завршити мисао.

Свака група треба аргументима увјерити другу страну у исправност свог става.

Затим чланови жирија износе своје мишљење за кога су се одлучили и зашто.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Замолити ученике да у различите кругове напишу прво што им падне на ум када помисле на мине, НУС-а и ватрено оружје. Затим затражити да у троугао упишу заједничке особине појмова. Поразговарати о тим особинама.

Кључне ријечи

- Ватрено оружје је опасно по живот.
- Оружје се налази по кућама.
- Ни у ком случају не смијемо прилазити ватреном оружју, а посебно га не смијемо додиривати.
- Уколико неко рукује ватреним оружјем у вашој близини, удаљите се, напустите просторију.

5.3 УТИЦАЈ МИНА И НУС-А

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици разумију физичке, психолошке и социјалне посљедице повреде од мина или НУС-а,
- ▲ Ученици развијају позитиван став према очувању властитог живота и здравља.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Листићи са копираним табелама,
- ▲ Фломастери,
- ▲ Маказе и љепило.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 10 мин.

Прочитати текст "*Шанат у шуми*"

Када помислите на слијепе мишеве, прво шта вам падне на памет вјероватно су мрачне пећине и тамно небо. Мада их се многи плаше или имају предрасуде о њима, слијепи мишеви имају и једну сасвим другу страну. Упркос чињеници да имају крила, слијепи мишеви су сисари као и ми и доје своје младунчиће с великом пажњом и љубављу. Такође, иако не изгледају тако безазлено, њихова заједница је много, много мирољубивија од наше. Дакле, слједећи пут када угледате слијепог миша како лети, сјетите се да он можда вас посматра с истим страхом и зачуђеношћу као и ви њега.

- Ево, ова прича је примјер како су наизглед „ружне/непожељне“ ствари, у ствари, безопасне. Ко би од вас могао навести неки примјер, ствари, и сл. који су наизглед „лијепи/пожељни“, а скривају у себи опасности.

Слушамо дјечије одговоре све док неко не одговори минирана подручја, која могу бити прекривена цвијећем, травом а у себи имати смртоносно опасност.

- Дјецо, веома је битно да препознамо подручја која су можда минирана, зато што су посљедице одласка у таква подручја катастрофалне. С каквим се све посљедицама сусреће особа које уђе у подручје које је можда минирано.

Пустити дјецу да кажу што је могуће више посљедица одласка у минирана подручја, укључујући и физичке, и психолошке и социјалне.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 20 мин.

Подијелити ученике у двије групе. Сваком ученику унутар прве групе дати листић са копираном табелом А, а унутар друге групе са копираном табелом Б. (Уколико немате могућност копирања материјала, дјеца сама могу направити табеле.)

Задатак за групе:

Сваки ученик унутар групе има задатак да рангира могуће посљедице наилаaska на минирано подручје, од 1 до 11, тако да ранг 1 дају оној посљедици која је по њиховом мишљењу најтежа, а број 11 оној која је најлакша.

Када унутар групе сваки ученик заврши са рангирањем, ученици међусобно усклађују листу рангова, како би добили једну рангирану листу посљедица.

Представник сваке групе чита пред свима заједничку ранг листу, објашњавајући због чега су одређеним посљедицама дали већу вриједност а другима мању.

- Питати дјецу: *Која је разлика између понуђених посљедица прве и друге групе?*

Прва група има листу психосоцијалних посљедица, а друга физичких посљедица по човјека.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 15 мин.

Креирање паноа: Направите 2 пано (свака група за себе) којим ће те скренути пажњу осталим на живот страдалника, како да их охрабре и подрже да им живот буде љепши, али и опоменути друге шта им се може догодити уколико прилазе опасним стварима као што су мине, НУС-а или оружје.

Истицање и објашњење порука паноа.

Кључне идеје

- **Рањавање од мина или НУС-а је једнако тешко и болно и по жртву и по околину.**
- **Посљедице од мина или НУС-а у већини случајева су кобне - смрт или трајно онеспособљење.**
- **Минираних подручја се сви морамо чувати.**

Табела А

Неугодност, туга и бол због властитог живота	
Страх, психички проблеми	
Губитак поштовања (од других)	
Немогућност запослења и рада	
Немогућност учешћа у разним активностима	
Губитак пријатеља	
Отпуштање с посла	
Немогућност заснивања брака	
Губитак покретности	
Зависност од других	
Туга и патња цијеле породице	

Табела Б

Озъеде главе	
Озъеде трупа	
Губитак вида	
Опекотине	
Оштећење плућа	
Проблеми са слухом	
Губитак руке изнад лакта	
Губитак шаке	
Губитак ноге изнад кољена	
Губитак ноге испод кољена	
Губитак стопала	

5.4 МИНСКЕ ОЗНАКЕ

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици познају изглед минских ознака,
- ▲ Знају да велики број минираних подручја у БиХ није обиљежен,
- ▲ Упознати су са разлозима због чега су одређене групе људи у већем ризику од наласка на мине или НУС-а,

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Папир за цртање,
- ▲ Фломастери.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 10 мин.

Написати поруку на табли: **Ако се спаси један људски живот, као да је спасен цијели свијет!**

Нека ученици прокоментаришу ову поруку. Како је доживљавају? Шта ова порука за њих значи?

Поставити им питања на која ће одговорати један по један!

- Како можемо спасити један људски живот? Како можемо спасити људски живот у ситуацији великог броја мина? Како себе сачувати од мина?

Шта је то у ствари сумњиво подручје? Како изгледа? Гдје се мине најчешће налазе? Зашто се за мине каже да су "невидљиве убице".

Закључити разговор поруком: **Најбољи начин чувања од мина је избјегавање одласка у подручја за која нисмо сигурни јесу ли минирана или нису!**

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 20 мин.

Подијелити их у седам група. Свака група добија папир са именима удружења - удружење рибара, пчелара, ловаца, спортиста, сакупљача љековитог биља, гљивара, шумара. Задатак сваке групе је да направе амблем свог удружења.

Кад направе амблем, показују га и образлажу зашто су баш тако урадили.

На видно мјесто у учионици поставити постер Минске ознаке.

Питања за све групе:

Зашто знаци за упозоравање изгледају баш тако?

Како препознати подручје које је минирано али није обиљежено? Ако нисмо у стању препознати минирана подручја, јер нису обиљежена, на који начин их сигурно можемо избјећи?

Свака група ученика треба да одговори на следећа питања:

1. Да ли је та група у ризику од мина?
2. Због чега?
3. Шта би они морали урадити како би избјегли опасност од мина и НУС-а?

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 15 мин.

Прочитати чланак „Прољеће доноси повећан ризик од мина“.

Прољеће је с разлогом једно од најљепших годишњих доба, јер се буди живот и све блиста и цвјета. Вегетација лагано буја и сви ми, опчињени тим љепотама, одлазимо природи у загрљај, било да желимо радити у пољима или одмарати као излетници.

АЛИ, ОПРЕЗ...ОПАСНОСТ ВРЕБА!

Са буђењем природе и бујањем вегетације, МИНЕ "тихе убице" добијају ново рухо, што им омогућава да прикривене у природном окружењу зелене боје, вребају недужне људе, њихове жртве. Све што се дешавало након рата, указује да је велики број жртава баш у прољеће, а затим у јесен. Тада се људи и највише крећу. Сви су, без разлике, подједнако изложени опасности страдања од мина и других неексплодираних убојних средстава, уколико се недисциплиновано понашају и ризично крећу. Али, ипак најугроженији су повратници и дјеца. Најчешћи разлог страдања су рад у пољу и шуми (сјетва, жетва, брање јагода и купина, убирање љетине и дрва и сл., затим радозналост коју дјеца испољавају у опасним играма, с иницирајућим дијеловима НУС-а, спортске игре лоптом на сумњивим ливадама и др.), затим показана безбједоносна некултура: крађа шума у доказано опасним подручјима, уклањање минских ознака и прешућивање о томе.

ДОКЛЕ ОВАКО? Ово је питање за све нас, за цијелу заједницу, јер само **ЗАЈЕДНО СМО ЈАЧИ.**

Самир Хусеинбашић, координатор Црвеног крста

Нека свака група смисли додатни знак њиховом првобитном симболу у циљу очувања њихових живота и живота њихових колега.

Кључне идеје

- Многа минска поља су необиљежена и ученике требамо научити да знају препознати та несигурна мјеста.
- У својој средини требају знати од кога добити информацију о евентуално несигурним мјестима и како се према њима односити.
- Треба цијенити и чувати и свој и туђи живот.

5.5 У СЛУЧАЈУ НАИЛАСКА НА ОПАСНЕ ПРЕДМЕТЕ

ЦИЉЕВИ

- Ученици знају адекватно реаговати у случају да наиђу на мине, НУС-а или неку непознату, убојиту направу,
- Знају коме треба да пријаве мине, НУС-а или неку другу непознату, убојиту направу.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- Папир за цртање,
- Фломастери.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

На табли наставник напише ријечи ПАЗИ МИНЕ и пита ученике да кажу по једну асоцијацију на ове ријечи. Шта им прво пада на памет кад чују ове ријечи.

Наставник билежи све ријечи и прочита их!

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 35 мин.

Ученике дијели у четири групе и даје задатке за групе:

1. и 2. група: На основу датих ријечи напишите кратку причу.
3. и 4. група: На основу датих ријечи нацртајте причу у сликама (минимум шест слика).

Свака група одабере свога представника. Представник презентира рад групе и објашњава који су облици понашања у причи били сигурни а који несигурни и због чега.

Ученицима рећи:

- Ево једног истинитог примјера који указује да се убојита средства не налазе само у минираним подручјима, него и на просторима гдје се људи свакодневно крећу. Ваш задатак је да добро послушате причу и закључите због чега је то тако, које је рјешење за такве ситуације и шта урадити уколико се сутра затекнете у сличној ситуацији!

У Требињу пронађен ранац са ручним бомбама

На обали Требишњице у непосредној близини града, јуче је пронађен ранац са ручним бомбама.

Ранац су пронашли рибари и пријавили Центру јавне безбједности. Ријеч је о ручним бомбама кориштеним у току ратних збивања.

Радници Центра су одмах дошли, блокирали пут а група деминера је уништила "опасни пакет". Пакет је уклоњен, али је остало питање ко је несавјесни " власник " и шта се све могло догодити?

Припадници Центра безбједности Требиње раде на откривању идентитета особе која је највјероватније у току ноћи оставила бомбе.

У разговору са грађанима сазнали смо да је то мјесто куда често шетају грађани и гдје се играју дјеца. Такође наводе да је то опасно оружје којег се на овај начин желио ријешити несавјесни власник јер је у току акција „Жетва“.

Питаи дјецу шта је то акција Жетва.

То је акција прикупљања убојитих средстава, током које сви који имају убојита средства (пушке, пиштоље, бомбе, муницију и сл.) могу их предати полицији без страха од казне.

Заједнички направити скалу, хронолошки ред поступака у ситуацији када се наиђе на мину, НУС-а или неко друго непознато, убојито средство.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Поновити дјеци следећа правила.

Уколико се налазимо на сигурној површини (асфалтирани пут) а угледали смо непознато или убојито средство треба:

1. Зауставити се! Не прилазити непознатој, убојитој направи!
2. Показати довољно смирености, не паничити!
3. Упозорити и друге особе које су с нама да не прилазе непознатој, убојитој направи нити подручју гдје се она налази!
4. Остати на сигурној површини (асфалтирани пут)! Уколико стојимо на мјесту гдје би се могло налазити још таквих или сличних направа, не помјерати се!
5. Позвати полицију, телефон број 122!

Кључне идеје

- У случају наилазак на опасан и непознат предмет најважније је сачувати присебност, не паничити, знати редослијед поступака и на тај начин се „извући“ из опасне ситуације.
- Не прилазити непознатим, убојитим средствима.
- Опасне предмете пријавити полицији на телефон 122.

5.6 НЕСИГУРНИ ОБЛИЦИ ПОНАШАЊА

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици знају адекватно реаговати у случају да наиђу на мине, НУС-а или неку непознату, убојиту направу,
- ▲ Не прилазе убојитим средствима,
- ▲ Избегавају мјеста и ситуације гдје могу доћи у контакт са убојитим средствима.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Папир за цртање,
- ▲ Фломастери.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Са ученицима повести разговор о минама. Шта они знају? Шта су до сада научили? Гдје се све могу наћи, како у природи изгледају, како се треба понашати у непознатом подручју итд.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Подијелити ученике у три групе. Свака група ће добити по једну ситуацију да одглуми, симулира ту ситуацију. Сами бирају глумце и смишљају, креирају сцену и причу.

I ситуација: Троје дјеце иду путем и с лијеве стране спазе напуштenu кућу, која има доста рупа од метака и граната. Један од њих рече: "Хајдемо ући унутра, да видимо шта има?...»

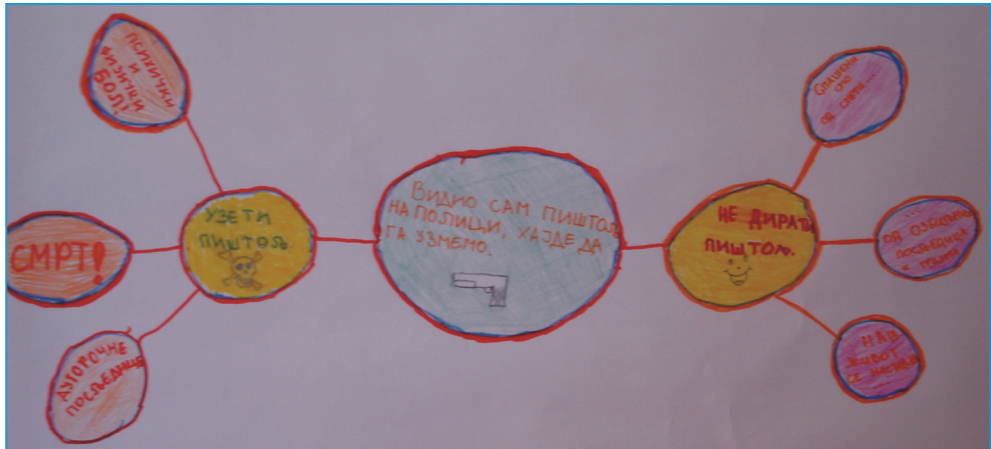
II ситуација: Троје дјеце иду путем и спазише ознаку на којој је нацртана лобања и пише ПАЗИ МИНЕ. Један од њих јој приђе и покушава да је скине...

III ситуација: Троје дјеце се игра у кући. Једно дијете каже: " Видио сам да на полици има пиштољ. Дај да видимо какав је?..."

Симулација ситуација. Док једни симулирају, глуме, остали прате симулацију. Прије тога су добили задатак да уоче неприхватљиве облике понашања.

Након сваке ситуације, на нивоу одјељења прокоментарисати облике понашања које су симулирали исправљајући и указујући на евентуалне погрешне кораке.

Нека на нивоу групе нацртају гроздове (мапе ума) за сваку ситуацију. Нпр. у централном кругу напишу ситуацију, с десне стране неприлажење кући и ланац посљедица таквог поступка. Нек наведу што више могућности - посљедица и по оног ко не прилази и оне који су са њим. С лијеве стране нек „разгранају“ могуће посљедице по оне који прилазе кући.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Изложити гроздове по реду. Оставити их као продукт систематизације свега оног што су научили и знају о минама, НУС-у, оружју и понашању према овим опасним стварима.

Кључне идеје

- **Познавање и поштивање правила понашања, најсигурнији су облик заштите од мина, НУС-а и ватреног оружја.**
- **Упозорите друге на опасност од различитих убојитих средстава (мина, НУС-а, ватреног оружја, муниције и сл.).**

САДРЖАЈ НАСТАВНИХ ЧАСОВА ЗА ШЕСТИ РАЗРЕД

(Уколико је тема штампана црним словима, тема је обавезна за тај разред, а уколико је штампана црвеним словима, онда се препоручује провођење ових тема у подручјима под утицајем од мина.)

ТЕМА
6.1 ОПАСНИ ПРЕДМЕТИ У НАШОЈ ОКОЛИНИ
6.2 НОВИНСКИ ЧЛАНЦИ
6.3 БЛИЗИНА ЛИНИЈА РАТНИХ РАЗДВАЈАЊА
6.4 СИГУРНИ ПУТЕВИ И СИГУРНА МЈЕСТА ЗА ИГРУ
6.5 ЗАШТИТА ОД МИНА И НУС-А
6.6 ПРЕПОЗНАВАЊЕ НЕОБИЉЕЖЕНИХ РИЗИЧНИХ ПОДРУЧЈА

6.1 ОПАСНИ ПРЕДМЕТИ У НАШОЈ ОКОЛИНИ

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици разумију опасност у свакодневним ситуацијама,
- ▲ Уважавају поруке са ознака које упозоравају на опасности,
- ▲ Разумију опасност од ратног наслеђа,
- ▲ Избјегавају мјеста и ситуације гдје могу доћи у контакт са убојитим средствима.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Постер Минске ознаке,
- ▲ Папир за цртање,
- ▲ Фломастери.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

На видно мјесто у учионици поставити постер Минске ознаке!

Наставник тражи од ученика да наведу опасности које се могу сусрести у њиховом окружењу. Поставља им питање да ли знају начине на које би се људи могли упозорити на опасност? Одговоре би требало усмјерити до идеје да постоје ознаке које упозоравају на различите врсте опасности.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Наставник показује ознаке које упозоравају на различите врсте опасности и поставља питања:

- На шта нас упозорава овај знак?
- Шта не смијемо радити како би избјегли ову опасност?
- Колико често наилазимо на ове знакове у нашем окружењу?
- Гдје се налазе?

На крају поставити иста питања за ознаку која се налази на постеру Минске ознаке!

- Мине су сигурно једна од највећих опасности које нам пријете. То су "скривене убице". Пошто „путују“ усљед бујица и ријеке и потоци их често премјештају, многа опасна подручја нису ни обиљежена овим знацима,

опасност је још већа... Повести разговор о „путујућим убицама“ и дати сљедећи задатак: (претходно их подијелити у четири групе)

Нека двије групе нацртају цртеж којим би упозорили своје вршњаке на присуство мина, а двије нека напишу пјесму на тему: Мине - скривене убице. И цртежи и пјесме треба да носе поруку: „Како да надмудримо мине?“

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Презентација рада група и још једном указати на важност ознака које упозоравају на опасност и потреби њиховог очувања.

Кључне идеје

- Треба уважавати ознаке за упозоравање на опасност.
- Многа минирана подручја нису обиљежена, али мине морамо надмудрити - знати сигурне начине понашања.

6.2 НОВИНСКИ ЧЛАНЦИ

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици знају да су минирана подручја углавном између линија ратних раздвајања,
- ▲ Знају класификовати подручја у својој средини као сигурна и ризична,
- ▲ Сматрају да је боље не одлазити у ризична подручја него сносити посљедице несреће од мина или НУС-а,
- ▲ Не одлазе у подручја која су била линије ратних раздвајања.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Хамер папир,
- ▲ Фломастери.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Кључна, почетна информација, на овом часу: /написати је на табли/:

У Дубровнику су дјеца, према упутама која су научила у школи, препознала и пријавила 6000 комада неексплодираних средстава.

Поразговарати о издвојеној, почетној информацији.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 25 мин.

Наставник је прегледао припремљене листиће са информацијама из дневних новина (наведени даље) и за сваку групу издвојио два листића више него што има чланова у групи.

Поразговарати о начину истраживања када је у питању становништво. Закључити да се многа истраживања врше на узорку, односно издвојеном броју особа, подручја, па ћемо тако и ми данас истраживати на основу одређеног броја новинских чланака. Зато је потребно увијек означити број узорака односно новинских чланака. Свака група ће означити на колико је узорака радила своје истраживање.

Након подјеле у групе, наставник ученицима саопштава да је на одређеној клупи испред њих припремљено неколико новинских чланака.

Затим затражити да сваки члан групе појединачно приђе и из припремљених листића за своју групу издвоји један који је на њега оставио утисак. Тако ће урадити сви чланови свих група.

Наставник ће замолити све чланове групе да у круг размијене изабране листиће тако да сваки члан групе буде упознат са садржајем осталих листића. Затим им дијели празне табеле (овдје приказане), и тражи од њих да унесу податке у њих.

Затим у заједничку табелу на хамер папиру представници група уносе податке о мјесту страдања, броју жртава, да ли је било жртава дјецe и колико, због чега су жртве или жртва биле на том подручју.

Празне табеле потребне за реализацију ове теме:

Мјесто страдања (могући одговори)	Укупно жртва	Дјеце жртва	Разлог уласка у подручје
Цеста			
Пашњак			
Градско подручје			
Планина			
Поље			
Стаза			
Врт (око кућа)			
Градилиште			
Ријека			
Некадашњи војни положај/ линија разграничења			
Напуштени објекти			
Мост, далеководи и околина			
Шума			

Свака група презентује своје налазе, напомињући у којим подручјима се најчешће дешавају минске несреће, колико жртава по несрећи има најчешће, колико често су дјеца жртве и због чега су се налазили на том подручју.

Нагласити дјеци да су се мине постављале између линија ратних раздвајања, те очекујемо да ће управо у тим подручјима, гдје су се током рата водиле битке, најчешће налазити мине. Прије одласка у неко подручје сазнајте да ли су се тамо водиле битке и, ако јесу, не силазите са сигурног, асфалтираног пута.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ 15 мин.

Прочитати пјесму „Упозорење“, а ученике замолити да по свом избору издвоје једну мисао која им се допада.

<p>„Поља засијана минама“</p> <p>Обиљежена недоиграним играма преливена сунчевим зракама ограђена жутим тракама упозоравају, вапе, вичу!</p> <p>Тамо гдје је некад цвијеће ницало сад мине ничу! Тамо гдје смо вољели на излет ићи не можемо више ни прићи. Тамо гдје некад трчали смо лети све што се креће, у зрак лети! Поља обиљежена недоиграним играма, преливена сунчевим зракама, упозоравају, вапе, вичу. Тамо, у завичају, гдје најбистрије зоре свићу још мине ничу!</p> <p>Након великих киша, све што се у трави скрива преко ноћи на површину исплива.</p>	<p>Толико су вјеште да понекад пређу око поља постављену жуту међу.</p> <p>А поља засијана минама обиљежена недоиграним играма упозоравају, вапе, вичу: Хоћемо да по нама опет саднице ничу! Хоћемо да нас дјечије ножице утабају! Хоћемо игре, излете, грају! Да коров истријебе и да нас засаде!</p> <p>А све оне луде главе, што умјесто сјемена мине ставе, нек стигне оно што стићи мора сваког злотвора! О томе говоре све бајке, томе су нас училе наше мајке: Да иако је тиха и спора, правда и до њих стићи мора!</p> <p>Селма Копић наставница ОШ „Сјенак“, Тузла</p>
---	---

Ученици треба да напишу изабрану мисао другачије него што иначе пишу, или великим словима, или све малим, или другим писмом које знају, или свако слово различито и сл.

Припремљене информације из дневне штампе:

Дјечаци А.Б., М.А. и Х.Б. из Стјепан Поља - пронашли су у шуми званој Стијена неексплодирану ракету.

С.Х., чувајући стоку, подижући непознат предмет, задобио тешке повреде. Несрећа се десила у Грдоњу код Сарајева.

Ф.Ј. повратница у насеље Сасе, код Сребренице, чистећи девастирану породичну кућу, активирала је експлозивну нараву и задобила тешке тјелесне повреде.

Н.Б. пецајући рибу на ријечи Спречи, нагазио на мину од које је на мјесту подлегао повредама.

Р.Ј. из Јајца, чувајући овце на ливади, нагазио на мину, те од задобијених повреда подлегао у локалној болници.

Сарајлија, И.М. чистећи шупу, нашао гранату и њеним активирањем задобио смртоносне повреде.

Ф.Н., берући гљиве, нагазио на мину. Због тешких повреда, подлегао је. Љекари у УКЦ Тузла нису могли ништа учинити.

Четири дјечака су повријеђена због дотицања тромблona, који су пронашли код школе на Добрњи.

Ј., повратник у село Лађаница, у суботу је, прелазећи у вечерњим сатима Неретву, нагазио на мину задобивши тешке повреде грудног коша, стомака и лијеве поткољенице.

В.Ч. и Д.П., обојица са Илице, повријеђена су од посљедица активирања експлозивне направе. Несрећа се догодила 3. маја ове године.

У четвртак око 17 сати у непосредној близини Трнова, приликом рашћишћавања шумског пута, И.Т. је нагазио на мину. Услјед експлозије задобио је теже тјелесне повреде, због којих је задржан у Кантоналној болници БиХaћ.

С. Р. из Вогошће повријеђен је у експлозији која се десила прекјуче око 15 сати у близини некадашње линије ратних дјејстава у Доњем Хотоњу код Вогошће.

Чувајући овце у Спречком пољу погинуо номад из околине Травника, О.Т. Усмртила га је заостала мина смјештена у необиљеженом минском пољу.

Погинуо дјечак А.Т., а његов брат задобио тешке тјелесне повреде. Активирали су експлозивну направу коју су пронашли у разрушеним остацима куће.

Чистећи двориште З.Д. и Ц. Д., повратнице у насеље Каменица код Теслића, активирале експлозивну направу и задобиле тешке тјелесне повреде.

Док је био у лову, З.Ф., у рејону брда Крстац у насељу Ахатовићи, општина Нови Град, нагазио на заосталу експлозивну направу. Због задобијених повреда лијева нога му је ампутирана.

На бившој линији ратних дјејстава, у Горњем Скиповцу, обављајући пољопривредне радове, тешко је повријеђен М. К. из Бабића.

Палећи смеће на градском гробљу Доњи Которац, општина Илиџа, група грађана је активирала заостале мине.

Приликом рашчишћавања терена око породичне куће Х: Ј. у насељу Оловске Луке, општина Олово, дошло је до експлозије заостале тенковске мине. У овој несрећи повријеђени су и власници куће, С.Д. и Е.К.

Испред напуштене куће у Јанковићима, општина Травник, активиравши експлозивну направу, Ј.Т. задобио тешке тјелесне посљедице.

Док су палили отпад, активирали експлозивну направу. Повријеђене су Ф.К. и Е.Ш. Несрећа се догодила на подручју општине Стари Град, Сарајево.

У селу Главатичеву, општина Коњиц, повратник А.Ј., у близини породичне куће, нагазио на мину и том приликом задобио тешке тјелесне повреде, а извршена му је ампутација десне ноге.

Приликом сјече шуме у Студином гају, нагазивши на експлозивно средство, А.Ц. задобио тешке тјелесне повреде.

У засеоку Оцак, на некадашњој ратној линији, погинуо Х. Х. Несрећа се догодила када је Х.Х. нагазио на противпјешадијску распрскавајућу мину.

У насељу Чекрекчије, општина Високо, на обалама ријеке Босне, смртно су страдале двије особе: 17-годишњи Е.Ф. и М.О.

Приликом одвоза трупаца из шуме у мјесту Оргојна код Жепча дошло је до експлозије минске направе. У експлозији је тешко повријеђен радник А.Т.

Када су овце ушле у бившу зону ратних дјејстава која још није деминирана, активирањем мина повреде задобили чобани Б.И. и И.И., а разнесено је девет оваца.

Недалеко од минског поља на путу Врело Босне – Стојчевац, мина ранила старицу Ф.Т., а разнијела њене три краве. На мину је највероватније нагазила једна од крава.

У експлозији у селу Рамићи код Кључа, код разрушене гараже, на чијем је рушењу радио, Ј. А. је задобио тешке тјелесне повреде.

Код карановачког моста у близини Грачанице, услед активирања мине, смртно страдао А.М.

Т.В. из села Пољице, код Маглаја, пријавио је да је у својој башти пронашао неексплодирано убојито средство.

Полицији у Високом дјеца су пријавила да су у мјесту Поријечани, поред ријеке Босне, пронашли неексплодирану нараву.

Х.И. је пријавио полицијској управи Јелах да је запазио неексплодирану ручну бомбу уз корито ријеке Усоре.

Дјечаци Д.Т. и Д. Ј. пронашли врећу са барутом у напуштеном складишту и запалили је. Задобили су опекотине првог и другог степена по лицу, грудном кошу и налазе се на интензивној њези.

Приликом обиласка породичне куће у Братунцу, крећући се зараслом стазом према кући, Ј.М. нагазила на мину и задобила тешке повреде ногу.

У селу Макљеновцу, општина Добој, рашчишћавајући терен око својих кућа, активирајући противпјешадијску мину погинули су повратници Ј.П. и Р.И.

На дивљој депонији смећа код Високог пронађено тридесетак граната.

Док су извлачили трупце из шуме код Олова, трактор активирао мину. У експлозији су повријеђени А.Х. и Ам. Х.

Приликом сјече дрва недалеко од Тешња А.С. наишао на мину, чијом експлозијом је задобио теже тјелесне повреде.

О. Ц. у воћњаку нагазио на мину, која му је тешко повриједила лијеву поткољеницу.

Повријеђена три дјечака у експлозији. Несрећа се догодила у Крушеву код Олова. Петогодишњи С.Б. пронашао је експлозивну нараву на стаблу крушке.

Кобни одлазак у лов за Ј.Р., а М.П. задобио тешке повреде. Несрећа се догодила код ријеке Усоре, гдје је Ј.Р. нагазио на мину.

6.3 БЛИЗИНА ЛИНИЈА РАТНИХ РАЗДВАЈАЊА

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици разумију утицај мина и НУС-а на слободно кретање у угроженим заједницама,
- ▲ Развијају неопходне ставове за борбу против мина као предуслов за очување људских живота и развоја заједница.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Папир за цртање,
- ▲ Фломастери.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Игра "Зачарани замак"

Ученици стоје у кругу држећи се за руке. Сви који стоје у кругу представљају зидине замка. Сво вријеме производе различите звукове - звижде, тихо пјевају, хуче као вјетар итд. Зидине имају капију, то су два ученика који се не држе за руке. Они стоје на већем одстојању него остали и ћуте. У зидинама замка налази се затвореник. Он има везане очи и његов задатак је да нађе капију пратећи звукове које производе ученици зидине замка ... Затвореник се креће по унутрашњости круга, али не смије рукама да додирне остале ученике док тражи капију. Када нађе капију пролази кроз њу и тада га замјењује други ученик...

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 25 мин.

Дајте сљедећу упуту ученицима: „На средини листа папира нацртајте кућу. Та кућа представља вас и ваш дом. Око куће нацртајте све оно што вам је потребно да имате како бисте преживјели. Нацртајте све оно што ви сматрате да вам треба бити осигурано како бисте имали миран и сретан живот. Те ствари можете представити симболима. Нпр. ако вам за миран живот треба вода, у неком дијелу цртежа можете нацртати бунар, чесму, поток, ријеку итд., на вашој је креативности како ћете то представити. Око куће нацртајте све оне ствари које имате и које бисте вољели имати како бисте имали миран и сретан живот. Можете цртати и ствари које волите радити, односно то не морају бити само предмети него и неке активности, нпр. бављење спортом који волите, волите причати вицеве и сл. Покушајте се сјетити што већег броја потреба и активности! За ову активност имате 15 минута.“

Када сва дјеца заврше цртеж, једно по једно приказује шта су нацртали и објашњавају шта све треба да имају у животу.

Након што свако дијете презентира свој рад, добијају сљедећу упуту: „Сада ће свако од вас на истом цртежу заокружи оне ствари које мине и НУС-а могу блокирати, односно могу спријечити приступ овим стварима. Рецимо да је неко од вас нацртао да воли сваки дан шетати шумом, онда таква активност може бити блокирана присуством мина, или може довести човјека у опасност. Заокружите све активности и све потребе које могу бити и јесу блокиране у БиХ присуством мина. Имате пет минута за ту активност.“

Након што сви заврше, један по један презентирају своје налазе и објашњавају како то да мине могу блокирати приступ тој активности или задовољењу потребе.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 10 мин.

Напоменити ученицима да мине на много начина утичу на људе у БиХ. Генерално, мине спутавају слободу кретања у БиХ и отежавају економски опоравак наше земље, посебно економски опоравак сеоских домаћинстава која се налазе у непосредној близини минираних подручја.

Кључне идеје

- **Не смије се одлазити у подручја гдје су била ратна дјејства.**
- **Ловци, риболовци, скупљачи гљива и биља итд. не смију одлазити у подручја гдје су прије рата ловили или скупљали биље.**
- **Други проблем са минама је што има особа, које су због своје материјалне ситуације, свјесно одлазе у подручја гдје би могле бити мине, занемарујући упозорења и ознаке, доводећи свој живот у опасност. Узоравајте људе око себе да не одлазе у таква подручја.**
- **Свјесно улажење у минско поље може изазвати несрећу, што додатно отежава економску ситуацију породице.**

6.4 СИГУРНИ ПУТЕВИ И СИГУРНА МЈЕСТА ЗА ИГРУ

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици знају који су путеви и мјеста сигурна од мина или НУС-а,
- ▲ Могу препознати сигурне путеве и сигурна мјеста за игру,
- ▲ Не одлазе у ризична подручја,
- ▲ Играју се и крећу само на мјестима која су сигурна од мина и НУС-а.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Постер Минска ситуација,
- ▲ Постер Мине и НУС-а,
- ▲ Постер Живот није игра,
- ▲ Постер Минске ознаке,
- ▲ Четири симбола нацртана у броју примјерака колико има дјецe,
- ▲ Фломастери.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 10 мин.

Прочитати:

ПЛАНЕТА ЗЕМЉА 2005. ГОДИНЕ

Пет хиљадите године

Сенка и њен тата пошли су на уобичајен излет. Била је сриједа ујутро кад су кренули. Сриједом су иначе увијек одлазили да би се вратили у понедељак. Уторак, је наине, био једини радни дан у седмици па су сви морали бити код куће; Сенка у школи, тата на радном мјесту. У фабрици мрачилица, "сијалица" које су шириле мрак, он је био главни конструктор.

Кренули су једном од пет својих ракета. Овај пут су се одлучили за прозирну ракету, израђену од чистог свјетла коју је тјерало вријеме. Становници су на тим својим путовањима учили о злу и несрећама, јер ништа од тога у њиховој средини није постојало, било је искоријењено и заборављено.

О рату, оружју, минама они нису знали ништа. Сви су имали задатак да на путовањима прате и забиљеже све што могу и да о томе обавијесте школски одбор, који је примјере људског зла из прошлости објављивао на школском екрану.

У времеплову је Сенка тати затворила очи и рекла: "Играјмо се, не гледај шта бираш" и он је не гледајући притиснуо дугмад на тастатури путовања. Избор је могао бити било гдје и било када у оквиру пет хиљада година њихове

прошлости. Одмах на екрану прочиташе: Ваша одредница је: ПЛАНЕТА ЗЕМЉА 2005. ГОДИНЕ! Глас из звучника је даље објашњавао: "Земља је тада била подијељена на државе. Ваша игра жмире и то што нисте размишљали да компјутеру треба дати тачне одреднице мјеста гдје желите путовати, по избору компјутера Зум X-250 идете у Босну и Херцеговину."

Удобно су се намјестили и затворили очи, не знајући шта их чека. Пут није дуго трајао јер је њихова временска летјелица, израђена од првокласног свјетла, била посљедњи најбољи модел.

Тек што су дотакли тло, Сенка је брзо активирала компјутер за споразумијевање са свим живим бићима у свемиру, који је имао улогу и преводица и водича. Врло близу лијевог прозора вијориле су се жуте траке са црним словима. Црвене табле са црним словима су се назирале из високе траве. Сенки њезин отац показа групу дјече која се налазила с десне стране брода и врло жустро и узбуђено махала и нешто показивала рукама.

(Прилагођена научно-фантастична прича Звонимира Балоба.)

ГЛАВНА АКТИВНОСТ 20 мин.

Расправити са дјецом сљедећа питања (једно по једно):

- Можемо ли покушати, на основу пишчевих ријечи, замислити како ће изгледати живот за три хиљаде година?
- Гдје се спустио њихов брод? (Очекивани одговор је: у близини минског поља.)
- По чему смо то закључили?
- Које су све ознаке минираног подручја?
- А да ли има подручја која нису обиљежена?
- Које су карактеристике тих подручја?
- Зашто су она за нас ризична?
- Кад је неки пут сигуран?

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 15 мин.

Вратимо се нашој причи. Сенка и њен отац желе изаћи из брода. Наш је задатак да им припремимо што боља објашњења како да се крећу у нашој средини.

Одредићемо групе које ће имати различите задатке. Наставник је припремио симболе појединих група, ученици извлаче симбола и прилазе изабраној групи.

Прва група има задатак да гостима говори о присутности мина и НУС-а, посљедицама и опасности.

Друга група има задатак да објасни гостима која су сигурна мјеста од мина и НУС-а.

Трећа група има задатак да објасни гостима несигурна, опасна, ризична подручја од мина и НУС-а која треба избјегавати.

Четврту групу чине ученици који ће одлучити која је група саставила најкориснија упутства за наше госте.

Рад у групама траје 5 мин.

Групе излажу своје радове.

Четврта група и наставник имају право постављати додатна питања (сви чланови групе коју испитују могу одговарати равноправно), али и допунити или дати сугестију.

Четврта група одлучује о томе која је група дала најкориснија упутства.

Кључне идеје

- **Велики број минираних подручја у БиХ није обиљежен.**
- **Треба избјегавати подручја која су била линије ратних раздвајања и гдје се налазе разрушени објекти.**
- **Упозоримо људе око нас на важност очувања минских ознака.**

6.5 ЗАШТИТА ОД МИНА И НУС-А

ЦИЉЕВИ

- Ученици разумију да су мине најчешће постављане једна поред друге,
- Знају правила понашања у случају наилска на убојита средства,
- Имају позитиван став према очувању властитог живота и живота других.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- Хамер папири,
- Фломастери.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 15 мин.

Недовршени конопци:

1. Показати ученицима конопац од 4.8 цм и пустити их да погађају његову дужину. Када погоде, питати их колико је то у милиметрима.
2. 4.8 цм може да симболизује историју земље јер се претпоставља да је стара 4.800 милиона година, при чему је 1 цм = 1 милијарда година.
3. Значи људска бића су на земљи 4.8 милијарди година. Показати им последњих 1-2 мм и упоредити са преосталом дужином конопца. А баш у том "кратком" периоду имамо толико несрећа, појединачних ратова. Мало говоримо о заједничкој прошлости и заједничкој будућности.
4. Колико се зна људска бића потичу из Африке. У почетку смо сви били Африканци. Затим је дошло до селидбе и човјек је населио цијелу планету. Данас смо у различитим земљама, у различитим групама и говоримо различите језике. Али нам је земља иста домовина и сви смо истог поријекла.
5. Показати им други конопац од 6 цм. Данас имамо шест милијарди људи на свијету. Један цм на конопцу представља једну милијарду људи на свијету. Ова планета нам је заједнички дом и морамо научити заједно живјети на њој. Иако смо другачији једни од других и живимо на различитим мјестима, сви имамо иста права, па тако и право на живот и личну сигурност. Наша сигурност је угрожена многим стварима, конкретно у БиХ осим дроге и алкохола ту су и мине и НУС-а, те присуство великог броја ватреног оружја које младе особе не доживљавају као опасне по живот и сигурност.

Навести податак и записује га на табли:

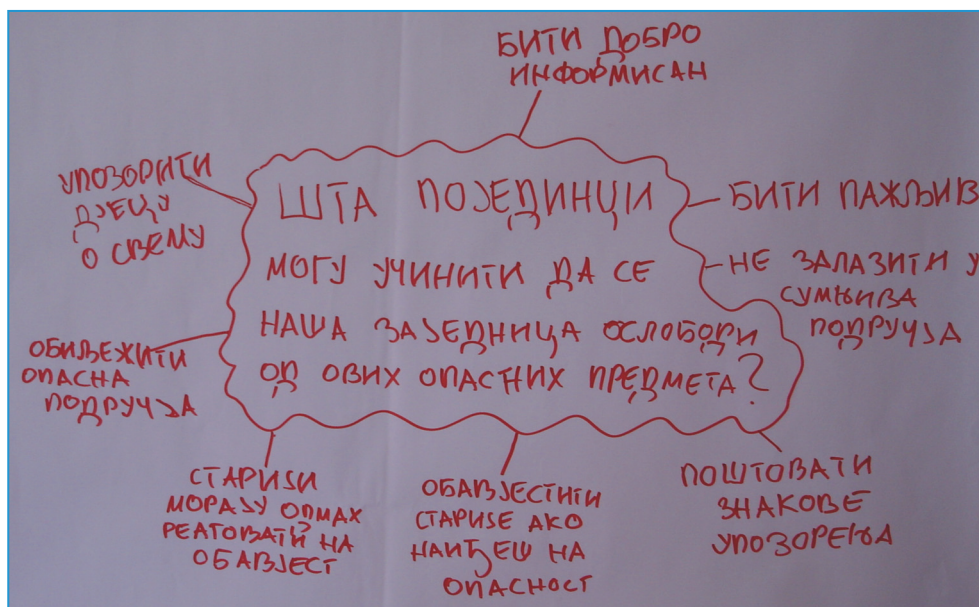
У свијету приближно сваки сат настрадају двије особе од мина. Значи сваких 30 минута нова жртва или 17.520 нових жртава годишње.

- Како можемо избјећи ситуације које угрожавају наше животе?

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 25 мин.

Подијелити ученике у четири групе и дати им задатак: Одговорите, предложите идеје како да избјегнемо ситуације које угрожавају наше животе? Нека одговоре напишу у виду гранања, мапа ума. Дакле, проблем је на средини папира, а стрелицама (гранама) означавају наводе свих људи, организације и начине како да се избјегне ситуација угрожавања живота и сигурности.

Презентација рада група уз лијепљење својих мапа на таблу, коментари.

Закључити час истицањем да су сви облици заштите од мина, НУС-а и ватреног оружја јако важни, али да је најсигурније понашати се у складу са правилима.

Кључне идеје

- Сви облици заштите од мина, НУС-а и ватреног оружја су јако важни и сви се морамо заједно борити у њиховом спровођењу.
- Најбоље ћемо се заштити ако не одлазимо у подручја за која нисмо сигурни да ли су минирана или нису.

6.6 ПРЕПОЗНАВАЊЕ НЕОБИЉЕЖЕНИХ РИЗИЧНИХ ПОДРУЧЈА

ЦИЉЕВИ

- ▲ Схватити важност ознака које упозоравају на минирано подручје,
- ▲ Знати да велики број минираних подручја није обиљежен,
- ▲ Упознати показатеље ризичних подручја,
- ▲ Разликовати ознаке које упозоравају на мине од других ознака за опасност,
- ▲ Препознати опасна подручја на основу природних показатеља и на основу сазнања о бившим ратним дејствима у том подручју,
- ▲ Не одлазити у ризична подручја.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Филм Школски излет,
- ▲ ТВ и видео плејер,
- ▲ Постер Живот није игра,
- ▲ Постер Минске ознаке.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 20 мин.

На видно мјесто у учионици поставити постере „Живот није игра“ и „Минске ознаке“.

Ученицима рећи да ће погледати један филм о опасности од мина, да се удобно смјесте те да прате радњу у филму. Након филма ће разговарати о томе шта се дешавало, шта је претходило и узроковало да се дјеца нађу у опасности. Филм траје око 15 минута.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 20 мин.

Након филма питати дјецу:

Шта су дјеца из филма сазнала приликом одласка у посјету Цивилној заштити?

Како су дјеца упала у минирано подручје, када им је особа из Цивилне заштите рекла да у Боровини нема мина?

Ко се сигурно понашао у филму, а ко несигурно и зашто?

Ова дјеца су имала среће. Које су све опасности избјегли случајно?

Како препознати да је неко подручје минирано, иако није обиљежено?

Пустити дјечи да одговарају на питање по питање.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 15 мин.

Нагласите улогу ученика у спроведеној радионици и њихове закључке.

Кључне идеје

- У БиХ има много минираних подручја која нису обиљежена.
- Неопходно је бити додатно опрезан приликом одласка у нова подручја.
- Неопходно се распитати да ли у том подручју има опасности од мина код надлежне управе Цивилне заштите или БХМАЦ-а.
- Чак и када добијете информацију да на том подручју нема регистрованих минских поља, треба бити опрезан јер велики број минских поља у БиХ још није откривен.
- Не одлазите у подручја која су била линије ратних раздвајања, гдје има ровова, подручја обрасла бујном вегетацијом и зараслим и некориштеним путевима.
- Останак на сигурној, асфалтираној површини једино гарантује безбједност од мина.

С дјецом од VII до IX разреда упозоравање на мине и друга убојита средства треба спроводити кроз интерактивне расправе на већ наведене теме. Током ових расправа неопходно је да наставник активно слуша садржај расправе, те да рефлектује све негативне поруке ученицима, како би њихов негативан аспект био освијешћен.

Како бисте успјешно остварили програмске садржаје за дјецу овог узраста, неопходно је осигурати наставу у којој ће наставник имати на уму психолошке карактеристике ученика овог узраста.

Наставник процес едукације треба да конципира тако да, с једне стране, задовољи дјечију радозналост (у границама сигурности) а, с друге стране, да осигура смањење појачаног занимања ученика за мине и друга убојита средства, а посебно за ватрено оружје.

Ово се може постићи разговором са ученицима о посљедицама несретног случаја и о чиниоцима који су до њега довели. Страх, односно изазивање страха, је и код овог узраста потребно искористити, водећи рачуна да не пређе степен „конструктивног страха“, јер ћемо у супротном постићи негативан учинак.

Многобројне трауме избацују на површину испољавање агресивности, бунтовништва, авантуризма, бруталности, цинизма, сујете, али и појаву осамљености, досаде и равнодушности. Пажљивим педагошким дјеловањем, у њима можемо пробудити здраву емоционалну сферу личности, а посебно емоцију доживљавања радости, прихваћености и поштованости, пружање шанси за успјех у раду, да воле и да им се љубав узврати, за остваривање нада, за уживање у дјелатностима које обављају, да људско постојање добије пунији смисао, да у њиховим емоцијама и размишљањима доминира вјера у живот, задовољство собом и животом који живе.

Једино под овим условима можемо имати у њима врло поуздане „помагаче“ у едукацији, јер њихов когнитивни развој пролази кроз низ фаза које их чине корисним у овом осјетљивом процесу. Они, такође, могу помоћи наставницима у креирању ситуација у којима би се могло испољавати њихово критичко мишљење и могу заједно примјењивати стечена знања у новим, неочекиваним околностима. Истовремено је нужно одмицати их од њихове тенденције сувишног теоретизирања која их одваја од збиље.

Бројне студије показују да су дјеца између 12 и 14 година старости вршњаци главни узор и њихов утицај је „изразито моћан на њихово тренутачно понашање“. Истовремено, наглашена присутност жеље младих да имају пријатеље, да одржавају присне везе са њима, настојање „да оставе добар утисак на своје вршњаке“, захтијева од наставника посебан педагошко-

психолошки напор у постизању циљева едукације о превентивној заштити од убојитих средстава.

Најбитније информације за ученике су локације познатих минираних подручја, јер ученици овог узраста све чешће исражују околину, одлазе од својих домова све даље и даље у процесу истраживања свијета и себе. Истраживачки дух и радозналост, као основни модератори развоја дјече од зависних ка независним, од слушалаца ка говорницима, треба усмјерити у сигурне канале, далеко од мјеста гдје се налазе мине. Током радионица на којима ћете расправљати о постојању мина и НУС-а у одређеном подручју, увијек истражити разлоге због којих дјеца мисле да мине постоје, присјећати се индикатора постојања мина и НУС-а и не допустити да се радионице само схвате као забава.

Један од најбитних циљева “Упозоравања на мине и друга убојита средства” јесте развити сигурне облике понашања код дјече и одраслих. Лична одговорност треба да буде узор едукацији ученика о опасности од мина. Ученици треба да схвате да крајње последице несреће од мине сноси жртва, а не држава, те требају развити облике понашања у различитим опасним ситуацијама који ће спријечити најгоре. Много фактора дјелује на несигурне облике понашања дјече. Неки од њих су: неинформираност, самопотврђивање, радозналост и сл. Дјеца су осјетљива на социјални притисак, те уколико их неко „гура“ да нешто ураде, онда то могу и да ураде. Изградња асертивног понашања је битан корак у сузбијању социјалног притиска.

Ученици овог узраста, посебно мушкарци, желе се истицати на различите начине. Један од тих начина јесте игра са опасним предметима (мина, НУС-а, ватрено оружје). Уколико током радионице неко од дјече спомене да често долази у контакт са овим смртоносним предметима, обавезно томе придати посебну пажњу, без обзира на то да ли се дијете шали или говори истину. Увијек треба постављати питања као што су: због чега ти је важно имати оружје у руци, осјећаш ли се моћније, да ли то значи да се без оружја осјећаш немоћан, да ли то знају твоји родитељи. Битно је утицати на такве ученике, јер иако нису дошли у додир са овим убицама, морају бити припремљени и познавати сигурне облике понашања да би се заштитили ако једном дођу у опасну ситуацију.

До сада су мине и НУС-а најчешће представљани на сликама у својој природној величини и боји, да би их дјеца знала препознати. Због овога се јавља проблем, јер дјеца мисле да увијек могу препознати мину, што није тачно, првенствено због тога што је највећи број мина закопан у земљу. Дјеца морају схватити да ако не виде мине или НУС-а, то не значи да их нема.

САДРЖАЈ НАСТАВНИХ ЧАСОВА ЗА СЕДМИ РАЗРЕД

(Уколико је тема штампана црним словима, обавезна је за тај разред, а уколико је штампана црвеним словима, онда се препоручује провођење ових тема у подручјима под утицајем од мина.)

ТЕМА
7.1 МИНИРАНА ПОДРУЧЈА
7.2 ИЗГЛЕД МИНА И НУС-А У ПРИРОДИ
7.3 ИНДИКАТОРИ ОПАСНИХ ПОДРУЧЈА
7.4 ЉУДСКИ ЖИВОТ
7.5 ОДЛАЗАК У НЕПОЗНАТО ПОДРУЧЈЕ
7.6 ОПАСНОСТ ОД ВАТРЕНОГ ОРУЖЈА

7.1 МИНИРАНА ПОДРУЧЈА

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици разумију да у БиХ има још много заосталих мина,
- ▲ Освјештавају надлежне о присуству мина у ближој средини,
- ▲ Знају препознати потенцијална минирана подручја,
- ▲ Не одлазе у подручја која би могла бити минирана.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Постер „Минска ситуација“,
- ▲ Контуре уже или шире заједнице,
- ▲ Фломастери,
- ▲ Листови за цртање.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ – 15 мин.

Написати поруку на табли: **У свијету се сваких 30 минута деси несрећа проузрокована мином!**

Нека прокоментаршу ову поруку. Како је доживљавају? Звучи ли им застрашујуће?

Рећи им да последије ратова највећу опасност по људске животе представљају заостале мине и друга неексплодирана средства. Познато је да многе мине могу бити опасне и последије 100 година од постављања. Последије рата у БиХ је остало око милион неексплодираних мина. Доста их је уклоњено, али их има још много и свакодневно нам пријете...

Постављати ученицима питања једно по једно!

- Како се сачувати од мина и других неексплодираних средстава?
- Шта они знају о минама у њиховој средини?
- Је ли неко страдао?
- Гдје их има највише?
- Гдје могу доћи до података о минама у њиховој средини? (*Полиција, Цивилна заштита, војска, БиХ МАЦ - Центар за уклањање мина.*)
- Зашто се за мине каже да су „невидљиве убице“?
- Шта је то сумњиво подручје?

- Које су последице минске несреће?
- Знају ли неког ко је преживио и какав је сад његов живот?

Закључити разговор поруком: Најбољи начин чувања од мина је не ићи у подручја за која нисмо сигурни да ли су минирана или нису!

ГЛАВНА АКТИВНОСТ – 20 мин.

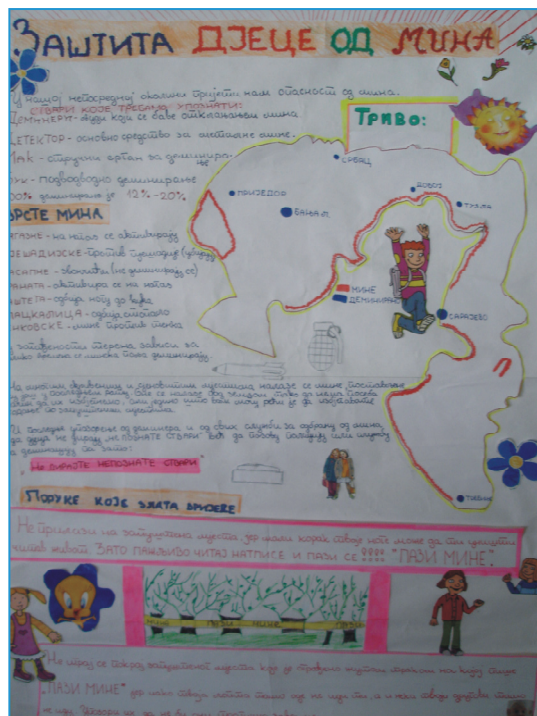
Изложити карту БиХ са минском ситуацијом. Објаснити шта значе црвене линије (несигурна подручја) и пустити их нек изнесу своје утиске на нашу минску ситуацију.

Нека попричају о својој средини. Гдје би у њиховом мјесту могло бити мина; која су то потенцијално минирана мјеста. Нека изнесу своја искуства - шта су чули, прочитали у новинама, познају неког ко је страдао, која су по њиховом мишљењу несигурна мјеста и зашто?

Подијелити их у пет група и дати им папире са контурним границама њихове локалне заједнице, или тражити да сами нацртају границу своје уже или шире околине.

Задатак за све групе: Црвеним фломастером обиљежити опасна подручја, плавим подручја која су сигурна за игру, а жутим мјеста гдје се десила минска несрећа.

Презентација група. Свака група презентује свој рад и објашњава зашто су баш тако урадили и на основу којих информација.

Нека сваки ученик смисли поруку (у виду ријечи, реченице, цртежа) коју би упутили другима и указали им на несигурна мјеста - куда се смију кретати у њиховој средини, а куда не.

Кључне идеје

- **Многа минска поља у БиХ су необиљежена. Зато ученике требамо научити да препознају несигурна мјеста и да у њих не одлазе.**
- **У циљу очувања свог и туђег живота, ученици морају имати информације о несигурним подручјима у својој средини, знати од кога добити те информације, а прије свега знати правила понашања.**

7.2 ИЗГЛЕД МИНА И НУС-А У ПРИРОДИ

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици разумију да у БиХ има још много заосталих мина,
- ▲ Разумију да су мине у природи најчешће закопане под земљом, те се не виде,
- ▲ Знају препознати потенцијална минирана подручја,
- ▲ Не одлазе у подручја која би могла бити минирана.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Постер „Мине и НУС-а“,
- ▲ Постер „Живот није игра“
- ▲ Фломастери,
- ▲ Листови за цртање.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ – 15 мин.

Написати на табли:

Они су направљени да би се њима одузео нечији живот!

Питати ученике:

- Шта мислите о чему је ријеч?
- Како доживљавате ову поруку?

ГЛАВНА АКТИВНОСТ – 25 мин.

Задатак ученика је да нацртају све врсте мина и НУС-а које они знају. Подијелити ученике у двије групе. Нека размијене своје цртеже и доцртају оне мине или НУС-а који нису нацртани.

Окачити постер Мине и НУС-а и тражити да упореде своје цртеже са овим на постеру.

- Која је разлика мина које су они нацртали и оних са постера? (*Мине и НУС-а на постеру су само дјелимично видљиве, а највећи број њих је потпуно закопан под земљом.*)
- Зашто је важно да знамо како изгледају мине и НУС-а?

- Како мине и НУС-а у природи најчешће изгледају? (*Најчешће се уопште не виде, те је због тога битно знати препознати подручја гдје се она налазе.*)
- Гдје се најчешће скривају?

На видно мјесто поставити постер Живот није игра и прокоментарисати гдје се најчешће налазе мине и НУС-а.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ – 5 мин.

Презентација постера и избор најбољег.
Завршити час кључном идејом.

Кључне идеје

- **Мине и НУС-а су опасни по живот и никада не треба одлазити у подручја за која нисмо сигурни да ли има мина или нема.**
- **Мине су најчешће закопане под земљом, те их је скоро немогуће опазити.**

7.3 ИНДИКАТОРИ ОПАСНИХ ПОДРУЧЈА

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици разумију да у БиХ има још много заосталих мина,
- ▲ Свјесни су присуства мина у ближој средини,
- ▲ Знају препознати потенцијална минирана подручја,
- ▲ Не одлазе у подручја која би могла бити минирана.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Постер „Мине и НУС-а“,
- ▲ Постер „Живот није игра“
- ▲ Фломастери,
- ▲ Листови за цртање.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ – 10 мин.

Потребан материјал: Приручник за наставнике, прибор за писање.

Игра „Змајеви“

Ученици су подијељени у групе од по шест до осам чланова. Стоје један иза другог да свако ухвати свог претходника око струка. Наставник им каже да су они сада млади и разиграни змајеви. Као и свим младунчадима, нпр. мачићима, омиљена им је игра да хватају свој реп. Значи, глава змаја, првог у колони, покушаће да ухвати свој реп, тј. посљедњег у колони. Сви између, труде се да то спријече, тако што ће се кретати тамо-амо, увртати се, али никако не смију пуштати оног испред себе. Када глава ухвати реп, она иде на крај колоне и постаје реп, други у низу постаје глава.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ – 25 мин.

Сваки змај је једна група. Смјештају се у простор и проналазе мјесто за рад. Наставник им објасни да ће данас играти игру која се зове "Рецепционер". Свака група представља рецепцију једног хотела. У тај хотел дошла је једна велика група гостију. Гости су странци и не говоре локални језик. Рецепционер треба да објасни да у граду гдје је хотел има опасних (ризичних) мјеста које треба избјегнути. Та мјеста могу бити минирана. Наставник даје

свакој групи папир на којем је написано потенцијално минирано подручје, тј. појам који ће представник групе пантомимом објаснити осталим ученицима. Групе добијају сљедеће појмове:

- ровови,
- напуштене куће и касарне,
- далеководи и трафо-станице,
- пречице и стазе,
- околина мостова,
- обале ријека,
- бунари и извори.

Групе се усаглашавају на који начин ће представник групе пантомимом објаснити задани појам осталим ученицима. Кад групе погоде задани појам, наставник га запише на табли.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ – 10 мин.

Кад испише све погођене појмове, наставник пита ученике која подручја још могу бити ризична (*рушевине, вододерине, улаз у пећине, зарасла подручја и подручја гдје нема трагова пролаза људи ...*)

Овдје је битно освијестити код ученика сва потенцијално минирана подручја, посебно у њиховој средини, а нарочито освјестити правила понашања у ризичном подручју.

Кључне идеје

- У циљу очувања свог и туђих живота, битно је познавати индикаторе ризичних подручја.
- Никад се не иде у подручја која су била линије ратних раздвајања.
- Уколико не знамо да ли је неко подручје било линија ратних раздвајања, треба се распитати. Ако немате довољно информација, не одлазити тамо.

7.4 ЉУДСКИ ЖИВОТ

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици разумију опасност од мина и НУС-а,
- ▲ Не одлазе у потенцијална минирана подручја,
- ▲ Разумију опасности које се вежу за деминерски посао.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Није потребан никакав материјал за провођење ове радионице.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ – 15 мин.

Разумјети да је велики број минираних подручја необилежен,
Знати ознаке за мине и индикаторе несигурних подручја,
Имати исправан став према ознакама за мине.

Написати поруку на табли: **Ако се спаси један људски живот, као да је спасен цијели свијет!**

Нека прокоментаршу ову поруку. Како је доживљавају? Шта ова порука за њих значи? Како можемо спасити један људски живот у ситуацији великог броја мина? Како себе сачувати?

Шта они знају о несигурним подручјима? Шта је то у ствари ризична подручја? Због чега се тако зову? Како изгледају? Гдје се најчешће налазе? Зашто се за мине каже да су "невидљиве убице". Знају ли посљедице минске несреће? ...итд. Закључити разговор поруком: Најбољи начин чувања од мина је избјегавање одласка у ризична подручја.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ – 25 мин.

- Сада ћу вам прочитати један чланак који је написао један деминер. Слушајте пажљиво. Понекад ћу вас нешто питати.
- Шта ви мислите, који су најтежи задаци у минском пољу?

Добар деминер је онај ...

(Чланак читати и у паузама постављати дјечи наведена питања. Болдована слова су дио оригиналног чланка).

Најтежи задаци у минском пољу су извлачење погинулих.

...

- Шта мислите чему се нада деминер када треба извучити настрадале особе из минског поља?

Долазите с надом да је тај неко можда само лакше рањен. Или да је залутао у минско поље, стоји на једном мјесту, чека да дођемо и покажемо му куда да иде.

...

- Која је најчешћа ситуација?

Али, кад дођете, суочавате се са стварношћу. Она је по неком неписаном правилу увијек другачија од наших жеља. Она је црна. Нема ружичастих слика. Прилазите полако гдје лежи људско тијело...

...

- Да ли постоје убојита средства која се не налазе у минским пољима? Која су то?

Босна је оваква каква јесте, пуна мина и неодговорних људи који остављају НУС-а свугдје. Тако се нама дешава да на прилазним стазама које су сто посто очишћене, када се вратимо с викенда, налазимо тромблоне, бомбе.

Каже, умјесто да то преда у „Жетви“, јер је загарантирана тајност података, све се држи по кућама.

...

- Шта ви мислите, ко је добар деминер?

Шта значи бити добар деминер? Извадити из земље и уништити стотине мина? Очистити десетине кућа од мина? Не... иако и те бројке казују нешто о професионализму. Добар деминер је нешто сасвим друго: добар деминер је онај који се боји мина.

(Из дневних новина)

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ – 5 мин.

Рећи податак: У 2004. години број жртава од мина био је 44, од чега шесторо дјеце основношколског и средњошколског узраста. Знају ли они некога ко је страдао од мина и како је страдао? Како та особа сада живи ако је преживјела минску несрећу? Нека изнесу своја искуства.

Питање за све групе: Како се осјећате док слушате ове чињенице везане за минске несреће?

Кључне идеје

- Људски живот има непроцјењиву вриједност.
- Задатак деминера је крајње опасан и стресан.

7.5 ОДЛАЗАК У НЕПОЗНАТО ПОДРУЧЈЕ

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици разумију опасност одласка у непознато подручје,
- ▲ Могу избјећи несрећу од мине поштујући правила понашања у непознатим подручјима за која се сумња да су минирана,
- ▲ Не одлазе у непозната подручја,
- ▲ Уколико морају ићи у непознато подручје, распитају се да ли је подручје ризично,
- ▲ Уколико је подручје ризично или нема података о ризичности, избјегавају таква подручја.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Постер Живот није игра,
- ▲ Папирићи са словима и бројевима,
- ▲ Папир за писање,
- ▲ Оловке.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 10 мин.

Након успостављања контакта једном кратком вјежбом за разгибавање мишића, кажемо ученицима да је вријеме да се препусте машти.

- Затворите очи. Ви путујете свемирским бродом, бродом, авионом, ...
Одједном, бродолом, квар, ... Одједном се нађосмо у непознатом подручју.

Отворите очи и реците кратко о томе:

Како сте се осјећали?

Шта намјеравате урадити?

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 30 мин.

Прије часа припремити листиће на којима ће писати слова: А, Б, Ц, Д, Е и бројеви: 1, 2, 3, 4, 5, 6. Папириће могу припремити и ученици на основу ваше инструкције. Број папирића треба да буде најмање као и број ученика помножен са 3 (посебно слова * 3, посебно бројеви * 3). Задатак сваког ученика је да извуче 3 папирића са словима и 3 папирића са бројевима. Сваки ученик прво извлачи слово, а затим број и записује своју комбинацију

(рецимо А5), затим извлачи другу комбинацију (Д2) и трећу (Е1). Након тога задатак сваког ученика је да на постеру „Живот није игра“ пронађе коресподентне слике (као на шаховској табли) и да на основу тих слика направи причу. Ученици немају ограничења везано са садржај приче све док је могу оправдати сликама са постера. Ученицима дати 15 минута да заврше причу.

Сваки ученик чита своју причу и током читања показује мјесто дешавања радње на постеру. Ученици могу додати још неко мјесто дешавања радње, али морају искористити све три слике које су добили.

Основни циљ је да се добију неке приче које говоре о опасности од мина. Пошто су неке слике изричито фокусиране на мине, тако ће неке приче сигурно укључити проблем мина. Али неки ученици тај проблем можда неће ни споменути. То је у реду, јер ће се то искористити у завршној активности.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

- Велики број подручја у БиХ је минирани. Постоје подручја која су минирани и обиљежена, а постоје подручја која су минирани а нису обиљежена.

- Уколико је неко од ученика у задатку добио нека поља са црном позадином, без ознаке минираниости, а нису споменули проблем мина, нагласити повезаност те приче и приче о великом броју минираних поља која нису обиљежена, те неко може ући у такво подручје с намјером да се бави другим активностима.

- Некада је веома тешко уочити разлику између минираниог и неминираниог поља (уколико нема минских ознака), посебно у прољеће док још нема вегетације и када људи почињу да се баве пољопривредом.

- Неке особе занемарују минске ознаке или их чак уништавају, краду. Овакво понашање доводи у опасност не само њих него и друге особе који се крећу или ће се кретати тим подручјем. То је кривично дјело.

Кључне идеје

- **Не одлазите у подручја за која не знате да ли су сигурна од мина или нису.**
- **Играјте се на за то предвиђеним мјестима.**

7.6 ОПАСНОСТ ОД ВАТРЕНОГ ОРУЖЈА

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици разумију опасност од ватреног оружја,
- ▲ Не долазе у контакт са ватреним оружјем ни у присуству одраслих ни без њих,
- ▲ Не долазе у контакт са осталим убојитим направама (муницијом, бомбама, итд.).

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Папир за цртање,
- ▲ Фломастери.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 10 мин.

Написати на табли: **Ко дира и игра се са оружјем – игра се са животом**

Питати да ли се слажу са овом поруком. Како је они доживљавају?
Прочитати:

- Сваке минуте у свијету од малог наоружања погине једна особа, односно 500 000 цивила годишње.

- Мало и лако наоружање је постало средство масовног уништавања. Годишње се произведе 8.000.000 комада малог наоружања - пиштоља и пушака и 16 милијарди комада метака - по два метка на свако дијете, жену или мушкарца!!!

- Производња а посебно трговина малим и лаким наоружањем, проблем су са којим се суочава цијели свијет. Њихове жртве нису само војници, већ све више цивили, а међу њима посебно дјеча и млади.

- Предвиђа се да ће до 2020. године мало наоружање однијети више живота него све епидемије у свијету.

Шта они мисле о овим изјавама. Слажу ли се са овим констатацијама?! Знају ли некога ко је страдао од оружја? Ако знају како је страдао, нек испричају другима о томе.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 30 мин.

Прављење летака или плаката.

Подијелити ученике у три групе. Свака група ће добити исти задатак. У ситуацији сте да направите летак - плакат којим треба да упозорите на опасност од лаког наоружања у вашој средини. Осмислите и направите тај плакат. На плакату треба да се нађу неки основни подаци о страдалим од оружја у вашој средини, и поруке које упућујете становништву. Поруке упутите онима који посједују легално оружје - како треба да га држе, али и онима који имају и нелегално оружје. Дајте назив плакату.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Изложити плакате. Сваки нека група прокоментарише свој плакат.

Кључне идеје

- **О оружју се БиХ још увијек недовољно говори.**
- **Проблем се помене тек спорадично, када се угаси неки млади живот у уличном обрачуну, случају самоубиства, несреће у кући или породичног насиља.**
- **Оружје представља прикривену опасност - опасност која вреба погодан моменат да онеспособи или одузме неки живот.**

САДРЖАЈ НАСТАВНИХ ЧАСОВА ЗА ОСМИ РАЗРЕД

(Уколико је тема штампана црним словима, обавезна је за тај разред, а уколико је штампана црвеним словима, онда се препоручује провођење ових тема у подручјима под утицајем од мина.)

ТЕМА
8.1 МИНЕ И НУС-а У БиХ
8.2 МИНЕ И НУС-а У ПРИРОДИ
8.3 ИНДИРЕКТНИ ПОКАЗАТЕЉИ МИНИРАНИХ ПОДРУЧЈА
8.4 НЕОБИЉЕЖЕНА МИНИРАНА ПОДРУЧЈА
8.5 СИГУРНИ ОБЛИЦИ ПОНАШАЊА
8.6 ОПАСНОСТ ОД ВАТРЕНОГ ОРУЖЈА

8.1 МИНЕ И НУС-а У БиХ

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици разумију опасност од ратног наслеђа,
- ▲ У стању су да разликују подручја са великом и малом вјероватноћом постојања мина.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Постер Минска ситуација,
- ▲ Постер Живот није игра,
- ▲ Папир за цртање,
- ▲ Фломастери.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 10 мин.

Написати на табли: **Мине су наша стварност!**

Слажу ли се с овом констатацијом.

Колико има мина у БиХ? *(Око 600 000 у 18 600 регистрованих минских поља, а велики број минских поља није регистрован).*

- Има ли мина у њиховој средини? Гдје их има? Нека изнесу своја искуства.

Показати карту минске ситуације БиХ. Објаснити шта значе црвене и жуте ознаке и упоредити њихова искуства о минама у њиховом мјесту са ситуацијом на карти.

- Колико има и која су то сумњива подручја у нашем мјесту? Шта је то сумњиво подручје? *(Подручје гдје вјероватно има мина, а то су најчешће зарасла подручја, подручја са рушевинама, вододерине, некориштена мјеста итд.).*

ГЛАВНА АКТИВНОСТ – 25 мин.

На видно мјесто у учионици поставити постер Живот није игра!

Подијелити ученицима по лист папира. Нека по дијагонали нацртају двије линије, које ће лист дијелити на два дијела. Задатак: На једном дијелу нацртајте сумњиво - ризично подручје од мина, а насупрот њему, на другом дијелу листа, нацртајте сигурно подручје. Између та два подручја нацртајте све ознаке које упозоравају на опасност од мина. Сигурно подручје обојите, а несигурно нека остане у црно-бијелој техници.

По завршетку рада добровољци презентирају своје радове на тај начин што лијепе радове и објашњавају због чега то подручје сматрају ризичним.

Наставник поставља питања:

- Због чега сматрате да је ово несигурно - ризично подручје и да ли сте сигурни да је ово сигурно подручје?

Сви ученици треба да дају одговоре без обзира ко је нацртао цртеж.

Како им сад звучи порука с табле: **Мине су наша стварност!**

- На којим је локацијама у нашој средини било страдања?
- Гдје су у нашој најближој околини означена минска поља?
- Која су то ризична подручја?
- Шта се све може предузети да несрећа буде што мање?

ГЛАВНА АКТИВНОСТ – 10 мин.

Презентација рада група и још једном указати на важност ознака које упозоравају на опасност и потребу њиховог очувања.

Кључне идеје

- ▲ Ознаке за упозоравање на опасност треба знати читати и знати их чувати.
- ▲ Мине су "скривене убице" и често мијењају "мјеста боравка".
- ▲ Многа минирана подручја нису обиљежена, али ми морамо знати надмудрити мине, знати сигурно се понашати.

8.2 МИНЕ И НУС-а У ПРИРОДИ

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици знају како мине и НУС-а изгледају у природи,
- ▲ Разликују сигурна од несигурних подручја,
- ▲ Знају да се убојита средства никада не смију дирати.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Постер Мине и НУС-а,
- ▲ Прибор за писање.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 10 мин.

Истаћи постере Мине и НУС-а и Живот није игра.

Повести разговор о сликама са постера: гдје се налазе, колико су опасне, смије ли им се прилазити итд?...

Нека изнесу своја искуства у вези са изгледом: да ли су их некад видјели, гдје и у којим ситуацијама? Јесу ли чули неку причу о минској несрећи, како је неко страдао од мина или НУС-а.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 10 мин.

Подијелити ученике у четири групе и прочитати им сљедећу причу:

Шетајући трошним, већ одавно неупотребљивим и зараслим сеоским путем, група дјечака стиже до једне порушене куће. "Види, види, па то је некада била кућа мог друга", рече један. Кућа, боље рећи оно што је остало од ње, заиста је изгледало језиво. Спаљен кров и попуцала стакла на прозорима, показивала су сваку бесмисленост рата. Око куће разбацани одјевни предмети, дјечије играчке, зарђало посуђе и дијелови намјештаја. Све већ добро зарасло у траву.

"Овдје смо се некад тако лијепо играли", тужно саопшти Марко. Уздахну, погледа наоколу као да тражи Душана и пође према кући. «Стани! Куда ћеш? Знаш да има мина? Не иди!», викали смо. Наше ријечи нису допирале до њега. Хеј! Не иди! Врати се... Заглухнула нас је експлозија....

Дати им сљедеће задатке.

Довршите крај приче, а онда одговорите на сљедећа питања:

1. Коју грешку су учинили дјечаци?
2. Напуштена кућа је једно од ризичних подручја. Наброј још неке!
3. Наведите разлоге за које мислите да је неко подручје ризично!
4. Шта вам говори да је неко подручје сигурно? Који су то индикатори?
5. Како се најпаметније понашати ако не познајемо подручје у које желимо ићи?

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 10 мин.

Презентација прича и задатака.

Наставник записује на табли кључне идеје у виду систематизације:

Кључне идеје

Ризична подручја од мина, подручја која треба увијек избјегавати су:

- линије ратних раздвајања,
- обиљежена подручја,
- напуштене и разрушене куће/зграде,
- некориштени путеви и стазе,
- подручја гдје се нико не креће,
- видљиви знаци на земљи (рупе и сл.),
- подручја у којима има остатака војних средстава (сандуци за муницију и остале врсте војне амбалаже).

8.3 ИНДИРЕКТНИ ПОКАЗАТЕЉИ МИНИРАНИХ ПОДРУЧЈА

ЦИЉЕВИ

- ▲ Знати да су линије ратних раздвајања, рушевине и ровови најјаснији показатељи минираних подручја,
- ▲ Знати да висока трава, костури животиња и неутабане стазе најчешће указују на подручја која су минирана,
- ▲ Препознати ризично подручје на основу познавања мјеста бивших линија ратних раздвајања, рушевина и ровова,
- ▲ Препознати минирана подручја на основу индиректних показатеља,
- ▲ Не одлазе у подручја која су била линије ратних раздвајања, гдје има рушевина или ровова,
- ▲ Не одлазе у подручја са високом травом, коsturима животиња и неутабаним стазама.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Постер са ризичним подручјима,
- ▲ Папири за цртање,
- ▲ Фломастери.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 10 мин.

Ученицима понудити краћу игру која ће их опустити, а потом концентрисати на рад.

Примјер:

Наставник тражи да свако изговори по једну ријеч у времену од три секунде.

Поставимо питање: - **Шта се миче?**

Након што ученике упитамо како им се свидјела игра и поразговарамо о њој, кажемо им да се концентришу на слједећу пословицу:

„Природу нисмо наслиједили од очева, него посудили од своје дјецe.“

Након што неколико тренутака размисле о пословици, нека је свако напише на један лист, а потом их замолимо да се окрену из двије сусједне клупе и формирају групе од четири ученика. Ученици одговарају на слједећа питања: Како ја загађујем околину?

Како то чине моји другови?
Како то раде моји родитељи?

Кад напишу одговоре, представник сваке групе их прочита. Позвати остале да коментирају одговоре.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ – 25 мин.

Ученицима кажемо да мине и НУС-а представљају један од великих загађивача наше домовине, и не само ње. Присјетимо се, постављајући питања, која су то најчешћа минирана подручја.

Очекивани одговори су: мјеста гдје је већ било несрећа од мина, некориштени путеви, путеви прекривени травом, рубови сеоских путева гдје су била војна дејства, војна подручја, мостови, пруге, напуштена подручја, срушени објекти., подручја борби, линије разграничења, ровови, извори и обале ријека.

Сада замислите да се налазите у подручју гдје не знате да ли је било линија разграничења. Нема никаквих срушених објеката, пут којим се крећете је асфалтиран, нема војних објеката. Како можете препознати да ли је такво подручје минирано? Шта бисте могли видјети да бисте посумњали да је подручје минирано? Нацртајте једно такво подручје и на њему уцртајте што више можете предмета који би вас упозорили да је то подручје опасно!

Очекивани предмети на цртежима:

- мање или више видљиве мине или НУС-а,
- необични предмети, свијетли предмети, метални или пластични предмети или дијелови,
- мртве животиње или њихови костури,
- жица изнад земље, бодљикава жица,
- олупине возила,
- кутије од стрељива,
- необичне промјене у вегетацији, рупе у земљи,
- нема трага недавним пролазима пјешака и возила,
- густа вегетација, висока трава, много жбуња,
- зрело воће остављено на дрвећу у доба скупљања.

Након што сваки ученик заврши свој рад, презентирају га свима у учионици, говорећи о предметима које су нацртали.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 10 мин.

Поновити предмете/показатеље који нас могу упутити на то да је неко нама непознато подручје минирано.

Извадите своје папире на којима сте написали пословицу, прочитајте је, а затим допуните сљедећу започету реченицу тако да она постане пословица.

Онај ко сије мине...

На крају се прочитају и одаберу најбоље пословице.

Кључне идеје

- **Ученици морају знати сигурне облике понашања јер су свјесни да су мине свуда око нас.**
- **Индикаторе несигурних подручја морају се познавати.**
- **Требају бити свјесни да сви морамо радити на освјешћивању овог проблема.**

8.4 НЕОБИЉЕЖЕНА МИНИРАНА ПОДРУЧЈА

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици знају да у БиХ велики број минираних подручја није обиљежен,
- ▲ Могу препознати ризично подручје на основу познавања мјеста бивших линија ратних раздвајања, рушевина и ровова,
- ▲ Могу препознати минирана подручја на основу индиректних показатеља,
- ▲ Не одлазе у подручја која су била линије ратних раздвајања, гдје има рушевина или ровова,
- ▲ Не одлазе у подручја са високом травом, костурима животиња и неутаганим стазама.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Постер Минска ситуација,
- ▲ Папири за цртање,
- ▲ Фломастери.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 10 мин.

Истаћи постер Минска ситуација и прокоментарисати га. Повести разговор о сигурним и несигурним мјестима кретања.

Извести закључак да су мине наша стварност и да са њима морамо знати живјети, а то ћемо најбоље моћи ако знамо препознати подручја која су минирана а нису обиљежена.

УВОДНА АКТИВНОСТ - 30 мин.

Објаснити термин: показатељ минираних подручја и навести примјере:

- висока и густа вегетација (у љетњем периоду),
- рушевине кућа,
- близина линија ратних раздвајања ...

Нека ученици допуне остале показатеље. Показатеље наставник биљежи на табли.

Подијелити ученике у групе. Задатак за сваку групу:

На папиру у средини нацртајте знак који упозорава на минирано подручје, а око њега различите показатеље минираности подручја.

Свака група презентира свој пано, објашњавајући показатеље минираности подручја које су они нацртали!

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

У завршној активности наставник сумира показатеље минираних подручја и даје ученицима домаћи задатак да консултују родитеље и познанике о овој теми.

Кључне идеје

- Велики број минираних подручја у БиХ није обиљежен.
- Треба избјегавати подручја која су била линије ратних раздвајања.
- Гдје су минирана подручја можемо сазнати од Цивилне заштите или БХМАЦ-а, а понекада их можемо препознати по ископаним рововима, кутијама од миниције и сл.
- Ако нисте сигурни да ли је неко подручје сигурно, не одлазите тамо.

8.5 СИГУРНИ ОБЛИЦИ ПОНАШАЊА

ЦИЉЕВИ

- ▲ Знају шта су ризична подручја,
- ▲ Не одлазе у подручја за која постоји вјероватноћа да су минирана,
- ▲ Могу препознати минирана подручја на основу индиректних показатеља.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Постер Живот није игра,
- ▲ Папири за цртање,
- ▲ Фломастери.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 20 мин.

Вођена фантазија "Путовање кроз прашуму"

Ученици сједе у кругу и да им се инструкција да се опусте. Нек зажмуре, удобно се намјесте и наставник им тихим гласом даје упутства: наслоните се, опустите стопала, сад мишиће поткољеница, цијелих ногу; рамена, руке,...шаке...и поведите их у прашуму... Путујемо авионом...

Одједном авион се квари...Ми се налазимо у непознатом подручју. Није нам угодно.

- Зашто се плашимо?

- Шта урадити?

Подијелити им папире и тражити да на једном напишу **чега се плаше**, а на другом **шта би предузели** у тој ситуацији.

Папире залијепити на таблу, на једну страну оне на којима су навели чега се плаше, а на другу оне на којима је наведено шта би предузели.

Још једном прочитати све папире и прокоментарисати како би на нивоу разреда видјели све страхове и идеје за њихово превазилажење.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 20 мин.

На видно мјесто у учионици поставити постер „Живот није игра“!

Вратити се у нашу стварност. Прокоментарисати сигурност наших ливада, шума, поља. Поновити која су то ризична подручја и индикаторе ризичних, непознатих подручја итд.

Подијелити их у двије групе и дати задатке:

Прва група: Од једне боје папира направите плакат „**Избјегавајмо ризична подручја**“.

Друга група: Од друге боје папира направите плакат „**Останимо на сигурним подручјима**“.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Представник групе презентира плакат своје групе, остали ученици могу постављати питања, одобравати или оспоравати наведе групе, давати приједлоге за унапређење плаката.

Кључне идеје

- Ако минирано подручје није обиљежено, није га лако разликовати од неминираног подручја.
- У потпуности можемо бити сигурни у сигурност само оних подручја која су направљена за забаву дјецe или одраслих.
- Уколико нисте сигурни у сигурност одређеног подручја, не одлазите тамо.

8.6 ОПАСНОСТ ОД ВАТРЕНОГ ОРУЖЈА

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици разумију опасност од ватреног оружја,
- ▲ Не долазе у контакт са ватреним оружјем ни у присуству одраслих ни без њих,
- ▲ Не долазе у контакт са осталим убојитим направама (муницијом, бомбама, итд.).

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Папир за цртање,
- ▲ Фломастери.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 15 мин.

Написати на табли: **Циљ сваког оружја је да нанесе смрт.**

Прокоментарисати ову реченицу. Да ли се слажу са овом тврдњом? Да ли знају некога ко је страдао од непрописног руковања оружјем? Да ли су оружје и муниција увијек опасни?

Питати дјецу које су последице постојања ватреног оружја у свијету и код нас.

Изнијети податке SEESAC, UNDP i СК да у свијету од малог наоружања погине 500 000 цивила годишње; да су власници најчешће жртве оружаног насиља; да оружје повећава број повреда код куће; повећава стопу криминала; чини друштво сиромашнијим; повећава насиље у кући итд.

УВОДНА АКТИВНОСТ - 20 мин.

Подијелите ученике у четири групе и прочитати текст: "Остао сам сам од куће. Баш је досадно. Идем из собе у собу. Помјерам ствари. Све је тако познато и досадно. Одједном у татиној ладици угледам пиштољ. Види, види,

нисам ни знао да га има. Никад ми о томе није говорио. А какво изненађење..."

Нека се на нивоу групе договоре и изнесу свој став према сљедећим ситуацијама. За сваку ситуацију нека нађу аргументе које ће бранити.

Ситуација 1: Слажемо се. Добро је што у кући имамо пиштољ!

Ситуација 2: Не слажемо се. Нити пиштољ, нити било које друго оружје нам не треба у кући!

Групе извјештавају, а наставник на табли биљежи кључне идеје ЗА и ПРОТИВ држања оружја у кући и даје им сљедећи задатак:

Направите стрип на тему Опасност од посједовања оружја.

Програм је намијењен дјечи која су у прилици да буду у контакту са оружјем. Главне поруке програма треба да гласе:

Ни у ком случају не прилазите ватреном оружју! Уколико се неко поред вас „игра ватреним оружјем изађите из те просторије! Велики број несрећа се деси неочекивано! Никада не знате када ће пиштољ опалити! И празан пиштољ је опасан!

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 10 мин.

Презентација стрипова (рада група) и избор најзанимљивијег и са најснажнијом поруком.

Кључне идеје

- **Ватрено оружје је веома опасно.**
- **Не прилазите оружју, муницији, бомбама и осталим експлозивним средствима.**
- **Јунак се не постаје уз помоћ оружја.**
- **Ако се желите доказати бавите се спортом, учите, или пронађите неке друге интересе који су сигурни и за вас и за вашу околину!**

САДРЖАЈ НАСТАВНИХ ЧАСОВА ЗА ДЕВЕТИ РАЗРЕД

(Уколико је тема штампана црним словима, она је обавезна за тај разред, а уколико је штампана црвеним словима, онда се препоручује провођење ових тема у подручјима под утицајем од мина.)

ТЕМА
9.1 МИНЕ У БиХ И СВИЈЕТУ
9.2 УПОЗОРАВАЊЕ НА МИНЕ И НУС-а
9.3 МИНЕ ЈОШ УВИЈЕК УБИЈАЈУ
9.4 НАИЛАЗАК НА МИНУ ИЛИ НУС-а
9.5 ОПАСНОСТ ОД ВАТРЕНОГ НАОРУЖАЊА
9.6 ЗАГОВАРАЊЕ

9.1 МИНЕ У БиХ И СВИЈЕТУ

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици разумију да су мине и наш и свјетски проблем,
- ▲ Разумију последице постојања мина,
- ▲ Не оправдавају постојање мина.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Постер Минска ситуација,
- ▲ Папир за писање,
- ▲ Оловке.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 15 мин.

Написати на таблу: **Мине не разликују!**

Нека ученици кажу своје мишљење о значењу горње реченице!

Одговоре наставник биљежи на табли. Вјероватно ће одговор бити: Зато што без разлике убијају и мушкарце, жене и дјецу, у рату и у миру.

Истаћи постер Минска ситуација на видно мјесто и објаснити шта значе црвене тачке, а шта жуте.

Ученицима поставити слjedeћа питања, једно по једно!

- Шта ви знате о минама? Гдје их има у вашој средини? Зашто мислите да их тамо има? Који су то индикатори ризичних подручја?

- Како БиХ изгледа у контексту свјетског проблема мина? ... *(Извући закључак да су земље изашле из недавних сукоба најзагађеније минама)*

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 25 мин.

Коментарисати свјетску минску ситуацију, нагласити да су мине присутне у Еуроци, у Азији, у Африци и у Јужној Америци, а затим ученицима дати папире да одговоре на два питања:

- Које су посљедице мина на глобалном нивоу?
- Који су разлози постојања мина?

Попуњене папире изложити на пано лијепећи одговоре на прво питање на једну, а одговоре на друго питање на другу страну.

Још једном прочитати све одговоре а онда их подијелити у двије групе и дати им задатке.

Задатак за прву групу: напишите све посљедице мина, тј. урадите систематизују одговора на прво питање у виду табеле. Напишите врсту посљедица мина по појединца, друштво, земљу и свијет.

	Економске посљедице на	Психичке посљедице на	Здравствене посљедице на
поједанца			
друштво			
земљу			
свијет			

Задатак друге групе је да уради систематизацију одговора на друго питање у виду грањања проблема (мапа ума). У средини напишу **Разлози постојања мина**, а онда све наведене разлоге групишу по некој својој заједничкој природи.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Презентација рада група.

Кључне идеје

- Мине су и наш и свјетски проблем.
- Не праве разлике између живота војника и дјетета.
- Најтежи утицај мине имају на жртве, али отежавају и животе њихових породица, шире околине и економски развој државе.

9.2 УПОЗОРАВАЊЕ НА МИНЕ И НУС-а

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици разумију важност упозоравања на мине и НУС-а,
- ▲ Активно се укључују у активности упозоравања на мине у школској заједници.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Самољепљиви папирићи,
- ▲ Хамер папир,
- ▲ Фломастери.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 15 мин.

Подијелити разред у двије групе. Сваком ученику из групе дати по један самољепиви папирић.

Прва група има задатак да сваки ученик на свом папирићу од ријечи нацрта дрво које ће представљати једну ситуацију наиласка на минирано подручје (Нпр. дрво од текста: Идући на море, мама, тата и ја смо прошли поред шуме око које су се виориле жуте траке на којима је писало МИНЕ!)

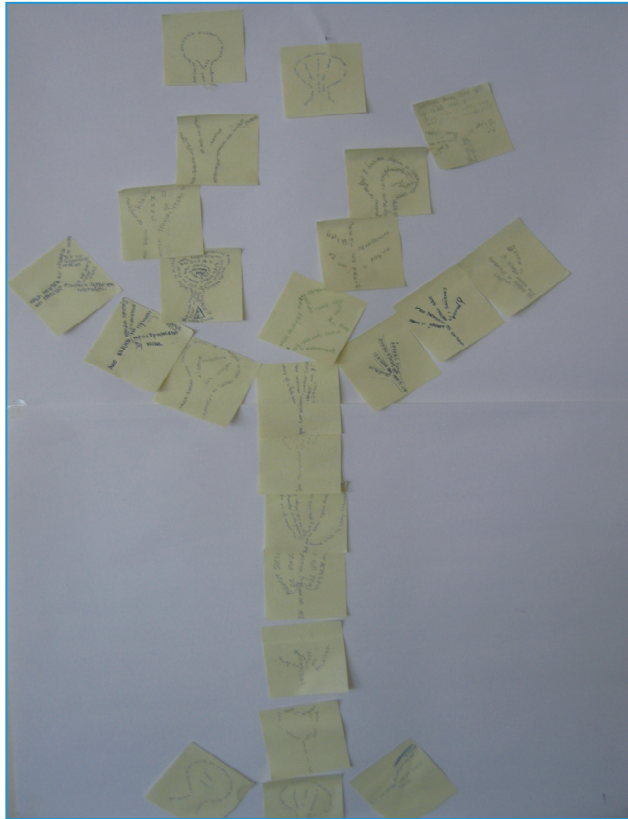
Друга група има задатак да сваки ученик на свом папирићу од ријечи нацрта дрво које ће представљати једно правило понашања у случају наиласка на минску ознаку (Нпр. Уколико видиш црвени квадратић на којем пише МИНЕ, ни у ком случају не прилази том мјесту.)

Када сваки ученик нацрта своје дрво, правимо заједнички пано у облику великог дрвета. Сваки ученик излази пред таблу, чита садржај свог папирића и лијепи га на заједнички пано по сљедећем правилу:

Прва група формира коријен, а друга група формира крошњу.

Прокоментарисати добивено дрво уз напомену (искористити њихова сазнања) да су мине велики проблем у БиХ и да је важно познавати ризична подручја (линије ратних раздвајања, рушевине, рупе од експлозија, висока

вегетација и уопштено зарасла подручја куда нема трагова кретања људи) и у њих не одлазити.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 15 мин.

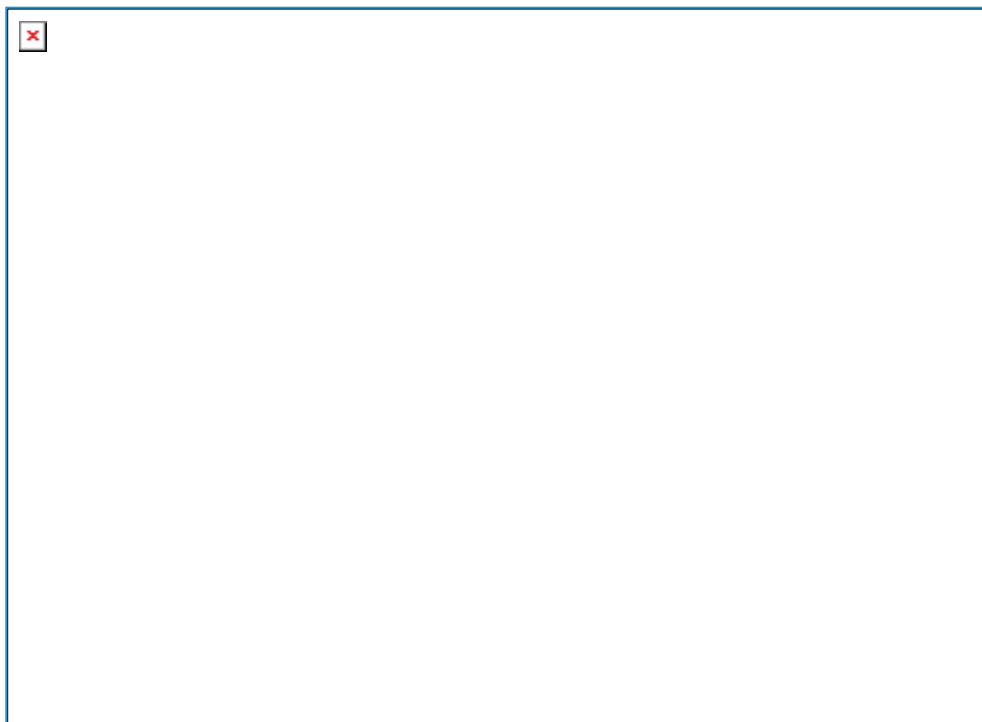
Нагласити да је упозоравање на мине један од начина борбе и један од начина чувања живота и здравља свих људи. Поред деминирања и помоћи настрадалим од мина, УПОЗОРАВАЊЕ је један од кључних облика те борбе јер њоме развијамо свијест грађана о присуству мина и опасности од њих.

Задатак: Замислите да у вашој школи има интерна ТВ станица. Добили сте задатак да направите емисију СВИЈЕТ БЕЗ МИНА. У тој емисији је битно послати поруке грађанима о томе како да се сачувају од мина, гдје да не иду, која правила морају знати итд.

Подијелити их у мале групе и нека направе поруке за грађане. Поруке могу бити у виду огласа, реклама или игроказа.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 15 мин.

Презентација рада група и избор најбољих порука.

Кључне идеје

- **Због спорости активности деминирања у БиХ неопходно је континуирано упозоравати одрасле и дјецу на опасност од мина.**
- **Не одлазите у подручја за која нисте сигурни да ли су минирана или нису!**

9.3 МИНЕ ЈОШ УВИЈЕК УБИЈАЈУ

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици знају да су мине у природи најчешће „невидљиве“,
- ▲ Знају да мине немају вијек трајања,
- ▲ Не одлазе у ризична подручја,
- ▲ Активно се укључују у активности упозоравања на мине у школској заједници.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Постер Мине и НУС-а,
- ▲ Папир за цртање,
- ▲ Фломастери.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 15 мин.

Истаћи постер Мине и НУС-а на видно мјесто у учионици.

Разговарати о сликама са постера.

- Колико су опасни ови предмети?

- Да ли им временом опасност опада? *(Нагласити да им временске прилике ништа не сметају и да убијају и 100 година од постављања.)*

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 25 мин.

Подијелите ученике у четири групе и дајте им свима исти задатак.

У ситуацији сте да информисете јавност о минама. На нивоу групе се договорите шта је то што треба да се нађе у тој књижици. Које су то информације, слике, поруче...

Брошура носи назив „МИНЕ ЈОШ УВИЈЕК УБИЈАЈУ“

Брошура треба да има минимално пет дијелова, а ако ви желите додати још неки дио, слободно то урадите!

1. Слике мина и НУС-а,
2. Потенцијална минирана подручја - индикатори минираних подручја,
3. Сигурна подручја,

4. Знаци за обиљежавање,
5. Правила понашања прије одласка у непозната подручја.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Презентација рада брошура и избор најбоље. Критеријум за најбољу брошуру је јасност и снага порука.

- Кључне идеје**
- **Мине и НУС-а су увијек једнако опасни.**
 - **С годинама трајања не губе основну намјену - да убију или ране.**
 - **Једини начин да се сачувамо је да не прилазимо минираним подручјима.**
 - **Битно је информисати друге о опасности која вреба у БиХ, и то је и наш и ваш задатак!**

9.4 НАИЛАЗАК НА МИНУ ИЛИ НУС-а

ЦИЉЕВИ

- ▲ Шта радити у случају несреће од мине или НУС-а,
- ▲ Испољити адекватне облике понашања уколико наиђу на мину или НУС-а,
- ▲ Не одлазе у непозната подручја,
- ▲ Уколико је подручје ризично или нема података о ризичности, избегавају таква подручја,
- ▲ Уколико наиђу на мину или НУС-а, а налазе се на ризичном подручју, СТАНУ и ЗОВУ ПОМОЋ,
- ▲ Не прилазе жртви уколико се жртва налази на ризичном подручју.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Хамер папир,
- ▲ Фломастери.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ- 10 мин.

Краћа игра која има за циљ укључивања свих чланова, па и оних пасивних. Подстиче кооперативност, а посебно креативност појединаца.

Примјер: Реченица у којој све ријечи започињу истим словом.

Ученике подијелимо у три групе (десетак ученика). Свака група направи засебан круг. Сваки од чланова групе треба написати реченицу са што више ријечи, али да свака ријеч у реченици почиње словом: ч, ћ, ж или неким дугим словом. Важно је да задани гласови буду што звучнији и да се рјеђе користе.

Свака група бира најбољу реченицу, коју ће представити цијелом разреду.

На крају ученике позовемо да остану у већ формираним групама и да сада разговарамо о несрећама изазваним минама.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 30 мин.

Послушајте ову тужну причу. Она је плод маште, али је сличних догађања било и превише. Нажалост.

...

Ваша група је кренула на један излет у оближњи шумарак. Требао је то бити незабораван сусрет организован поводом успјешног завршетка посљедње школске године у основној школи. Нажалост, само мало скретање вашег пријатеља у ризично подручје претворило је весеље у плач, јавк, тугу.

...

Ви сте на крају деветог разреда и довољно сте зрели да разумно поступате. Зато нека свака група напише своје поступке које бисте предузели уколико се нађете у нежељеној, унапријед описаној ситуацији.

При крају главног дијела, свака група прочита свој рад, а остале продискутују.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ- 5 мин.

Нагласите улогу ученика у проведеној радионици, њихове закључке и кључне идеје.

Кључне идеје

- У случају несреће од мине, жртви не смијемо никако прилазити, јер гдје има једна има и више мина.
- Смирите се, дозовите помоћ, а након тога покушајте смирити унесрећеног или, уколико је у свјесном стању, давати му инструкције за самопомоћ, које се састоје само у покушају заустављања крварења изнад рана.

9.5 ОПАСНОСТ ОД ВАТРЕНОГ НАОРУЖАЊА

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици разумију опасност од ватреног оружја,
- ▲ Схватају последице посједовања ватреног оружја,

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Хамер папир,
- ▲ Фломастери.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 10 мин.

Игра Врба на вјетру

Ученике подијелити у групе 5-7 чланова. Свака група формира круг у чији центар стаје један ученик. Он се затворених очију и укоченог тијела, не помјерајући стопала лелуја, као врба на вјетру. Стопалом је ослоњен на земљу а горњи дио тијела пада лијево-десно, напријед-назад али тако да га бедем од ученика из круга чува да никада не падне. Нека сви прођу кроз центар – нека буду врбе.

Услов за ову игру, а и њена добит је осјећај међусобног повјерења. Зато је битно да ови из бедема чврсто и сигурно стоје и да тијелима придржавају врбу да случајно овај из круга не би пао и повриједио се.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 25 мин.

Повести разговор о томе како су се осјећали док су били у центру круга. Да ли су осјећали страх? Нека опишу тај страх. Како га доживљавају? Исписати кључне појмове њиховог страха: нелагода, несигурност, узнемиреност... Да ли је страх нормално осјећање?

Развити дискусију са цијелим одјељењем:

- Да ли постоје ствари које нам улијевају лажну сигурност? (*Оружје.*)
- Да ли оружје може било шта ријешити?
- Зашто људи имају потребу да посједују оружје?
- Ако се погријеш са оружјем, има ли начина да се то исправи?

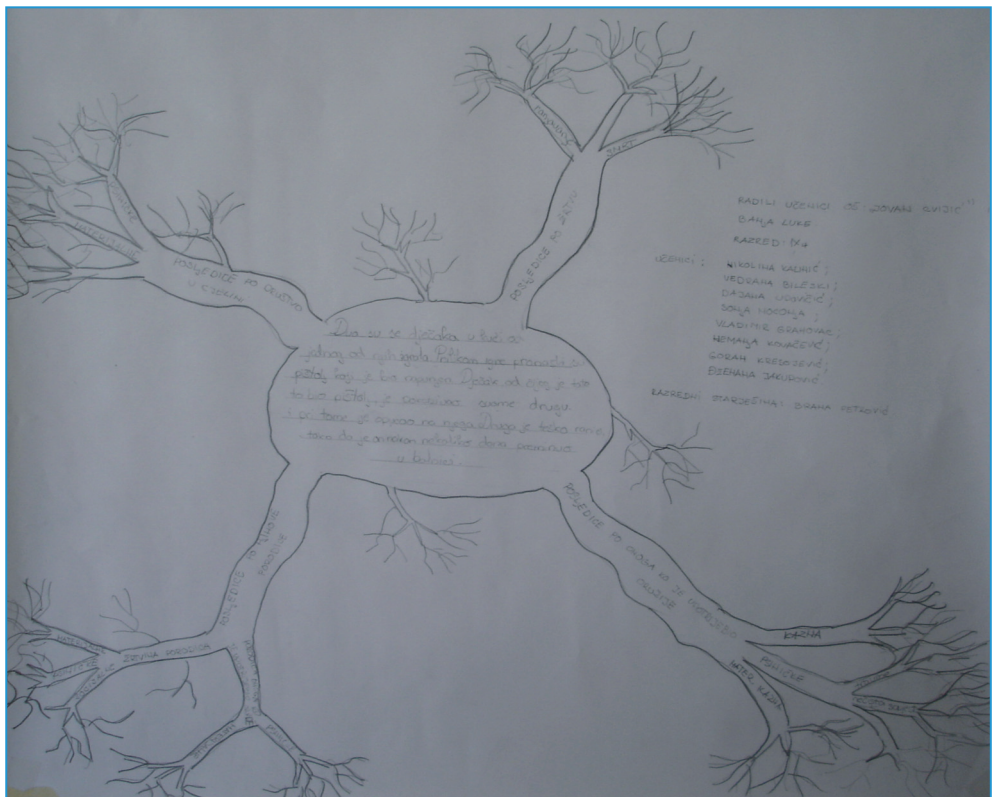
- Имају ли они нека искуства о кобној употреби оружја?

Анализирајте тај догађај или неки замишљени догађај. Анализу нека ураде на нивоу група из уводне активности и нека истакну последице по:

- жртву,
- оног који је употрејио оружје,
- по њихове породице,
- по друштво у цјелини.

Анализу последица раде у виду мапа ума или грањања (у средини папира напишу или нацртају проблем а у виду грана опишу по датим категоријама наведене последице).

Рећи им да се припреме за презентацију, али тако да свака група, из анализе последица по сваку од наведених категорија, смисли и по једну поруку.

Презентација рада група.

Поруке наставник пише на табли. Допунити поруке уколико их ученици већ нису рекли као нпр.

- Увијек мислите да је оружје напуњено и да је опасно,
- Човјека који га употрејеби чини убицом,
- Увијек доноси трагичне посљедице,
- Уништава животе,
- Оружје ништа не рјешава,
- Оружје у кући може убити ваше најмилије и наду у будућност...

Кључне идеје

- **Оружје је зло које даје лажну сигурност.**
- **Недостатак самопоуздања никад не треба рјешавати оружјем јер се његовом употребом лако може постати убица.**
- **Посљедице употребе пружја најчешће су трагичне и по оног ко га употребљава и по оног према коме се употребљава.**

9.6 ЗАГОВАРАЊЕ

ЦИЉЕВИ

- ▲ Важност упозоравања на мине и помоћ жртвама мина,
- ▲ Важност заговарања на међународном нивоу о забрани кориштења мина,
- ▲ Шта је међународни споразум о забрани кориштења противпјешадијских мина,
- ▲ Наставити борбу против мина када сутра постану „одговорни одрасли“,
- ▲ Залажу се за забрану употребе средстава која могу нанијети патњу.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Папирићи са започетим реченицама,
- ▲ Оловке,
- ▲ Отавска конвенција – прилог.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 20 мин.

Ученицима прочитати преамбулу, први, други и трећи члан Отавске конвенције!

...

Конвенција о забрани употребе, складиштења, производње и превоза противпјешадијских мина и о њиховом уништавању⁷

Преамбула

Државе потписнице,

Одлучне да окончају патње и жртве узроковане противпјешадијским минама, које убијају или угрожавају стотине особа сваке седмице, већином невиних и незаштићених цивилних, а посебно дјецу, спречавају економски развој и реконструкцију, спречавају повратак избјеглица и интерно расељених лица, и остављају друге тешке посљедице годинама након постављања,

⁷ <http://www.icbl.org/treaty/text>; 20.04.2006. godine

Вјерујући да је неопходно да учине све што могу како би допринијели ефикасном и координираном начину суочавања са проблемом уклањања противпјешадијских мина постављених широм свијета, и да осигурају њихово уништавање,

Желећи учинити све што могу по питању пружања помоћи за бригу и рехабилитацију, укључујући социјалну и економску реинтеграцију жртава мина,

Схватајући да би потпуна забрана противпјешадијских мина, такође, била битна мјера у изградњи повјерења,

Поздрављајући и мјере предузете током протеклих година, и унилатералне и мултилатералне, које за циљ имају забрану, рестрикције или прекид употребе, складиштења, производње и превоза противпјешадијских мина,

Истичући улогу јавне свијести у унапређењу принципа хуманости, што је доказано позивом на потпуну забрану противпјешадијских мина, и признајући напоре да се она заврши, које су предузели Покрет међународног Црвеног крста и Црвеног полумјесеца, Међународна кампања за забрану мина и бројне друге невладине организације широм свијета,

Позивајући се на Отавски споразум од 5. октобра 1996. и Бриселски споразум од 27. јуна 1997, којима се тражи од међународне заједнице да преговара о међународном и законски обавезујућем споразуму којим се забрањују употреба, складиштење, производња и превоз противпјешадијских мина,

Истичући жељу за придобијањем пристанка свих држава ове конвенције, и одлучне да ће неуморно радити на промоцији ове универзализације у свим релевантним тијелима, укључујући, између осталих, Уједињене нације, Конференцију о разоружању, регионалне организације и групе, и ревизирати конференције Конвенције о забрани или рестрикцијама употребе одређеног конвенционалног наоружања које се може сматрати веома опасним и/или имати штетан утицај,

Темељећи се на принципу међународног хуманитарног закона да је право страна да у оружаном сукобу изаберу методе и средства ратовања неограничено, на принципу који забрањује током оружаног сукоба употребу оружја, пројектила и материјала и метода ратовања чија природа узрокује сувишне повреде или непотребну патњу и на принципу да се мора правити разлика између цивила и бораца,

Сложиле су се у следећем:

Члан 1.

Опште обавезе

1. Свака држава потписница обавезује се да у било којим околностима неће:

а) користити противпјешадијске мине;

б) развијати, производити, на други начин набављати, складиштити, задржавати или превозити било коме, директно или индиректно, противпјешадијске мине;

ц) помагати, охрабривати или изазивати, на било који начин, било кога да се укључи у било какву активност забрањену држави потписници ове конвенције.

2. Свака држава потписница обавезује се да ће уништити или осигурати уништавање свих противпјешадијских мина у складу са одредбама ове конвенције.

Члан 2.

Дефиниције

1. "Противпјешадијска мина" је мина дизајнирана да експлодира усљед присутности, близине или контакта са особом, при чему ће онеспособити, повриједити или убити једну или више особа. Мине дизајниране да се детонирају усљед присутности, близине или контакта са возилом, за разлику од контакта са особом, које су опремљене заштитним средством, не сматрају се противпјешадијским минама, због такве опреме.

2. "Мина" је муниција дизајнирана да буде постављена испод, на или у близини тла или друге површине и да експлодира усљед присутности, близине или контакта са особом или возилом.

3. "Заштитно средство" је средство чији је циљ заштита мине и које је дио, повезано са, додато или постављено испод мине и које се активира при покушају додирати или другог намјерног контакта са мином.

4. "Превоз" укључује, поред физичког помјерања противпјешадијских мина на или са државне територије, пренос власништва и контроле над минама, али не укључује пренос територије на којој су постављене противпјешадијске мине.

5. "Минирана површина" је површина која је опасна због присутности или сумње о присутности мина.

Члан 3.

Изузеци

1. Поред општинских обавеза према члану 1, задржавање или превоз одређеног броја противвјешадијских мина је дозвољено у сврху развоја и обуке у техникама проналаска мина, уклањања мина или уништавања мина. Количина таквих мина не смије прећи минимални број потпуно неопходан за већ споменуте сврхе.
2. Превоз противвјешадијских мина у сврху уништавања је дозвољен.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 20 мин.

Кажемо ученицима да се многе земље и појединци залажу за забрану производње и употреба свих врста мина, посебно противвјешадијских.

Питамо ученике:

Зашто баш противвјешадијских? (Највише угрожавају цивилно становништво.)

Знају ли они неке земље и појединце који су се истакли у оваквој врсти борбе?

- Многе познате особе залажу се за уништавање и престанак производње нагазних мина. Међу њима је бивши члан скупине Битлс (Beatles), сер Пол Мекартни, покојна британска принцеза Диана, Ангелина Џоли и многи други.

На табли испишемо двије сљедеће реченице:

Који су разлози што неке земље не желе потписати Конвенцију?

Многе земље су потписале Конвенцију зато што...

Ученике замолимо да мало размисле о претходним питањима и да размисле о аргументима.

Сљедеће наведене започете реченице копирати и изрезати, па дати да сваки ученик извлачи по један папирџ. Ученици се редом дижу један по један и изговарају започету реченицу и завршавају је. Реченица треба да буде везана за борбу против мина. Сљедећи ученик завршава своју реченицу итд.

Новац је...	Млади се...	БиХ је једна од...	Свака држава...
Морамо знати...	Кад бих ја...	Злочин се..	Највеће зло долази...
САД има...	Човјек је...	Свијет не смије...	Мине нарушавају...
Рат долази...	Богате државе...	Мине никада..	Многи бизнисмени...
Да сам ја...	Ако икада...	Не дај Боже...	Убојице су...

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Нагласите улогу ученика у проведеној радионици и њихове закључке.

Кључне идеје

- Иако Отавска конвенција забрањује употребу противпјешадијских мина, а не противтенковских, и ове мине су исто тако опасне.
- Проблем је што земље које су највећи произвођачи мина не желе потписати споразуме.
- За њих је људски живот трговина, они продају смрт другима да би себи осигурали живот.
- Због тога је веома важно укључити се у ове покрете и захтијевати мирну будућност, будућност развоја и просперитета.

У едукацији ученика средњошколског узраста наставник треба да искористи њихов когнитивни стил (начин на који ђак мисли, учи и памти). Они су спремни да зрело анализирају чињенице које су утицале да се нешто догоди, да сагледају елементе који дјелују на одређену појаву, сазнају посљедице догађаја у садашњем времену и процијене шта се може очекивати у будућности.

Одгајање „одговорних одраслих у будућности“, усмјерених ка развијању властитих и друштвених потенцијала, а не ка деструкцији, један је од битних циљева, и то не само борбе против мина него и образовног процеса уопште. Дјецу средњошколског узраста неопходно је укључивати у активности планирања рјешавања неког проблема. Самостално креирање порука које упозоравају на мине и опасност од њих, те начина помоћи особама које су настрадале од мина и других убојитих средстава не само да едуцира дјецу о опасности од мина него их и укључује у борбу против њих. Под прихватљивим социјално-психолошким условима развоја, старији адолесценти богаћењем психолошког живота, стицањем знања, искуства и социјалне културе, стичу самосталност, поступно изграђују морална и друштвена својства која им дају очит успон развоју личности. Углавном, појављује се много више реда у њиховом понашању и преузимању одговорности.

Фронтални облик рада са дјецом средњошколског узраста при провођењу упозоравања на мине и друга убојита средства треба потпуно напустити јер наставник не доноси ново знање у учионицу, него жели провјерити ставове ученика о наведеним темама, те да усмјери ставове према онима који ће обликовати позитивне облике понашања у ризичним ситуацијама. Стога, интерактивни облик рада, углавном кроз групне расправе, јесте основна метода рада. Професор процес едукације треба да организује тако да, с једне стране, пружи ученику потребно знање о могућим опасности, а с друге стране, да води рачуна о склоностима ђака те доби.

Ученицима овог узраста, прије свега, треба тачна информација о опасности од мина, других убојитих средстава, њихових дијелова и ватреног оружја, а с друге стране, потребан им је пријатељски савјет и стална пажња јер могу уништити своју младост само због једног непромишљеног поступка при контакта са минама, другим убојитим средствима, њиховим дијелом или ватреним оружјем.

Надаље, ученике треба упозоравати на велики ризик давања прве помоћи у оваквим ситуацијама. Ипак, с обзиром на њихов узраст, треба их упознати са поступцима пружања прве помоћи повријеђеним од експлозије мине, убојитог средства или усљед дјеловања ватреног оружја. Ово је једна од најконтраверзнијих тема у “Упозоравању на мине”, јер у исто вријеме

говоримо да не треба прилазити жртвама од мина, а дјецу и младе људе подучавамо како да унесрећеном пруже прву помоћ. Неопходно је наглашавати да се не прилази жртви која се налази на сумњивој површини (која није асфалтирана, или није свакодневно кориштена прије, током рата и након рата). Ову тему искористити за освјешћивање младих о стварној опасности од мина, НУС-а и, посебно у овом добу, ватреног оружја.

Током рада са дјецом обратити пажњу на „чудне“ одговоре. Допустите ученицима да испоље своје право мишљење без осуђивања, те водите дискусије у правцу самосталног закључивања да је руковање оружјем опасно, без обзира на то колико знања о дјеловању оружја мисле да имају.

САДРЖАЈ НАСТАВНИХ ЧАСОВА ЗА ПРВИ РАЗРЕД СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

(Уколико је тема штампана црним словима, она је обавезна за тај разред, а уколико је штампана црвеним словима, онда се препоручује провођење ових тема у подручјима под утицајем од мина.)

ТЕМА
1.1 СИГУРНО И ЗДРАВО ПОНАШАЊЕ
1.2 ИЗГЛЕД МИНА И НУС-А
1.3 КОНТАКТ СА ВАТРЕНИМ ОРУЖЈЕМ
1.4 БОРБА ПРОТИВ МИНА - ДЕМИНИРАЊЕ
1.5 ЖИВОТ ПОРЕД УБОЈИТИХ СРЕДСТАВА
1.6 ОБИЉЕЖАВАЊЕ МИНИРАНИХ ПОДРУЧЈА

1.1 СИГУРНО И ЗДРАВО ПОНАШАЊЕ

ЦИЉЕВИ

- Ученици разумију опасности од убојитих средстава,
- У стању су идентификовати вјештине које могу помоћи младима да савладају и избјегну ризик.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- Папири за писање,
- Оловке.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 15 мин

Наставник подсећа ученике да се сви ми понекад, бавимо анализом себе и да при том проналазимо неке особине које нам се код нас допадају, и на које смо поносни, јер нам оне помажу у животу. Такође проналазимо и оне особине или вјештине које нам се не свиђају, којих би се радо одрекли или би их промијенили (када бисмо могли), јер мислимо да би без њих лакше „ишли“ кроз живот. Позвати ученике да у складу с тим, свако за себе размисли и да на папирима које им је наставник подијелио напише одговоре на три следећа питања:

1. Које су моје добре стране?
2. Шта би код себе промијенио/ла?
3. Који су моји циљеви за будућност?

Након тога ученици износе своје одговоре, а наставник их биљежи на таблу. Наставник напомиње да ћемо се бавити оним на шта можемо утицати, а то су наше вјештине (способности) и наша понашања, која могу угрозити остварење наших циљева за будућност или наш живот уопште.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 20 мин

На видно мјесто истаћи модел промјене понашања:

Наставник позива ученике да свако за себе размисли о томе да ли прибјегава неком понашању иако зна да оно носи ризик. Наглашава да ученици не морају ништа рећи, само да размисле о понашању које носи ризик.

Тражити од ученика да наведу ризична понашања младих данас и њихове приједлоге наставник биљежи на лијеву обалу моста, изнад знања, као што је наведено у моделу горе. Питати ученике да ли они имају довољно знања о ризичним понашањима која су навели, односно врстама ризика са којима могу доћи у додир. Чак и у случају да сматрамо да имамо довољно знања о одређеном ризику, питање је да ли је само знање довољно да тај ризик избјегнемо? Наравно да није, да бисмо избјегли ризик потребне су нам и одређене вјештине у превазилажењу ризика.

Наставник тражи од ученика да наведу које су то вјештине које су нам, поред знања, потребне да превазиђемо наведене ризике. Приједлоге ученика наставник биљежи тако што на моделу понашања спаја двије обале (цртом-мостом), и на мосту свака вјештина представља једну дашчицу која нам помаже да безбједно пређемо на другу обалу, која представља позитиван, здрав живот.

Могући приједлози вјештина (*комуникацијске способности, разумијевање посљедица, добри узор, отпор притиску вршњака, осјећај одговорности, способност доношења одлука, циљеви за будућност и тд.*)

Наставник дијели ученике у групе. Ризик са којим ћемо се данас сусрести је присуство мина и НУС-а на нашим просторима. Задатак сваке групе је да направи властити модел промјене понашања (мост), гдје ће навести вјештине које су нам потребне како бисмо упркос присуства мина и НУС-а на нашим просторима могли успјешно, безбједно и здраво да живимо.

Послије завршеног задатка свака група презентује своје рјешење, а наставник усмјерава, коригује изложене ставове.

Послије презентација прави се један заједнички модел, који је комбинација најбољих идеја.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 10 мин

Нагласити ученицима да је знање важно, али није довољно за превазилажење ризика, већ морамо посједовати и наведене вјештине. Нпр. чули смо да се човјек повриједио оружјем. Знање о опасности од оружја је имао. Која му је вјештина недостајала? (Разумијевање посљедица, осјећај одговорности, итд.)

Кључне идеје

- **За успјешан и сигуран живот знање је потребно али није довољно.**
- **Неопходно је усвојити ставове и вјештине за одређене облике понашања.**
- **Морамо преузети одговорност за властите животе, усвојите облике понашања које воде ка позитивном и здравом животу.**

VJEŠTINE STAVOVI

**ZNANJE O
OPASNOSTI**

**POZITIVAN,
ZDRAV ŽIVOT**

ZNANJE

OPASNOSTI

**POZITIVNO
PONAŠANJE**

1.2 ИЗГЛЕД МИНА И НУС-А

ЦИЉЕВИ

- ▲ Како изгледају мине и НУС-а у природи,
- ▲ Опасност због одласка у непознато подручје,
- ▲ Препознати опасне ситуације у којима се могу затећи одласком у непознато подручје,
- ▲ Не одлазе у непозната подручја,
- ▲ Уколико одлазе у непознато подручје, прво се распитају о присутности мина и НУС-а у том подручју.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Папир,
- ▲ Фломастери,
- ▲ Текст са доље наведеном причом.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Представити постер „Мине и НУС-а”.

Кратак уводни разговор водити постављањем питања на тему, а ученици питају и одговарају на питања.

- Шта радити ако се нађемо у несигурном подручју?
- Која су понашања ризична, а која сигурна?
- Које све последице (физичке, психолошке, социјалне) можемо очекивати?

Разговарати са ученицима о врстама човјекових психолошких потреба, за љубављу (припадање, вољење, брижност, размјена), за компетенцијом (самопоуздање, знање, јачина), за забавом (игра, смијех, ведрина, дружење), за слободом (креативност, изражавање, кретање и сл.) и егзистенцијалне потребе (самоодрживост).

У остваривању ових потреба важно је истаћи да су све једнако важне, те да их требамо испуњавати свакодневно, да бисмо остварили пуну функционалност својих потенцијала. Оно по чему се разликујемо су начини како их остварујемо. Сви имамо право на остваривање својих потреба уколико својим понашањем (потребе се остварују кроз активности и различите су од жеља) НЕ УГРОЖАВАМО НИКОГА.

Подијелити ученицима папире на којима се налази сљедећи исписани текст. Прочитати причу дјечи:

ТЕКСТ (из приче једног седамнаестогодишњака)

„На излету смо, на једној страни су ливаде куда смијемо да се крећемо, играмо лопте и сл., а на другој страни је жута трака са ознакама да има мина. Разредница већ пети пут опомиње да се тамо не иде. Свима је досадно. Одлучили смо да играмо одбојке. У једном тренутку лопта је отишла у шумарак. Потрчао сам за њом. Јасна, Иван и Ален су ме слиједили.

Док смо трчали Јасна је изврнула ногу и пала у једну рупу. Притрчали смо да је извучемо. Ален је примијетио једну направу, мину или нешто слично. Рекао сам му да то не дира, ја ћу то бацити, а Ивана је вриштећи отишла по разредницу...”

Потребно је да ученици, у малим групама, по четворо, прочитају текст и размисле о одлукама које је група младих донијела и да допишу свој крај приче.

Затим ће, у довршеној причи различитим бојама подвући „добре“ и „лоше“ одлуке Сањина и његове групе, које ће уцртати у табелу „Провјера претпоставки и процјена ризика“ коју ће сами направити.

ПРОВЈЕРА ПРЕТПОСТАВКИ И ПРОЦЈЕНА РИЗИКА

ОДЛУКЕ	ДОБИЦИ	ГУБИЦИ-РИЗИЦИ
Ићи на излет	Забавити се, бити с рајом...	Изгубити вријеме, биће досадно
Ићи на излет поред минираног подручја		Настрадати
Трчимо за лоптом која је отишла према минираном подручју	Дохватити лопту	Живот
Узимање ризичног предмета	Наћи нешто занимљиво	Живот, вид, руке, ...
...
...

Кад ученици заврше писање и попуњавање листе за процјену, све групе читају своје листе и дописане крајеве приче.

Води се дискусија, ученици се јављају и дискутују о својим листама, о сигурним и несигурним подручјима и сигурним и ризичним понашањима.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Нагласите улогу ученика у проведеној радионици и њихове закључке.

Кључне идеје

- **Мине су сурова стварност око нас, морамо их избјећи јер оне неће избјегавати нас.**
- **Одговорност лежи на нама, стога не одлазите у подручја за која нисте сигурни има ли мина или не!**

1.3 КОНТАКТ СА ВАТРЕНИМ ОРУЖЈЕМ

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици разумију опасности од ватреног оружја,
- ▲ Могу избјећи опасност од ватреног оружја,
- ▲ Ученици изграђују систем вриједности који не прихвата ватрено оружје као нешто примамљиво.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Хамер папир,
- ▲ Фломатери.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 10 мин.

Прочитати ученицима сљедеће три приче. Њихов задатак је да препознају узроке због којих је дошло до несрећа, те да увиде различитост ситуација и узрока.

...

Прича 1. Несретни сватови

Сплетом нес(п)ретних околности 49-годишњи Б.С. из босанскохерцеговачког села Драксенић покрај Дубице преминуо је у возилу хитне помоћи након што га је у трбух погодио метак из пиштоља који је случајно опалио.

С., један од сватова на вјенчању Г.В. и М. П., погођен је у тренутку када је 27-годишњем М. Д. иза појаса на под испао пиштољ који је опалио и случајно погодио 49-годишњака у трбух.

Према полицијском извјештају и изјавама очевидаца, трагедија се догодила након што су младенци изашли из сале за вјенчања и на платоу испред општинске зграде одлучили снимити неколико заједничких фотографија са сватовима.

Прије фотографирања, младожењином куму, 27-годишњем Д. из Босанске Дубице, пришла је сестра да брату поправи кумовски појас који му је био пребачен преко рамена.

У том тренутку испао је пиштољ који је Д. држао за појасом и приликом удара у тло опалио, а метак је погодио свата. Пет минута након тога С. је у возилу хитне помоћи подлегао рањавању.

Локална полиција је, након истраге случај означила као смртно страдавање под несретним сплетом околности.

...

Прича 2. Р. С. теже озлијеђен од бомбе коју је сам активирао

Дошао пијан на састанак мјештана који је одржаван у учионици - Извели га рођаци, који су у експлозији и сами озлијеђени.

У експлозији ручне бомбе која се догодила у недјељу око 19 сати испред подручне школе „Мула Мустафа Башескија“ у Горњој Зимчи код Високог један мушкарац је теже повријеђен и задржан је у Кантоналној болници у Зеници, док су још двије особе задобиле лакше повреде.

Извукао осигурач

Увиђај су обавили службеници криминалистичке полиције Полицијске управе Високо. Како смо сазнали, драма је услједила на састанку мјештана овог села који су разговарали о водоводу, а који је одржаван у учионици подручне школе. Током састанка у просторију је ушао Р. С. (47) у видно алкохолизованом стању.

Након краћег убјеђивања, Р. је из цепа извадио ручну бомбу и извукао осигурач, пријетећи да ће је активирати. Извела су га 22 присутна мјештанина испред школе, настојећи га умирити и одстранити са састанка. Упорнији од осталих били су рођаци М. и Б., који су га одвели према његовој авлији, која граничи са школом, када је и експлодирала ручна бомба. Повријеђени су превезени у височку Хитну помоћ, а потом су упућени у Кантоналну болницу у Зеници.

Задржан у болници

Сва тројица задобили су повреде стомака и руку, али је само Р. задржан на даљем лијечењу. Како смо незванично сазнали, Р. је сам живио у својој кући одмах до подручне школе и досад није изазивао било какве проблеме. Дан послеје експлозије, око 13 сати, екипа криминалистичке полиције ПУ Високо претресла је Р. кућу у потрази за неексплодираним убојним средствима. Даља истрага је у току, те ће против Р., највјероватније, бити поднесена одговарајућа пријава.

...

Прича 3. Смрт у Сарајеву

И. К., македонски држављанин, у Босни и Херцеговини живио је неколико година и за то вријеме био криминалац. Бавио се џепарењем, суђено му је за насилничко понашање, наношење тешких тјелесних повреда и напад на службену особу.

К. се и дружио с криминалцима. Један од њих је А.Б., који је још 1995. доспио до суда због покушаја убиства, а џепарење му је било стални извор прихода. Међутим, једанпут му је запело, послужио је паре од К. и није их враћао. К. га је због тога тражио, нашао и - претукао.

Б. је избјегавао К. све до понедјељка, првог новембра ове године, када су се случајно срели у трамвају на Скендерији: један је улазио, а други излазио. Мислећи да К. извлачи пиштољ, Б. је потегнуо свој и отворио ватру на њега, али и на неколико случајних путника.

Полиција је реаговала, Б. је ухваћен и затворен.

Али, питање је колико је још Б.-а у Сарајеву који ходају с пиштољима, спремни да их извуку и за најмању ситницу.

Б. Ш., кантонални тужилац у Сарајеву, након овог догађаја, поновио је своју раније изречену тврдњу да у Сарајеву нема „подземља“. Па све и да прихватимо његове тврдње и кажемо да је засад тако (у чему га сваки дан демантују "црне хронике"), те да се у Београду и Загребу дешавају и горе ствари, чињеница је да је неспособност овдашњих полицајаца, тужилаца и судија, којима је постало пракса да се не мијешају у свој посао, од БиХ створила идеалну државу за све криминалце, како локалне, тако и остале са простора бивше Југославије. (В.Д.)

(Из дневне штампе – Црна хроника)

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 30 мин.

Подијелити разред у три групе. Свака група ће анализирати другу причу. Унутар група њихов задатак је да кажу:

1. Који су узроци описане ситуације?
2. Који су фактори допринијели развијању описане ситуације?
3. Због чега су неки присутни имали ватрено оружје, да ли је то оправдано и зашто?
4. Шта би се могло предузети у намјери да избјегнемо овакве ситуације? Ко је одговоран за предузимање тих акција?

На крају свака група презентира своје налазе на хамер папиру, објашњавајући одговоре.

Нагласите улогу ученика у проведеној радионици и њихове закључке.

Кључне идеје

- Има превише легалног и илегалног оружја у БиХ.
- Оружје узрокује смрт, рањавање, патњу, тугу, бол
- Ватрено оружје се може злоупотребити при намјерном убиству или покушају убиства, или у полусвјесном стању, нпр. особе под утицајем алкохола могу случајно испалити опасни хитац.
- Оружје неким људима даје осјећај сигурности, али то је лажни осјећај који угрожава сигурност људи око њих.
- Причајте о опасности од оружја са својом породицом и пријатељима и видите шта свако од нас може урадити да смањи број оружја и опасност од оружја у БиХ, како бисмо направили сигурније друштво.

1.4 БОРБА ПРОТИВ МИНА - ДЕМИНИРАЊЕ

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици разумију важност деминирања,
- ▲ Разумију дугорочност процеса деминирања у БиХ,
- ▲ Разумију опасности које прате деминирање,
- ▲ Схватају дугорочност постојања мина у БиХ
- ▲ Ученици су свјесни постојања мина и дугорочност и процеса деминирања, те не одлазе у ризична подручја.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Папир,
- ▲ Фломастери.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

- Процјењује се да у БиХ тренутно још увијек има око 600.000 мина које чекују своје жртве. Уколико сваке године успијемо уништити 5.000 мина, колико година је неопходно да се уклоне све мине из БиХ? (120 година)

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 35 мин.

У тексту који слиједи, дат је интервју са једним од водећих људи „ВНМАС“-а у БиХ⁸. Искористите питања која су њему постављена да питате ученике, а након тога им понудите његов одговор на исто питање. У загради након овог питања, биће формулисано питање које бисте могли поставити дјеци, а које би више одговарало њиховом знању о проблему мина. Уколико није дато алтернативно питање, можете им поставити исто питање као у интервјуу.

- Нема сумње да је мина једно од најгорих открића које је човјек изумио. То је средство које наноси највећу штету цивилном становништву, како у току, тако и по завршетку рата. Процјењује се да се у БиХ још увијек налази око милион мина и неексплодираних направа са дугим роком трајања, од којих само мањи број временом престаје бити активан и не експлодира. Процјењује се и то да би 1.000 деминера требало непрестано радити током 30 година да би се очистила контаминирана подручја. У којој мјери је становништво

⁸ <http://www.feniks.co.ba/node.php?id=475>; 18.04.2006. године

свјесно овог проблема и да ли се временом заборавља на ову опасност? Колики је помак направљен од рата па до данас? Нашем позиву за разговор љубазно се одазвао господин Ахдин Ораховац, помоћник директора - Сектор за подршку „ВНМАС“, који ће нам одговорити на ова и многа друга питања.

- Како је дошло до оснивања „ВНМАС“-а? (Шта је то „ВНМАС“ и која му је улога?)

А. Ораховац: Према одредбама Дејтонског мировног споразума, зараћене стране су биле обавезне да уклоне сва минска поља и предају записнике у року од 45 дана. Међутим, међународна заједница и власти Босне и Херцеговине су увидјеле да није могуће извршити обавезе и отклонити сва минска поља. Мине су се показале као велики проблем који ће тражити много времена, новаца и професионалног рада великог броја људи. Почетком 1996. године Вијеће министара Босне и Херцеговине је затражило помоћ Уједињених народа, а током исте године је основан Центар за уклањање мина Уједињених народа (UNMAC), чији је задатак био да се успостави структура и капацитети који ће рјешавати проблем минске загађености. Касније ће развојем програма деминирања доћи и до реорганизације Центра тако да су у јулу 1998. године ентитетски центри преузели одговорност за координацију минских акција, а усвајањем Закона о деминирању у Босни и Херцеговини априла 2002. године успоставља се „ВНМАС“ као стручна служба Министарства цивилних послова у Вијећу министара БиХ.

- Девет година након завршетка рата, колики проценат површине сматрате контаминираном и можете ли појаснити појам "минско поље", с обзиром на то да се у нашој земљи не може говорити само о минираним подручјима на линијама разграничења? (Колики је проблем мина у БиХ?)

А. Ораховац: Босна и Херцеговина је упркос досадашњим противминским активностима и даље земља са највећим минским проблемом у региону. Величина сумњиве површине, распоређеност на територији и карактер минских поља указују да ће то бити дугогодишњи проблем за земљу и становништво и један од приоритетних проблема за државне органе. Истраживање утицаја мина проведено у Босни и Херцеговини идентифицирало је 1.366 минама загађене заједнице, што директно утиче на сигурност и живот 1,3 милиона људи, од којих је 100.000 у 154 заједнице изложено свакодневној непосредној опасности.

- Колико се процјењује да је постављено мина у БиХ и које су мине најчешће употребљаване?

А. Ораховац: У Босни и Херцеговини има преко 2.000 км² сумњиве површине, што је нешто више од 4% територије земље, и то на 14.000 различитих локација, на којима се процјењује да још увијек има око милион мина и НУС-а. Најчешће су кориштене противпјешадијске и противтенковске мине из опуса производње бивше ЈНА. Постоји око 18.000 минских

записника, међутим, већина је непрецизно и неквалитетно рађена, а претпоставља се да је то само половина од стварног броја...

- Како се проналазе минска поља?

А. Ораховац: Помоћу методе генералног извиђања врши се процјена ризика и идентификују се ризичне локације за које се израђује техничка документација. По осигурању финансијских средстава приступа се извођењу радова на третирању тла у циљу проналажења и уништавања мина и НУС-а.

- Како се прави листа приоритета, на који начин и на којем нивоу? (Ко одређује које ће се подручје прије деминирати?)

А. Ораховац: Приоритетне локације за генерални извиђај предлажу опћине, министарства за избјегла и расељена лица, као и све заинтересоване организације и појединци који имају интерес за рјешавање проблема на одређеној локацији. Процјену приоритета врши ВНМАС, а листу приоритета усвајају владе ентитета једном годишње.

- Колико је деминирано по хуманитарним стандардима деминирања? (Колико је подручје до сада деминирано?)

А. Ораховац: Од завршетка рата до данас деминирано је више од 55 км², што је око 15% од укупне ризичне површине у БиХ. Међутим, с обзиром на то да су рађене најприоритетније локације, може се рећи да је укупна опасност од мина умањена за око 80% у односу на стање непосредно после рата.

- Прије седам година је потписана Отавска конвенција о забрани производње, кориштења, складиштења и транспорта противпјешачких мина. Можете ли нам нешто више рећи о закључцима Конвенције? (Шта је то Отавска конвенција?)

А. Ораховац: Отавска конвенција је отворила изузетно хуман процес којим би у скорој будућности проблем мина постао тамни дио прошлости. Основе Конвенције постављају мине као нехумано средство и она предвиђа њихово уништавање, забрану производње и складиштења, трговине и употребе. БиХ је ратификовала Конвенцију међу првих шест земаља. Проблем мина присутан је у преко 40 земаља у свијету.

- Које су специфичности минске проблематике у БиХ у односу на остале контаминирани земље? (Које су земље у свијету загађеније минама од БиХ?)

А. Ораховац: Карактер минских поља у Босни и Херцеговини отежава операције хуманитарног деминирања зато што се ради о појединачним минама или групама мина, обично се ради о минским пољима непознатог распореда и са непрецизним записницима о минирању. Према статистици

односа броја и распореда мина према насељеним заједницама БиХ је, послје Камбоџе, друга најзагађенија земља у свијету.

- Ко финансира деминирање у БиХ? Јесу ли то првенствено стране донације и колико су оне још присутне на нашим просторима, будући да се, нажалост, непрестано отварају нова ратишта? (Ко финансира деминирање у БиХ?)

А. Ораховац: До сада је финансирање вршено највећим дијелом од међународних донатора. Предвиђа се и даље присуство међународне подршке, која је, међутим, увјетована сталним повећавањем учешћа домаћих власти.

- Колико је људи страдало од Дејтона и које су карактеристике повреда? (Колико људи је страдало од мина након рата у БиХ?)

А. Ораховац: Од завршетка рата до данас страдало је 1511 особа. По правилу увијек се ради о тзв. тежим ратним повредама које често узрокују погибије. Мине су управо и направљене и постављане са том сврхом. Неку другу сврху немају!

- Колико је дјеце страдало од заосталих минско-експлозивних средстава од рата па до данас?

А. Ораховац: Од завршетка рата у Босни и Херцеговини до данас страдало је 319 дјеце.

- Било је говора да се у наставни програм уведе и "Свјесност о опасности од мина". Мислите ли да се све мање говори о овој теми и да се, неоправдано, заборавља на ову опасност која непрестано пријети? (Има ли потребе да се у школама дјеца упозоравају на опасност од мина?)

А. Ораховац: Од 1997. године постоји обавезан наставни програм о едукацији о опасности од мина у основним и средњим школама. Овакав вид превенције је неопходан и потребно га је стално прилагођавати и унапређивати, јер може бити ефикасан модел противминских акција.

- Од свих предувјета неопходних за опоравак земље, као што је стабилна економија, покретање индустријских капацитета, најважнији предувјет је, нарочито кад је у питању повратак избјеглица, осигуравање сигурних подручја без мина. Недавно се десила трагедија у Подвележју када су смртно страдала двојица дјечака. Да ли су обиљежена сва минирана подручја, нарочито она на која се враћају избјегла и расељена лица? (Да ли су сва минирана подручја обиљежена?)

А. Ораховац: До данас је обиљежено око 30% опасних локација. Према Стратешком плану противминских акција Вијећа министара БиХ, предвиђа се између осталог и обиљежавање свих ризичних подручја до 2009. године.

- Каква је сарадња „ВНМАС“-а са СФОР-ом, односно ЕУФОР-ом? (Шта ви мислите да ли сарађује „ВНМАС“ са ЕУФОР-ом?)

А. Ораховац: СФОР је имао кључну улогу у процесу укључивања и оспособљавања ентитетских војски у структуру хуманитарног деминирања. Њихови представници и данас пружају техничку и стручну помоћ војним тимовима, који су постали један од најважнијих оперативних ресурса. „ВНМАС“ је имао редовну сарадњу са СФОР-ом у смислу размјене информација, као и опћег унапређења процеса деминирања, а сарадња се, наравно, наставља и са ЕУФОР-ом.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Нагласите улогу ученика у проведеној радионици и њихове закључке.

Кључне идеје

- Минска поља се по правилу налазе на бившим ратним линијама разграничења.
- Мине не застаријевају и дуго година ће скривене чекати своју жртву.
- Не улазите у непозната подручја јер већина минских поља није обиљежена.
- Рјешење овог сложеног проблема је могуће једино активним и ефикасним учешћем домаћих власти на свим нивоима, али и уз високу свијест о опасности од мина код свих грађана који живе у угроженим заједницама како би се избјегле несреће које су, нажалост, дио наше свакодневнице.

1.5 ЖИВОТ ПОРЕД УБОЛИТИХ СРЕДСТАВА

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици су свјесни опасности од мина, НУС-а и ватреног оружја,
- ▲ Схватају да су врло често несреће са минама, НУС-а и ватреним оружјем последица лоших одлука,
- ▲ Усвајају прихватљиве облике понашања.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Хамер папир,
- ▲ Фломастери.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Игрица Поклони.

Сви сједе у кругу. Један по један ученици дају поклоне особи која се налази са њихове лијеве стране. нпр.: „Поклањам ти љето у Паризу.“ Покушајте да поклони одговарају оном ко их прима, да одговарају нечему што сте научили о тој особи за вријеме које је познајете.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Тражити од ученика да се присјете неких трагичних догађаја као последице играња мином, НУС-а или ватреним оружјем (нпр. Догађај у Новом - ... Двојица младића у пијаном стању, играјући се ручном бомбом усмртили случајног пролазника, а себе ранили итд.).

Нека испричају неки познати догађај. Зашто је дошло до несреће? Ко су актери догађаја? Која су понашања проузроковала несрећу? Да ли се несрећа могла избјећи? Како су актери несреће уопште дошли у контакт са оружјем? итд.

Подијелити ученике у 3 групе и дати им задатак да направе постере на сљедеће теме:

1. група: Како избјећи контакт са ватреним оружјем?
2. група: Опасност од мина, НУС-а и ватреног оружја?
3. група: Поруке - Игра са оружјем, мином или НУС-а је неприхватљив начин доказивања.

Презентација постера и разговор. У дискусији нека одговоре на следећа питања:

Зашто је оружје уопште доступно младим људима ?

Које потребе их наводе да буду радознали у вези са мином, НУС-а и ватреним оружјем?

Шта је потребно урадити да се промијене ставови о привлачности оружја?

Да ли су њихови постери један корак ка тој промјени?

Кључне идеје

- **Ватрено оружје служи само за убијање.**
- **Није храбар онај ко посједује оружје, нити онај ко са њим рукује.**
- **Уколико видите некога да држи оружје у руци, реците му да је то опасно и напустите ту просторију.**
- **Велики број несрећа се деси случајним испаливањем.**

1.6 ОБИЉЕЖАВАЊЕ МИНИРАНИХ ПОДРУЧЈА

ЦИЉЕВИ

 Ученици разумију значај минских ознака.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

 Постер Мине и НУС-а,

 Постер Минске ознаке.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Игра Леђа уз леђа

Ученици стоје или сједе у паровима наслоњени леђа уз леђа. Важно је да се партнери додирују читавим леђима. Пар треба да се договори ко ће бити вођа. Вођа почиње врло лагано да помјера своја леђа, а партнер покушава да опонаша кретње. Партнери сада мијењају улоге тако да на тај начин свако добија могућност да води игру и да га воде.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Питати ученике: Шта су то минирана подручја? Питати их да ли неко зна званичну или незваничну ознаку минираног подручја?

На видно мјесто у учионици истаћи постер Минске ознаке. Нагласити важност познавања ових ознака, како званичних тако и незваничних.

Наставник са ученицима користећи плакат прокоментарише сваку ознаку.

На видно мјесто у учионици поставити постер Мине и НУС-а, и питати ученике: „Гдје се налазе мине или НУС-а на сликама?“

Дискутовати са дјецом о разлозима њихове невидљивости.

Написати питања на табли и тражити од ученика да одговоре на постављена питања:

1. Зашто су мине невидљиве?
2. Шта све у природном окружењу „скрива“ мине?
3. Које природне појаве омогућују „кретање“ мина?

4. Како препознати ризична подручја?
5. Да ли је у вашој средини било линија ратних раздвајања?
6. Која су понашања опасна и погибелна?
7. Која су понашања сигурна?
8. Зашто је важно не одлазити у ризична подручја?

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Нека ученици од одговора направе пано. Нека пано „оживе“ сликама ознака за мине, неком пјесмом или поруком на тему: Како мине надмудрити и нека дају име пану. Пано изложити у холу школе као трајни продукт ученичког рада.

Кључне идеје

- Минске ознаке су један од најбитнијег начина спречавања несрећа са минама, јер је деминирање процес који ће трајати дуго.
- Уколико се крећете кроз подручја гдје се налазе минске ознаке, утичите на остале како их не би уништили.
- Велики број минираних подручја у БиХ није обиљежен, те је неопходно да не одлазите у подручја за која нисте сигурни да ли су минирана или не.

САДРЖАЈ НАСТАВНИХ ЧАСОВА ЗА ДРУГИ РАЗРЕД СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

(Уколико је тема штампана црним словима, она је обавезна за тај разред, а уколико је штампана црвеним словима, онда се препоручује провођење ових тема у подручјима под утицајем од мина.)

ТЕМА
2.1 ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ И СЛОБОДНО КРЕТАЊЕ ОСОБА
2.2 НАУЧИМО ЈЕДНИ ОД ДРУГИХ
2.3 „ИГРА“ СА ВАТРЕНИМ ОРУЖЈЕМ
2.4 АНТИМИНСКА КАМПАЊА
2.5 ЈА У БОРБИ ПРОТИВ УБОЈИТИХ СРЕДСТАВА
2.6 МИ У БОРБИ ПРОТИВ МИНА

2.1 ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ И СЛОБОДНО КРЕТАЊЕ ОСОБА

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици разумију физичке, психолошке и социјалне посљедице мина и НУС-а у БиХ,
- ▲ Разумију утицај мина на економски развој заједнице и слободно кретање особа,
- ▲ Могу замислити посљедице несреће од мина или НУС-а,
- ▲ Могу замислити утицај мина и НУС-а на економски развој заједнице и слободно кретање,
- ▲ Не одлазе у подручја која су високоризична,
- ▲ Боре се против употребе средстава која могу нанијети патњу.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Папир,
- ▲ Фломастери.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

На табли напишимо сљедеће низове бројева:

2, 4, 9
3, 6, 13
7, 14, 29
9, 18, 37

Задатак ученика је да спомену било која три броја која прате овај образац (n , $2n$, $2n+1$), када ученик погоди низ, наставник треба да каже одлично, а када погријешни није добро.

Затим рећи ученицима да најчешће сви волимо да смо у праву, да нам други повлађују, те да ће сада добити други задатак, који ће бити лакши од првог, али од ученика се тражи да нетачно одговоре на задатак, како би од водитеља радионице добили одговор није добро.

21, 36, 76
2, 56, 78
13, 14, 15
1, 10, 99

Низови су тако направљени да је свако рјешење гдје су бројеви поредани по величини од најмањег ка највећем тачно рјешење.

На крају вјежбе питајте ученике како су се осјећали када су као одговор добили одлично, а како када су добили одговор није добро.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 35 мин.

- Због тога што је нама потребно одобравање околине, спремни смо да урадимо неке ствари које и нису добре - на наговор људи око нас. Које би то ствари биле? (Дрогирање, пушење, алкохолизирање и сл.)

- Неке ствари су опасне, а радимо их због тога што нас социо-економске прилике приморавају. Које би то ствари могле бити? (Одлазак у минирано подручје због економских разлога.)

- Које су то активности које се не могу обављати усљед присутности мина и НУС-а на одређеном простору? (Обрађивање земље, сјеча шуме, лов, риболов, скупљање гљива, биљака и сл.)

- Од завршетка рата до средине 2005. године од мина је настрадао 1532 особе.⁹ Од тога:

Доб	Број жртава
Од 0-18 година	324
Од 19-39 година	618
Од 40-60 година	409
Од 61 и више	118
Доб непозната	63 (1996-1999)

- Од мина је страдао велики број дјеце и особа старих између 40 и 60 година, али најчешће страдају особе од 19 до 39 година. Шта ви мислите због чега? (Због тога што су то особе које одлазе у минирана/сумњива подручја у потрази за храном, дрвима, шумским плодовима итд.)

- Шта мислите у које доба године се деси највећи број несрећа са минама и зашто? (Несреће се најчешће дешавају у периоду марта и априла, с тим да се велики број несрећа одржава све до октобра. Мањи број несрећа се очекује у периоду од новембра до фебруара. Највјероватнији разлог због чега се у ово доба дешава највећи број несрећа јесте почетак пољопривредних радова, одржавање поља и на крају убирање плодова.)

⁹

<http://www.bhmac.org/danes/slike/down/Statistika%20o%20nastradalim%20od%20mina%20i%20NUS-a%20u%20BiH.pdf>; 25.04.2006. године

Јануар	125
Фебруар	96
Март	261
Април	213
Мај	146
Јуни	131
Јули	138
Август	123
Септембар	78
Октобар	108
Новембар	62
Децембар	51

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Нагласите улогу ученика у проведеној радионици и њихове закључке.

Кључне идеје

- **Највећи број одраслих жртава од мина улази у подручје ради задовољења основне животне потребе, потребе за храном, за сигурношћу.**
- **Посебну опасност представља потрага за биљем, гљивама, шумским воћем у подручјима за која нисмо сигурни да ли има или нема мина.**
- **Економске потребе обавезно осигуравајте само на подручјима за која сте сигурни да нису минирана.**
- **Број жртава од мина се сваке године смањује, захваљујући напорима великог броја организација које раде на деминирању и упозоравању на мине, а ми можемо допринијети овој борби упозоривши наше најближе на опасност која се налази око нас.**

2.2 НАУЧИМО ЈЕДНИ ОД ДРУГИХ

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици међусобно размјењују информације које познају о проблему мина у БиХ и свијету,
- ▲ Познају подручја која су у повећаном ризику да буду минирана.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Папир,
- ▲ Фломастери.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 10 мин.

Игрица Воћна салата

Ученици сједе на кружно постављеним столицама и с обзиром на број учесника у игри једна столица недостаје. Водитељ по одређеном редослиједу свакој особи даје име једне од четири (или X) врста воћа које ученици морају запамтити, нпр: јабука, наранџа, лимун, банана..... (али се врсте морају поновити бар 3-4 пута). Особа без столице (водитељ) започиње игру тако да гласно прозове било које воће осим властитог. Сви учесници који припадају прозваној категорији морају устати са својих столица и наћи мјесто на другим столицама с тим да се не смију вратити на своје мјесто. Особа која је без столице (водитељ) такође покушава наћи мјесто за себе. Игру је изгубила особа која изгуби мјесто. Она затим, изабира идућу врсту воћа. Осим четири (или X) врста воћа сваки учесник може прозвати ВОЋНУ САЛАТУ у ком случају СВИ учесници треба да замијене своја мјеста примјењујући исто правило. ВОЋНА САЛАТА се може прозвати само једном у свака три круга.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 30 мин.

Наставник дијели ученике у двије групе. Свака група има задатак да смисли пет питања везаних за мине и НУС-а, изглед мина у природи као и мјеста у природи гдје бисмо могли очекивати скривену мину. Нпр. могућа питања:

1. *Која су то мјеста гдје можемо очекивати мине?*
2. *Шта су то мине?*
3. *Како треба поступати са ознакама за мине?*
4. *Шта је оружје?*

5. *Шта је НУС-а?*

6. *Како треба поступати у случају контакта са НУС-а и оружјем и сл.*
Свака група на папир записује своја питања, на други папир пишу одговоре на своја питања, и то одговоре које су прихватили сви чланови групе (усаглашени концензусом). Затим, своја питања шаљу другој групи, а од њих добијају њихова питања. На други папир пишу одговоре на питања која су добили. Одговори морају бити прихваћени од свих чланова групе.

Када групе заврше, наставник узима питања и одговоре од обје групе. Затим се чита питање по питање и одговори једне па друге групе који се послје читања коментаришу, нпр. да ли је група задовољна одговором друге групе? Да ли је одговор исправан? Да ли је одговор комплетан? и сл.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Наставник коментарише добре и исправне одговоре, а скреће пажњу на одговоре који су били погрешни.

Кључне идеје

- **Веома је битно да једни друге слушамо шта имамо рећи.**
- **Људи који занемарују упутства других, често неке ствари тек науче из властитог искуства.**
- **Када је ријеч о опасностима, властито искуство најчешће укључује проживљавање несреће, која се могла избјећи слијеђењем одређених упутстава.**

2.3 „ИГРА“ СА ВАТРЕНИМ ОРУЖЈЕМ

ЦИЉЕВИ

- ▲ Опасности од ватреног оружја,
- ▲ Шта урадити уколико се пријатељ „игра“ ватреним оружјем,
- ▲ Избећи опасност од ватреног оружја,
- ▲ Позитивно дјеловати на своје пријатеље у смислу изградње одбојности према ватреном оружју,
- ▲ Ученици изграђују систем вриједности који не прихвата ватрено оружје као нешто примамљиво,
- ▲ Ученици утичу на своју околину објашњавајући опасности доласка у контакт са ватреним оружјем.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Хамер папир,
- ▲ Маркери.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 15 мин.

Активност на анализи властитог идентитета.

Задатак ученика је да на лијевој страни папира напишу: Ко су они? Ко су то све они у свом животу? Брат сестра, ученик, кошаркашица, тенисер итд.

Након што ученици заврше описивање самога себе, презентирају своје налазе.

Сљедећи задатак ученика је да на десној страни папирића допишу: Ко желе да буду? Какви желе да буду?

Овај папирић представља жељени пут ученика од оног што су сада до оног што ће бити. Између ова два периода постоји простор.

Питати ученике: чиме треба да буде испуњен тај простор како би од оног што смо сада постали оно што желимо бити?

Након што понуде што више разноврсних одговора (као што су: учење, труд, залагање, марљив рад, тренинзи, дружења, пронаћи посао, основати породицу, итд.) питати их које све ствари могу да ускрате пут од оног што јесмо до оног што желимо бити?

Пустити их да кажу што више разноврсних одговора као што су: љеност, дрога, алкохол, пиштољи, мине, саобраћајне несреће итд.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 25 мин.

Рећи ученицима да је живот саздан од успјеха и падова, од угодних догађаја и неугодних. Неке од ових догађаја можемо контролисати, а неке не. „Сада ћемо да чујемо један новински чланак из “црне хронике”, чије објављивање (догађање) је требало спријечити. Послушајте га:

...

У експлозији бомбе погинула два брата

Шеснаестогодишњи Ш.Р. и његов четрнаестогодишњи брат А.Р. погинули су у уторак у експлозији ручне бомбе у мјесту Пољане код Јајца.

У Министарству унутарњих послова је јуче потврђено да су дјечаци пронађени мртви у послијеподневним сатима, али да се тачне околности под којима се експлозија догодила још утврђују.

"Дјечаци су највјероватније пронашли ручну бомбу и играли се њоме, те је активирали. Усљед експлозије обојица су на лицу мјеста остали мртви" - наводе у полицији.

Додају да су дјечаци у моменту експлозије били сами, те да за сада није познато гдје су и како пронашли бомбу. Како сазнају "Независне новине", дјечаци су чували овце с оцем М. на једном од локалитета на планини Ранча на подручју Јајца.

Отац је дјечаке у раним јутарњим сатима послао кући у село Дорибабе како би могли присуствовати миси. Село у којем живе дјечаци удаљено је око пет километара од мјеста гдје су чували овце, па су дјечаци кренули пречицом како би на вријеме стигли.

Како се нису појавили код куће, њихова мајка је телефоном позвала оца и питала гдје су. Послије тога отац је одлучио да крене истим путем куда су дјечаци отишли. Нашао их је мртве на шумској стази на локалитету Плоча, након чега је обавијестио мјештане села Дорибабе, који су позвали полицију.

Претпоставља се да су дјечаци активирали бомбу стојећи, јер су им више озлијеђени горњи екстремитети. У првој фази увиђаја утврђено је да је бомбу у руци држао Ш.Р. Осим двојице страдалих дјечака, породица страдалих има још двије кћерке, које су у тренутку несреће биле код куће.

(Из дневне штампе – Црна хроника)

- Оваквих прича у БиХ, нажалост, има много. Велика количина оружја смјештена у нашим домовима представља само додатну препреку неким од нас ка постизању властитих снова.

Подијелите ученике у групе од четири ученика. Свака група треба да анализира:

Који су главни узроци наведене несреће?

Који други узроци могу довести до несреће од ватреног оружја?

Како се те несреће могу спријечити?

Свака група своје налазе биљежи на хамер папиру и представља цијелом одјељењу!

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Нагласите улогу ученика у проведеној радионици и њихове закључке.

Кључне идеје

- **Ватрено оружје представља препреку за остваривање снова.**
- **Лажна сигурност коју оружје даје плаћа се већом угрожености, изложености већем ризику чланова породице.**
- **Оружје у филмовима, на телевизији и у играма приказано је као пожељно. Филмови су ствар фикције, а посљедице употребе оружја катастрофалне су.**
- **И дјеца треба да дјелују на околину да би уклонили оружје из њихове близине. Велики дио одговорности лежи на нама, а не на неком трећем. Боримо се заједно против присуства ове напасти. Не дозволимо себи да будемо жртва властите таштине!**

2.4 АНТИМИНСКА КАМПАЊА

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици разумију због чега су забрањене неке врсте оружја,
- ▲ У стању су размишљати о стварним посљедицама употреба различитих оружја.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Прибор за писање.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Игрица: Ходање везаних очију

Сви стоје у великом кругу. Једној особи се вежу очи и доведи се у средину круга. Та особа може да иде у било ком правцу и када дође до неке особе из круга, она је њежно хвата, окреће је и усмјерава у другом правцу. Предлажемо да што већи број ученика наизмјенично долази у центар круга.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 25 мин.

Наставник пита ученике да ли би требало забранити оружја? Нека или сва? Зашто?

Након ове дискусије, наставник разговара о минама користећи ученичко искуство, а може као алтернативу и да у виду предавања даје детаљније информације о минама ослањајући се на материјал Увид у противпјешадијске мине.

Затим подијели ученике у мале групе и да им материјал: Нагазне мине и даље убијају и табелу Ланац посљедица.

Задатак им је да користећи се информацијама из предавања наставника и прилога „Нагазне мине и даље убијају“ попуне табелу која анализира ланац посљедица.

ЛАНАЦ ПОСЉЕДИЦА

Ниво анализе	Врста посљедица			
	Здравствене	Образовне	Друштвене	Економске
Појединац				
Породица				
Заједница				
Земља				
Свијет				

Материјал за наставника

НАГАЗНЕ МИНЕ И ДАЉЕ УБИЈАЈУ

Нико не зна тачно колико је мина постављено широм свијета и колико су живота однијеле мине. Процјењује се да преко 100 милиона мина тек треба да буде уклоњено. Овај проблем је распрострањен на свим континентима од Латинске Америке до Африке.

Процјењује се да у БиХ још увијек има 700 000 минираних подручја, а подаци ЦК говоре о стотинама изгубљених живота и још више о рањеним. Мине су постављане свуда, без реда и документације, тако да је још увијек много неоткривених минираних подручја. Уобичајене повреде од мина су губитак шаке, руку, стопала или ногу. Многи људи изгубе вид или доживе такву трауму да више не могу да живе нормално.

Многе жртве ријетко поврате своја средства за живот, а друштвени и финансијски трошкови рехабилитације су често толико велики да заједнице не могу да их поднесу.

Повреде од мина се јављају стално. Особи која изгуби ногу са 25 година треба десет протеза до 65 година. Дјетету нова протеза треба сваких шест мјесеци.

Мине су резултат искривљене употребе технологије. За сиромашне земље, трошкови у људству и у економском смислу су превелики да би оне могле да их поднесу.

Људи који уклањају мине прво морају да прегледају сваки центиметар минираног подручја, јер детектори за метал не реагују на савремене пластичне мине. Екипи од три човјека треба мјесец дана да би очистили подручје величине теНизакг игралишта.

Док се неке мине могу купити за мање од једног долара, њихово уклањање кошта и по хиљаду долара. Обука довољног броја људи за уклањање мина може да траје годинама и да кошта читаво богатство...

УВИД У ПРОТИВПЈЕШАДИЈСКЕ МИНЕ

Шта су противпјешадијске мине?

Постоји неколико стотина врста које је произвело преко 100 компанија у 52 земље. Њихова сврха је да осакате војника.

У општем смислу постоје двије врсте мина - експлодирајуће и распрскавајуће. Експлодирајуће су обично пречника од 10 цм и активирају се притиском ноге. Распрскавајуће се распрскују у дјелиће по великом подручју и имају "зону убојитог дејства" до 25 м, ако се дирају а могу да нанесу повреду у пречнику и до 200 метара.

Милиони мина чекају своје жртве. Тешко је процијенити њихов број зато што се ријетко води евиденција о мјестима гдје су постављене.

Колико то кошта у друштвено-економском смислу?

Једна противпјешадијска (антиперсонална) мина кошта од 3 до 30 долара, а њено уклањање између 300 и 1000 долара. У просјеку око 50 људи дневно страда од мина у свијету. Према процјени Међународног комитета Црвеног крста, више од двије трћине жртава мина мора да се задужи да би могло да плати лијечење ако им је доступно.

За већину људи са ампутираним ногама куповина протезе је прескупа. Нпр. дјечија протеза треба да се мијења сваких шест мјесеци, а за одрасле од три до пет година. Дјетету које је задобило повреду у 10 години, до 50 треба 25 протеза. Свака кошта око 125 долара, укупан трошак износи 3 125 долара. У земљама гдје су приходи између 15 и 20 долара, људи могу купити само штаке.

У свом сиромаштву, многи људи ризикују па обрађују њиве гдје је било или има мина, или иду у шуму по гљиве, огрев и љековито биље. У БиХ 30% жртава су управо задобили повреде на подручјима гдје су знали да је било и да има мина.

Постоје ли још неки трошкови везани за употребу антиперсоналних мина?

Поред физичких повреда, несрећни случајеви изазвани минама остављају озбиљне психичке посљедице. Дјеча, адолесценти, па и одрасли тешко могу

да се помире са тим да су инвалиди. То оставља трага и на њихове породице; не могу се школовати, склапати бракове, зарађивати за живот итд.

Мине представљају озбиљну препреку развоју земаља: њиве, путеви, мостови, пруге су често миниране па мине представљају пријетњу цивилном становништву. Проблем избјеглица или повратника се погоршава, јер се земља не може обрађивати. Скромна новчана средства умјесто у привреду улажу се у чишћење од мина. Привреда се тешко опоравља.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 15 мин.

Презентација рада група. Свака група показује своју табелу и коментарише је. У коментар се укључују и остале групе. Табеле се залијепе на пано и оставе као средство за наредну активност.

Наставник сумира дискусију истичући кључне идеје:

Кључне идеје

- **Оружје као што су нагазне мине погађа без разлике у погледу циљева - и борце и цивиле и изазива непотребну патњу,**
- **Поред здравствених и психолошких посљедица по жртву, коришћење мина оставља друштвене и економске посљедице на појединца, њихове породице, заједницу, земљу и међународну заједницу.**

2.5 ЈА У БОРБИ ПРОТИВ УБОЈИТИХ СРЕДСТАВА

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици су свјесни потребе за укључивањем у борбу против убојитих средстава.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Хамер папир,
- ▲ Прибор за писање.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Игра Поздрављање

Ученици се позову да устану, шетају учионицом и да стану на наставников знак, те се поздраве са оним ко је до њих. Испробају како то иде, а онда поново шетају. На наставников знак стану и поздраве се као да су срели драгог друга са којим се нису видјели дуго година. Шетају и на наставников знак стану и поздраве се са оним до себе као да су срели познаника или друга коме је ампутирана нога. Опет шетају, шетају и на знак стану и поздраве се са добрим пријатељем кога први пут виде после ампутације ноге и имају задатак да га охрабре.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ – 25 мин.

Главне вјежбе раде у пару онако како су се нашли у задњем поздрављању. Нека у пару изнесу своја осјећања: прво нека исприча онај „здрави“, а затим како се осјећао онај са „ампутираном ногом“. Након изношења емоција у пару, ко жели може да подијели емоције са цијелим разредом.

Затим се позову да размисле шта они могу учинити да се укључе у „Борбу против убојитих средстава“. Како виде свој допринос. Нек размисле о томе. Наставник их позива да се опусте, угодно смјесте, зажмуре а он их води у причу о могућим начинима борбе.

Нек замисле најбољу слику – нека „визуализују“. Нек та слика има јаку поруку, текст, садржај, дизајн...итд све оно што они сматрају важним за кампању против мина, НУС-а или ватреног оружја.

Нек ту слику размијене са својим паром. Допуне је, „појачају“, како они могу утицати на људе да се укључе у кампању против мина.

Нека ту слику пренесу на папир у облику цртежа као пројективни стрип у шест слика: Тема: Ризик и опасности од убојитих средстава (мине, НУС-а, ватрено оружје и сл.) и то:

1. Шта је најопасније?
2. Гдје се најчешће налази?
3. Када је опасност највећа?
4. Коме је намијењено упозорење?
5. Како да се избјегне ризик?
6. Зашто је важно стално упозоравати?

шта	гдје	када
коме	како	зашто

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 15 мин.

Презентација стрипова. Стрипови се залијепе на пано као трајни продукт (или флајер) којим се упозоравају људи на опасност од мина.

Кључне идеје

- Особама са различитим врстама инвалидитета није увијек лако да се укључе у редовна друштвена збивања.
- Охрабримо их у њиховим настојањима.
- Не будите тим особама додатна препрека.
- Једна од опасности које могу довести до инвалидитета или смрти у БиХ су мине, НУС-а и ватрено оружје,
- Избјегавајте подручја за која нисте сигурни да су чиста од мина.
- Уколико се налазите у просторији гдје неко има ватрено оружје или неко друго убојито средство, напустите ту просторију.
- Некад секунда значи разлику између живота и смрти.

2.6 МИ У БОРБИ ПРОТИВ МИНА

ЦИЉЕВИ

- Ученици су свјесни потребе за укључивањем у борбу против мина.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- Постер Минска ситуација,
- Хамер папир,
- Прибор за писање.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Наставник на видно мјесто у учионици истиче постер Минска ситуација. Наглашава да црвена тачка не представља једну мину, него представља минско поље (много мина). Наставник скреће пажњу ученицима на обиљежене минске инциденте на подручјима гдје званично нема обиљежених минских поља. Односно, велики број минираних подручја није обиљежен..

Наставник истиче да су и саме минске ознаке подложне утицају времена, као и несавјесних или лоше информисаних грађана.

- Како санкционисати овакве и сличне неодговорне поступке?
- Да ли је то, можда, посљедица неинформисаности?

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 25 мин.

Наставник да ученицима сљедећи задатак: У прилици сте да осмислите један програм, план акције за једно село у којем има мина.

Шта треба да се учини у том селу да би се помогло жртвама мина и да би се спријечиле нове несреће?

Село се за вријеме рата налазило на самој линији ратних дејстава. Пошто је војска која је окупирала село жељела да спријечи сељане да се врате по храну и остале потрепштине, минирала је оближњу шуму.

Данас рата више нема, али су мине остале. Становници села знају да се у шуми налази минско поље, али зависе од шуме, јер тамо сијеку дрва за огрев и кување. Као посљедица тога, сељаци у шуми гину или бивају повријеђени.

У селу је постојао и контролни пункт који није разминирао кад се војска повукла. Иако постоји табла „ПАЗИ МИНЕ“, дјеца се и даље играју у близини тог подручја

Подијелите ученике у три групе и свака добије задатак да направи план помоћи селу и то:

1. група: план едукације за дјецу,
2. група: план едукације за одрасло становништво,
3. група: програм рехабилитације рањених (како их укључити у нормалан живот).

Свака група има задатак да свој план осмисли и представи на плакату. Сваки план треба да садржи активности које би провели, које поруке упућивали, са којим сликама, ко би све био укључен и сл.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 15 мин.

Групе презентују своја рјешења. У презентацију се укључују и други и наставник. Од најбољих идеја наставник заједно са ученицима прави заједнички плакат.

Кључне идеје

- Мине су заједничко зло, кога се само заједничким напорима можемо ријешити.
- Од мина гину и дјеца и одрасли.
- Важно је не одлазити у подручја која су можда минирана.
- Останите на мјестима која су предвиђена за забаву.

САДРЖАЈ НАСТАВНИХ ЧАСОВА ЗА ТРЕЋИ РАЗРЕД СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

(Уколико је тема штампана црним словима, она је обавезна за тај разред, а уколико је штампана црвеним словима, онда се препоручује провођење ових тема у подручјима под утицајем од мина.)

ТЕМА
3.1 ПРВА ПОМОЋ У СЛУЧАЈУ НЕСРЕЂЕ ОД ВАТРЕНОГ ОРУЖЈА
3.2 ЖИВОТ СА МИНАМА
3.3 СТЕПЕНАСТО РЈЕШАВАЊЕ КОНФЛИКТА
3.4 ПРАВИЛА ПОНАШАЊА У РИЗИЧНИМ СИТУАЦИЈАМА
3.5 ПОГРЕШНЕ ОДЛУКЕ КАО УЗРОК НЕСРЕЂЕ
3.6 МИНЕ – СКРИВЕНЕ УБИЦЕ

3.1 ПРВА ПОМОЋ У СЛУЧАЈУ НЕСРЕЋЕ ОД ВАТРЕНОГ ОРУЖЈА

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици знају како зауставити крварење убодних и прострелних рана,
- ▲ Знају у који положај треба поставити тијело у зависности од мјеста рањавања,
- ▲ Могу пружити прву помоћ у случају рањавања ватреним оружјем,
- ▲ Избјегавају ситуације гдје може доћи до рањавања ватреним оружјем,
- ▲ У случају несреће пружају прву помоћ.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Папир,
- ▲ Фломастери.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 10 мин.

На почетку часа ученицима испричати причу која се десила недавно у Сарајеву.

...

САРАЈЕВО – А. Б. (21) из Сарајева преминуо је јуче у болници „Кошево“, након што га је јучер око 14.45 сати из ватреног оружја у предјелу стомака случајно ранио његов пријатељ Х. Г. (21), потврђено је јучер у Клиничком центру Универзитета у Сарајеву (КЦУС).

Из Кошевске болнице су потврдили да је Б. возилом Службе хитне помоћи у Центар ургентне медицине доведен пола сата након рањавања у несвјесном стању. Доктори су дуго покушавали да га реанимирају.

„Нажалост, реанимација није успјела, јер је пацијент имао велико крварење из стомака, те је у 3.25 сати преминуо“ - казали су у болници „Кошево“.

Према првим информацијама из полиције, ријеч је о несретном случају. Како су нам казали, Б. и Г. су се највјероватније играли пиштољем, који је случајно опалио, а метак је погодио Б. у предјелу стомака. Од комшија које смо јуче затекли у непосредној близини породичне куће породице Б. у Хумској улици у насељу Пофалићи сазнали смо да су њих двојица били најбољи пријатељи. Сви су увјерени да је сигурно ријеч о несретном догађају. Комшије су казале да су само зачуле пуцањ и вриске чланове породице Б.

"Видио сам и момка који је пуцао. И он је кукао из свег гласа.

Њих двојица су били нераздвојни, били су као браћа и сигурно га није намјерно убио. Жао ми их је, јер су били јако добри момци, али невоља не бира", рекао је М. К., који живи у непосредној близини ове породице.

Портпарол МУП-а Кантона Сарајево каже да је полиција о овом догађају обавијештена непосредно након трагедије. Полицајци су, вршећи увиђај након младићеве смрти, у кући нашли два пиштоља. Оба пиштоља припадала су убијеном, који није имао дозволу за ношење оружја.

"Не знам под којим околностима је дошло до употребе ватреног оружја и ко је власник оружја којим је повријеђен Б. Извршилац је ухапшен и задржан у просторијама МУП-а због кривичног дјела убиства" - казао је портпарол МУП-а.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 30 мин.

Подијелити ученике у пет група.

Након испричане приче, ученицима рећи да замисле да су се налазили на мјесту несреће. Х.Г. услед шока након рањавања свог колеге не може ни да се помјери. Испред вас се налази други момак који рукама/руком грчевито притишће рану (за сваку групу друго мјесто на тијелу) на лијевој ноzi, десној руци, трбуху, грудима и глави. Ваш задатак је да помогнете жртви.

- Шта ћете све урадити?

Свака група ће одглумити поступак спасавања с обзиром на различито мјесто рањавања.

Током демонстрације процеса помагања, обратите пажњу на неправилности заустављања крварења, положаја тијела жртве, као и успостављену комуникацију са жртвом.

Нагласите улогу ученика у проведеној радионици и њихове закључке.

Кључна идеја

- Нажалост, нисмо увијек у могућности пружити прву помоћ особи у несрећи. Неке особе подлегну на лицу мјеста, неке подлегну на путу до болнице без обзира на професионалну његу, неке подлегну у болници, а неки преживе. У ситуацији када се деси несрећа, треба се прво смирити и рационално размишљати како прва помоћ коју ми пружимо не би задала трагичније посљедице унесрећенику него сама несрећа.
- Први корак је да зауставите крварење притиском на рану користећи газу или чисту одјећу, поставите особу у лежећи положај тако да је глава на нешто нижем нивоу од тијела, а ноге дићи у зрак, како бисте осигурали довољан проток крви у мозак. Не покушавајте чистити рану, само зауставити крварење. Уколико крварење не престаје не скидајте прву газу него притисните артерију изнад ране која доводи крв до ње.
- Уколико крварење не престаје, након постављања газе на рану, извршите притисак на артерију која доводи крв до тог дијела тијела,
- Ово није само прича о томе како некеме пружити прву помоћ, него и подсетник на страшне трауме које изазива ватрено оружје. Имајте то на уму!

3.2 ЖИВОТ СА МИНАМА

ЦИЉЕВИ

- Ученици разумију ризик одласка у непознато подручје,
- Знају гдје се могу распитати о минираности одређеног подручја.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- Прибор за писање.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Игра Необична размјена

Сваки ученик напише на цедуљи понуду једног поклона, шта је спреман да подари било коме из разреда. Ученике треба подстаћи да појам поклона прошире са материјалног дара на различите и оригиналне варијанте (нпр. поклањам ти шетњу поред ријеке, стихове, пољубац...). Свака поклон цедуља треба да буде потписана. Сваки ученик извлачи по једну цедуљу (не своју) и тиме стиче прилику да у договореном периоду добије поклон од неког из разреда као и да некога у разреду он дарује.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 25 мин.

Заједно са ученицима дефинисати која су то подручја која се требају избјегавати због опасности од мина и НУС-а.

1. Напуштене и разрушене куће/зграде.
2. Зарасла и неупотребљавана поља.
3. Некориштени путеви и стазе.
4. Подручја гдје се нико не креће.
5. Видљиви знаци на земљи (рупе и сл.).
6. Подручја која садрже остатке војних средстава (сандуци за муницију и остале врсте војне амбалаже).

Наставник пита ученике шта они мисле да ли на територији БиХ постоје оваква подручја? Пошто смо имали прилику видјети и карту минске ситуације у БиХ шта ученици мисле колики је ризик одласка у непозната подручја на нашим просторима, и чега се ми морамо придржавати одређених правила прије и за вријеме кретања по непознатим подручјима? Чак и када посједујемо одређене информације, да ли смо сигурни да су исправне и

поуздане? Које су то службе које нам могу дати добру и поуздану информацију?

Дати им задатак да замисле да су у ситуацији да припреме округли сто на тему: Како живјети са минама?

Наставник дијели ученике у 3 групе.

Свака група има задатак да доносе низ правила понашања како би се избјегла опасност од мина, као и низ препорука за дјеловање државе на сузбијању ове опасности!

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 15 мин.

По завршеној активности ученици износе своје приједлоге, које други ученици могу допуњавати, аргументовати и сл.

Из свих изнесених приједлога заједно усвајамо план акције.

Кључне идеје

- **Многи људи су страдали од мина након рата, одлазеће у ризична подручја, без обзира што су знали да тамо има мина.**
- **Треба избјегавати подручја за која се сумња да су минирана, без обзира да ли појединци одлазили у њих или не.**

3.3 СТЕПЕНАСТО РЈЕШАВАЊЕ КОНФЛИКТА

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици разумију опасности од ватреног оружја,
- ▲ Знају шта урадити уколико се пријатељ „игра“ са ватреним оружјем,
- ▲ Могу избјећи опасност од ватреног оружја,
- ▲ Могу позитивно дјеловати на своје пријатеље у смислу изградње одбојности према ватреном оружју,
- ▲ Инхибирају жеље за доказивањем путем ватреног оружја,
- ▲ Ученици изграђују систем вриједности који не прихвата ватрено оружје као нешто примамљиво,
- ▲ Ученици утичу на своју околину објашњавајући опасности од доласка у контакт са ватреним оружјем,
- ▲ Не прилазе и не дотичу било коју врсту експлозивних направа.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Папири са недовршеним реченицама,
- ▲ Оловке.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 15 мин.

Поновити правила понашања у групном раду, најавити тему и начин рада. Ученицима подијелити папире са текстом.

Позвати ученике **ДА ПАЖЉИВО ПРОЧИТАЈУ ТЕКСТ** и доврше га, свако за себе.

Док ученици завршавају реченице, водитељ радионице кружи по учионици и гледа да ли су ученици схватили задатке. Ученике треба проматрати индискретно, како им не бисмо креирали анксиозност.

1. Моји родитељи су отпутовали преко викенда, бићу сам/а и ...

2. Назвао/ла сам свог/ју најбољег/у пријатеља/ицу ...

3. Дошао/ла је и довео/ла неке своје пријатеље ...

4. Они су старији од нас, из четвртог су разреда, донијели су алкохол и ...

5. Некако су превише бучни и комотни ...

6. Опоменуо/ла сам их, а они ми се смију и ругају, кажу: види се да ми је ово први дернек ...

7. Ја ћу ...

8. Баш нам је супер, музика трешти, ...

9. Наједном фрка, ево су се посвађали и хоће да се туку ...

10. Један је некуд нестао, а остали се деру ...

11. Ужас! Онај што је нестао враћа се са пиштољем ...

12. Е сад сам се стварно препао/ла, сада ћу ...

13. Кажем им да иду из мог стана сви, а они се смију и називају ме свакојаким именима ...

14. Онај што је донио пиштољ, маше њиме по соби кад ...

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 25 мин.

Задатак сваког ученика је да од написаних одговора пронађу оне који су допринијели настанку опасне ситуације, означе са Д, који су неутрални у односи на насталу ситуацију означе Н, и оне који су водили позитивном рјешењу ситуације означе П. Док врше означавање заданих мјеста у тексту, истовремено за рјешења која доприносе настанку конфликта дописују и рјешење које ће допринијети позитивном рјешењу.

Сваки ученик прегледа листу и, након завршетка, један по један саопштава цијелом одјељењу у којем моменту је донио лошу, неутралну и позитивну одлуку, као и преправак лоших одлука.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Нагласите улогу ученика у проведеној радионици и њихове закључке.

Кључне идеје

- Понекада смо у животу жртва догађаја који су започели без нас.
- Некада смо жртва притиска наших колега (пробај цигару, алкохол), попуштање у нечему нас све дубље води у нове проблеме, као и у овој причи.
- Проблема је најлакше рјешавати у самом почетку, када се још увијек нису развиле негативне емоције, него када влада разум.
- На каснијим нивоима рјешавања конфликта све је теже наћи рјешење са позитивним исходом.
- Од тренутка када се пиштољ појави у соби, ризик за све присутне се значајно повећава.
- Размислите куда вас воде ваше одлуке.

3.4 ПРАВИЛА ПОНАШАЊА У РИЗИЧНИМ СИТУАЦИЈАМА

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици разумију и прихватају правила понашања у ризичним ситуацијама,
- ▲ Могу разликовати сигурне од несигурних подручја и сигурна од несигурних облика понашања,
- ▲ Знају коме треба пријавити мину или НУС-а,

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Хамер папир,
- ▲ Прибор за писање.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 15 мин.

Игра Смирени покрет

Ученици сједају у круг. Наставник каже: Погледајте свакога у очи и ухватите се за руке. Умирите се, мало одахните. Пустите руке, ставите своје у неки положај (на или испред груди) који вама симболизује мир. Останите у том ставу мира (или мировања) барем једну мину без ријечи и покрета. Замислите да сте мудри, стари Индијанац камена лица који тако сједи сатима не одајући ни једним звуком или покретом своју присутност.

Док мирно сједе наставник чита:

У селу:

Дванаестогодишња Амалија је слијепа и инвалид. Она је једна од безброј жртава противпјешадијских мина. Као и многа дјеца њеног узраста, Амалија је сакупљала шумске плодове. Али непријатељ се притајио ту и чекао: једнога дана у дјелићу секунде, њен живот је био упропаштен.

У болници за рехабилитацију:

Амалија редовно долази овдје да би поново научила да хода и да живи са својим инвалидитетом.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 20 мин.

Разговор о Амалији. Колико има дјеце као што је Амалија? Да ли је знала да у шуми има мина? Ако је знала што је ишла?... Шта је требала знати? итд.

Продискутовати са ученицима на ову тему и извући закључак да је неминовно познавати правила и понашати се у складу са њима.

Подијелити ученике у три групе. Групе добијају хамер папир са задатком да испишу низ поступака које би наставник и ученици требао предузети уколико би се нашли у датој ситуацији.

Ситуација 1: Наставник је повео групу ђака на излет. Шетају се путем (сви су на „тврдом“ путу). Једно дијете „панично“ узвикује МИНА!

Ситуација 2: Наставник је повео групу ђака на излет. Шетају се ливадом. Једно дијете „панично“ узвикује ГРАНАТА!

Ситуација 3: У дискотеци смо. Стали смо поред шанка да се „издувамо“. У друштву поред нас млађи момак се игра пиштољем.

Нека нацртају ситуацију и напишу ред поступака у складу са датим примјерима.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 10 мин.

Презентација рада група. Свака група презентује резултате свог рада, а наставник и остале групе коментаришу изложено и по потреби коригују.

Наставник заједно са ученицима сумира правилне поступке из све три случаја и још једном наглашава потребу за њиховим поштовањем да не би били у ситуацији као Амелија.

Кључне идеје

- Подручја гдје је могуће да се налазе мине и НУС-а треба у потпуности избјегавати.
- Само познавање правила без њиховог поштивања не значи ништа.
- Избјегавајте друштво особа које своју снагу проналазе у посједовању ватреног оружја.
- Никада не знате када ће пиштољ опалити.

3.5 ПОГРЕШНЕ ОДЛУКЕ КАО УЗРОК НЕСРЕЋЕ

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици знају који облици понашања повећавају ризик настанка несреће,
- ▲ Разумију посљедице несигурних облика људског понашања,
- ▲ Могу замислити посљедице несреће од мина или НУС-а,
- ▲ Могу избјећи ризичне облике понашања,
- ▲ Не одлазе у подручја која су високоризична,
- ▲ Боре се против употребе средстава која могу нанијети патњу,
- ▲ Ризичне облике понашања мијењају сигурним.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Папир,
- ▲ Фломастери.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Питајте ученике: - Шта је то судбина?

Пустити дјецу да одговарају на питање све док има добровољаца, а онда поставите сљедеће питање:

Ко вјерује да је наша будућност већ одређена, а ко вјерује да можемо дјеловати на њу, да сами можемо градити своју будућност?

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 35 мин.

Прије почетка часа дијелове сљедеће наведене приче копирати у процијењени број група у датом одјељењу.

Подијелити ученике у групе по четворо.

- Сада ћу вам прочитати дио једне приче. Ваш задатак је да на крају дијела те приче одаберете једну од понуђених одлука. Када одаберете једну од понуђених одлука, даћу вам наставак приче са том одлуком. Након тога ћете опет доћи до дијела када ћете морати одлучити између два избора, одаберите један те ћете добити наставак. На крају тог дијела приче треба да сами допишете крај приче. Када завршите крај приче, размислите о основној идеји ваше приче и запишите је.

Први дио приче чита водитељ радионице, док остале дијелове приче читају унутар група консултујући се за један од избора. Када се ученици одлуче за један од избора, траже наставак приче од водитеља радионице, који му даје само тај дио приче.

...

Четири пријатеља се у сваком даном послије школе осмишљали активности за забаву. Понекада би отишли у куповину, понекада би отишли шетати, понекада на кафу итд. Једног лијепог дана, док је сунце својим осмијехом миловало њихова лица један од њих је предложио да оду у оближњи воћњак, који је пун јабука, крушака и шљива.

- Можемо се забавити цијели дан. Објашњавао је он.

- А не морамо да бринемо о ручку, јер их има толико да сва дјеца из школе могу убрати по 10 кг. Изгледа, као да још нико није открио ово мјесто, нико тамо не бере, бићемо сами и добро ћемо се забавити.

Неколико тренутака видјело се да сви размишљају о приједлогу, чуо се само звук околног саобраћаја.

- Не, ја мислим да је боље да идемо код мене кући и да понављамо за сутрашњи испит. Моји родитељи су отишли на пут, тако да нам нико неће сметати. А између осталог можемо сами да направимо ручак какав желимо. Чуо се глас другог пријатеља, који је желио да он одлучује за групу.

излет у воћњак

повнављање за сутрашњи испит

...

Наставак приче – одлука А:

Одлучили су да иду у воћњак. До воћњака су морали шетати 15-так минута. Пут су прошли препричавајући догађаје из школе. Било је забавно, причали су шале и школске трачеве. Једино што их је с времена на вријеме узнемиравало, био је пролаз аутомобила уском цестом. Напокон се са уске цесте одвојио мали шумски пут, којим аутомобили нису пролазили и који је водио према воћњаку. Кренули су њиме.

- Ево нас, стигли смо, на крају овог путељка се налази воћњак. Рекао је један од њих.

Шума је у том предјелу изгледала величанствено. Украси људске руке се нису могли примијетити, само цвркулт птица, цврчак и шум вјетра. Природа, тек неколико стопа од људске руке. У том тренутку су стигли до воћњака, налазио се тачно испред њих, јабукова стабла су преплављена црвеним јабукама. Крушке су одисале љепотом.

Одједном, једном од њих појави се чудни осјећај, језе, без разлога. Нека страшна помисао му је прошла кроз ум, брзином да није успио ни схватити поруку. Само је повикнуо:

- Ја не идем тамо, враћам се кући!

A1. Враћате се кући

A2. Ипак улазите у воћњак

...

Наставак приче – одлука А1:

Одлучили сте се вратити. Један од вас ипак није хтио да послуша већину него је сам ушао у воћњак. Док сте се ви полако приближавали путу на којем аутомобили као комарци ометају радосну шетњу пролазника, осјетисмо слабо подрхтавање тла коју је пратила страшна експлозија. Нека празнина им испуни тијела, шта се десило, није ваљда у воћњаку, НЕ, није могуће ...

- Наставите причу!

...

Наставак приче - одлука А2:

Ипак смо одлучили да уберемо неколико јабука и крушака. Полако смо се пробијали кроз густу вегетацију, која је скроз сакривала плодно земљиште испод ње, које су у последње вријеме, изгледа, само посјећивале животиње које живе у земљи. Одједном, један од њих спази комад жице која се полако провлачила кроз густу вегетацију, цијелом својом дужином додирујући земљу и завршавала у горњем дијелу предмета који се потпуно уклапао у околину, али није био природан. Независно од његове вољне реакције појави се страх, који се могао прочитати са његовог лица. – МИНА! МИНАААА! Нека се нико не помјера са мјеста, ово мјесто је пуно мина!

- Наставите причу!

...

Наставак приче – одлука Б:

Одлучили смо отићи код њега кући и понављати за сутрашњи испит. Код куће му је био само двије године старији брат. Један сат сте понављали градиво за сутрашњи испит, а онда сте одлучили да направите кафу и нешто да поједете, неке сендвиче. Причате о томе како је важно положити сутрашњи испит. У том тренутку улази његов брат и каже: - Шта стално учите, опустите се мало, хоћете ли да вам ја покажем нешто интересантније? Мој пиштољ, који нема свако прилику да види!

Б1. Кажете му да би сте вољели да видите пиштољ!

Б2. Кажете му да је пиштољ опасан и да га не доноси!

...

Наставак приче – одлука Б1:

Отишао је да га донесе. Осјећате се узбуђено. Никада до сада нисте видјели пиштољ изблиза. Надате се да ће вам га дати у руке, да га осјетите. Враћа се. У руци држи пиштољ и каже: - Не бојте се, док сам ја ту, све је под контролом. Са пиштољем треба знати, треба бити опрезан и не треба окретати према другим људима. У том тренутку окренуо је пиштољ према плафону, када се зачуо пуцањ и у исто вријеме врисак. Пиштољ је опалио, метак се одбио од плафона и ранио једног од вас у ...

- Наставите причу!

...

Наставак приче – одлука Б2:

Он не види други начин да вам се докаже. Упркос вашој молби, он одлази из собе и доноси пиштољ. Сада већ видно љутит, говори вам како сте кукавице и маше пиштољем по соби. Пиштољ је час уперен у једног од вас, час у другог. Соба се напунила страхом...

- Наставите причу!

...

Када све групе заврше, представници група излажу причу, додати завршетак и поенту приче.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ 5 мин.

Нагласите улогу ученика у проведеној радионици и њихове закључке.

Кључне идеје

- **Наше одлуке одређују и нашу судбину.**
- **Понекада одлуке других могу угрозити наше животе, те је битно и друге упозоравати на опасност.**
- **Не одлазите у подручја гдје други не иду и за која не знате да ли су минирана или не.**
- **У највећем броју случајева особе схвате да се налазе у минираном подручју тек након активирања мине.**
- **Велики број минских поља у БиХ није обиљежен.**
- **Останите на сигурним подручјима: асфалтираним или макадамским путевима и подручјима направљеним за забаву.**
- **Ватрено оружје је опасност која се не налази у подручјима око нас, него на мјестима која сматрамо најсигурнијима, у нашим домовима.**

3.6 МИНЕ – СКРИВЕНЕ УБИЦЕ

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици знају да су мине у природи скривене,
- ▲ Знају да ће избјећи несрећу проузроковану минама ако не одлазе у подручја за која нису 100% сигурни да су сигурна од мина,
- ▲ Не одлазе у подручја која су високоризична,
- ▲ Ризичне облике понашања мијењају сигурним.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Папир за цртање и писање,
- ▲ Фломастери.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Игра Лажна пантомима

Сви стоје у кругу. Један по један ученици редом улазе у круг и пантомимом приказују неку акцију нпр. свирање на виолини. Особа која је слједећа на реду пита: Шта то радиш?, она особа која је у кругу лаже и каже: нпр. Храним пса. Сљедећа особа иде у круг и пантомимом изводи оно што је предходник рекао да ради. Када сада ову особу питају шта ради она лаже и каже: нпр. Радим на компјутеру., затим долази слједећа особа и игра се наставља на исти начин.

Позову се да се присјете неке опасне ситуације. Како су се тад осјећали? Шта су урадили? Нека размисле о тој ситуацији, за себе, не дијелећи осјећања и искуства ни са ким. (Нек се уживе у ту ситуацију.)

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 25 мин.

Подијелити их у слједеће групе:

1. Српски језик
2. Музичко
3. Ликовно

Задаци за групе су:

1. Српски језик: Напишите састав на тему " Мине - скривене убице"
2. Музичко: Напишите текст и музику на тему : Мине - скривене убице (нека порука пјесме буде како ћемо их надмудрити)

3. Ликовно: Нацртајте што више радова на тему: Мине – скривене убице.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 15 мин.

Презентација рада група. Последња презентује група за музичко, како би се сви придружили групи у пјевању.

Да ли су задовољни својим радом на часу и колико они могу дати учешћа у борби против мина.

Кључне идеје

- Као што се на разне начине можемо изразити против мина, можемо се и борити против њих.
- Упозоравајте људе у вашој близини на скривену опасност.
- Не одлазите у подручја за која нисте 100% сигурни да су сигурна од мина.
- Крећите се сигурним путевима, како би сачували властити живот.

САДРЖАЈ НАСТАВНИХ ЧАСОВА ЗА ЧЕТВРТИ РАЗРЕД СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

(Уколико је тема штампана црним словима, она је обавезна за тај разред, а уколико је штампана црвеним словима, онда се препоручује провођење ових тема у подручјима под утицајем од мина.)

ТЕМА
4.1 ПРВА ПОМОЋ У СЛУЧАЈУ НЕСРЕЋЕ ОД МИНА ИЛИ НУС-А
4.2 УПОЗОРАВАЊЕ НА МИНЕ И ДРУГА УБОЈИТА СРЕДСТВА
4.3 ВАТРЕНО ОРУЖЈЕ И НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ
4.4 ПОЛИТИЧКИ ЕФЕКТИ МИНА И НУС-А
4.5 СИГУРНЕ ПОРУКЕ
4.6 СВИЈЕТ БЕЗ МИНА

4.1 ПРВА ПОМОЋ У СЛУЧАЈУ НЕСРЕЋЕ ОД МИНА ИЛИ НУС-А

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици знају у који положај треба поставити тијело у зависности од мјеста рањавања,
- ▲ Знају како спријечити крварење код губитка екстремитета,
- ▲ Знају пружити прву помоћ у случају несреће од мине или НУС-а када се рањеник налази на сигурном подручју,
- ▲ Не одлазе у ризична подручја.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Папир по потреби,
- ▲ Оловке по потреби.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Прочитајте ученицима сљедећу причу из дневних новина:

...

У селу Спиљани код Коњица прекјуче се десила несрећа у којој је тешко повријеђена 14-огодишња И. Б., која је нагазила на мину. И док траје истрага о овој несрећи, дознајемо да је усљед тешког рањавања од мине у коњичкој Опћој болници И. Б. ампутирана лијева нога.

...

- Замислимо сада да смо свједоци те несреће, млада И. је отрчала у оближње поље и стала на мину. Шта бисте ви урадили?

Пустити ученике да дају што више одговора и на крају закључити:

- Ово је веома опасна ситуација, прво за И., а онда и за вас, односно тамо гдје се налази једна мина, вјероватно има и других, ни у ком случају не прилазите жртви уколико се она налази на несигурном терену (под сигурним тереном подразумијевајте само асфалтирану цесту или често кориштен макадамски пут, иако и он може сакривати ове убојице).

Уколико се жртва налази на сигурном путу (није била далеко од пута, па је сама допузала, или се несрећа десила одмах поред пута), жртвама треба пружити прву помоћ и обавезно звати хитну помоћ.

- Подијелићемо се у четири групе, свака група ће се договорити о поступцима које би они урадили уколико би били свјedoци минске несреће, а жртва се налази на сигурном подручју. Свака група ће имати мало другачији задатак. Задаци се само разликују с обзиром на мјесто повреде на тијелу.

- Упамтите да код минских несрећа углавном долази до разорног уништавања ткива, тако да су удови или потпуно или дјелимично ампутирани. Задаци за групе су сљедећи:

- Прва група - повреда стопала,
- Друга група - губитак ноге,
- Трећа група - повреда прстију и шаке,
- Четврта група - губитак руке.

Кад заврше са писањем упутстава, свака група ће одглумити дату ситуацију, јасно наглашавајући поступке које су договорили. Остале групе посматрају ситуацију и након завршене драматизације расправљају о пропустима, бољим рјешењима и аргуменуују их.

Настојати да учествује што већи број ученика у активности играња улога.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 15 мин.

Нагласите улогу ученика уведеној радионици и њихове закључке.

Кључне идеје

- У случају да смо свјedoци несреће од мина, или неке друге несреће гдје је дошло до разорног уништавања ткива удова, прво је неопходно провјерити да ли жртва дише и да ли јој куца срце. Уколико жртва не дише или јој не куца срце, приступити реанимацији масажом срца и/или умјетним дисањем. Када је повријеђени у несвијести, треба га окренути на бок, његову главу окренути на страну, те извршити чишћење уста и ждријела да се не угуши од пљувачке или крви. Код повријеђеног у несвијести врло често језик пада у ждријело, при чему се затварају дисајни путеви. Стога је претходни положај и третман са рањеном особом обавезан.
- Када се повријеђени доведе у стање да дише и да му куца срце, потребно је одмах утврдити мјеста гдје крвари и извршити заустављање крварења.

Оно се може извршити дигиталном компресијом, компресивним завојем, Есмарховом повеском или њеном импровизацијом.

- Дигиталном компресијом (притиском прстима) се успјешно прекида ток крви на вратној артерији, надлактичној артерији и бутној артерији. Ово је основна и краткотрајна мјера заустављања крварења. Када постоји крварење у предјелу главе, врши се притисак на вратну артерију, у предјелу руку на надлактичну артерију и у предјелу ногу на бутну артерију.
- Након привременог заустављања крварења, рану треба превити првим завојем. Дио који се поставља на рану се не смије додиривати прстима и помјерати у односу на рану, јер може доћи до инфицирања ране. Више слојева газе или комад чистог, испегланог бијелог платна може замијенити први завој. У овом случају тканина или газе треба да покрива рану минимално за два прста преко руба.
- Компресивним завојем се врши квалитетно и ефикасно привремено заустављање обимних и јаких крварења. Треба знати да се компресивни завој не смије јаче стезати јер би по обиму постао Есмархова повеска. Ово се може провјерити опипавањем пулса на руци и ноzi, јер се код добро постављеног компресивног завоја пулс мора осјетити.
- Есмархова повеска је гумена или платнена трака којом се врши подвезивање екстремитета, у циљу привременог заустављања крварења. Поставља се кружно и изнад ране на удаљености од два до три прста, преко поцијепане одјеће и стегнути је док не престане крварење. Повеска се поставља у случајевима када дође до откидања екстремитета и код великих оштећења на екстремитету, када се јавља јако крварење. Повеску не смијемо стављати директно на кожу, јер може доћи до њеног оштећења, већ преко неколико слојева завојне траке или платна. Стегнути дио тијела мора мировати, па је најбоље имобилизирати и подићи повријеђени дио. Не треба стезати повријеђени уд танким чврстим предметима попут жице или ужета.

4.2 УПОЗОРАВАЊЕ НА МИНЕ И ДРУГА УБОЈИТА СРЕДСТВА

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици знају шта је то упозоравање на мине и друга убојита средства,
- ▲ Разумију важност упозоравања на мине и друга убојита средства,
- ▲ Упозоравају на мине и друга убојита средства особе из своје околине.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Папир,
- ▲ Фломастери,
- ▲ Шест хамер папира.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 20 мин.

- Сада ћу вам прочитати прилагођен текст Отавске конвенције. Добро слушајте јер ће након тога ваш задатак бити да направите сличну конвенцију за један други проблем, о коме ћу вам рећи после.

...

Конвенција о забрани употребе, складиштења, производње и превоза протупјешадијских мина и о њиховом уништавању¹⁰

Преамбула

Државе потписнице,

Одлучне да окончају патње и жртве узроковане противпјешадијским минама, које убијају или угрожавају стотине особа сваке седмице, већином невиних и незаштићених цивилних, а посебно дјецу, спречавају економски развој и реконструкцију, спречавају повратак избјеглица и интерно расељених лица и остављају друге тешке последице годинама након постављања,

Вјерујући да је неопходно да учине све што могу како би допринијели ефикасном и координираном начину суочавања са проблемом уклањања противпјешадијских мина постављених широм свијета и да осигурају њихово уништавање,

¹⁰ <http://www.icbl.org/treaty/text>; 20.04.2006. godine

Желећи учинити све што могу по питању пружања помоћи за бригу и рехабилитацију, укључујући социјалну и економску реинтеграцију жртвава мина,

Схватајући да би потпуна забрана противпјешадијских мина, такође, била битна мјера у изградњи повјерења,

Поздрављајући и мјере подузете током протеклих година, и унилатералне и мултилатералне, које за циљ имају забрану, рестрикције или прекид употребе, складиштења, производње и превоза противпјешадијских мина,

Истичући улогу јавне свијести у унапређењу принципа хуманости, што је доказано позивом на потпуну забрану противпјешадијских мина, и признајући напоре да се она заврши, које су подузели Покрет међународног Црвеног крста и Црвеног полумјесеца, Међународна кампања за забрану мина и бројне друге невладине организације широм свијета,

Позивајући се на Отавски споразум од 5. октобра 1996. и Бриселски споразум од 27. јуна 1997., којима се тражи од међународне заједнице да преговара о међународном и законски обавезујућем споразуму којим се забрањују употреба, складиштење, производња и превоз противпјешадијских мина,

Истичући жељу за придобијањем пристанка свих држава ове конвенције и одлучне да ће неуморно радити на промоцији ове универзализације у свим релевантним тијелима, укључујући, између осталих, Уједињене нације, Конференцију о разоружању, регионалне организације и групе и ревизирати конференције Конвенције о забрани или рестрикцијама употребе одређеног конвенционалног наоружања које се може сматрати веома опасним и/или имати штетан утицај,

Темељећи се на принципу међународног хуманитарног закона да је право страна да у оружаном сукобу изаберу методе и средства ратовања неограничено, на принципу који забрањује током оружаног сукоба употребу оружја, пројектила и материјала и метода ратовања чија природа узрокује сувишне повреде или непотребну патњу и на принципу да се мора правити разлика између цивила и бораца,

Сложиле су се у сљедећем:

Члан 1.

Опште обавезе

1. Свака држава потписница обавезује се да у било којим околностима неће:

а) користити противпјешадијске мине;

б) развијати, производити, на други начин набављати, складиштити, задржавати или превозити било коме, директно или индиректно, противпјешадијске мине;

ц) помагати, охрабривати или изазивати, на било који начин, било кога да се укључи у било какву активност забрањену држави потписници ове конвенције.

2. Свака држава потписница обавезује се да ће уништити или осигурати уништавање свих противпјешадијских мина у складу са одредбама ове конвенције.

Члан 2.

Дефиниције

1. "Протупјешадијска мина" је мина дизајнирана да експлодира усљед присутности, близине или контакта са особом, при чему ће онеспособити, повриједити или убити једну или више особа. Мине дизајниране да се детонирају усљед присутности, близине или контакта са возилом, за разлику од контакта са особом, које су опремљене заштитним средством, не сматрају се противпјешадијским минама, због такве опреме.

2. "Мина" је муниција дизајнирана да буде постављена испод, на или у близини тла или друге површине и да експлодира усљед присутности, близине или контакта са особом или возилом.

3. "Заштитно средство" је средство чији је циљ заштита мине и које је дио, повезано са, додато или постављено испод мине и које се активира при покушају додира или другог намјерног контакта са мином.

4. "Превоз" укључује, поред физичког помјерања противпјешадијских мина на или са државне територије, пренос са власништва и контроле над минама, али не укључује пренос територије на којој су постављене противпјешадијске мине.

5. "Минирана површина" је површина која је опасна због присутности или сумње о присутности мина.

Члан 3.

Изузеци

1. Поред општих обавеза према члану 1., задржавање или превоз одређеног броја противпјешадијских мина је дозвољено у сврху развоја и обуке у техникама проналаска мина, уклањања мина или уништавања мина.

Количина таквих мина не смије прећи минимални број потпуно неопходан за већ споменуте сврхе.

2. Превоз противпјешадијских мина у сврху уништавања је дозвољен.

Члан 4.

Уништавање залиха противпјешадијских мина

Осим као што је одређено чланом 3, свака држава потписница обавезује се да ће уништити или осигурати уништавање свих залиха противпјешадијских мина које има или посједује, или су под њеном јурисдикцијом или контролом, што је прије могуће, али у року од четири године од ступања на снагу ове конвенције за ту државу потписницу.

...

Питајте ученике:

Шта забрањује ова конвенција?

Како су дефинирали противпјешадијску мину?

Који си изузеци?

Шта свака земља треба да уради са залихама минско-експлозивних средстава?

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 20 мин.

Ученике подијелити у групе по петоро. Свака група треба да направи сличну конвенцију, али за забрану ватреног наоружања. Ученици требају написати Преамбулу, гдје се наглашавају разлози због којих креирају Конвенцију, члан 1, који јасно указује на то шта се забрањује; члан 2, који дефинише појмове кориштене у члану 1; члан 3. изузетке и члан 4, шта урадити са већ нагомиланим наоружањем.

Када групе заврше креирање Конвенције за забрану ватреног наоружања, представници група читају конвенције, остали ученици слушају, а након презентације свих група коментаришу шта би још требало додати у Конвенцију.

Нагласите улогу ученика у проведеној радионици и њихове закључке.

Кључне идеје

- Ватрено оружје, припадајућа муниција и разна експлозивна средства представљају све већи проблем у БиХ. Честе несреће усљед случајног испаливања метака, намјерних покушаја убиства, пљачке, покушаја самоубиства, несрећа током разних прослава - односе све већи број младих живота у БиХ.
- Борба против ватреног оружја представља и бробу против властите несигурности, јер особе које долазе у контакт са ватреним оружјем не вјерују себи него оружју, тај мањак самопоуздања сакривају иза њега.
- Немојте постати дио црне хронике дневних новина. Ако неко у вашој близини има оружје, склоните се од њега. Несреће са ватреним оружјем се дешавају и „најискуснијима“, рањавајући чланове најближе породице. Не вјерујте никоме ко има оружје у руци.
- Живот није филм.

4.3 ВАТРЕНО ОРУЖЈЕ И НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици разумију опасности од ватреног оружја,
- ▲ Разумију негативне ефекте постојања ватреног оружја,
- ▲ Могу избјећи опасност од ватреног оружја,
- ▲ Могу се борити против опасности од ратног наслеђа у нашим домовима,
- ▲ Ученици изграђују систем вриједности који не прихвата ватрено оружје као нешто примамљиво,
- ▲ Ученици утичу на своју околину објашњавајући опасности од доласка у контакт са ватреним оружјем,
- ▲ Не прилазе и не дотичу било коју врсту експлозивних направа,
- ▲ Развијају негативне ставове према чувању ватреног оружја у кућама.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Хамер папир,
- ▲ Маркер.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 10 мин.

На почетку радионице питати ученике да ли знају шта значи ријеч ГЕНДЕР. Пустити ученике да дају што више одговора.

Понудити им следећу дефиницију, с нагласком да постоје многе: - Гендер је перцепција улоге жене и мушкарца у друштву.

Одабрати једног мушког и једног женског ученика у разреду и рећи им да изађу испред свих ученика. Задатак ученика је да говоре које су то карактеристике и улоге које су карактеристичне за мушкарце (показујући на мушког ученика), за жене (показујући на женску ученицу), и које су то карактеристике својствене мушкарцима и женама (показујући на оба ученика). Изјаве ученика писати на хамер папиру у три колоне.

Када завршите списак карактеристика и улога мушкараца и жена, питати ученике ко има право да врши насиље у породици, да буде агресиван, да злоставља, да се бави криминалом, итд. Правилан одговор је да нико нема право да ради наведене ствари.

Питати ученике да кажу коме углавном приписујемо ове улоге – мушкарцима, женама или обома.

Ученици ће углавном рећи мушкарцима, с тим да се у данашње вријеме дешава да и жене буду агресивне, насилне или се баве криминалним пословима.

- Слажете ли се?

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 30 мин.

Прочитати ученицима сљедећу причу:

...
Дана 03.04.2006.године у 17.55 сати у службене просторије ПУ је приступила П.А. из Сарајева и пријавила да је истог дана око 15,00 сати у свом стану физички нападнута од К.А. из Сарајева, који јој је упућивао озбиљне пријетње пиштољем. Том приликом је она задобила лакше тјелесне повреде, констатоване од љекара у КЦ Болнице Кошево. Радећи на расвјетљавању наведеног кривичног дјела, службеници полиције су дана 04.04.2006.године обавили разговор са К.А. на наведене околности. Од њега је уз уредно издату потврду одузет пиштољ марке “ГЛЮЦК”, кал. 9 x 19 мм, са једним оквиром, за који не посједује одобрење надлежног органа. О наведеном је обавијештен тужилац Кантоналног тужилаштва у Сарајеву, а против К.А. ће бити предузете законом предвиђене мјере.

...
(Из извјештаја полицијске станице)

Нагласити ученицима да су П.А. и К.А. супружници.

- С којим се све проблемима сусреће наведена жена?

Пустити ученике да одговарају. - Како их може ријешити?

- У којој мјери присуство ватреног оружја угрожава безбједност ове жене и њене дјеце?

Нагласити да је жртва ове приче жена, али жртва исто тако може бити и мушкарац, колико год то замисливо и незамисливо било.

Изнијети податак да је у недавном истраживању од 428 жена 80 (18.69%) изјавило да су жртве насиља у породици.¹¹ То значи да ће од десет жена из ове просторије отприлике двије бити злостављане у породици. То треба зауставити. Борите се за своја права. Ово вриједи и за мушкарце и за жене. Злостављање у породици не мора бити физичко, постоји психолошко,

¹¹ Др. Јасна Бакшић-Муфтић, Др. Нада Лер-Софронић, Др. Јасминка Градашчевић-Сијерчић, Мр. Маида Фетахагић. *Социо-економски статус жена у БиХ*. Жеж: Сарајево, 2003, страна 69.

вербално злостављање. Присуство оружја у кући само по себи представља психолошко злостављање јер чини континуирани притисак на особу стварајући страх.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Нагласите улогу ученика у проведеној радионици и њихове закључке.

Кључне идеје

- **За миран, хармоничан и сигуран живот породице сви њени чланови морају поштовати одређена правила понашања која заједнички успостављају.**
- **Уношење оружја у кућу повећава ризик од несретног случаја у породици.**
- **Уколико у породици имате некога ко воли пити, или се понаша насилно или чак у комбинацији, ризик од несреће са ватреним оружјем се значајно повећава.**
- **И мушко и женско имају обавезу да заштите своју породицу.**
- **Мушкарац често мисли да присуство ватреног оружја штити породицу од криминалаца, али у исто вријеме је угрожава на неколико начина: случајно испаливање метка, опасност од оружја у стањима смањене свијести (алкохолизирана стања, стања бијеса, утицај дроге и сл.).**
- **Жена треба да се изјасни о свом ставу о оружју прије његовог уношења у дом, а не да буде само пасивни посматрач.**
- **Статистике показују да је све већи број жртава од властитог оружја. Уклоните га из свог дома и направите свој дом сигурним мјестом.**

4.4 ПОЛИТИЧКИ ЕФЕКТИ МИНА И НУС-А

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици су свјесни политичких напора неопходних за смањивање утицаја мина и НУС-а у БиХ,
- ▲ Могу замислити посљедице несреће од мина или НУС-а,
- ▲ Активно се укључити у борбу против мина,
- ▲ Не одлазе у подручја која су високоризична,
- ▲ Заговарају престанак употребе мина у било које сврхе.

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Папир,
- ▲ Оловке.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 15 мин.

Питати ученике: - Шта је то Отавска конвенција? Да ли смо је ми потписали? Колико земаља је потписало Отавски споразум? (154 земље)¹² Да ли знају неку земљу која је није потписала?

Прочитајте им сљедећи чланак о америчком ставу према употреби противпјешадијских мина.¹³

...

27. фебруара 2004. године Бушова администрација је завршила двоипогодишњу процјену америчког става према забрани кориштења мина. Међународна кампања за забрану кориштења мина („ICBL“) и Мониторинг људских права („Human Rights Watch“) су јако критиковали нову америчку политику према забрани кориштења мина.

По новој политици, Америка је напустила претходни циљ да до 2010. године уништи све залихе противпјешадијских мина, напустили су циљ да ће потписати Отавски споразум до 2006. године уколико се пронађу алтернативе противпјешадијским минама. Тренутна намјера Америке је да заувјек задржи одређене врсте мина, те су Сједињене Америчке Државе постале прва земља која се јавно изјаснила да неће потписати Отавски споразум.

¹² <http://www.icbl.org/treaty/members>; 20.04.2006. године

¹³ http://hrw.org/english/docs/2005/02/25/usint10211_txt.htm; 20.04.2006. године

По новој политици САД ће моћи користити самоуништавајуће или самодеактивирајуће мине заувјек и на свим територијима. Овакав став САД-а је поражавајући, знајући да управо они издвајају највећа средства за деминирање широм свијета и за помоћ жртвама мина. САД нису користили противпјешадијске мине од Заљевског рата 1991. године, 1992. године су забранили извоз противпјешадијских мина, од 1997. године нису произвели ни једну мину, уништили су око 3.3 милиона ускладиштених мина. САД су уједно и највећи борци против дјеловања мина на цивилно становништво и највећи заговорници слободне употребе мина. Иако нису производеле нове мине од 1997. године, ипак су одобрили истраживања за креирање нових врста мина.

Овакво понашање САД-а омогућава осталим земљама које још нису потписале Отавски споразум да га не потписују.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 25 мин.

- Сада ћемо се подијелити у групе по троје. Свака група има задатак да напише обраћање администрацији Сједињених Америчких Држава које би требала да их мотивише за потписивање споразума, односно за престанак произвођења противпјешадијских мина. За овај задатак имате на располагању 15 минута, а након тога ће исвјеститељи група представити ваше обраћање. На крају часа ћемо одабрати најбоље, најувјерљивије.

Након што ученици представе своја обраћања, они сами треба да се сложе које је било најувјерљивије.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Нагласите улогу ученика у проведеној радионици и њихове закључке.

Кључне идеје

- БиХ је била угрожена минама и НУС-а из прва два свјетска рата, а онда из рата 1992-1995.
- Ризик страдања од мине или НУС-а смањићемо тако што нећемо одлазити у подручја за која нисмо сигурни да ли су минирана или нису и у она за која смо сигурни да су минирана.
- Други начин борбе против мина јесте заговарање престанка њихове употребе како бисмо будућим генерацијама дјецe осигурали миран и сигуран живот.
- Упозорите своје колеге да не одлазе у подручја која би могла носити смртоносну опасност.

4.5 СИГУРНЕ ПОРУКЕ

ЦИЉЕВИ

- ▲ Које врсте поруке треба другима упућивати,
- ▲ Упутити јасне и практичне поруке особама из њихове околине које упозоравају на мине или НУС-а,
- ▲ Не одлазе у непозната подручја,
- ▲ Узимати активну улогу у борби против мина у својој околини,

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ За ову радионицу није потребан никакав материјал.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 10 мин.

- Одиграћемо игру опуштања као увод у данашњу активност.

Ваш задатак је да у року од једне минуте пребројите што више можете предмета у овој учионици који су округли.

Пауза од једне минуте.

- Колико сте округлих предмета пронашли у овој просторији?

Дјеца одговарају.

Од ученика који је рекао да је пронашао највише округлих предмета у соби тражити да вам их покаже.

- У ствари, није ни битно колико округлих предмета има у овој просторији, оно што је битно је да разумијете да ви нисте створили ове предмете него сте у овом моменту одлучили да своју пажњу усмјерите на њих. Они су најчешће ту, а ми их не примјећујемо.

- Нажалост, у природи постоје и такве ствари које не можемо примијетити ни када хоћемо, а за нас представљају опасност. Које су то ствари? (Мине и НУС-а.)

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 30 мин.

Прије часа слjedeћа наведена питања написати на папириће!

Ученицима подијелити питања и тражити да један по један одговарају на њих и образложе одговор. Присутни ученици могу се сложити са тим одговором или аргументовати други.

Питања:

1. Жртва мине је неко ко је претрпио оштећења на тијелу услед експлозије мине?
2. Протезе су данас толико добре да се преживјеле жртве мина могу брзо вратити у нормалан живот?
3. Противпјешадијске мине представљају највећи хуманитарни проблем на свијету?
4. Гоњење стоке преко одређеног поља чини поље сигурним од мина?
5. Ако знате да су други стајали на одређено мјесто, сигурни сте да на том мјесту нема мина?
6. Постоји врста мине која кликне када станеш на њу, а експлодира када дигнеш ногу са ње?
7. Један од начина да се избјегне опасност од мина јесте да се подручје брзо претрчи или превезе?
8. На срећу, мине су оперативне само неколико година, те након неког времена ће струнути и бити неоперативне?
9. Неексплодирани гранате и тромблони су мања опасност од мина јер су већ једном заказали у активирању?
10. Спаљивање подручја може очистити подручје од мина?
11. Уколико опазимо сумњиви предмет у/на земљи, најбоље је да се вратимо истим стопама?
12. Ако неко стане на мину, треба му што прије притрчати и пружити му прву помоћ?
13. Да би се боље заштитили од мина, неопходно је да знамо све врсте мина, начине како експлодирају и како их деактивирати?
14. Противтенковска мина је мање опасна јер треба тежина возила да је активира?
15. Већи број мина се данас деминера него што се постави?
16. Постоје биљке која се могу користити у откривање мина?
17. Која је земља наугроженија минама?

18. Послије рата број жртава од мина у БиХ је око 500?
19. Зашто се Отавски споразум углавном заснива на забрани противпјешадијских мина?
20. Колико ће бити потребно времена да се све мине деактивирају у БиХ?
21. Отавски споразум забрањује и кориштење противтенковских мина?
22. На које врсте дијелимо мине?
23. Најчешће жртве мина су војници?
24. Зашто САД-е неће да потпишу Отавски споразум?
25. Једна мина рањава или убија само једну особу?
26. Ако подручје није обиљежено, на њему нема мина?
27. Која је разлика између мине и НУС-а?
28. НУС је у већини случајева видљив?
29. Мина која се налази на дубини од 40 центиметара у земљи није опасна?
30. Петарде нису опасне, јер имају мало експлозива у себи?

Одговори:

1. Не. Жртве мине су и чланови његове ближе породице.
2. Није тачно. Протезе су веома скупе, њихово одржавање захтијева стручну службу, здравствени системи их не осигуравају на вријеме, итд.
3. Не. Процјењује се да је број жртава од мина око 15.000 – 20.000 годишње, око 500.000 људи годишње погине или буде повријеђено у аутомобилским несрећама, око 2.000.000 дјете годишње умре од маларије која се може спријечити.¹⁴
4. Није тачно. Постоји неколико проблема - један је ако стока активира мину, и гонич стоке је у опасности у зависности од врсте мине, друго, стока можда неће активирати ни једну постављену мину на том подручју.
5. Није тачно. Временом састав тла и различите временске прилике могу мину учинити нестабилном, те да у једном моменту закаже како би се већ у слjedeћем активирала.

¹⁴ <http://www.mech.uwa.edu.au/jpt/demining/info/myths.html>; 21.04.2006. године

6. Да, али најчешће у холивудским филмовима, односно може се направити, али стандардне мине у БиХ експлодирају на контакт.
7. Није тачно. Не може се побјећи од експлозије.
8. Није тачно. Оперативне су по неколико деценија.
9. Нетачно. То их управо чини још нестабилнијима.
10. Није тачно. Неке могу експлодирати, али неке могу остати и даље активне, а самим експлозијама неких доводимо у опасност себе.
11. Није тачно. Најбоље је да станемо и зовемо помоћ, при томе треба упозорити остале.
12. Није тачно. Гдје има једна мина, вјероватно има и других, не доводите свој живот у опасност.
13. Није тачно. Најбоље је да знате у која подручја не треба ићи, познавање техничких карактеристика вас само може довести у опасност да сами не покушате их деактивирати.
14. Није тачно. Неке противтенковске мине се могу активирати на веома малој тежини.
15. Није тачно.
16. Тачно. Промијене боју у црвено када се нађу у близини експлозива.
17. Камбоџа.
18. Није тачно. Број жртава је око 1.400.
19. Зато што углавном од њих гину цивили.
20. Преко 50 година.
21. Није тачно.
22. Противпјешадијске, противтенковске.
23. Нетачно. Најчешће жртве мина су цивили, укључујући дјецу.
24. Неће да се одрекну једног важног војника, с тим да хоће да користе само оне противпјешадијске мине које се могу деактивирати након завршетка ратних дјејстава.
25. Једна мина може ранити или убити више од једне особе, директно и индиректно. Директно због јачине експлозије и индиректно током спасавања жртве из минског поља.
26. Нетачно, вјерује се да око 50% минираних подручја у БиХ није идентифицирано нити обиљежено.
27. Мина је средство намијењено да убије или рани особу која јој активира упалач, а НУС-а је експлозивно средство које није експлодирало након испаливања. И једно и друго имају убојиту сврху, с тим да гранате и тромблони се често користе и за уништавање материјалне имовине.
28. Није тачно. Приликом пада граната у подручја која имају мекану подлогу, као земља, оне могу продријети у земљу и до већих дубина од једног метра.
29. Није тачно.
30. Није тачно. И оне су опасне, те понеко дијете остане без прстију, без вида или сл., само се не говори довољно о њиховој опасности.

Нагласите улогу ученика у проведеној радионици и њихове закључке који су произвели највећи ефекат.

Кључне идеје

- **Мине су увијек опасне.**
- **Нема мање убојитих мина, само су последице по човјека понекада различите, али никад позитивне.**
- **Ваш задатак је да оно што сте данас сазнали преносите својој ближој околини, да узмете активно учешће у борби против мина.**

4.6 СВИЈЕТ БЕЗ МИНА

ЦИЉЕВИ

- ▲ Ученици знају шта је то упозоравање на мине и друга убојита средства,
- ▲ Разумију важност упозоравања на мине и друга убојита средства,
- ▲ Упозоравају на мине и друга убојита средства особе из своје околине,

ПОТРЕБАН МАТЕРИЈАЛ

- ▲ Папир,
- ▲ Фломастери.

ТОК, САДРЖАЈ И НАЧИН РАДА

УВОДНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Подијелите ученике у групе по троје. Свака група треба да размисли о томе за шта би могла бити скраћеница СБМ, а тиче се идеје једног свјетског покрета. Исправно рјешење је Свијет без мина. Групе могу написати рјешења колико год хоће. Свака група представља своје налазе, а на крају откривате право рјешење свима. Нема тачних и нетачних одговора, него нагласити да тачан одговор зависи првенствено од среће, а број различитих одговора од креативности.

ГЛАВНА АКТИВНОСТ - 30 мин.

Ученике подијелити у групе по двоје. Свака група ученика је дипломатски представник неке земље из свијета које су се састале на Савјету безбједности Уједињених нација у Њујорку. Састанак је везан за проблем мина у свијету, а Савјет безбједности треба да донесе одлуку о томе шта да раде како би се проблем мина смањило. Свака група ће испред себе на савијени папир написати коју државу представља.

Састанку присуствују представници сљедећих земаља: САД, Русија, Кина, Енглеска, Француска, Сирија, Јапан, Индија, Сјеверна Кореја, Вијетнам, Јужноафричка Република, Египат, Мексико, Аргентина, Ангола, Пољска. Број земаља се мијења у зависности од броја парова у одјељењу. Водитељ радионице дијели ученике у парове и сваком пару додјељује државу. Ово можете урадити извлачењем папирића са називима држава, или једноставним разбројавањем ученика давајући бројеве од један до половине броја ученика

два пута, а затим се проналазе ученици са истим бројем. Број један је САД, два Русија итд, редослиједом како су земље већ написане.

САД, Русија, Кина, Енглеска и Француска имају право вета у Савјету безбједности Уједињених нација. То значи да ако се ове државе не сложе са неким приједлогом, могу уложити право вета те се он тренутачно одбацује. Уколико се државе не слаже с приједлогом али се није позвала на право вета, врши се једноставно гласање унутар Савјета. Уколико је већи број држава за, онда приједлог пролази.

Проблем: САД, Русија и Кина, државе које имају право вета, још увијек производе mine и нису потписнице Отавског споразума. Од осталих наведених држава Египат, Израел, Сирија, Сомалија, Индија, Вијетнам и Пољска нису потписнице Отавског споразума (до 24.04.2006. године).

Уколико је број ученика непаран, један преостали ученик може да буде водитељ састанка Савјета, у супротном водитељ радионице је водитељ састанка Савјета. Чланови Савјета сједе у кругу, између њих се налазе само столови.

Водитељ састанка Савјета чита сљедећа упутства за рад:

- Чланови Савјета, уколико хоће да коментаришу проблем, треба да напишу име своје државе на папирић и доставе га водитељу Савјета. Један члан Савјета има могућност да говори само онда када га прозове водитељ састанка. Свако друго понашање ће се сматрати увредом дипломатских представника других земаља.
- Док један члан Савјета износи своје мишљење, остали га пажљиво слушају да би могли изразити прихватање или одбацивање тезе.
- Нико не смије коментарисати без претходног позивања од стране водитеља састанка.
- Када добијете ријеч, можете изразити своје одобравање или неодобравање идеја ваших колега.

Након прочитаних упутстава, ученицима треба објаснити план рада Савјета.

- Приликом отварања састанка Савјета безбједности водитељ састанка ће прочитати уводну изјаву због чега су се данас састали (изјава у наставку текста).
- Након уводне изјаве свака земља ће казати свој коментар о описаном проблему, исказујући разлоге због чега сматра да је тај проблем важан или није важан. Ред земаља је битан и врши се по редослиједу сједења.
- Када свака земља заврши свој уводни коментар, представници се помоћу папира могу јавити да кажу своје рјешење проблема. На једно могуће рјешење остали могу давати само коментар, коментар са додатним рјешењем или само додатно рјешење. Завршетак радионице ће се десити када се сви сложите око рјешења. Уколико ни једна од земаља са правом вета није искористила то право, рјешење се одобрава једноставним гласањем већине, гдје једна земља има један глас.

УВОДНА РИЈЕЧ - ПРОБЛЕМ:

Противпјешадијске мине се још увијек постављају. Ове мине већ прије постављене изазивају несреће у сваком дијелу свијета. Више од 80 земаља има проблема са минама. Минама су најугроженије сљедеће земље: Афганистан, Ангола, Бурунди, Босна и Херцеговина, Камбоџа, Чеченија, Колумбија, Ирак, Непал и Шри Ланка. Процјењује се да годишње има око 15.000 до 20.000 нових жртава од мина. Више од 75% жртава су цивили и дјеца. Мине спречавају обраду земљишта или узгој стоке у најсиромашнијим земљама свијета. Нажалост, мине се још увијек постављају и чувају у великом броју складишта ширем свијета, чекајући дан постављања, чекајући дан кад ће на њих наићи неко дијете. Сачувајмо свијет од мина. Данас будите гласноговорници добра.

Након читања уводне ријечи парови имају 5 минута да припреме своје уводне ријечи и евентуално да расправе о могућем рјешењу које ће представити другим државама.

Током расправе два представника државе наизмјенично коментаришу и дају приједлоге.

На крају дебате, било да се добило коначно рјешење или не, водитељ радионице истиче групу која је давала најбоље коментаре и која је највише допринијела групној дискусији. Бира се и најбољи ученик у дебати.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ - 5 мин.

Нагласите улогу ученика у проведеној радионици и њихове закључке.

Кључне идеје

- **Уколико се дошло до коначног рјешења, као дио завршне активности прочитати Рјешење – Резолуцију којом се требају уклонити мине из свијета.**
- **Уколико се није дошло до рјешења, нагласити сложеност гласања у Савјету безбједности Уједињених нација, дискриминацију између великих, богатих држава и малих држава увођењем права вета.**
- **Доношење одлука на нивоу УН-а захтијева сагласност већег броја земаља чланица Уједињених нација, као и обавезну сагласност земаља са правом вета, уколико то право желе искористити.**
- **Некада се деси да је држава са правом вета против неке одлуке, али не жели да искористи право вета. У том случају њен глас се броји као и глас осталих држава.**

1. Абдулах Јабучар, Емина Панцо, Ханефија Топуз. *Школски план и програм – заштита од НУС-а и лаког наоружања у предшколским и основношколским установама*. Федерално министарство образовања, науке, културе и спорта: Сарајево, 1996.
2. Абдулах Јабучар, Емина Панцо, Ханефија Топуз. *Школски план и програм – Превентивна заштита од мина и НУС-а за основну и средњу школу*. Федерално министарство образовања, науке, културе и спорта: Сарајево, 2002.
3. Др. Јасна Бакшић-Муфтић, Др. Нада Лер-Софронић, Др. Јасминка Градашчевић-Сијерчић, Мр. Маида Фетахагић. *Социо-економски статус жена у БиХ*. Јеж: Сарајево, 2003.
4. Друштво црвеног крижа/крста Босне и Херцеговине. *Статистика о страдалим од мина у БиХ*. www.bhmac.org, 01.05.2006.
5. Џенана Калаш. *Практикум за креативнији заједнички рад ученика и наставника*. МДД-Мултидисциплинарно друштво за унапређење менталног здравља: Сарајево, 2002.
6. Genesis Project. *Мине још увијек убијају*. UNICEF
7. Genesis Project. *Научили сте – научите и своје вршњаке*. UNICEF
8. Genesis Project. *Брошура за наставнике*. UNICEF
9. Genesis Project. *Упознавање са опасношћу од мина и неексплодираним убојитим средствима*. UNICEF
10. Група аутора. *Демократија и људска права*. Цивитас Босне и Херцеговине: Сарајево, 2003.
11. Handicap International. *Mine Puck Education Implementatonuide, Handicap International*, 2001.
12. Феникс Магазин, <http://www.feniks.co.ba/node.pxp?id=475>; 18.04.2006.
13. Ненад Јовић, Драган Кувелић. *Како стварати пријатну атмосферу за учење*. Креативни центар: Београд, 2005.
14. Међудржавни споразум. *Конвенција о забрани употребе, складиштења, производње и пријеза протупјешадијских мина и о њиховом уништавању*. ICBL: www.icbl.org, 24.04.2006.
15. Милан Гарић, Мирко Бањац, Миленко Поповић, Драгољуб Крнета, Стака Николић, Здравко Шункић. *Упозоравање на опасност од мина за средње школе*. Педагошки завод Републике Српске: Бања Лука, 2002.
16. Мирко Бањац, Живко Чурчија, Мирко Мутић, Љиљана Гавриловић, Милан Малица, Радован Ненадовић, Борислав Мучић, Милан Балабан, Момир Лакић, Новак Паравац. *Заштита дјете од мина*. Педагошки завод Републике Српске и УНИЦЕФ: Бања Лука, 1997.
17. Нурија Мемич. *Велико слово о страшним минама*. Министарство образовања, науке, културе и спорта Владе федерације БиХ: Сарајево, 1997.
18. SEESAC SASP 2 – SALW Awareness Support Pack. SEESAC: Belgrade, 2005.; www.seesac.org, 01.06.2006.

19. Зехра Хубијар. *Пази, мене!*. Федерално министарство образовања, науке, културе и спорта: Сарајево, 1997.

**СПИСАК НАСЕЉЕНИХ МЈЕСТА ЗА КОЈА СЕ ЗНА ДА СУ ПОД
УТИЦАЈЕМ ОД МИНА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ**

	Општина	Насељено мјесто	Утицај од мина
ФЕДЕРАЦИЈА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ			
УНСКО-САНСКИ КАНТОН			
1	БИХАЋ	БАЉЕВАЦ	Низак
2	БИХАЋ	БИХАЋ	Средњи
3	БИХАЋ	БУГАР	Низак
4	БИХАЋ	ЦУКОВИ	Низак
5	БИХАЋ	ДОЉАНИ	Низак
6	БИХАЋ	ДУБОВСКО	Низак
7	БИХАЋ	ГОРЈЕВАЦ	Низак
8	БИХАЋ	ГРАБЕЖ	Низак
9	БИХАЋ	ГРМУША	Низак
10	БИХАЋ	ХРГАР	Низак
11	БИХАЋ	ЈЕЗЕРО	Средњи
12	БИХАЋ	КУЛЕН ВАКУФ	Средњи
13	БИХАЋ	ЛИПА	Низак
14	БИХАЋ	ЛОХОВО	Средњи
15	БИХАЋ	ЛОХОВСКА БРДА	Низак
16	БИХАЋ	МЕЋУДРАЖЈЕ	Низак
17	БИХАЋ	ОРАШАЦ	Средњи
18	БИХАЋ	ПРАШЧИЈАК	Низак
19	БИХАЋ	ПРИТОКА	Средњи
20	БИХАЋ	ПРЊАВОР	Средњи
21	БИХАЋ	РАЧИЋ	Низак
22	БИХАЋ	РАЛИНОВАЦ	Низак
23	БИХАЋ	РИПАЧ	Низак
24	БИХАЋ	СПАХИЋИ	Низак
25	БИХАЋ	СРЕЉАНИ	Висок
26	БИХАЋ	ВЕЛИКИ СКОЧАЈ	Висок
27	БИХАЋ	ВЕЛИКИ СТЕЊАНИ	Низак
28	БИХАЋ	ВИКИЋИ	Средњи
29	БИХАЋ	ЗАВАЉЕ	Висок
30	БИХАЋ	ГОРЊИ ТИСКОВАЦ	Висок
31	БИХАЋ	МАРТИН БРОД	Низак
32	БИХАЋ	ПАЛУЧЦИ	Низак
33	БИХАЋ	ТРУБАР	Средњи
34	БОСАНСКА КРУПА	АРАПУША	Средњи
35	БОСАНСКА КРУПА	БАЊАНИ	Низак
36	БОСАНСКА КРУПА	БАСТРА	Низак
37	БОСАНСКА КРУПА	БОСАНСКА КРУПА	Низак

38	БОСАНСКА КРУПА	ДРЕНОВА ГЛАВИЦА	Низак
39	БОСАНСКА КРУПА	ГОРЊИ ПЕТРОВИЋИ	Средњи
40	БОСАНСКА КРУПА	ИВАЊСКА	Низак
41	БОСАНСКА КРУПА	ЉУСИНА	Низак
42	БОСАНСКА КРУПА	МАЛИ РАДИЋ	Средњи
43	БОСАНСКА КРУПА	ОТОКА	Средњи
44	БОСАНСКА КРУПА	ВЕЛИКИ БАДИЋ	Средњи
45	БОСАНСКА КРУПА	ВЕЛИКИ РАДИЋ	Низак
46	БОСАНСКА КРУПА	ВРАЊСКА	Низак
47	БОСАНСКА КРУПА	ХАСАНИ	Средњи
48	БОСАНСКА КРУПА	СРЕДЊИ ДУБОВИК	Средњи
49	БОСАНСКИ ПЕТРОВАЦ	КРЊА ЈЕЛА	Средњи
50	БОСАНСКИ ПЕТРОВАЦ	ОШТРЕЉ	Средњи
51	ЦАЗИН	ЦАЗИН	Низак
52	ЦАЗИН	ЧАЛИЋИ	Средњи
53	ЦАЗИН	ЋЕХИЋИ	Средњи
54	ЦАЗИН	ДОЊА ЛУЧКА	Низак
55	ЦАЗИН	ГОРЊА БАРСКА	Средњи
56	ЦАЗИН	КРИВАЈА	Низак
57	ЦАЗИН	ПЕЊИГРАД	Средњи
58	ЦАЗИН	РУЈНИЦА	Низак
59	ЦАЗИН	ШТУРЛИЋ	Средњи
60	ЦАЗИН	УРГА	Средњи
61	КЉУЧ	ДУБОЧАНИ	Низак
62	КЉУЧ	КРАСУЉЕ	Низак
63	КЉУЧ	ЛАНИШТЕ	Низак
64	КЉУЧ	ЗАВОЉЕ	Средњи
65	САНСКИ МОСТ	ДОЊА ТРАМОШЊА	Низак
66	САНСКИ МОСТ	ГОРЊА КОЗИЦА	Низак
67	САНСКИ МОСТ	ГРДАНОВЦИ	Низак
68	САНСКИ МОСТ	ХАДРОВЦИ	Низак
69	САНСКИ МОСТ	ИЛИЦА	Средњи
70	САНСКИ МОСТ	ЈЕЛАСИНОВЦИ	Низак
71	САНСКИ МОСТ	КИЈЕВО	Низак
72	САНСКИ МОСТ	КОПРИВНА	Средњи
73	САНСКИ МОСТ	КОЗИН	Низак
74	САНСКИ МОСТ	МРКАЉИ	Низак
75	САНСКИ МОСТ	ПОДВИДАЧА	Средњи
76	САНСКИ МОСТ	САСИНА	Низак
77	САНСКИ МОСТ	ШКРЉЕВИТА	Низак
78	САНСКИ МОСТ	ТОМИНА	Низак
79	САНСКИ МОСТ	ТРНОВА	Средњи
80	САНСКИ МОСТ	БАТКОВЦИ	Низак
81	САНСКИ МОСТ	ГОРЊА ТРАМОШЊА	Средњи
82	САНСКИ МОСТ	СЛАТИНА	Средњи

83	САНСКИ МОСТ	СТАРА РИЈЕКА	Низак
84	ВЕЛИКА КЛАДУША	БОСАНСКА БОЈНА	Висок
85	ВЕЛИКА КЛАДУША	БУКОВЉЕ	Висок
86	ВЕЛИКА КЛАДУША	ЦРВАРЕВАЦ	Средњи
87	ВЕЛИКА КЛАДУША	ЧАГЛИЦА	Низак
88	ВЕЛИКА КЛАДУША	ЧЕЛИЊА	Низак
89	ВЕЛИКА КЛАДУША	ДОЊА СЛАПНИЦА	Средњи
90	ВЕЛИКА КЛАДУША	ДОЊА ВИДОВСКА	Низак
91	ВЕЛИКА КЛАДУША	ЕЛЕЗОВИЋИ	Низак
92	ВЕЛИКА КЛАДУША	ГЛИНИЦА	Низак
93	ВЕЛИКА КЛАДУША	ГОЛУБОВИЋИ	Средњи
94	ВЕЛИКА КЛАДУША	ГОРЊА СЛАПНИЦА	Средњи
95	ВЕЛИКА КЛАДУША	ГОРЊА ВИДОВСКА	Низак
96	ВЕЛИКА КЛАДУША	ГРАБОВАЦ	Средњи
97	ВЕЛИКА КЛАДУША	ГРАДИНА	Висок
98	ВЕЛИКА КЛАДУША	ГРАХОВО	Средњи
99	ВЕЛИКА КЛАДУША	ЈОХОВИЦА	Средњи
100	ВЕЛИКА КЛАДУША	КУМАРИЦА	Средњи
101	ВЕЛИКА КЛАДУША	МАЛА КЛАДУША	Средњи
102	ВЕЛИКА КЛАДУША	МАРЈАНОВАЦ	Средњи
103	ВЕЛИКА КЛАДУША	МИЉКОВИЋИ	Средњи
104	ВЕЛИКА КЛАДУША	МРЧЕЉИ	Средњи
105	ВЕЛИКА КЛАДУША	НЕПЕКЕ	Средњи
106	ВЕЛИКА КЛАДУША	ОРЧЕВА ЛУКА	Средњи
107	ВЕЛИКА КЛАДУША	ПОДЗВИЗД	Низак
108	ВЕЛИКА КЛАДУША	ПОЉАНА	Висок
109	ВЕЛИКА КЛАДУША	РАЈНОВАЦ	Средњи
110	ВЕЛИКА КЛАДУША	СТАБАНЦА	Низак
111	ВЕЛИКА КЛАДУША	ШАБИЋИ	Средњи
112	ВЕЛИКА КЛАДУША	ШЕСТАНОВАЦ	Средњи
113	ВЕЛИКА КЛАДУША	ШИЉКОВАЧА	Низак
114	ВЕЛИКА КЛАДУША	ШМРЕКОВАЦ	Средњи
115	ВЕЛИКА КЛАДУША	ШУМАТАЦ	Висок
116	ВЕЛИКА КЛАДУША	ТОДОРОВО	Низак
117	ВЕЛИКА КЛАДУША	ТОДОРОВСКА СЛАПНИЦА	Средњи
118	ВЕЛИКА КЛАДУША	ТРНОВИ	Средњи
119	ВЕЛИКА КЛАДУША	ВИНОГРАЧКА СЛАПНИЦА	Низак
120	ВЕЛИКА КЛАДУША	ВРНОГРАЧ	Висок
121	ВЕЛИКА КЛАДУША	ЗАГРАД	Низак
122	ВЕЛИКА КЛАДУША	ЗБОРИШТЕ	Низак
123	БУЖИМ	ДОБРО СЕЛО	Висок
ПОСАВСКИ КАНТОН			
124	ОЦАК	ПРУД	Средњи

125	ОЦАК	ДОЊИ СВИЛАЈ	Средњи
126	ОЦАК	ГОРЊИ СВИЛАЈ	Средњи
127	ОЦАК	НОВИ ГРАД	Средњи
128	ОРАШЈЕ	БОК	Средњи
129	ОРАШЈЕ	КОПАНИЦЕ	Средњи
130	ОРАШЈЕ	КОШТРЦ	Низак
131	ОРАШЈЕ	ЛЕПНИЦА	Средњи
132	ОРАШЈЕ	МАТИЋИ	Висок
133	ОРАШЈЕ	ОШТРА ЛУКА	Средњи
134	ОРАШЈЕ	ВИДОВИЦЕ	Висок
135	ОРАШЈЕ	ЧОВИЋ ПОЉЕ	Средњи
136	ОРАШЈЕ	ЈЕЊИЋ	Висок
137	ДОМАЉЕВАЦ-ШАМАЦ	ДОМАЉЕВАЦ	Средњи
138	ДОМАЉЕВАЦ-ШАМАЦ	ГРЕБНИЦЕ	Висок
139	ДОМАЉЕВАЦ-ШАМАЦ	БОСАНСКИ ШАМАЦ	Низак
140	ДОМАЉЕВАЦ-ШАМАЦ	БРВНИК	Висок
КАНТОН ТУЗЛА			
141	БАНОВИЋИ	БАНОВИЋИ	Низак
142	БАНОВИЋИ	БАНОВИЋИ СЕЛО	Низак
143	БАНОВИЋИ	БОРОВАЦ	Низак
144	БАНОВИЋИ	ЛОЗНА	Висок
145	БАНОВИЋИ	ПОДГОРЈЕ	Низак
146	БАНОВИЋИ	ПРИБИТКОВИЋИ	Низак
147	БАНОВИЋИ	СЕОНА	Висок
148	БАНОВИЋИ	ТРЕШТЕНИЦА ДОЊА	Низак
149	БАНОВИЋИ	ТРЕШТЕНИЦА ГОРЊА	Висок
150	БАНОВИЋИ	ЖЕЉОВА	Низак
151	ГРАЧАНИЦА	БАБИЋИ	Низак
152	ГРАЧАНИЦА	ДОЊА ЛОХИЊА	Висок
153	ГРАЧАНИЦА	ГРАЧАНИЦА	Средњи
154	ГРАЧАНИЦА	ЛЕНДИЋИ	Средњи
155	ГРАЧАНИЦА	ЛУКАВИЦА	Низак
156	ГРАЧАНИЦА	МАЛЕШИЋИ	Средњи
157	ГРАЧАНИЦА	МИРИЧИНА	Средњи
158	ГРАЧАНИЦА	ОРАХОВИЦА ДОЊА	Средњи
159	ГРАЧАНИЦА	ПИСКАВИЦА	Низак
160	ГРАЧАНИЦА	ПРИБАВА	Средњи
161	ГРАЧАНИЦА	ПРИЈЕКО БРДО	Низак
162	ГРАЧАНИЦА	СКИПОВАЦ ДОЊИ	Висок
163	ГРАЧАНИЦА	СОКО	Низак
164	ГРАЧАНИЦА	СТЈЕПАН ПОЉЕ	Средњи
165	ГРАЧАНИЦА	ШКАХОВИЦА	Низак
166	ГРАЧАНИЦА	СКИПОВАЦ ГОРЊИ	Висок
167	ГРАДАЧАЦ	АВРАМОВИНА	Висок
168	ГРАДАЧАЦ	ДОЊА МЕЋИЋА	Низак

169	ГРАДАЧАЦ	ДОЊЕ КРЕЧАНЕ	Средњи
170	ГРАДАЧАЦ	ДОЊЕ ЛЕДЕНИЦЕ	Висок
171	ГРАДАЧАЦ	ГОРЊА МЕЋИЋА	Средњи
172	ГРАДАЧАЦ	ГОРЊЕ ЛЕДЕНИЦЕ	Средњи
173	ГРАДАЧАЦ	ГРАДАЧАЦ	Низак
174	ГРАДАЧАЦ	ХРГОВИ ДОЊИ	Низак
175	ГРАДАЧАЦ	ЈАСЕНИЦА	Висок
176	ГРАДАЧАЦ	МИОНИЦА	Средњи
177	ГРАДАЧАЦ	НОВАЛИЋИ	Висок
178	ГРАДАЧАЦ	РАЈСКА	Средњи
179	ГРАДАЧАЦ	СИБОВАЦ	Висок
180	ГРАДАЧАЦ	ВИДА	Средњи
181	ГРАДАЧАЦ	ВУЧКОВЦИ	Низак
182	ГРАДАЧАЦ	ЗЕЛИЊА ДОЊА	Низак
183	ГРАДАЧАЦ	ЗЕЛИЊА СРЕДЊА	Низак
184	ГРАДАЧАЦ	ГОРЊА ТРАМОШНИЦА	Средњи
185	ГРАДАЧАЦ	ПОРЕБРИЦЕ	Низак
186	ГРАДАЧАЦ	ТУРИЋ	Висок
187	КАЛЕСИЈА	БРЕЗИК	Висок
188	КАЛЕСИЈА	БУЛАТОВЦИ	Низак
189	КАЛЕСИЈА	ДУБНИЦА	Средњи
190	КАЛЕСИЈА	ГОЈЧИН	Висок
191	КАЛЕСИЈА	ХРАСНО ГОРЊЕ	Средњи
192	КАЛЕСИЈА	ЈЕЛОВО БРДО	Висок
193	КАЛЕСИЈА	КАЛЕСИЈА ГРАД	Средњи
194	КАЛЕСИЈА	МЕМИЋИ	Висок
195	КАЛЕСИЈА	МИЉАНОВЦИ	Низак
196	КАЛЕСИЈА	ПЕТРОВИЦЕ	Низак
197	КАЛЕСИЈА	ПРЊАВОР	Низак
198	КАЛЕСИЈА	РАИНЦИ ГОРЊИ	Низак
199	КАЛЕСИЈА	САРАЧИ	Низак
200	КАЛЕСИЈА	СЕЉУБЉЕ	Висок
201	КАЛЕСИЈА	ТОЈСИЋИ	Низак
202	КАЛЕСИЈА	ВУКОВИЈЕ ДОЊЕ	Низак
203	КАЛЕСИЈА	ВУКОВИЈЕ ГОРЊЕ	Низак
204	КАЛЕСИЈА	ЗЕЛИНА	Висок
205	КАЛЕСИЈА	КАЛЕСИЈА СЕЛО	Низак
206	КАЛЕСИЈА	СТАРО СЕЛО	Средњи
207	КАЛЕСИЈА	ЗУКИЋИ	Низак
208	КАЛЕСИЈА	ОСМАЦИ	Средњи
209	КЛАДАЊ	БРГУЛЕ	Низак
210	КЛАДАЊ	ЈЕЛАЧИЋИ	Низак
211	КЛАДАЊ	ЈОШЈЕ	Средњи
212	КЛАДАЊ	НОЋАЈЕВИЋИ	Низак
213	КЛАДАЊ	ПЕПИЋИ	Низак

214	КЛАДАЊ	ПРИЈЕВОР	Средњи
215	КЛАДАЊ	ВЕЛИКА КУЛА	Низак
216	КЛАДАЊ	ТУРАЛИЋИ	Средњи
217	КЛАДАЊ	МАЈДАН	Средњи
218	КЛАДАЊ	ПЕЛЕМИШИ	Низак
219	ЛУКАВАЦ	БАБИЦЕ ГОРЊЕ	Висок
220	ЛУКАВАЦ	БЕРКОВИЦА	Низак
221	ЛУКАВАЦ	БОРИЦЕ	Средњи
222	ЛУКАВАЦ	БРИЈЕСНИЦА ДОЊА	Висок
223	ЛУКАВАЦ	БРИЈЕСНИЦА ГОРЊА	Средњи
224	ЛУКАВАЦ	ЦЕРИК	Средњи
225	ЛУКАВАЦ	ДЕВЕТАК	Висок
226	ЛУКАВАЦ	ДОБОШНИЦА	Средњи
227	ЛУКАВАЦ	ГНОЈНИЦА	Средњи
228	ЛУКАВАЦ	ХУСКИЋИ	Низак
229	ЛУКАВАЦ	ЈАРУШКЕ ДОЊЕ	Средњи
230	ЛУКАВАЦ	ЈАРУШКЕ ГОРЊЕ	Висок
231	ЛУКАВАЦ	КРТОВА	Средњи
232	ЛУКАВАЦ	МИЛИНО СЕЛО	Висок
233	ЛУКАВАЦ	ОРАХОВИЦА	Средњи
234	ЛУКАВАЦ	ПРЛИНЕ	Низак
235	ЛУКАВАЦ	ПУРАЧИЋ	Низак
236	ЛУКАВАЦ	СЕМИЋИ	Средњи
237	ЛУКАВАЦ	СИЖЈЕ	Висок
238	ЛУКАВАЦ	СМОЛУЋА ДОЊА	Висок
239	ЛУКАВАЦ	СМОЛУЋА ГОРЊА	Средњи
240	ЛУКАВАЦ	СТУПАРИ	Висок
241	ЛУКАВАЦ	ТУМАРЕ	Средњи
242	ЛУКАВАЦ	ТУРИЈА	Средњи
243	ЛУКАВАЦ	ВАСИЉЕВЦИ	Средњи
244	ЛУКАВАЦ	ВИЈЕНАЦ	Низак
245	СРЕБРЕНИК	ДОЊИ ПОДПЕЋ	Средњи
246	ТУЗЛА	ЦВИЉЕВИНА	Средњи
247	ТУЗЛА	ДОКАЊ	Средњи
248	ТУЗЛА	ГОРЊА ТУЗЛА	Низак
249	ТУЗЛА	КОЛИМЕР	Висок
250	ТУЗЛА	КОЛОВРАТ	Низак
251	ТУЗЛА	КОСЦИ	Низак
252	ТУЗЛА	КОВАЧЕВО СЕЛО	Висок
253	ТУЗЛА	КОВАЧИЦА	Висок
254	ТУЗЛА	КУКОВИНА	Средњи
255	ТУЗЛА	ЉУБАЧЕ	Низак
256	ТУЗЛА	ПОЖАРНИЦА	Средњи
257	ТУЗЛА	СИМИН ХАН	Низак
258	ТУЗЛА	ТЕТИМА	Висок

259	ТУЗЛА	ТУЗЛА	Низак
260	ТУЗЛА	КОЊИКОВИЋИ	Низак
261	ТУЗЛА	ПОТРАШ	Средњи
262	ЖИВИНИЦЕ	ДУБРАВЕ ДОЊЕ	Низак
263	ЖИВИНИЦЕ	ДУБРАВЕ ГОРЊЕ	Низак
264	ЖИВИНИЦЕ	ГРАЧАНИЦА	Средњи
265	ЖИВИНИЦЕ	ЛУКАВИЦА ДОЊА	Низак
266	ЖИВИНИЦЕ	ЛУКАВИЦА ГОРЊА	Низак
267	ЖИВИНИЦЕ	СПРЕЧА	Низак
268	ЖИВИНИЦЕ	ТУПКОВИЋ ГОРЊИ	Средњи
269	ЖИВИНИЦЕ	ЖИВИНИЦЕ ДОЊЕ	Низак
270	ЖИВИНИЦЕ	ЖИВИНИЦЕ ГОРЊЕ	Низак
271	ЖИВИНИЦЕ	ЖИВИНИЦЕ ГРАД	Низак
272	ЧЕЛИЋ	БРЊИК	Средњи
273	ЧЕЛИЋ	БУЧЈЕ	Висок
274	ЧЕЛИЋ	ЧЕЛИЋ	Висок
275	ЧЕЛИЋ	ДРИЈЕНЦА	Низак
276	ЧЕЛИЋ	ХУМЦИ	Низак
277	ЧЕЛИЋ	МИЛАДИЋИ	Средњи
278	ЧЕЛИЋ	НАХВИОЦИ	Средњи
279	ЧЕЛИЋ	РАТКОВИЋИ	Средњи
280	ЧЕЛИЋ	ШИБОШНИЦА	Висок
281	ЧЕЛИЋ	ВЕЛИНО СЕЛО	Низак
282	ЧЕЛИЋ	ВИСОРИ	Висок
283	ЧЕЛИЋ	ВРАЖИЋИ	Низак
284	ДОБОЈ-ИСТОК	БРИЈЕСНИЦА МАЛА	Средњи
285	ДОБОЈ-ИСТОК	БРИЈЕСНИЦА ВЕЛИКА	Средњи
286	ДОБОЈ-ИСТОК	КЛОКОТНИЦА	Средњи
287	ДОБОЈ-ИСТОК	ЛУКАВИЦА РИЈЕКА	Средњи
288	ДОБОЈ-ИСТОК	СТАНИЋ РИЈЕКА	Висок
289	САПНА	ГОДУШ	Средњи
290	САПНА	КРАЉЕВИЋИ	Средњи
291	САПНА	МЕЂЕЋА	Средњи
292	САПНА	НЕЗУК	Средњи
293	САПНА	РАСТОШНИЦА	Средњи
294	САПНА	РОЖАЊ	Висок
295	САПНА	САПНА	Средњи
296	САПНА	ВИТИНИЦА	Висок
297	САПНА	ЗАСЕОК	Средњи
298	САПНА	БАЉКОВИЦА	Средњи
299	ТЕОЧАК	БИЛАЛИЋИ	Средњи
300	ТЕОЧАК	ЈАСЕЊЕ	Средњи
301	ТЕОЧАК	ЈАСИКОВАЦ	Низак
302	ТЕОЧАК	СНИЈЕЖНИЦА	Средњи
303	ТЕОЧАК	СТАРИ ТЕОЧАК	Средњи

304	ТЕОЧАК	ТЕОЧАК-КРСТАЦ	Низак
305	ТЕОЧАК	ТУРСУНОВО БРДО	Висок
306	ТЕОЧАК	БРИЈЕСТ	Висок
ЗЕНИЧКО-ДОБОЈСКИ КАНТОН			
307	БРЕЗА	НАСИЋИ	Средњи
308	БРЕЗА	ПОДГОРА	Низак
309	БРЕЗА	ПОТКРАЈ	Низак
310	БРЕЗА	ВРБОВИК	Средњи
311	КАКАЊ	РИЧИЦА	Низак
312	МАГЛАЈ	БАКОТИЋ	Средњи
313	МАГЛАЈ	БИЈЕЛА ПЛОЧА	Висок
314	МАГЛАЈ	БРАДИЋИ ДОЊИ	Низак
315	МАГЛАЈ	БРАДИЋИ ГОРЊИ	Средњи
316	МАГЛАЈ	БРЕЗОВЕ ДАНЕ	Средњи
317	МАГЛАЈ	БРУСНИЦА	Низак
318	МАГЛАЈ	ЧОБЕ	Низак
319	МАГЛАЈ	ДОЊА БОЧИЊА	Низак
320	МАГЛАЈ	ДОЊИ РАКОВАЦ	Средњи
321	МАГЛАЈ	ДОЊИ УЛИШЊАК	Средњи
322	МАГЛАЈ	ГОРЊА БОЧИЊА	Низак
323	МАГЛАЈ	ГОРЊИ РАКОВАЦ	Низак
324	МАГЛАЈ	ГОРЊИ УЛИШЊАК	Средњи
325	МАГЛАЈ	ЈАБЛАНИЦА	Средњи
326	МАГЛАЈ	КОПИЦЕ	Низак
327	МАГЛАЈ	КОСОВА	Низак
328	МАГЛАЈ	КРСНО ПОЉЕ	Висок
329	МАГЛАЈ	ЛИЈЕСНИЦА	Низак
330	МАГЛАЈ	ЛУГОВИ	Средњи
331	МАГЛАЈ	МАГЛАЈ	Средњи
332	МАГЛАЈ	МИСУРИЋИ	Низак
333	МАГЛАЈ	МЛАДОШЕВИЦА	Низак
334	МАГЛАЈ	МОШЕВАЦ	Низак
335	МАГЛАЈ	НОВИ ШЕХЕР	Низак
336	МАГЛАЈ	ОШВЕ	Висок
337	МАГЛАЈ	ПАРНИЦА	Висок
338	МАГЛАЈ	ПОЉИЦЕ	Низак
339	МАГЛАЈ	РАДОЈЧИЋИ	Средњи
340	МАГЛАЈ	СТРАИШТЕ	Висок
341	МАГЛАЈ	ТУЈНИЦА	Низак
342	МАГЛАЈ	БРЕЗИЦИ	Низак
343	ОЛОВО	ЖЕРАВИЦЕ	Низак
344	ОЛОВО	АЈДИНОВИЋИ	Висок
345	ОЛОВО	БАКИЋИ	Висок
346	ОЛОВО	ЧУДЕ	Средњи
347	ОЛОВО	ДРЕЦЕЉ	Средњи

348	ОЛОВО	ГРАБОВИЦА	Низак
349	ОЛОВО	КЛИНЧИЋИ	Низак
350	ОЛОВО	КРУШЕВО	Висок
351	ОЛОВО	ОЛОВО	Низак
352	ОЛОВО	ОЛОВСКЕ ЛУКЕ	Средњи
353	ОЛОВО	ПЕТРОВИЋИ	Средњи
354	ОЛОВО	ПОНОР	Средњи
355	ОЛОВО	ПРГОШЕВО	Средњи
356	ОЛОВО	РАДАЧИЋИ	Средњи
357	ОЛОВО	СЛИВЊЕ	Средњи
358	ОЛОВО	СОЛУН	Низак
359	ТЕШАЊ	БЛАЖЕВЦИ	Низак
360	ТЕШАЊ	БОБАРЕ	Низак
361	ТЕШАЊ	ДРИНЧИЋИ	Низак
362	ТЕШАЊ	ЦИМИЛИЋ ПЛАЊЕ	Низак
363	ТЕШАЊ	КАЛОШЕВИЋ	Средњи
364	ТЕШАЊ	КАРАДАГЛИЈЕ	Низак
365	ТЕШАЊ	КОПРИВЦИ	Низак
366	ТЕШАЊ	ЛОНЧАРИ	Низак
367	ТЕШАЊ	МЕКИШ	Низак
368	ТЕШАЊ	МРКОТИЋ	Низак
369	ТЕШАЊ	ОРАШЈЕ ПЛАЊЕ	Низак
370	ТЕШАЊ	ПИЉУЖИЋИ	Низак
371	ТЕШАЊ	ПУТЕШИЋ	Низак
372	ТЕШАЊ	РАДУША	Низак
373	ТЕШАЊ	ШИЈЕ	Низак
374	ТЕШАЊ	ВРЕЛА	Низак
375	ВАРЕШ	ЧАМОВИНЕ	Средњи
376	ВАРЕШ	ОСТРЉА	Низак
377	ВАРЕШ	ПЛАНИНИЦА	Средњи
378	ВАРЕШ	РАВНЕ	Средњи
379	ВАРЕШ	ТОЉЕНАК	Средњи
380	ВАРЕШ	ВИШЊИЋИ	Средњи
381	ВАРЕШ	ЗУБЕТА	Средњи
382	ВИСОК	ЧИФЛУК	Средњи
383	ВИСОК	ДОЊА ВРАТНИЦА	Средњи
384	ВИСОК	ГОДУША	Низак
385	ВИСОК	КОПАЧИ	Висок
386	ВИСОК	ЛИСОВО	Низак
387	ВИСОК	РАТКОВЦИ	Средњи
388	ВИСОК	ТУШЊИЋИ	Средњи
389	ВИСОК	ВИДОВИЋИ	Средњи
390	ВИСОК	ВИСОК	Средњи
391	ВИСОК	ВРЕЛА	Средњи
392	ВИСОК	ЗБИЉЕ	Средњи

393	ЗАВИДОВИЋИ	АЛИЋИ	Низак
394	ЗАВИДОВИЋИ	БОРОВНИЦА	Низак
395	ЗАВИДОВИЋИ	ЧАРДАК	Низак
396	ЗАВИДОВИЋИ	ДОЛАЦ	Низак
397	ЗАВИДОВИЋИ	ДОЛИНА	Низак
398	ЗАВИДОВИЋИ	ДОЊА ЛОВНИЦА	Средњи
399	ЗАВИДОВИЋИ	ДУБРАВИЦА	Низак
400	ЗАВИДОВИЋИ	ГАРЕ	Средњи
401	ЗАВИДОВИЋИ	ГОРЊИ ЈУНУЗОВИЋИ	Низак
402	ЗАВИДОВИЋИ	ГОСТОВИЋИ	Средњи
403	ЗАВИДОВИЋИ	ХАЈДЕРОВИЋИ	Низак
404	ЗАВИДОВИЋИ	КУЋИЦЕ	Низак
405	ЗАВИДОВИЋИ	МАХОЈЕ	Средњи
406	ЗАВИДОВИЋИ	ОСЈЕЧАНИ	Низак
407	ЗАВИДОВИЋИ	ПЕРОВИЋИ	Низак
408	ЗАВИДОВИЋИ	ПОДВОЛУЈАК	Средњи
409	ЗАВИДОВИЋИ	ПРИЛУК	Низак
410	ЗАВИДОВИЋИ	РИБНИЦА ДИО	Низак
411	ЗАВИДОВИЋИ	РУЈНИЦА	Низак
412	ЗАВИДОВИЋИ	СУХА	Средњи
413	ЗАВИДОВИЋИ	СВИЊАШНИЦА	Средњи
414	ЗАВИДОВИЋИ	ВУКМАНОВИЋИ	Низак
415	ЗАВИДОВИЋИ	ВУКОВИНЕ	Низак
416	ЗЕНИЦА	ШЕРИЋИ	Низак
417	ЗЕНИЦА	ЗЕНИЦА	Низак
418	ЗЕНИЦА	БЛАТНИЦА	Низак
419	ЖЕПЧЕ	ЧУСТО БРДО	Низак
420	ЖЕПЧЕ	КОМШИЋИ	Низак
421	ЖЕПЧЕ	МАТИНА	Низак
422	ЖЕПЧЕ	ДЕБЕЛО БРДО	Низак
423	ЖЕПЧЕ	ВРБИЦА	Низак
424	ЖЕПЧЕ	БИСТРИЦА	Низак
425	ЖЕПЧЕ	ЉЕСКОВИЦА	Низак
426	ЖЕПЧЕ	ОРАХОВИЦА	Низак
427	ЖЕПЧЕ	ПАПРАТНИЦА	Низак
428	ЖЕПЧЕ	ВИТЛАЦИ	Низак
429	ЖЕПЧЕ	ЖЕЉЕЗНО ПОЉЕ	Низак
430	ЖЕПЧЕ	ЖЕПЧЕ	Низак
431	ДОБОЈ-ЈУГ	МАТУЗИЋИ	Низак
432	ДОБОЈ-ЈУГ	МРАВИЋИ	Низак
433	УСОРА	УЛАРИЦЕ	Висок
434	УСОРА	БЕЈИЋИ	Низак
435	УСОРА	ОМАЊСКА	Низак
436	УСОРА	МАКЉЕНОВАЦ	Низак
437	УСОРА	НОВИ МИЉАНОВЦИ	Низак

БОСАНСКО-ПОДРИЊСКИ КАНТОН			
438	ФОЧА	БАВЧИЋИ	Низак
439	ФОЧА	ЈАБУКА	Средњи
440	ФОЧА	КОЛАКОВИЋИ	Низак
441	ФОЧА	ЛОКВЕ	Средњи
442	ФОЧА	ПЕТОЈЕВИЋИ	Низак
443	ФОЧА	ПОДГРАЂЕ	Низак
444	ФОЧА	ПРЕВИЛА	Низак
445	ФОЧА	ПРИСОЈЕ	Низак
446	ФОЧА	РАЧИЋИ	Средњи
447	ФОЧА	СОРЛАЦИ	Низак
448	ФОЧА	СТОЈКОВИЋИ	Низак
449	ФОЧА	УСТИКОЛИНА	Низак
450	ФОЧА	ЗЕБИНА ШУМА	Средњи
451	ФОЧА	ДРАГОМИЛИЋИ	Низак
452	ГОРАЖДЕ	АХМОВИЋИ	Средњи
453	ГОРАЖДЕ	БИЉИН	Средњи
454	ГОРАЖДЕ	БОШКОВИЋИ	Средњи
455	ГОРАЖДЕ	ЧУРОВИ	Средњи
456	ГОРАЖДЕ	ДЕШЕВА	Средњи
457	ГОРАЖДЕ	ДОЊЕ СЕЛО	Низак
458	ГОРАЖДЕ	ДОЊИ БОГОВИЋИ	Низак
459	ГОРАЖДЕ	ГАЈ	Средњи
460	ГОРАЖДЕ	ГОРЊА БРДА	Низак
461	ГОРАЖДЕ	ГОРЊИ БОГОВИЋИ	Низак
462	ГОРАЖДЕ	ГУЊЕВИЋИ	Низак
463	ГОРАЖДЕ	ХРАНЧИЋИ	Низак
464	ГОРАЖДЕ	ХУБЈЕРИ	Средњи
465	ГОРАЖДЕ	ИЛИНО	Низак
466	ГОРАЖДЕ	КАЗАГИЋИ	Средњи
467	ГОРАЖДЕ	КОЏАГА ПОЉЕ	Низак
468	ГОРАЖДЕ	КОЛИЈЕВКЕ	Средњи
469	ГОРАЖДЕ	КОЊБАБА	Низак
470	ГОРАЖДЕ	МИЛАНОВИЋИ	Средњи
471	ГОРАЖДЕ	МИРВИЋИ НА ПОДХРАЊЕНУ	Средњи
472	ГОРАЖДЕ	МРАВИ	Средњи
473	ГОРАЖДЕ	НЕКОПИ	Средњи
474	ГОРАЖДЕ	ОРАХОВИЦЕ	Низак
475	ГОРАЖДЕ	ПРИСОЈЕ	Средњи
476	ГОРАЖДЕ	РАДИЋИ	Средњи
477	ГОРАЖДЕ	УХОТИЋИ	Средњи
478	ГОРАЖДЕ	ВРАНПОТОК	Средњи
479	ГОРАЖДЕ	ЗУБОВИЋИ У ОГЛЕЧЕВИ	Средњи
480	ГОРАЖДЕ	ЗУПЧИЋИ	Средњи

481	ГОРАЖДЕ	ЖИГОВИ	Средњи
482	ГОРАЖДЕ	БЛАГОЈЕВИЋИ	Низак
483	ГОРАЖДЕ	РАДИЈЕВИЋИ	Низак
484	ГОРАЖДЕ	СОПОТНИЦА	Средњи
485	ГОРАЖДЕ	ЖУЖЕЛО	Средњи
486	ПАЛЕ	ВРАЖАЛИЦЕ	Средњи
487	ПАЛЕ	БРДАРИЋИ	Средњи
488	ПАЛЕ	ДАТЕЉИ	Средњи
489	ПАЛЕ	ПРАЧА	Средњи
490	ПАЛЕ	РЕНОВИЦА	Средњи
491	ПАЛЕ	ШАИНОВИЋИ	Низак
492	ПАЛЕ	КАМЕНИЦА	Средњи
493	ПАЛЕ	СРЕДЊИ	Низак
СРЕДЊОБОСАНСКИ КАНТОН			
494	БУГОЈНО	АЛИБЕГОВИЋИ	Средњи
495	БУГОЈНО	БУГОЈНО	Низак
496	БУГОЈНО	ЦРНИЧЕ	Средњи
497	БУГОЈНО	ДОЊИ БОГАНОВЦИ	Низак
498	БУГОЈНО	ДРВЕТИНЕ	Средњи
499	БУГОЈНО	ГАРАЧИЋИ	Висок
500	БУГОЈНО	ГРЕДИНЕ	Низак
501	БУГОЈНО	ХУМАЦ	Средњи
502	БУГОЈНО	КОПЧИЋ	Средњи
503	БУГОЈНО	КУЛА	Низак
504	БУГОЈНО	ЛУГ	Средњи
505	БУГОЈНО	ЉУБНИЋ	Низак
506	БУГОЈНО	МРАЧАЈ	Висок
507	БУГОЈНО	ПОДРИПЦИ	Низак
508	БУГОЈНО	ПОРИЧЕ	Низак
509	БУГОЈНО	СКРТЕ	Низак
510	БУГОЈНО	УДУРЛИЈЕ	Средњи
511	БУГОЈНО	ВЕСЕЛА	Низак
512	БУГОЈНО	ЖДРАЛОВИЋИ	Средњи
513	БУСОВАЧА	ДОЊА РОВНА	Средњи
514	БУСОВАЧА	ГОРЊА РОВНА	Средњи
515	БУСОВАЧА	ГРАБЉЕ	Средњи
516	БУСОВАЧА	КАЋУНИ	Низак
517	БУСОВАЧА	КАТИЋИ	Низак
518	БУСОВАЧА	КОВАЧЕВАЦ	Средњи
519	БУСОВАЧА	КРЧЕВИНЕ	Низак
520	БУСОВАЧА	КУЛА	Висок
521	БУСОВАЧА	ЛОНЧАРИ	Средњи
522	БУСОВАЧА	МИЛАВИЦЕ	Средњи
523	БУСОВАЧА	ПОДЈЕЛЕ	Средњи
524	БУСОВАЧА	СОЛАКОВИЋИ	Средњи

525	БУСОВАЧА	СТРАНЕ	Средњи
526	ДОЊИ ВАКУФ	БРЕЗИЧАНИ	Средњи
527	ДОЊИ ВАКУФ	ЋЕМАЛОВИЋИ	Средњи
528	ДОЊИ ВАКУФ	ГУВНА	Средњи
529	ДОЊИ ВАКУФ	КАРИЋИ	Средњи
530	ДОЊИ ВАКУФ	КЕЖЕ	Низак
531	ДОЊИ ВАКУФ	КОРЕНИЋИ	Низак
532	ДОЊИ ВАКУФ	КОШЋАНИ	Средњи
533	ДОЊИ ВАКУФ	ПРИБРАЋА	Средњи
534	ДОЊИ ВАКУФ	ПРУСАЦ	Висок
535	ДОЊИ ВАКУФ	СЛАТИНА	Низак
536	ДОЊИ ВАКУФ	СУЛТАНОВИЋИ	Висок
537	ДОЊИ ВАКУФ	УРИЈА	Низак
538	ДОЊИ ВАКУФ	ЉУША	Низак
539	ФОЛНИЦА	ДЈЕДОВ ДО	Средњи
540	ФОЛНИЦА	ОГЛАВАК	Средњи
541	ФОЛНИЦА	ПОЊУШИНА	Низак
542	ГОРЊИ ВАКУФ - УСКОПЉЕ	БАТУША	Низак
543	ГОРЊИ ВАКУФ - УСКОПЉЕ	БИСТРИЦА	Висок
544	ГОРЊИ ВАКУФ - УСКОПЉЕ	БОЉКОВАЦ	Низак
545	ГОРЊИ ВАКУФ - УСКОПЉЕ	ДОБРОШИН	Средњи
546	ГОРЊИ ВАКУФ - УСКОПЉЕ	ДОЊА РИЧИЦА	Средњи
547	ГОРЊИ ВАКУФ - УСКОПЉЕ	ДРАЖЕВ ДОЛ	Низак
548	ГОРЊИ ВАКУФ - УСКОПЉЕ	ГАЛИЧИЦА	Средњи
549	ГОРЊИ ВАКУФ - УСКОПЉЕ	ГОРЊИ МРАЧАЈ	Низак
550	ГОРЊИ ВАКУФ - УСКОПЉЕ	ГОРЊИ ВАКУФ- УСКОПЉЕ	Средњи
551	ГОРЊИ ВАКУФ - УСКОПЉЕ	ХРАСНИЦА	Низак
552	ГОРЊИ ВАКУФ - УСКОПЉЕ	ХУМАЦ	Средњи
553	ГОРЊИ ВАКУФ - УСКОПЉЕ	ЈАГЊИД	Средњи
554	ГОРЊИ ВАКУФ - УСКОПЉЕ	КРУПА	Низак
555	ГОРЊИ ВАКУФ - УСКОПЉЕ	КУТЕ	Средњи
556	ГОРЊИ ВАКУФ -	ЛУЖАНИ	Низак

	УСКОПЉЕ		
557	ГОРЊИ ВАКУФ - УСКОПЉЕ	ОСРЕДАК	Низак
558	ГОРЊИ ВАКУФ - УСКОПЉЕ	ПАЈИЋ ПОЉЕ	Средњи
559	ГОРЊИ ВАКУФ - УСКОПЉЕ	ПЛОЧА	Висок
560	ГОРЊИ ВАКУФ - УСКОПЉЕ	ПОДГРАЂЕ	Низак
561	ГОРЊИ ВАКУФ - УСКОПЉЕ	ПРИДВОРЦИ	Низак
562	ГОРЊИ ВАКУФ - УСКОПЉЕ	РОСУЉЕ	Низак
563	ГОРЊИ ВАКУФ - УСКОПЉЕ	ВАГАЊАЦ	Низак
564	ГОРЊИ ВАКУФ - УСКОПЉЕ	ВИЛИЋ ПОЉЕ	Низак
565	ГОРЊИ ВАКУФ - УСКОПЉЕ	ВОЉЕВАЦ	Низак
566	ГОРЊИ ВАКУФ - УСКОПЉЕ	ВОЉИЦЕ	Низак
567	ГОРЊИ ВАКУФ - УСКОПЉЕ	ВРСЕ	Низак
568	ГОРЊИ ВАКУФ - УСКОПЉЕ	ЖДРИМЦИ	Средњи
569	ЈАЛЦЕ	БАРЕВО	Средњи
570	ЈАЛЦЕ	БИОКОВИНА	Средњи
571	ЈАЛЦЕ	БРАВНИЦЕ	Средњи
572	ЈАЛЦЕ	БУЧИЋИ	Средњи
573	ЈАЛЦЕ	БУЛИЋИ	Средњи
574	ЈАЛЦЕ	ЦАРЕВО ПОЉЕ	Средњи
575	ЈАЛЦЕ	ЋУСИНЕ	Средњи
576	ЈАЛЦЕ	ДОЊИ БЕСПЕЉ	Низак
577	ЈАЛЦЕ	ЈАЛЦЕ	Средњи
578	ЈАЛЦЕ	КАМЕНИЦЕ	Средњи
579	ЈАЛЦЕ	КОКИЋИ	Средњи
580	ЈАЛЦЕ	КРЕЗЛУК	Низак
581	ЈАЛЦЕ	МИЛЕ	Средњи
582	ЈАЛЦЕ	ПЕРАТОВЦИ	Средњи
583	ЈАЛЦЕ	ПРИСОЈЕ	Средњи
584	ЈАЛЦЕ	ПШЕНИК	Средњи
585	ЈАЛЦЕ	РИКА	Висок
586	ЈАЛЦЕ	ШИБЕНИЦА	Средњи
587	ЈАЛЦЕ	ВРБИЦА	Средњи
588	ЈАЛЦЕ	ВЛАСИЊЕ	Средњи
589	ЈАЛЦЕ	БОРЦИ	Средњи

590	КИСЕЉАК	АЗАПОВИЋИ	Низак
591	КИСЕЉАК	ЧАЛИКОВАЦ	Низак
592	КИСЕЉАК	ДРАЖЕВИЋИ	Средњи
593	КИСЕЉАК	ДУБРАВЕ	Низак
594	КИСЕЉАК	ДУКЕ	Низак
595	КИСЕЉАК	ГАЈ	Низак
596	КИСЕЉАК	ГОЈАКОВАЦ	Средњи
597	КИСЕЉАК	ГОМИОНИЦА	Средњи
598	КИСЕЉАК	ГРАХОВЦИ	Средњи
599	КИСЕЉАК	ГУЊАЧЕ	Висок
600	КИСЕЉАК	ХАДРОВЦИ	Средњи
601	КИСЕЉАК	ХАН ПЛОЧА	Средњи
602	КИСЕЉАК	ХРАСТОВИ	Средњи
603	КИСЕЉАК	КАЗАГИЋИ	Висок
604	КИСЕЉАК	КУЛИЈЕШ	Средњи
605	КИСЕЉАК	ПОДАСТИЊСКО БРДО	Низак
606	КИСЕЉАК	СВИЊАРЕВО	Средњи
607	КИСЕЉАК	ТУЛИЦА	Средњи
608	КИСЕЉАК	ЗАВРШЈЕ	Средњи
609	КИСЕЉАК	ЖЕЖЕЛОВО	Средњи
610	КРЕШЕВО	БЈЕЛОВИЋИ	Низак
611	КРЕШЕВО	ПОЉАНИ	Низак
612	КРЕШЕВО	РАТКОВИЋИ	Низак
613	КРЕШЕВО	ВРАНЦИ	Низак
614	НОВИ ТРАВНИК	БУДУШИЋИ	Средњи
615	НОВИ ТРАВНИК	ЧАКИЋИ	Низак
616	НОВИ ТРАВНИК	ИСАКОВИЋИ	Низак
617	НОВИ ТРАВНИК	КАСАПОВИЋИ	Низак
618	НОВИ ТРАВНИК	НЕВИЋ ПОЉЕ	Средњи
619	НОВИ ТРАВНИК	ПЕЧУЈ	Средњи
620	НОВИ ТРАВНИК	ПРИБИЛОВИЋИ	Средњи
621	НОВИ ТРАВНИК	РАНКОВИЋИ	Средњи
622	НОВИ ТРАВНИК	РАСТОВЦИ	Низак
623	НОВИ ТРАВНИК	СТОЈКОВИЋИ	Низак
624	НОВИ ТРАВНИК	ЗУБИЋИ	Средњи
625	ТРАВНИК	БАЧВИЦЕ	Средњи
626	ТРАВНИК	БАНДОЛ	Средњи
627	ТРАВНИК	БИЈЕЛО БУЧЈЕ	Средњи
628	ТРАВНИК	БРАЛИЋИ	Низак
629	ТРАВНИК	ЧИФЛУК	Средњи
630	ТРАВНИК	ДОЊЕ КРЧЕВИНЕ	Средњи
631	ТРАВНИК	ГОЛЕШ	Средњи
632	ТРАВНИК	ГОРЊЕ КРЧЕВИНЕ	Средњи
633	ТРАВНИК	ГОРЊИ КОРИЋАНИ	Средњи
634	ТРАВНИК	ГРАДИНА	Средњи

635	ТРАВНИК	ХАМАНЦИЋИ	Средњи
636	ТРАВНИК	КУЛА	Средњи
637	ТРАВНИК	ОВЧАРЕВО	Средњи
638	ТРАВНИК	ПАКЛАРЕВО	Средњи
639	ТРАВНИК	ПОДКРАЈ	Висок
640	ТРАВНИК	ПОКРАЈЧИЋИ	Висок
641	ТРАВНИК	ПОЉЕ СЛАВКА ГАВРАНЧИЋА	Средњи
642	ТРАВНИК	ПРИЋИ	Средњи
643	ТРАВНИК	ПУЛАЦ	Средњи
644	ТРАВНИК	ПУТИЋЕВО	Висок
645	ТРАВНИК	РАДОЈЧИЋИ	Низак
646	ТРАВНИК	САЖИЋИ	Средњи
647	ТРАВНИК	СЕЧЕВО	Средњи
648	ТРАВНИК	СЕФЕРИ	Средњи
649	ТРАВНИК	СЛИМЕНА	Средњи
650	ТРАВНИК	ШЕШИЋИ	Средњи
651	ТРАВНИК	ШИШАВА	Средњи
652	ТРАВНИК	ТРАВНИК	Низак
653	ТРАВНИК	ТУРБЕ	Висок
654	ТРАВНИК	ВАРОШЛУК	Висок
655	ТРАВНИК	ВИЛЕНИЦА	Низак
656	ТРАВНИК	ВЛАХОВИЋИ	Средњи
657	ВИТЕЗ	АХМИЋИ	Средњи
658	ВИТЕЗ	БРДО	Средњи
659	ВИТЕЗ	БУКВЕ	Низак
660	ВИТЕЗ	ДУБРАВИЦА	Средњи
661	ВИТЕЗ	ГАЋИЦЕ	Средњи
662	ВИТЕЗ	ЈАРДОЛ	Средњи
663	ВИТЕЗ	КРАТИНЕ	Средњи
664	ВИТЕЗ	КРЧЕВИНЕ	Средњи
665	ВИТЕЗ	КРТИНЕ	Висок
666	ВИТЕЗ	КРУШЧИЦА	Висок
667	ВИТЕЗ	ЉУБИЋ	Низак
668	ВИТЕЗ	ПИРИЋИ	Средњи
669	ВИТЕЗ	РИЈЕКА	Низак
670	ВИТЕЗ	САДОВАЧЕ	Средњи
671	ВИТЕЗ	ШАНТИЋИ	Средњи
672	ВИТЕЗ	ТОЛОВИЋИ	Низак
673	ВИТЕЗ	ВИТЕЗ	Средњи
674	ВИТЕЗ	ВРАНИСКА	Средњи
675	ВИТЕЗ	ВРХОВИНЕ	Низак
676	ВИТЕЗ	ЖАБИЉЕ	Средњи
677	ВИТЕЗ	ЗАСЕЉЕ	Низак
678	ДОБРЕТИЋИ	МЕЛИНА	Низак

679	ДОБРЕТИЋИ	ПРИСИКА	Низак
680	ДОБРЕТИЋИ	ВИТОВЉЕ МАЛО	Средњи
681	ДОБРЕТИЋИ	ВУКОВИЋИ	Средњи
ХЕРЦЕГОВАЧКО-НЕРЕТВАНСКИ КАНТОН			
682	ЧАПЉИНА	КЛЕПЦИ	Висок
683	ЧАПЉИНА	ЛОКВЕ	Висок
684	ЧАПЉИНА	ПРЕБИЛОВЦИ	Низак
685	ЈАБЛАНИЦА	ДОЉАНИ	Средњи
686	ЈАБЛАНИЦА	ГЛОДНИЦА	Низак
687	ЈАБЛАНИЦА	ГЛОГОШНИЦА	Низак
688	ЈАБЛАНИЦА	РИСОВАЦ	Низак
689	ЈАБЛАНИЦА	СЛАТИНА	Средњи
690	ЈАБЛАНИЦА	СОВИЋИ	Средњи
691	ЈАБЛАНИЦА	КОСНЕ ЛУКЕ	Средњи
692	КОЊИЦ	БРДА	Висок
693	КОЊИЦ	ХОТОВЉЕ	Средњи
694	КОЊИЦ	ЛУКО	Средњи
695	КОЊИЦ	ЉУТА (ОПШТИНА КАЛИНОВИК-РС)	Средњи
696	КОЊИЦ	ПОЉЕ	Низак
697	КОЊИЦ	ЗЕЛОМИЋИ	Средњи
698	КОЊИЦ	БИЈЕЛА	Низак
699	КОЊИЦ	БУТУРОВИЋ ПОЉЕ	Средњи
700	КОЊИЦ	ЧИЧЕВО	Низак
701	КОЊИЦ	ДОЊИ ГРАДАЦ	Низак
702	КОЊИЦ	ГАКИЋИ	Низак
703	КОЊИЦ	ГЛАВАТИЧЕВО	Средњи
704	КОЊИЦ	ГОРАНИ	Средњи
705	КОЊИЦ	ГОРЊИ НЕВИЗДРАЦИ	Средњи
706	КОЊИЦ	ХОМАТЛИЈЕ	Средњи
707	КОЊИЦ	ЈОШАНИЦА	Средњи
708	КОЊИЦ	КАШИЋИ	Низак
709	КОЊИЦ	КОЊИЦ	Средњи
710	КОЊИЦ	КРУПАЦ	Висок
711	КОЊИЦ	ЛАЂАНИЦА	Висок
712	КОЊИЦ	ЛИСИЧИЋИ	Низак
713	КОЊИЦ	ЉУБУЧА	Средњи
714	КОЊИЦ	ЉУТА	Низак
715	КОЊИЦ	МЛАДЕШКОВИЋИ	Средњи
716	КОЊИЦ	ПАЧЕРАНИ	Низак
717	КОЊИЦ	ПОЉЕ БИЈЕЛА	Низак
718	КОЊИЦ	ПРЕВЉЕ	Низак
719	КОЊИЦ	РАЗИЋИ	Средњи
720	КОЊИЦ	СЕОНИЦА	Низак
721	КОЊИЦ	СТУДЕНЧИЦА	Средњи

722	КОЊИЦ	ТРУСИНА	Низак
723	КОЊИЦ	ТУРИЈА	Средњи
724	КОЊИЦ	ЗАБРЂЕ	Средњи
725	КОЊИЦ	ЗАСЛИВЉЕ	Средњи
726	НЕУМ	ЦРНОГЛАВ	Средњи
727	НЕУМ	ГЛУМИНА	Средњи
728	ПРОЗОР	ДОЊА ВАСТ	Средњи
729	ПРОЗОР	ГРЕВИЋИ	Низак
730	ПРОЗОР	ХЕРЕ	Низак
731	ПРОЗОР	ХУДУТСКО	Средњи
732	ПРОЗОР	КУЋАНИ	Низак
733	ПРОЗОР	КУТЕ	Низак
734	ПРОЗОР	ЛИЗОПЕРЦИ	Средњи
735	ПРОЗОР	ЉУБУНЦИ	Средњи
736	ПРОЗОР	ПРОЗОР	Средњи
737	ПРОЗОР	ШЋИПЕ	Низак
738	ПРОЗОР	УЗДОЛ	Средњи
739	ПРОЗОР	ЗАХУМ	Низак
740	СТОЛАЦ	БАРАНЕ	Средњи
741	СТОЛАЦ	БЕЛОЈЕВИЋИ	Средњи
742	СТОЛАЦ	БУРМАЗИ	Средњи
743	СТОЛАЦ	ХОДОВО	Средњи
744	СТОЛАЦ	КОМАЂЕ БРДО	Средњи
745	СТОЛАЦ	КРУШЕВО	Средњи
746	СТОЛАЦ	ПОПЛАТ	Средњи
747	СТОЛАЦ	РОТИМЉА	Средњи
748	СТОЛАЦ	СТОЛАЦ	Средњи
749	РАВНО	БАЉИВАЦ	Средњи
750	РАВНО	БОБОВИШТА	Средњи
751	РАВНО	ЧАВАШ	Средњи
752	РАВНО	ЧВАЉИНА	Средњи
753	РАВНО	ГЛАВСКА	Средњи
754	РАВНО	ГОРОГАШЕ	Средњи
755	РАВНО	КУТИНА	Средњи
756	РАВНО	НЕВАДА	Средњи
757	РАВНО	ОРАХ	Средњи
758	РАВНО	РАВНО	Средњи
759	РАВНО	СПАРОЖИЋИ	Средњи
760	РАВНО	ЗАЧУЛА	Низак
761	РАВНО	ЗАГРАДИЊЕ	Средњи
762	РАВНО	ЗАВАЛА	Висок
763	РАВНО	БАОНИНЕ	Средњи
764	МОСТАР	ЧУЛЕ	Висок
765	МОСТАР	КРИВОДОЛ	Средњи
766	МОСТАР	СЛИПЧИЋИ	Средњи

767	МОСТАР	БЛАГАЈ	Средњи
768	МОСТАР	ДОБРЧ	Средњи
769	МОСТАР	ДРАЧЕВИЦЕ	Висок
770	МОСТАР	ГНОЈНИЦЕ	Низак
771	МОСТАР	ГОРЊЕ ГНОЈНИЦЕ	Средњи
772	МОСТАР	МАЛО ПОЉЕ	Средњи
773	МОСТАР	ПОДВЕЛЕЖ	Средњи
774	МОСТАР	ВРАЂЕВИЋИ	Средњи
775	МОСТАР	КАМЕНА	Висок
776	МОСТАР	МИЉКОВИЋИ	Средњи
777	МОСТАР	РОДОЧ	Средњи
778	МОСТАР	МОСТАР-дио	Средњи
779	МОСТАР	ДОЊА ДРЕЖНИЦА	Низак
780	МОСТАР	ДОЊИ ЈАСЕЊАНИ	Низак
781	МОСТАР	ГОРЊА ДРЕЖНИЦА	Средњи
782	МОСТАР	ГОРЊИ ЈАСЕЊАНИ	Средњи
783	МОСТАР	ХУМИЛИШАНИ	Средњи
784	МОСТАР	КРЕМЕНАЦ	Средњи
785	МОСТАР	КУТИЛИВАЧ	Низак
786	МОСТАР	ПОДГОРАНИ	Средњи
787	МОСТАР	ПОТОЦИ	Средњи
788	МОСТАР	ПРИГРАЂАНИ	Средњи
789	МОСТАР	РАВНИ	Низак
790	МОСТАР	СТРИЖЕВО	Низак
791	МОСТАР	ВРАПЧИЋИ	Средњи
792	МОСТАР	ЖЕЉУША	Средњи
793	МОСТАР	ЗИЈЕМЉЕ	Средњи
794	МОСТАР	РАШКА ГОРА	Средњи
795	МОСТАР	РАШТАНИ	Средњи
796	МОСТАР	ВИХОВИЋИ	Средњи
797	МОСТАР	ВОЈНО	Средњи
798	МОСТАР	ВРДИ	Средњи
ЗАПАДНОХЕРЦЕГОВАЧКИ КАНТОН			
799	ПОСУШЈЕ	БАРЕ	Низак
САРАЈЕВСКИ КАНТОН			
800	ХАДЖИЋИ	БУТУРОВИЋИ КОД ДРОЗГОМЕТВА	Средњи
801	ХАЦИЋИ	ДРОЗГОМЕТВА	Средњи
802	ХАЦИЋИ	ДУПОВЦИ	Средњи
803	ХАЦИЋИ	ГРАДАЦ	Средњи
804	ХАЦИЋИ	ГРИВИЋИ	Средњи
805	ХАЦИЋИ	ХАЦИЋИ	Средњи
806	ХАЦИЋИ	КАСАТИЋИ	Средњи
807	ХАЦИЋИ	КОШЧАН	Средњи
808	ХАЦИЋИ	КУЊИЦЕ	Средњи

809	ХАЦИЋИ	ЛОКВЕ	Низак
810	ХАЦИЋИ	МЕДВЈЕДИЦЕ	Низак
811	ХАЦИЋИ	УШИВАК	Средњи
812	ХАЦИЋИ	ВРАНЧИЋИ	Средњи
813	ХАЦИЋИ	ЖУНОВИЦА	Средњи
814	ИЛИЦА	БУХОТИНА	Средњи
815	ИЛИЦА	ЈАСЕН	Средњи
816	ИЛИЦА	КОБИЉАЧА	Низак
817	ИЛИЦА	РУДНИК	Средњи
818	ИЛИЦА	ВЕЛА	Средњи
819	ИЛИЦА	ВЛАКОВО	Низак
820	ИЛИЦА	ЗЕНИК	Средњи
821	ИЛИЦА	ЗОРАНОВИЋИ	Средњи
822	ИЛИЦА	САРАЈЕВО ДИО	Низак
823	ИЛИЈАШ	ДОЊА МИСОЧА	Средњи
824	ИЛИЈАШ	ДОЊИ ЧЕВЉАНОВИЋИ	Средњи
825	ИЛИЈАШ	ГАЛИНЕ	Висок
826	ИЛИЈАШ	ГОРЊА БИОЧА	Средњи
827	ИЛИЈАШ	КАМЕНИЦА	Висок
828	ИЛИЈАШ	КОРИТА	Средњи
829	ИЛИЈАШ	КРЧЕВИНЕ	Средњи
830	ИЛИЈАШ	КРИВАЈЕВИЋИ	Средњи
831	ИЛИЈАШ	ЛАЂЕВИЋИ	Средњи
832	ИЛИЈАШ	ЉЕШЕВО	Средњи
833	ИЛИЈАШ	ЉУБИНА	Средњи
834	ИЛИЈАШ	МЕДОЈЕВИЋИ	Средњи
835	ИЛИЈАШ	МОШЕВИЋИ	Средњи
836	ИЛИЈАШ	МРАКОВО	Средњи
837	ИЛИЈАШ	ПОПОВИЋИ	Средњи
838	ИЛИЈАШ	РАКОВА НОГА	Средњи
839	ИЛИЈАШ	СОЛАКОВИЋИ	Средњи
840	ИЛИЈАШ	СОВРЛЕ	Средњи
841	ИЛИЈАШ	СРЕДЊИ	Средњи
842	ИЛИЈАШ	СТОМОРИНЕ	Средњи
843	ИЛИЈАШ	ТАРАЧИН ДО	Средњи
844	ИЛИЈАШ	ВИЛИЋ	Средњи
845	ИЛИЈАШ	ВЛАШКОВО	Средњи
846	САРАЈЕВО-НОВИ ГРАД	САРАЈЕВО дио	Средњи
847	САРАЈЕВО-НОВО САРАЈЕВО	САРАЈЕВО дио	Средњи
848	САРАЈЕВО-СТАРИ ГРАД	БАРИЦЕ	Средњи
849	САРАЈЕВО-СТАРИ ГРАД	ДОЊЕ БИОСКО	Средњи
850	САРАЈЕВО-СТАРИ ГРАД	ФАЛЕТИЋИ	Висок
851	САРАЈЕВО-СТАРИ ГРАД	САРАЈЕВО дио	Низак
852	ТРНОВО	БРУТУСИ	Средњи

853	ТРНОВО	ЧЕРУЖИЋИ	Низак
854	ТРНОВО	ДЕЈЧИЋИ	Средњи
855	ТРНОВО	ДУЈМОВИЋИ	Средњи
856	ТРНОВО	ГОДИЊА	Средњи
857	ТРНОВО	ГОРЊА ПРЕСЈЕНИЦА	Средњи
858	ТРНОВО	ГРАЧАНИЦА	Средњи
859	ТРНОВО	ИЛОВИЦЕ	Низак
860	ТРНОВО	ЛИСОВИЋИ	Низак
861	ТРНОВО	МАЂАРИ	Низак
862	ТРНОВО	ОБЛА БРДА	Низак
863	ТРНОВО	ОСТОЈИЋИ	Средњи
864	ТРНОВО	ПЕНДИЧИЋИ	Средњи
865	ТРНОВО	ПРЕЧАНИ	Низак
866	ТРНОВО	РАКИТНИЦА	Средњи
867	ТРНОВО	ШАБАНЦИ	Средњи
868	ТРНОВО	ШАБИЋИ	Средњи
869	ТРНОВО	ТРЕБЕЧАЈ	Средњи
870	ТРНОВО	УМЧАНИ	Низак
871	ТРНОВО	ВРБОВНИК	Низак
872	ТРНОВО	БОГАТИЋИ (у РС)	Средњи
873	ТРНОВО	ГРАБ	Низак
874	ТРНОВО	МИЉЕ	Низак
875	ТРНОВО	ТУРОВИ (у РС)	Средњи
876	ВОГОШЧА	ДОЊА ВОГОШЋА	Средњи
877	ВОГОШЧА	ГАРЕЖ	Средњи
878	ВОГОШЧА	ГОРА	Средњи
879	ВОГОШЧА	ХОТОЊ	Средњи
880	ВОГОШЧА	КАМЕНИЦА	Висок
881	ВОГОШЧА	КРЕМЕШ	Средњи
882	ВОГОШЧА	СЕМИЗОВАЦ	Средњи
883	ВОГОШЧА	УГЉЕШИЋИ	Средњи
884	ВОГОШЧА	УГОРСКО	Висок
ХЕРЦЕГБОСАНСКИ КАНТОН			
885	БОСАНСКО ГРАХОВО	БАСТАСИ	Средњи
886	БОСАНСКО ГРАХОВО	ЦРНАЦ	Низак
887	БОСАНСКО ГРАХОВО	ЦРНИ ЛУГ	Висок
888	БОСАНСКО ГРАХОВО	ДОЊЕ ПЕУЉЕ	Средњи
889	БОСАНСКО ГРАХОВО	ДОЊИ КАЗАНЦИ	Средњи
890	БОСАНСКО ГРАХОВО	ГОРЊЕ ПЕУЉЕ	Висок
891	БОСАНСКО ГРАХОВО	ЈАРУГА	Висок
892	БОСАНСКО ГРАХОВО	ЛУКА	Средњи
893	БОСАНСКО ГРАХОВО	МАЛЕШЕВЦИ	Средњи
894	БОСАНСКО ГРАХОВО	МАЛО ТИЧЕВО	Висок
895	БОСАНСКО ГРАХОВО	НУГЛАШИЦА	Висок
896	БОСАНСКО ГРАХОВО	ПЕЧЕНЦИ	Средњи

897	БОСАНСКО ГРАХОВО	ПРЕОДАЦ	Средњи
898	БОСАНСКО ГРАХОВО	ПРЖИНЕ	Средњи
899	БОСАНСКО ГРАХОВО	РАДЛОВИЋИ	Средњи
900	БОСАНСКО ГРАХОВО	РЕСАНОВЦИ	Средњи
901	БОСАНСКО ГРАХОВО	СТОЖИШТА	Средњи
902	БОСАНСКО ГРАХОВО	УГАРЦИ	Средњи
903	БОСАНСКО ГРАХОВО	УНИШТА	Средњи
904	БОСАНСКО ГРАХОВО	ВЕЛИКО ТИЧЕВО	Средњи
905	БОСАНСКО ГРАХОВО	ВИДОВИЋИ	Средњи
906	БОСАНСКО ГРАХОВО	ЗЕБЕ	Средњи
907	ТОМИСЛАВГРАД	БАЉЦИ	Низак
908	ТОМИСЛАВГРАД	ЛЕТКА	Низак
909	ТОМИСЛАВГРАД	ЛИПА	Низак
910	ТОМИСЛАВГРАД	РАШЋАНИ	Низак
911	ТОМИСЛАВГРАД	ШУИЦА	Висок
912	ТОМИСЛАВГРАД	ВЕДАШИЋ	Низак
913	ГЛАМОЧ	ЦРНИ ВРХ	Средњи
914	ГЛАМОЧ	ДОЛАЦ	Низак
915	ГЛАМОЧ	ДРАГЊИЋ	Средњи
916	ГЛАМОЧ	ГЛАМОЧ	Средњи
917	ГЛАМОЧ	КАРАЈЗОВЦИ	Средњи
918	ГЛАМОЧ	КОПИЋ	Низак
919	ГЛАМОЧ	КОРИЋНА	Низак
920	ГЛАМОЧ	ПРИБЕЉА	Средњи
921	ГЛАМОЧ	ПРИЈАНИ	Средњи
922	ГЛАМОЧ	ВИДИМЛИЈЕ	Средњи
923	КУПРЕС	БАРЈАМОВЦИ	Висок
924	КУПРЕС	БИЛИ ПОТОК	Висок
925	КУПРЕС	БОТУН	Висок
926	КУПРЕС	БУЋОВАЧА	Висок
927	КУПРЕС	ДОЊЕ РАВНО	Средњи
928	КУПРЕС	ДОЊЕ ВУКОВСКО	Средњи
929	КУПРЕС	ДОЊИ МАЛОВАН	Висок
930	КУПРЕС	ГОРЊЕ ВУКОВСКО	Средњи
931	КУПРЕС	КУПРЕС	Средњи
932	КУПРЕС	МУШИЋ	Средњи
933	КУПРЕС	ОСМАНЛИЈЕ	Средњи
934	КУПРЕС	РАСТИЧЕВО	Средњи
935	КУПРЕС	РИЛИЋ	Средњи
936	КУПРЕС	СТРАЖБЕНИЦА	Средњи
937	КУПРЕС	СУХОВА	Низак
938	КУПРЕС	ЗАНАГЛИНА	Средњи
939	КУПРЕС	ЗЛОСЕЛА	Висок
940	КУПРЕС	ЗВИРЊАЧА	Средњи
941	ЛИВНО	БОГДАШЕ	Средњи

942	ЛИВНО	БОЈМУНТЕ	Средњи
943	ЛИВНО	ЧАПРАЗЛИЈЕ	Висок
944	ЛИВНО	ЧЕЛЕБИЋ	Висок
945	ЛИВНО	ДОЊИ РУЈАНИ	Средњи
946	ЛИВНО	ГУБИН	Средњи
947	ЛИВНО	ПРИЛУКА	Средњи
948	ЛИВНО	ПРОВО	Висок
949	ЛИВНО	РАДАНОВЦИ	Средњи
950	ЛИВНО	САЈКОВИЋ	Средњи
951	ЛИВНО	СТРУПНИЋ	Низак
952	ЛИВНО	ВРБИЦА	Висок
953	ЛИВНО	ЗАГОРИЧАНИ	Низак
954	ДРВАР	БАСТАСИ	Висок
955	ДРВАР	КАМЕНИЦА	Средњи
956	ДРВАР	МОКРОНОГЕ	Средњи
957	ДРВАР	МРЂЕ	Средњи
958	ДРВАР	ПОДИЋ	Средњи
959	ДРВАР	ПОЉИЦЕ	Средњи
960	ДРВАР	ШАЈИНОВАЦ	Средњи
961	ДРВАР	ШИПОВЉАНИ	Средњи
962	ДРВАР	ВИДОВО СЕЛО	Средњи
963	ДРВАР	ВРТОЧЕ	Средњи
964	ДРВАР	ЗАГЛАВИЦА	Средњи
РЕПУБЛИКА СРПСКА			
965	БОСАНСКА ДУБИЦА (КОЗАРСКА ДУБИЦА)	МЕЂЕЂА	Низак
966	БОСАНСКА ГРАДИШКА (ГРАДИШКА)	БИСТРИЦА	Низак
967	БОСАНСКА ГРАДИШКА (ГРАДИШКА)	МАЧКОВАЦ	Средњи
968	БОСАНСКА ГРАДИШКА (ГРАДИШКА)	ОРАХОВА	Средњи
969	БОСАНСКА КРУПА (КРУПА НА УНИ)	ГОРЊИ БУШЕВИЋ	Средњи
970	БОСАНСКА КРУПА (КРУПА НА УНИ)	ХАШАНИ	Низак
971	БОСАНСКА КРУПА (КРУПА НА УНИ)	СРЕДЊИ БУШЕВИЋ	Средњи
972	БОСАНСКА КРУПА (КРУПА НА УНИ)	СРЕДЊИ ДУБОВИК	Средњи
973	БОСАНСКИ НОВИ (НОВИ ГРАД)	РУДИЦЕ	Низак
974	КЉУЧ (РИБНИК)	ГОРЊЕ СОКОЛОВО	Низак
975	КОТОР ВАРОШ	ЈАКОТИНА	Низак
976	КОТОР ВАРОШ	ОРАХОВА	Средњи
977	КОТОР ВАРОШ	СОКОЛИНЕ	Низак

978	КОТОР ВАРОШ	ВЕЧИЋИ	Средњи
979	КОТОР ВАРОШ	ВИШЕВИЦЕ	Низак
980	КОТОР ВАРОШ	КРУШЕВО БРДО И	Средњи
981	ПРИЈЕДОР	АЛИШИЋИ	Средњи
982	ПРИЈЕДОР	ХАМБАРИНЕ	Висок
983	ПРИЈЕДОР	КОЗАРАЦ	Низак
984	СКЕНДЕР ВАКУФ (КНЕЗЕВО)	БРЕГОВИ	Низак
985	СРБАЦ	БАЈИНЦИ	Низак
986	СРБАЦ	КОРОВИ	Низак
987	СРБАЦ	НОВА ВЕС	Низак
988	ДРВАР	ПОТОЦИ	Средњи
989	БОСАНСКИ БРОД	ДОЊА БАРИЦА	Низак
990	БОСАНСКИ БРОД	БОСАНСКИ БРОД	Висок
991	БОСАНСКИ БРОД	БРУСНИЦА ВЕЛИКА	Средњи
992	БОСАНСКИ БРОД	ДОЊИ КЛАКАР	Низак
993	БОСАНСКИ БРОД	ДОЊЕ КОЛИБЕ	Средњи
994	БОСАНСКИ БРОД	ГОРЊЕ КОЛИБЕ	Висок
995	БОСАНСКИ БРОД	КОРАЧЕ	Висок
996	БОСАНСКИ БРОД	ЛИЈЕШЧЕ	Низак
997	БОСАНСКИ БРОД	СИЈЕКОВАЦ	Висок
998	БОСАНСКИ БРОД	ВИНСКА	Средњи
999	БОСАНСКИ ШАМАЦ	БАТКУША	Висок
1000	БОСАНСКИ ШАМАЦ	БРВНИК	Висок
1001	БОСАНСКИ ШАМАЦ	КОРНИЦА	Средњи
1002	БОСАНСКИ ШАМАЦ	ОБУДОВАЦ	Средњи
1003	БОСАНСКИ ШАМАЦ	СРЕДЊА СЛАТИНА	Средњи
1004	БОСАНСКИ ШАМАЦ	ТИШИНА	Низак
1005	БОСАНСКИ ШАМАЦ	ГАЈЕВИ	Низак
1006	БОСАНСКИ ШАМАЦ	ГРЕБНИЦЕ	Средњи
1007	ДЕРВЕНТА	БЕГЛУЦИ	Средњи
1008	ДЕРВЕНТА	БИЈЕЛО БРДО	Средњи
1009	ДЕРВЕНТА	БОСАНСКИ ДУБОЧАЦ	Средњи
1010	ДЕРВЕНТА	БРЕЗИЦИ	Средњи
1011	ДЕРВЕНТА	БУКОВИЦА ВЕЛИКА	Средњи
1012	ДЕРВЕНТА	ДАЖНИЦА	Средњи
1013	ДЕРВЕНТА	ДЕРВЕНТА	Низак
1014	ДЕРВЕНТА	ДОЊА ЛУПЉАНИЦА	Низак
1015	ДЕРВЕНТА	ГОРЊА ЛУПЉАНИЦА	Средњи
1016	ДЕРВЕНТА	ГОРЊИ БОЖИНЦИ	Средњи
1017	ДЕРВЕНТА	КУЛИНА	Средњи
1018	ДЕРВЕНТА	ЛУЖАНИ БОСАНСКИ	Средњи
1019	ДЕРВЕНТА	ЛУЖАНИ НОВИ	Средњи
1020	ДЕРВЕНТА	ПЈЕВАЛОВАЦ	Средњи
1021	ДЕРВЕНТА	ПОЉЕ	Средњи

1022	ДЕРВЕНТА	ТРСТЕНЦИ	Низак
1023	ДЕРВЕНТА	ЖЕРАВАЦ	Средњи
1024	ДЕРВЕНТА	ЖИВИНИЦЕ	Средњи
1025	ДОБОЈ	БОЖИНЦИ ДОЊИ	Низак
1026	ДОБОЈ	ЦЕРОВИЦА	Висок
1027	ДОБОЈ	КОТОРСКО	Средњи
1028	ДОБОЈ	МАКЉЕНОВАЦ	Висок
1029	ДОБОЈ	МИЉКОВАЦ	Средњи
1030	ДОБОЈ	ПАЛЕЖНИЦА ДОЊА	Низак
1031	ДОБОЈ	ПОДНОВЉЕ	Низак
1032	ДОБОЈ	ПОТОЧАНИ	Средњи
1033	ДОБОЈ	ПРИДЈЕЛ ГОРЊИ	Средњи
1034	ДОБОЈ	ПРИСАДЕ	Висок
1035	ДОБОЈ	ПРЊАВОР МАЛИ	Низак
1036	ДОБОЈ	СЈЕНИНА РИЈЕКА	Средњи
1037	ДОБОЈ	СТАНОВИ	Висок
1038	ДОБОЈ	СУХО ПОЉЕ	Средњи
1039	ДОБОЈ	СВЈЕТЛИЧА	Висок
1040	ДОБОЈ	ШЕВАРЛИЈЕ	Висок
1041	ДОБОЈ	ТЕКУЋИЦА	Низак
1042	ДОБОЈ	ТРЊАНИ	Средњи
1043	ДОБОЈ	ЛУКАВИЦА РИЈЕКА	Средњи
1044	ДОБОЈ	СТАНИЋ РИЈЕКА	Средњи
1045	ГРАЧАНИЦА (ПЕТРОВО)	БОЉАНИЋ	Низак
1046	ГРАЧАНИЦА (ПЕТРОВО)	БОСАНСКО ПЕТРОВО СЕЛО	Средњи
1047	ГРАЧАНИЦА (ПЕТРОВО)	КАКМУЖ	Низак
1048	ГРАЧАНИЦА (ПЕТРОВО)	КАРАНОВАЦ	Низак
1049	ГРАЧАНИЦА (ПЕТРОВО)	ПОРЈЕЧИНА	Низак
1050	ГРАЧАНИЦА (ПЕТРОВО)	СКИПОВАЦ ГОРЊИ	Висок
1051	ГРАЧАНИЦА (ПЕТРОВО)	СОЧКОВАЦ	Средњи
1052	ГРАЧАНИЦА (ПЕТРОВО)	СКИПОВАЦ ДОЊИ	Средњи
1053	ГРАДАЧАЦ (ПЕЛАГИЋЕВО)	БЛАЖЕВАЦ	Средњи
1054	ГРАДАЧАЦ (ПЕЛАГИЋЕВО)	ДОЊА ТРАМОШНИЦА	Средњи
1055	ГРАДАЧАЦ (ПЕЛАГИЋЕВО)	ГОРЊА ТРАМОШНИЦА	Висок
1056	ГРАДАЧАЦ (ПЕЛАГИЋЕВО)	ГОРЊЕ КРЕЧАНЕ	Висок
1057	ГРАДАЧАЦ (ПЕЛАГИЋЕВО)	ПЕЛАГИЋЕВО	Средњи
1058	ГРАДАЧАЦ (ПЕЛАГИЋЕВО)	ПОРЕБРИЦЕ	Низак
1059	ГРАДАЧАЦ (ПЕЛАГИЋЕВО)	ТУРИЋ	Висок

1060	ГРАДАЧАЦ (ПЕЛАГИЋЕВО)	ЗЕЛИЊА ГОРЊА	Средњи
1061	ГРАДАЧАЦ (ПЕЛАГИЋЕВО)	ДОЊЕ ЛЕДЕНИЦЕ	Висок
1062	ГРАДАЧАЦ (ПЕЛАГИЋЕВО)	ГОРЊЕ ЛЕДЕНИЦЕ	Средњи
1063	ГРАДАЧАЦ (ПЕЛАГИЋЕВО)	ЈАСЕНИЦА	Средњи
1064	ГРАДАЧАЦ (ПЕЛАГИЋЕВО)	СИБОВАЦ	Средњи
1065	ГРАДАЧАЦ (ПЕЛАГИЋЕВО)	ЗЕЛИЊА СРЕДЊА	Висок
1066	МАГЛАЈ	ДОЊА ПАКЛЕНИЦА	Средњи
1067	МАГЛАЈ	РЈЕЧИЦА ДОЊА	Средњи
1068	МАГЛАЈ	РЈЕЧИЦА ГОРЊА	Средњи
1069	МАГЛАЈ	СТРИЈЕЖЕВИЦА	Низак
1070	МАГЛАЈ	ТРБУК	Средњи
1071	МАГЛАЈ	ДОЊА БУКОВИЦА	Низак
1072	МАГЛАЈ	КАМЕНИЦА	Низак
1073	МОДРИЧА	БОТАЈИЦА	Низак
1074	МОДРИЧА	ЧАРДАК	Средњи
1075	МОДРИЧА	КЛАДАРИ ДОЊИ	Средњи
1076	МОДРИЧА	КУЖЊАЧА	Низак
1077	МОДРИЧА	МИЛОШЕВАЦ	Низак
1078	МОДРИЧА	МОДРИЧА	Средњи
1079	МОДРИЧА	РИЈЕЧАНИ ДОЊИ	Низак
1080	МОДРИЧА	СКУГРИЋ ГОРЊИ	Низак
1081	МОДРИЧА	ТАРЕВЦИ	Низак
1082	МОДРИЧА	ВРАЊАК	Низак
1083	ОРАШЈЕ	ЛОНЧАРИ	Средњи
1084	ОРАШЈЕ	ОШТРА ЛУКА	Средњи
1085	ТЕСЛИЋ	БАЊА ВРУЊИЦА	Висок
1086	ТЕСЛИЋ	БИЈЕЛО БУЧЈЕ	Средњи
1087	ТЕСЛИЋ	БЛАТНИЦА	Средњи
1088	ТЕСЛИЋ	ДУБРАВЕ	Средњи
1089	ТЕСЛИЋ	ГОРЊА ВРУЊИЦА	Средњи
1090	ТЕСЛИЋ	КАМЕНИЦА	Висок
1091	ТЕСЛИЋ	КОМУШИНА ГОРЊА	Средњи
1092	ТЕСЛИЋ	РАДЕШИЋИ	Низак
1093	ТЕСЛИЋ	РАЈШЕВА	Средњи
1094	ТЕСЛИЋ	СЛАТИНА	Средњи
1095	ТЕСЛИЋ	СТЕЊАК	Средњи
1096	ТЕСЛИЋ	СТУДЕНЦИ	Средњи
1097	ТЕШАЊ	ВИТКОВЦИ	Висок
1098	БРАТУНАЦ	АБДУЛИЋИ	Низак
1099	БРАТУНАЦ	БИЉАЧА	Висок

1100	БРАТУНАЦ	БЈЕЛОВАЦ	Низак
1101	БРАТУНАЦ	БЉЕЧЕВА	Средњи
1102	БРАТУНАЦ	БОЉЕВИЋИ	Низак
1103	БРАТУНАЦ	БРАНА БАЧИЋИ	Средњи
1104	БРАТУНАЦ	ФАКОВИЋИ	Средњи
1105	БРАТУНАЦ	ХРАНЧА	Средњи
1106	БРАТУНАЦ	ЈЕЖЕСТИЦА	Висок
1107	БРАТУНАЦ	КРАВИЦА	Низак
1108	БРАТУНАЦ	МАГАШИЋИ	Средњи
1109	БРАТУНАЦ	УРКОВИЋИ	Низак
1110	БРАТУНАЦ	ВОЉАВИЦА	Средњи
1111	БРАТУНАЦ	ЗАЛУЖЈЕ	Висок
1112	КАЛЕСИЈА (ОСМАЦИ)	ХАЈВАЗИ	Средњи
1113	КАЛЕСИЈА (ОСМАЦИ)	ОСМАЦИ	Низак
1114	КАЛЕСИЈА (ОСМАЦИ)	ЗЕЛИНА	Средњи
1115	КЛАДАЊ	ДОЛЕ	Средњи
1116	ЛОПАРЕ	БРИЈЕСТ	Средњи
1117	ЛОПАРЕ	БРУСНИЦА	Низак
1118	ЛОПАРЕ	ЈАБЛАНИЦА	Средњи
1119	ЛОПАРЕ	ЛОПАРЕ	Низак
1120	ЛОПАРЕ	ЛОПАРЕ СЕЛО	Низак
1121	ЛОПАРЕ	МИРОСАВЦИ	Висок
1122	ЛОПАРЕ	ПЕЉАВЕ	Низак
1123	ЛОПАРЕ	ПИПЕРИ	Средњи
1124	ЛОПАРЕ	ПОДГОРА	Средњи
1125	ЛОПАРЕ	ПРИБОЈ	Средњи
1126	ЛОПАРЕ	ПУКИШ	Средњи
1127	ЛОПАРЕ	ЛУКАВИЦА	Средњи
1128	СРЕБРЕНИЦА	БРЕЖАНИ	Средњи
1129	СРЕБРЕНИЦА	ЧИЧЕВЦИ	Средњи
1130	СРЕБРЕНИЦА	ДОЊИ ПОТОЧАРИ	Средњи
1131	СРЕБРЕНИЦА	ГОСТИЉ	Низак
1132	СРЕБРЕНИЦА	КЛОТЛЕВАЦ	Средњи
1133	СРЕБРЕНИЦА	ОБАДИ	Низак
1134	СРЕБРЕНИЦА	ОРАХОВИЦА	Низак
1135	СРЕБРЕНИЦА	ОСАТИЦА	Средњи
1136	СРЕБРЕНИЦА	ОСМАЧЕ	Средњи
1137	СРЕБРЕНИЦА	ПАЛЕ	Низак
1138	СРЕБРЕНИЦА	ПОДГАЈ	Средњи
1139	СРЕБРЕНИЦА	ПОДРАВНО	Средњи
1140	СРЕБРЕНИЦА	ПРИБИДОЛИ	Средњи
1141	СРЕБРЕНИЦА	ПРОХИЋИ	Средњи
1142	СРЕБРЕНИЦА	САСЕ	Висок
1143	СРЕБРЕНИЦА	СЛАТИНА	Средњи
1144	СРЕБРЕНИЦА	ТОПЛИЦА	Средњи

1145	СРЕБРЕНИЦА	УРИСИЋИ	Висок
1146	ШЕКОВИЋИ	ЈАВОР	Низак
1147	ШЕКОВИЋИ	КАЛАБАЧЕ	Низак
1148	ШЕКОВИЋИ	КАСТИЈЕЉ	Низак
1149	ШЕКОВИЋИ	КОРИЈЕН	Низак
1150	ШЕКОВИЋИ	РАСЕВО	Низак
1151	ШЕКОВИЋИ	ТРНОВО	Низак
1152	ТУЗЛА	КОЊИКОВИЋИ	Средњи
1153	ТУЗЛА	ПОТРАШ	Низак
1154	УГЉЕВИК	ГЛИЊЕ	Средњи
1155	УГЉЕВИК	МЕЗГРАЈА	Средњи
1156	ВЛАСЕНИЦА	БЕШИЋИ	Низак
1157	ВЛАСЕНИЦА	ЋИЛЕ	Средњи
1158	ВЛАСЕНИЦА	ГОРЊЕ ВРСИЊЕ	Средњи
1159	ВЛАСЕНИЦА	КЉЕШТАНИ	Низак
1160	ВЛАСЕНИЦА	НЕДЈЕЉИШТА	Низак
1161	ВЛАСЕНИЦА	ШТЕДРА	Средњи
1162	ВЛАСЕНИЦА	ТУРАЛИЋИ	Средњи
1163	ЗВОРНИК	АНДРОВИЋИ	Низак
1164	ЗВОРНИК	БАЉКОВИЦА	Средњи
1165	ЗВОРНИК	БОШКОВИЋИ	Висок
1166	ЗВОРНИК	ДУГИ ДИО	Средњи
1167	ЗВОРНИК	ГЛОДИ	Средњи
1168	ЗВОРНИК	ЛУСИЋИ	Средњи
1169	ЗВОРНИК	КИСЕЉАК	Низак
1170	ЗВОРНИК	КУЛА ГРАД	Средњи
1171	ЗВОРНИК	НОВО СЕЛО	Средњи
1172	ЗВОРНИК	ПОТОЧАНИ	Низак
1173	ЗВОРНИК	СНАГОВО	Низак
1174	ЗВОРНИК	ШЕТИЋИ	Средњи
1175	ЧАЈНИЧЕ	АВЛИЈА	Средњи
1176	ЧАЈНИЧЕ	БАТОВО	Средњи
1177	ЧАЈНИЧЕ	БОРАЈНО	Низак
1178	ЧАЈНИЧЕ	ЋАКОВИЋИ	Низак
1179	ЧАЈНИЧЕ	ГЛАМОЧЕВИЋИ	Низак
1180	ЧАЈНИЧЕ	КАПОВ ХАН	Средњи
1181	ЧАЈНИЧЕ	МЕЂУРЈЕЧЈЕ	Низак
1182	ЧАЈНИЧЕ	МИЉЕНО	Низак
1183	ЧАЈНИЧЕ	ПРВАЊ	Низак
1184	ЧАЈНИЧЕ	СУДИЋИ	Низак
1185	ФОЧА	БАСТАСИ	Низак
1186	ФОЧА	ЦРНЕТИЋИ	Низак
1187	ФОЧА	ЧЕЛИКОВО ПОЉЕ	Низак
1188	ФОЧА	ДАНИЧИЋИ	Низак
1189	ФОЧА	ДЈЕДЈЕВО	Низак

1190	ФОЧА	ГОДИЈЕНО	Средњи
1191	ФОЧА	ГОСТИЦАЈ	Средњи
1192	ФОЧА	ХУМ	Низак
1193	ФОЧА	ЈЕЛЕЧ	Низак
1194	ФОЧА	КОЛУН	Низак
1195	ФОЧА	КОСМАН	Низак
1196	ФОЧА	КОЗАРЕВИНА	Низак
1197	ФОЧА	КРАТИНЕ	Средњи
1198	ФОЧА	ПОПОВ МОСТ	Низак
1199	ФОЧА	ПРИЈЕДЈЕЛ	Низак
1200	ФОЧА	ТЈЕНТИШТЕ	Средњи
1201	ФОЧА	ВИКОЧ	Висок
1202	ФОЧА	ВОЈНОВИЋИ	Низак
1203	ГОРАЖДЕ	БОРАК БРДО	Средњи
1204	ГОРАЖДЕ	ГОЈЧЕВИЋИ	Низак
1205	ГОРАЖДЕ	ХАЈРАДИНОВИЋИ	Низак
1206	ГОРАЖДЕ	ЈАБУКА	Средњи
1207	ГОРАЖДЕ	НОВАКОВИЋИ	Низак
1208	ГОРАЖДЕ	ПОДХОМАРА	Средњи
1209	ГОРАЖДЕ	ПОДКОЗАРА ДОЊА	Средњи
1210	ГОРАЖДЕ	ПОДКОЗАРА ГОРЊА	Средњи
1211	ГОРАЖДЕ	ПРИБЈЕНОВИЋИ	Средњи
1212	ГОРАЖДЕ	ПРШЕШИ	Средњи
1213	ГОРАЖДЕ	РАДМИЛОВИЋИ	Низак
1214	ГОРАЖДЕ	РУСАЊ	Низак
1215	ГОРАЖДЕ	СОПОТНИЦА	Средњи
1216	ГОРАЖДЕ	ЗАКАЉЕ	Средњи
1217	ГОРАЖДЕ	ЗЕМЕГРЕСИ	Низак
1218	ГОРАЖДЕ	ЗОРЛАЦИ	Низак
1219	КАЛИНОВИК	БАК	Низак
1220	КАЛИНОВИК	БОЉАНОВИЋИ	Низак
1221	КАЛИНОВИК	ДОБРО ПОЉЕ	Низак
1222	КАЛИНОВИК	ГВОЗНО	Низак
1223	КАЛИНОВИК	ХРЕЉИЋИ	Средњи
1224	КАЛИНОВИК	КРЂЉИНЕ	Низак
1225	КАЛИНОВИК	КУТИНЕ	Низак
1226	КАЛИНОВИК	ЉУСИЋИ	Низак
1227	КАЛИНОВИК	МУШИЋИ	Низак
1228	КАЛИНОВИК	ОБАЉ	Низак
1229	КАЛИНОВИК	ТРЕШЊЕВИЦА	Низак
1230	РОГАТИЦА	БРЧИГОВО	Висок
1231	РОГАТИЦА	ЧАДОВИНА	Низак
1232	РОГАТИЦА	ДУБ	Средњи
1233	РОГАТИЦА	КАРАЧИЋИ	Низак
1234	РОГАТИЦА	КОПЉЕВИЋИ	Средњи

1235	РОГАТИЦА	КОЗИЋИ	Средњи
1236	РОГАТИЦА	КУКАВИЦЕ	Висок
1237	РОГАТИЦА	ЛУБАРДИЋИ	Низак
1238	РОГАТИЦА	МЕСИЋИ	Средњи
1239	РОГАТИЦА	ПАШИЦ КУЛА	Низак
1240	РОГАТИЦА	ПЕШУРИЦИ	Низак
1241	РОГАТИЦА	ПЉЕСКО	Средњи
1242	РОГАТИЦА	СЕЉАНИ	Низак
1243	РОГАТИЦА	СЈЕМЕЋ	Низак
1244	РОГАТИЦА	СОЧИЦЕ	Средњи
1245	РОГАТИЦА	СТАРЧИЋИ	Средњи
1246	РОГАТИЦА	СТАРИ БРОД	Низак
1247	РОГАТИЦА	СТРМАЦ	Низак
1248	РОГАТИЦА	ЖИВАЉЕВИНА	Низак
1249	РУДО	БЈЕЉЕВИНЕ	Низак
1250	РУДО	ДОЛОВИ	Средњи
1251	РУДО	ДОЊА СТРМИЦА	Средњи
1252	РУДО	СТРГАЧИНА	Средњи
1253	РУДО	ТРБОСИЉЕ	Низак
1254	ИЛИЦА	КРУПАЦ	Средњи
1255	ИЛИЦА	САРАЈЕВО ДИО	Средњи
1256	САРАЈЕВО-НОВО САРАЈЕВО	ЛУКАВИЦА	Средњи
1257	САРАЈЕВО-НОВО САРАЈЕВО	САРАЈЕВО ДИО	Средњи
1258	ПАЛЕ	ДОЊА ВИНЧА	Средњи
1259	ПАЛЕ	ЈАХОРИНА	Низак
1260	ПАЛЕ	ПЕТОВИЋИ	Низак
1261	ПАЛЕ	СРЕДЊИ	Низак
1262	ПАЛЕ	СТРАНЕ	Средњи
1263	ТРНОВО	БОГАТИЋИ	Средњи
1264	ТРНОВО	ЈАБЛАНИЦА	Низак
1265	ТРНОВО	КИЈЕВО	Низак
1266	ТРНОВО	КЛАНАЦ	Низак
1267	ТРНОВО	ТОШИЋИ	Низак
1268	ТРНОВО	ТУРОВИ	Низак
1269	ТРНОВО	ДОЊА ПРЕСЈЕНИЦА	Средњи
1270	ТРНОВО	ГОДИЊА	Средњи
1271	ТРНОВО	ГРАЧАНИЦА	Средњи
1272	СОКОЛАЦ	МАНГУРИЋИ	Низак
1273	СОКОЛАЦ	МЕДОЈЕВИЋИ	Низак
1274	СОКОЛАЦ	РИЈЕЋА	Низак
1275	СОКОЛАЦ	ШИРИЈЕВИЦИ	Висок
1276	СОКОЛАЦ	ЖУНОВИ	Низак
1277	ВИШЕГРАД	БАН ПОЉЕ	Средњи

1278	ВИШЕГРАД	БРОДАР	Низак
1279	ВИШЕГРАД	ДОЊЕ ШТИТАРЕВО	Низак
1280	ВИШЕГРАД	ДРОКАН	Средњи
1281	ВИШЕГРАД	ЏАНКИЋИ	Средњи
1282	ВИШЕГРАД	ГОРЊА ЛИЈЕСКА	Низак
1283	ВИШЕГРАД	ХОЛИЈАЦИ	Средњи
1284	ВИШЕГРАД	КОЧАРИМ	Низак
1285	ВИШЕГРАД	КОПИТО	Низак
1286	ВИШЕГРАД	МЕЂЕЂА	Средњи
1287	ВИШЕГРАД	НЕЗУЦИ	Низак
1288	ВИШЕГРАД	ПРЕТИША	Низак
1289	ВИШЕГРАД	РУЈИШТА	Низак
1290	ВИШЕГРАД	ВИШЕГРАДСКА БАЊА	Низак
1291	ЖЕПА	БРЛОЖНИК	Низак
1292	ЖЕПА	ГОЂЕЊЕ	Низак
1293	ЖЕПА	КРИВАЧЕ	Средњи
1294	ЖЕПА	ПЛАНЕ	Средњи
1295	ЖЕПА	ПОЏЕПЉЕ	Висок
1296	ЖЕПА	СТОБОРАНИ	Средњи
1297	ЖЕПА	БАБЉАК	Низак
1298	ЖЕПА	БОРОВАЦ	Средњи
1299	ЖЕПА	ЛАЗЕ	Средњи
1300	ЖЕПА	РИБИОЦ	Низак
1301	ЖЕПА	СТАРА ГОРА	Низак
1302	ГАЦКО	ДРУГОВИЋИ	Висок
1303	ЉУБИЊЕ	БАНЧИЋИ	Средњи
1304	ЉУБИЊЕ	МИШЉЕН	Низак
1305	ЉУБИЊЕ	ПОЦРЊЕ	Низак
1306	НЕВЕСИЊЕ	ДРАМИШЕВО	Низак
1307	НЕВЕСИЊЕ	ЛУКА	Средњи
1308	НЕВЕСИЊЕ	СЕЉАНИ	Низак
1309	НЕВЕСИЊЕ	ЗАБОРАНИ	Низак
1310	СТОЛАЦ (БЕРКОВИЋИ)	БИТУЊА	Средњи
1311	СТОЛАЦ (БЕРКОВИЋИ)	ДО	Низак
1312	СТОЛАЦ (БЕРКОВИЋИ)	ХРГУД	Низак
1313	СТОЛАЦ (БЕРКОВИЋИ)	ЉУБЉЕНИЦА	Средњи
1314	СТОЛАЦ (БЕРКОВИЋИ)	ШЋЕПАН КРСТ	Низак
1315	СТОЛАЦ (БЕРКОВИЋИ)	ПОПЛАТ	Средњи
1316	ТРЕБИЊЕ	ЦЕРОВАЦ	Средњи
1317	ТРЕБИЊЕ	ДИКЛИЋИ	Средњи
1318	ТРЕБИЊЕ	ГОЛШИНА	Средњи
1319	ТРЕБИЊЕ	ГОЛА ГЛАВИЦА	Средњи
1320	ТРЕБИЊЕ	ГРАБ	Низак
1321	ТРЕБИЊЕ	ГРМЉАНИ	Низак
1322	ТРЕБИЊЕ	ХУМ	Средњи

1323	ТРЕБИЊЕ	КОТЕЗИ	Средњи
1324	ТРЕБИЊЕ	КРАЈКОВИЋИ	Средњи
1325	ТРЕБИЊЕ	КРЕМЕНИ ДО	Низак
1326	ТРЕБИЊЕ	ОГРАДЕ	Низак
1327	ТРЕБИЊЕ	ОРАШЈЕ ПОПОВО	Средњи
1328	ТРЕБИЊЕ	ОРАШЈЕ ПОВРШ	Средњи
1329	ТРЕБИЊЕ	ПОЉИЦЕ ЧИЧЕВО	Низак
1330	ТРЕБИЊЕ	ПОЉИЦЕ ПОПОВО	Средњи
1331	ТРЕБИЊЕ	РАПТИ БОБАНИ	Средњи
1332	ТРЕБИЊЕ	СЕДЈАРИ	Низак
1333	ТРЕБИЊЕ	ТАЛЕЖА	Средњи
1334	ТРЕБИЊЕ	ТРЕБИЊЕ	Низак
1335	ТРЕБИЊЕ	УВЈЕЋА	Низак
1336	ТРЕБИЊЕ	ЗГОЊЕВО	Низак
1337	ТРЕБИЊЕ	КУТИНА	Средњи
1338	ТРЕБИЊЕ	ЗАЧУЛА	Низак
ДИСТРИКТ БРЧКО			
1339	БРЧКО	БОДЕРИШТЕ	Висок
1340	БРЧКО	БРЧКО	Средњи
1341	БРЧКО	БРЕЗОВО ПОЉЕ	Средњи
1342	БРЧКО	БРКА	Средњи
1343	БРЧКО	БРОД	Средњи
1344	БРЧКО	БУКОВАЦ	Средњи
1345	БРЧКО	ЦЕРИК	Средњи
1346	БРЧКО	ЧАЂАВАЦ	Висок
1347	БРЧКО	ДОЊИ РАХИЋ	Средњи
1348	БРЧКО	ДУБРАВЕ	Средњи
1349	БРЧКО	ДУБРАВИЦЕ ДОЊЕ	Висок
1350	БРЧКО	ДУБРАВИЦЕ ГОРЊЕ	Висок
1351	БРЧКО	ГОРИЦЕ	Средњи
1352	БРЧКО	ГРБАВИЦА	Средњи
1353	БРЧКО	КРЕПШИЋ	Средњи
1354	БРЧКО	ЛАНИШТА	Средњи
1355	БРЧКО	МАРКОВИЋ ПОЉЕ	Низак
1356	БРЧКО	ОМЕРБЕГОВАЧА	Средњи
1357	БРЧКО	ПОТОЧАРИ	Низак
1358	БРЧКО	РЕПИНО БРДО	Средњи
1359	БРЧКО	СКАКАВА ДОЊА	Средњи
1360	БРЧКО	ШАТОРОВИЋИ	Средњи
1361	БРЧКО	УЛИЦЕ	Висок
1362	БРЧКО	ВИТАНОВИЋИ ДОЊИ	Средњи
1363	БРЧКО	ВИТАНОВИЋИ ГОРЊИ	Средњи
1364	БРЧКО	ВУЧИЛОВАЦ	Висок
1365	БРЧКО	ВУКШИЋ ДОЊИ	Средњи
1366	БРЧКО	ВУКШИЋ ГОРЊИ	Средњи

